

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “กระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู:
พหุกรณีศึกษา 4 ภูมิภาค”

คณะผู้วิจัย

ผศ.ดร.วิไลลักษณ์ ลังกา
ผศ.ดร.นริศรา พึ่งโพธิ์สภ
ผศ.ดร.อรอุมา เจริญสุข

สังกัด

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

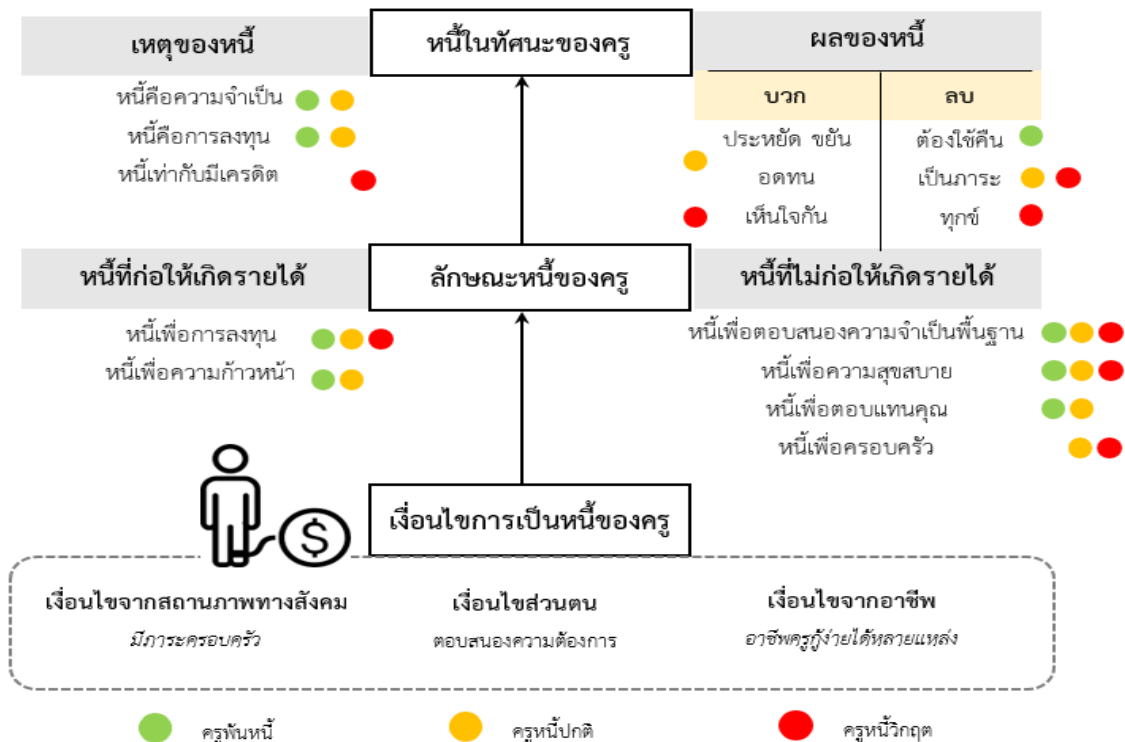
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ชื่อเรื่อง	กระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู: พหุกรณีศึกษา 4 ภูมิภาค
ผู้วิจัย	ผศ.ดร.วิไลลักษณ์ ลังกา ผศ.ดร.นริศรา พึ่งโพธิ์สภ ผศ.ดร.อรอุมา เจริญสุข
หน่วยงาน	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ที่ปรึกษาวิจัย	รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ
ทุนสนับสนุน	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ปีงบประมาณ	2561
งบประมาณ	1,007,974.บาท ระยะเวลา 12 เดือน (2เม.ย.61 ถึง 31 มี.ค.62)

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครูและสร้างข้อเสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครูโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) แบบพหุกรณีศึกษา (Multi-Case Study) โดยแบ่งงานวิจัยออกเป็น 2 ระยะ งานระยะที่หนึ่งเป็นการศึกษากระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครูข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ข้าราชการครูที่มีสถานะการเป็นหนี้ 3 แบบ ได้แก่ กลุ่มครูสถานะหนี้ปกติ กลุ่มครูสถานะหนี้วิกฤติ และกลุ่มครูสถานะพ้นหนี้ รวมจำนวน 31 คน จาก 4 ภูมิภาค ส่วนงานระยะที่สองเป็นการสร้างข้อเสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครูจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างและแนวคำถามสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า

การทำความเข้าใจกระบวนการการเป็นหนี้ของครูได้อย่างถ่องแท้ นั้น จำเป็นต้องทราบบริบทการเป็นหนี้ของครูในเบื้องต้น คณะผู้วิจัยเชื่อมโยงบริบทที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการเป็นหนี้สรุปได้ 3 ประเด็น คือ เงื่อนไขการเป็นหนี้ของครู ลักษณะหนี้ของครู และมุมมองของครูที่มีต่อหนี้ ดังแผนภาพ 1

แผนภาพ 1 บริบทที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการเป็นหนี้ของข้าราชการครู

กระบวนการการเป็นหนี้ในกลุ่มครูที่มีสถานะพันหนี้ จะนำเสนอ 3 ระยะ คือ ระยะตั้งแต่ก่อนการก้าวสู่การเป็นหนี้ ระยะระหว่างอยู่ในสถานะการเป็นหนี้ และระยะสิ้นสุดสถานะการเป็นหนี้ ส่วนกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติ จะนำเสนอใน 2 ระยะ คือ ระยะก่อนเข้าสู่สถานะการเป็นหนี้ และระยะระหว่างอยู่ในสถานะการเป็นหนี้ ในขณะที่กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤต เป็นการพรรณาสถานการณ์ใน 3 ระยะ คือ ระยะก่อนเข้าสู่สถานะการเป็นหนี้ ระยะระหว่างอยู่ในสถานะการเป็นหนี้ และระยะเข้าสู่สถานะวิกฤต ซึ่งผลการวิจัย พบว่า

กระบวนการการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะพันหนี้

คำว่า “หนี้” ตามมุมมองของกลุ่มครูที่มีสถานะพันหนี้ ให้ความหมายของคำว่า หนี้ แบ่งเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ หนี้คือสิ่งที่ต้องใช้คืน หนี้คือการลงทุน และหนี้คือความจำเป็น ซึ่งในแต่ละประเด็นอธิบายได้ว่า หนี้คือสิ่งที่ต้องใช้คืน คือ การมีความรับผิดชอบต่อภาระหนี้สินที่กู้มา ส่วน หนี้คือการลงทุน คือ การกู้เงินเพื่อมาซื้อสินทรัพย์เพื่อสร้างรายได้เสริม เพื่อสร้างตัว โดยมีความหวังว่าชีวิตจะมั่นคงขึ้น สุดท้าย หนี้คือความจำเป็น คือ การกู้เพื่อได้มาซึ่งสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ทั้งในเรื่องของกู้เพื่อการศึกษาต่อของตน และกู้ซื้อสิ่งที่ต้องใช้ในชีวิตการทำงาน ซึ่งผลการศึกษา พบว่า ครูที่มีสถานะพันหนี้ ทั้ง 4 ภูมิภาค มีมุมมองต่อการเป็นหนี้ไปในทิศทางเดียวกัน

โดยกระบวนการการเป็นหนี้ ตั้งแต่ระยะก่อนเข้าสู่สภาวะการเป็นหนี้ ระยะระหว่างอยู่ในสภาวะการเป็นหนี้ และระยะสิ้นสุดสภาวะพ้นหนี้ มีสาระสำคัญ ดังนี้

ระยะก่อนเข้าสู่สภาวะการเป็นหนี้

ก) ชีวิตก่อนการเป็นหนี้

การดำรงชีวิตก่อนเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสภาวะพ้นหนี้ ทั้ง 4 ภูมิภาค เป็นไปแบบการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย โดยพื้นฐานของครอบครัว(พ่อแม่) มีฐานะปานกลางจนถึงยากจน ส่วนใหญ่พื้นฐานเป็นครอบครัวที่มีพ่อแม่เป็นข้าราชการ ได้รับการปลูกฝังถึงการใช้ชีวิตแบบพอเพียง และต้องมีการวางแผน ซึ่งการดำรงชีวิตก่อนการเป็นหนี้ พบว่า ครูกลุ่มที่มีสภาวะพ้นหนี้มีการใช้ชีวิตในลักษณะเรียบง่าย มีการวางแผนการเงิน และบริหารจัดการการเงินได้ดี

ข) การตัดสินใจจะเป็นหนี้

การตัดสินใจจะเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสภาวะพ้นหนี้ เป็นช่วงที่ครูต้องใช้ความคิดเชิงประเมินถึงความจำเป็นของการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ โดยสาเหตุของการตัดสินใจเป็นหนี้เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขสภาพแวดล้อมของผู้กู้ กล่าวคือ ภาระรับผิดชอบดูแลสมาชิกในครอบครัว และการประเมินถึงความจำเป็นในการกู้ โดยการตัดสินใจจะเป็นหนี้ของครูกลุ่มนี้จะสะท้อนถึงการประเมินความจำเป็นต่อการกู้ก่อนเหตุผลอื่น

ระยะระหว่างอยู่ในสภาวะการเป็นหนี้

ก) ชีวิตขณะเป็นหนี้

กลุ่มครูที่มีสภาวะพ้นหนี้ ในขณะที่เป็นหนี้มีการดำเนินชีวิตแบ่งได้เป็นสี่ลักษณะ คือ ใช้ชีวิตแบบพอเพียง มีเป้าหมายในการชำระหนี้ วางแผนการใช้จ่าย และหารายได้เพิ่ม

ในขณะที่เป็นหนี้ ครูกลุ่มนี้มีการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง พออยู่ พอกิน พอประมาณ โดยตระหนักถึงความสำคัญของภาระหนี้สินที่ต้องใช้ ทำให้ระวังเรื่องการใช้จ่ายที่เป็นรายจ่ายฟุ่มเฟือย มีการใช้จ่ายแบบประหยัด มีเป้าหมายในการชำระหนี้และวางแผนการใช้จ่ายเป็นสิ่งทีครูกลุ่มสภาวะพ้นหนี้ให้ความสำคัญ อีกทั้งยังตระหนักถึงความสำคัญของการใช้หนี้ จึงทำให้ครูกลุ่มนี้ มีการวางแผนการเงิน แบ่งส่วนเงิน มีวินัยการใช้จ่ายเงินนอกจากการใช้ชีวิตแบบพอเพียง การมีเป้าหมายในการชำระหนี้และการวางแผนการใช้จ่ายแล้ว การหารายได้เพิ่มก็เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่ครูกลุ่มสภาวะพ้นหนี้ได้ทำขณะเป็นหนี้ โดยการหารายได้เพิ่มนี้ มี 2 นัย นัยแรก เป็นการหารายได้เพิ่มจากอาชีพเสริม เช่น การทำสวน ทำไร่ ปลูกผัก นัยที่สอง รายได้เพิ่มนี้ มาจากความก้าวหน้าทางวิชาชีพ นั่นคือ วิทยฐานะ ที่มีเงินประจำตำแหน่งให้ทุกเดือน

ข) การชำระหนี้

เมื่อพิจารณาถึงการชำระหนี้ระหว่างอยู่ในสภาวะการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสภาวะพ้นหนี้ พบว่า ครูกลุ่มนี้จะมีลักษณะการเป็นหนี้ก้อนเดียว กู้แหล่งเดียว ถ้าจะสร้างหนี้ก้อนใหม่ก็จะรอให้หนี้เก่าปิดก่อน โดยส่วนใหญ่เป็นหนี้จากสหกรณ์ออมทรัพย์ครูแหล่งเดียว จึงทำให้ครูมีความสามารถในการชำระหนี้ได้ดี อีกทั้งการกู้ส่วนใหญ่เป็นการกู้เพื่อการลงทุน นอกจากนี้ยังมีบางส่วนใช้เทคนิคการเร่งคืนเงินต้นให้หมดเร็วขึ้น หรือไม่ก็เพิ่มจำนวนเงินที่ส่งต่อเดือน

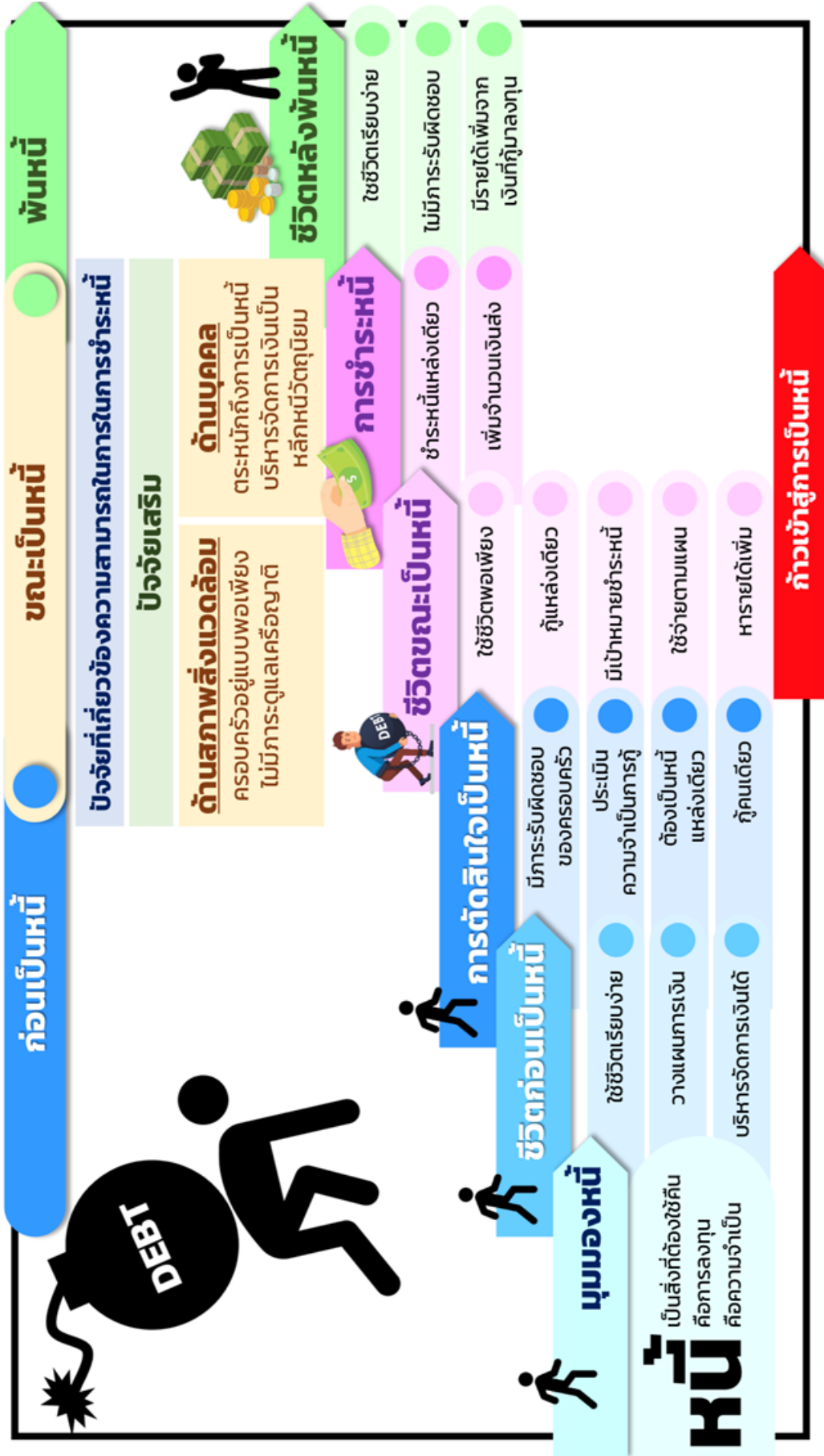
ระยะสิ้นสุดสภาวะการเป็นหนี้

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายสถานการณ์ช่วงชีวิตหลังพ้นหนี้ ของครูกลุ่มสภาวะพ้นหนี้ ซึ่งจากการหลุดพ้นเส้นทางการเป็นหนี้ พบว่า ครูกลุ่มนี้มีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายเหมือนเดิมที่ต่างคือไม่มีภาระหนี้สินที่ต้องรับผิดชอบ และพบกับกลุ่มครูที่มีอายุค่อนข้างมากคือ อายุ 50 ปีขึ้นไป โดยไม่มีภาระเลี้ยงดูบุตรเช่นกันเพราะทำงานกันหมดแล้ว และยังพบว่า ครูที่เคยกู้เพื่อการลงทุน ปัจจุบันก็มีที่ดินเป็นทรัพย์สินและมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำสวนทำไร่

ปัจจัยส่งเสริมต่อความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสภาวะพ้นหนี้

ปัจจัยที่ส่งเสริมต่อความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสภาวะพ้นหนี้ ซึ่งแบ่งได้เป็นสองลักษณะ คือ ปัจจัยแวดล้อม และ ปัจจัยในตน โดยปัจจัยแวดล้อมที่เป็นตัวส่งเสริมความสามารถในการชำระหนี้ คือ สามัญญะ บิดามารดา บุตรหลาน หรือญาติพี่น้อง กรณีสามีหรือภรรยาซึ่งเป็นของผู้กู้จะเป็นปัจจัยเสริม คือมีลักษณะการใช้ชีวิตคล้ายกันคืออยู่แบบพอเพียง ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีอุดมการณ์เดียวกันและส่วนใหญ่ครูกลุ่มนี้ พ่อแม่มีอาชีพรับราชการ จึงทำให้ไม่ต้องส่งเงินรายเดือนให้พ่อแม่ ในส่วนปัจจัยในตนเอง เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของครูกลุ่มพ้นหนี้ พบว่า ครูกลุ่มนี้มีความตระหนักถึงความสำคัญของการเป็นหนี้ จึงทำให้การใช้จ่ายเป็นไปแบบไม่ประมาท ประหยัด มีการวางแผนการใช้จ่ายเงิน ใช้เงินได้ตรงตามวัตถุประสงค์การกู้ มีการบริหารจัดการการเงิน มีการเคารพตนเอง เป็นตัวของตัวเอง ไม่ตามค่านิยมในสังคมบริโภค และส่วนใหญ่จะไม่ใช้วิธีการกู้หนี้ไปปิดหนี้

สรุปได้ดังแผนภาพ กระบวนการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสภาวะพ้นหนี้

แผนภาพ ก กระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มคนฐานะปานกลาง

กระบวนการการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติ

กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติ ให้ความหมายต่อคำว่า “หนี้” ใน 3 ประเด็น ได้แก่ หนี้คือภาระหนี้ คือการแลกกับสิ่งที่จำเป็น และหนี้เป็นฐานชีวิต ซึ่งในแต่ละประเด็นมีรายละเอียด ดังนี้

หนี้คือภาระ หมายถึง การมีหนี้เปรียบเสมือนห่วงที่สร้างความไม่สบายใจติดตามไปตลอด เนื่องจากผู้กู้ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่าย

หนี้คือการแลกกับสิ่งที่จำเป็น มีความหมายใน 2 นัย กล่าวคือนัยแรกคือการเป็นหนี้ เพื่อแลกกับทรัพย์สินที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น ยานพาหนะและที่ดินและนัยที่สองคือการเป็นหนี้ เพื่อสร้างกำลังทรัพย์ไว้ มุมมองในลักษณะนี้เป็นการมองผลลัพธ์ของการเป็นหนี้ว่าเป็นการลงทุนในระยะยาวซึ่งจะงอกเงยเป็นทรัพย์สินต่อไป

หนี้เป็นฐานชีวิต หมายถึง การเป็นหนี้ช่วยสร้างครอบครัวทั้งปัจจุบันและอนาคต ส่งผลให้เราสามารถใช้ชีวิตและมีความเป็นอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข

จากมุมมองเรื่องหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติ พบว่า หนี้มีความหมายต่อการใช้ชีวิตของครู ทั้งเป็นผลในเชิงบวก และผลในเชิงลบ กล่าวคือ ผลในเชิงบวก การเป็นหนี้ทำให้ชีวิตเป็นปกติสุข เป็นกำลังทรัพย์และเป็นฐานการสร้างครอบครัวในอนาคต ส่วนผลในเชิงลบ การเป็นหนี้เป็นภาระซึ่งส่งผลให้เกิดความไม่สบายใจและสร้างความวิตกกังวลในการใช้ชีวิต

ระยะก่อนเข้าสู่สถานะการเป็นหนี้

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายสถานการณ์การตัดสินใจจะเป็นหนี้ของครูกลุ่มที่มีสถานะหนี้ปกติ พบว่า สถานะการตัดสินใจจะเป็นหนี้เกี่ยวข้องกับ 2 ประเด็น คือ สาเหตุของการตัดสินใจเป็นหนี้ และพฤติกรรมการตัดสินใจก่อนเป็นหนี้ ซึ่งสาเหตุของการตัดสินใจเป็นหนี้เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขสภาพแวดล้อมของผู้กู้ และเงื่อนไขจากตัวผู้กู้ สาเหตุการกู้ที่เป็นเงื่อนไขจากสภาพแวดล้อมของผู้กู้ ได้แก่ การตอบแทนบุญคุณบุคคลสำคัญ ส่วนสาเหตุการกู้ที่เป็นเงื่อนไขจากตัวผู้กู้ ได้แก่ ความต้องการความก้าวหน้าในชีวิต และความต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

ระยะระหว่างอยู่ในสถานะการเป็นหนี้

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายสถานการณ์ระหว่างอยู่ในสถานะการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติ ประกอบด้วย ชีวิตขณะเป็นหนี้ และการชำระหนี้ มีข้อค้นพบดังนี้

ก) ชีวิตขณะเป็นหนี้

ขณะที่เป็นหนี้กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติดำเนินชีวิตในสามลักษณะ ได้แก่ ยอมรับความจริงที่เป็นหนี้ คิดอย่างมีเหตุผล และไม่ประมาทในการใช้ชีวิต

ยอมรับความจริงที่เป็นหนี้ ในขณะที่เป็นหนี้ ครูต้องยอมรับสถานะของการมีหนี้ เรียกว่าต้องยอมรับความจริง ซึ่งครูยอมรับความจริงด้วยการเปิดเผยสถานะการเป็นหนี้ให้ครอบครัวรู้ และมีความสุขกับสิ่งที่เกิดขึ้น

คิดทบทวนอย่างมีเหตุผล ครูมองว่าตัดสินใจถูกที่เป็นหนี้ เนื่องจากคิดว่าการมีหนี้ทำให้ได้สิ่งที่ดีกว่า กล่าวคือ จำนวนหนี้ที่จ่ายไปมีมูลค่าน้อยกว่าทรัพย์สินที่ได้ในภายหลัง และการไม่มีหนี้ก็ไม่มีเงินเก็บ

ไม่ประมาทในการใช้ชีวิต แม้ครูจะมองว่าหนี้ทำให้ชีวิตเป็นปกติสุข เป็นกำลังทรัพย์ และเป็นฐานการสร้างครอบครัวในอนาคตการเป็นหนี้ แต่การดำเนินชีวิตในปัจจุบันต้องไม่ประมาท โดยครูจะวางแผนบริหารการเงิน และใช้ชีวิตแบบสมถะ

ข) การชำระหนี้

เมื่อพิจารณาการชำระหนี้ระหว่างอยู่ในสถานะเป็นหนี้ของกลุ่มครูสถานะหนี้ปกติ พบว่า ครูจ่ายหนี้ตามปกติ และชำระหนี้ควบคู่กับการออม อธิบายได้ว่า การจ่ายหนี้ตามปกติ หมายถึง การชำระหนี้ตามเวลา และตามระบบที่ถูกหักอัตโนมัติในแต่ละเดือน รวมทั้งพิจารณาความสามารถในการชำระหนี้ของตนเอง ซึ่งมองว่าแม้จะจ่ายระยะยาว แต่ใช้ชีวิตไม่เดือนร้อนในปัจจุบัน ทั้งนี้ มีเงื่อนไขที่บังคับการชำระหนี้คือ การไม่กู้หนี้เพิ่ม

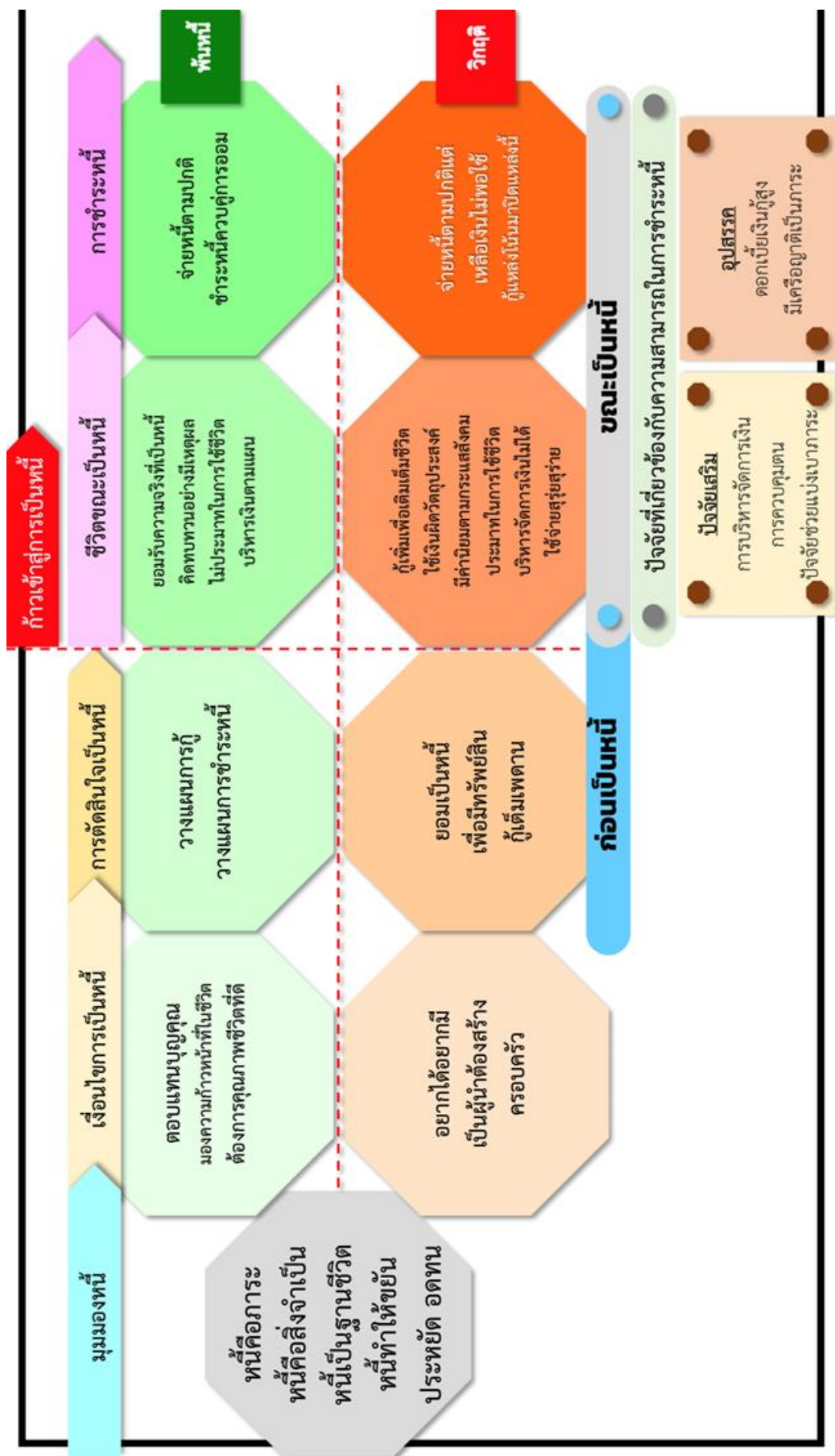
ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสถานะหนี้ปกติ

กลุ่มครูสถานะหนี้ปกติประเมินความสามารถของตนเองในการชำระหนี้ว่า สามารถชำระหนี้ได้ตามระยะเวลาที่กำหนดผ่านระบบการหักหนี้อัตโนมัติ นอกจากชำระหนี้ได้ตามปกติแล้วยังสามารถควบคุมการใช้จ่ายเพื่อเหลือเป็นเงินออมได้อีกด้วย ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสถานะหนี้ปกติ แบ่งออกเป็น ปัจจัยส่งเสริม และอุปสรรค มีข้อค้นพบดังนี้

ปัจจัยส่งเสริมต่อความสามารถในการชำระหนี้ ได้แก่ การบริหารจัดการด้านการเงิน การควบคุมตนเองในการใช้จ่าย และมีปัจจัยช่วยแบ่งเบาภาระ

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ เป็นอุปสรรคจากภายนอกที่เป็นเงื่อนไขขัดขวางการชำระหนี้ ได้แก่ การมีดอกเบี้ยที่ต้องชำระเพิ่มขึ้นในแต่ละเดือน

สรุปได้แผนภาพ กระบวนการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสถานะหนี้ปกติ

แผนภาพ ข กระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสภาวะหนี้ปกติ

กระบวนการการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤต

คำว่า “หนี้” ตามมุมมองกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤต ให้ความหมายทั้งมุมมองเชิงลบ และ มุมมองเชิงบวก กล่าวคือ หนี้ในมุมมองเชิงบวก แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ หนี้คือการมีเครดิต การมีหนี้เท่ากับมีทุน และผลจากการเป็นหนี้ทำให้เห็นใจกัน ซึ่งในแต่ละประเด็นอธิบายได้ดังนี้ หนี้คือการมีเครดิต คือ คนที่มีหนี้เป็นคนที่ได้รับความไว้วางใจจากแหล่งเงินกู้ให้นำเงินอนาคตมาใช้ก่อน ในทางตรงกันข้ามคนที่ไม่มีเงินเท่ากับไม่มีเครดิต ส่วนการมีหนี้เท่ากับมีทุน คือ การนำเงินที่กู้มา เก็บไว้เป็นทุนสำหรับใช้จ่าย และผลจากการเป็นหนี้ทำให้เห็นใจกัน หมายถึง คนเราจะเห็นใจกัน ช่วยเหลือกันในช่วงการเป็นหนี้ส่วนหนี้ในมุมมองเชิงลบ แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ หนี้คือภาระ และมีหนี้เท่ากับมีทุกข์ ในแต่ละประเด็นอธิบายได้ดังนี้ หนี้คือภาระ หมายถึง การเป็นหนี้เป็นภาระ ของผู้กู้ใน 3 เรื่อง คือ ภาระที่ผู้กู้ต้องรับผิดชอบใช้คืน ภาระที่ผู้กู้สร้างขึ้นด้วยตนเองเพื่อเอาตัวรอด และภาระที่ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัว ส่วนหนี้ที่หมายถึงการมีทุกข์ อธิบายได้ว่า การเป็นหนี้ เริ่มต้นจากการมีเงินไม่พอใช้ จึงต้องไปยืมผู้อื่นและเมื่อมีหนี้แล้วต้องรีบหามาใช้คืน

การอธิบายถึงกระบวนการการเป็นหนี้ ตั้งแต่ระยะก่อนเข้าสู่สถานะการเป็นหนี้ ระยะระหว่าง อยู่ในสถานะการเป็นหนี้ และระยะเข้าสู่ภาวะวิกฤต มีสาระสำคัญดังนี้

ระยะก่อนเข้าสู่สถานะการเป็นหนี้

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายสถานการณ์ก่อนเข้าสู่สถานะหนี้ของครูกลุ่มที่มีสถานะหนี้วิกฤต ประกอบด้วย ชีวิตก่อนการเป็นหนี้ และการตัดสินใจจะเป็นหนี้ มีข้อค้นพบดังนี้

ก) ชีวิตก่อนการเป็นหนี้

การดำรงชีวิตก่อนเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤตหนี้ มี 2 ลักษณะ คือ ใช้เงินเกินตัว ต้องการสิ่งใดจะชวนขยายหามาครอบครองให้ได้และใช้จ่ายด้วยเงินสด ซึ่งการใช้ชีวิต ลักษณะนี้ พบในครูภาคกลาง ที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจของครอบครัวระดับปานกลาง ส่วนอีกหนึ่ง ลักษณะคือ การอยู่แบบไม่พุ่มพวย งานสังคมไม่เอา บุหรี่เหล้าไม่แตะ ซึ่งเป็นลักษณะการใช้ชีวิตของครู ภาคเหนือและภาคอีสานที่มีพื้นฐานครอบครัวระดับยากจนและระดับปานกลาง ตามลำดับนอกจากนี้ ยังพบว่า กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤตหนี้มีความคิดเรื่องการกู้ที่เชื่อมโยงกับอาชีพครู กล่าวคือ ครูภาคเหนือมีความตั้งใจที่จะเป็นครูเพื่อใช้หนี้ให้ครอบครัว ส่วนครูภาคกลางต้องการสมัคร เป็นสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์ครูเพื่อใช้สิทธิการกู้

ข) การตัดสินใจจะเป็นหนี้

การตัดสินใจจะเป็นหนี้เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการก้าวสู่การเป็นหนี้ สาเหตุของ การตัดสินใจเป็นหนี้เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขสภาพแวดล้อมของผู้กู้ กล่าวคือ ภาระรับผิดชอบดูแลสมาชิก ครอบครัว เช่น การนำเงินมาใช้จ่ายในครัวเรือน ซึ่งปรากฏพบในครูภาคเหนือ และภาคอีสาน ภาระรับผิดชอบดังกล่าวถือเป็นภาระจำป็นที่ต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ส่วนการตัดสินใจเป็นหนี้

ของครูภาคกลางเกี่ยวข้องกับเงื่อนไขส่วนบุคคลที่ตอบสนองความต้องการของตนเองด้านความสุข เช่น การกู้มาซื้อพาหนะขับเคลื่อนสี่ล้อ โทรศัพท์ และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ

ระยะระหว่างอยู่ในสถานะการเป็นหนี้

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายสถานการณ์ระหว่างอยู่ในสถานะการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤต ประกอบด้วย ชีวิตขณะเป็นหนี้ และการชำระหนี้ มีข้อค้นพบดังนี้

ก) ชีวิตขณะเป็นหนี้

กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤตดำเนินชีวิตในขณะที่เป็นหนี้สองลักษณะคือ ขาดเป้าหมายชำระหนี้ และบริหารจัดการเงินไม่เป็น มีสาระสำคัญดังนี้

ครูที่ขาดเป้าหมายชำระหนี้ มีลักษณะสำคัญคือ ไม่ได้คิดวางแผน และไม่คิดว่าหนี้เป็นภาระ ครูที่ไม่ได้คิดวางแผน หมายถึง ไม่ได้คิดเตรียมการเกี่ยวกับการเป็นหนี้ว่าต้องจ่ายเงินต้นและดอกเบี้ยให้แหล่งเงินกู้เป็นจำนวนเท่าไร เงินเดือนที่มีเหลือใช้ในแต่ละเดือนจะเป็นเท่าไร ซึ่งพบในครูภาคเหนือ ส่วนครูภาคกลางไม่คิดว่าหนี้เป็นภาระ จึงใช้เงินที่กู้อย่างสุรุ่ยสุร่าย

สำหรับการบริหารจัดการเงินไม่เป็น มีลักษณะสำคัญ คือ ชำระหนี้เพียงขั้นต่ำ กู้ซ้ำ เพราะภาระเพิ่ม รายรับเริ่มไม่พอรายจ่าย อธิบายได้ว่า ระหว่างเป็นหนี้ครูชำระหนี้ในสัดส่วนน้อยที่สุดของวงเงินที่กู้ แม้จะสามารถชำระยอดเต็มของการจ่ายคืนได้ ส่วนการกู้ซ้ำเพราะภาระเพิ่มพบในครูเกือบทุกภาค การกู้ซ้ำเป็นการเปิดแหล่งกู้เพิ่มทั้งในระบบและนอกระบบโดยการแนะนำจากคนรู้จัก จุดประสงค์ของการกู้เพิ่มนี้เนื่องจากการมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่ม และเพื่อนำเงินมาชำระหนี้แหล่งเก่า ในขณะที่กู้เงินจากหลายแหล่ง ต้องอยู่ในสถานะที่ต้องกู้ไปส่งไปพร้อม ๆ กัน เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์การกู้เงินเพิ่มจากแหล่งกู้มากกว่า 1 แหล่ง พบว่า สถานะทางการเงินที่ไม่สมดุล รายรับเริ่มไม่พอรายจ่าย เป็นเงื่อนไขสำคัญของการกู้เงินซ้ำ

ข) การชำระหนี้

เมื่อพิจารณาการชำระหนี้ระหว่างอยู่ในสถานะเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤต พบว่า กรณีเป็นลูกหนี้ของสหกรณ์ออมทรัพย์ครู โครงการฅาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเพื่อนสมาชิกครูสภา (ช.พ.ค.) และธนาคารออมสิน เงินต้นและดอกเบี้ยจะถูกหักจากเงินเดือน ซึ่งครูเกือบทุกภาคสะท้อนว่า เงินเดือนคงเหลือภายหลังที่ถูกหักแล้วแทบจะเหลือไม่พอใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ส่วนการเป็นหนี้ในระบบ ต้องใช้คืนเป็นเงินสดประจำทุกเดือน แต่สามารถต่อรองขอผ่อนผันได้ ครูบางรายขอผ่อนผันไปเรื่อยๆ แบบไม่มี ไม้หนี่ ไม้จ่าย โดยอ้างกับผู้ให้กู้ว่าไม่มีเงิน แม้จะต่อรองขอเลื่อนใช้คืนได้นาน แต่ดอกเบี้ยก็สะสมเพิ่มตามไปด้วย นอกจากนี้ในระบบและหนี้้นนอกระบบแล้ว ยังมีการเป็นหนี้บัตรเครดิตของธนาคาร ครูบางรายใช้การกู้เงินจากอีกแหล่งหนึ่งเพื่อมาใช้หนี้อีกแหล่งหนึ่ง

ระยะเข้าสู่สภาวะวิกฤต

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายสถานการณ์ในขณะที่เข้าสู่สภาวะวิกฤตของการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้วิกฤต ประกอบด้วย จุดเริ่มต้นของความวิกฤต และชีวิตระหว่างสภาวะวิกฤต มีข้อค้นพบดังนี้

ก) จุดเริ่มต้นของความวิกฤต

เมื่อพิจารณาถึงจุดเริ่มต้นของการเกิดวิกฤตหนี้ พบว่า สองในสามรายเกิดจากการ ค้ำประกันให้เพื่อนครู ซึ่งพบในครูภาคกลาง และภาคอีสาน ส่วนสาเหตุอื่น ๆ เกิดจากให้คู่สมรส ยืมเงินไปลงทุน และหนี้สะสมจากการรับผิดชอบครอบครัว ภายใต้สาเหตุที่มาจากการค้ำประกันให้เพื่อนครู และการให้คู่สมรสยืมเงิน พบว่า ครูไว้น้ำใจเชื่อใจและให้ความไว้วางใจกับคนรอบข้าง จนมองข้ามความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น

ข) ชีวิตระหว่างสภาวะวิกฤต

ชีวิตระหว่างสภาวะวิกฤตในที่นี้คือ การดำรงชีวิตอยู่ในสภาวะการถูกฟ้อง การถูกยึดทรัพย์ และอยู่ระหว่างประนอมหนี้ จากผลการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มครูที่อยู่ในสภาวะหนี้วิกฤตนี้ใช้ชีวิตท่ามกลางมรสุมหนี้ 4 แบบ ได้แก่ หลีกหนีปัญหา อยู่กับหลากหลายความรู้สึก ยอมรับสภาพ และดำรงตนอย่างพอเพียง

ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสภาวะหนี้วิกฤต

กลุ่มครูสภาวะหนี้วิกฤตประเมินความสามารถของตนเองในการชำระหนี้ว่า ส่วนใหญ่ยังชำระหนี้ได้ไม่เต็มความสามารถ บางรายสามารถชำระหนี้ได้เพียงขั้นต่ำของจำนวนเงินที่กำหนดไว้ บางรายประเมินว่ามีความสามารถอยู่ในระดับติดลบ บางรายประเมินว่าจะสามารถชำระหนี้ได้หมดภายหลังเกษียณส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสภาวะหนี้วิกฤต แบ่งออกเป็น ปัจจัยส่งเสริม และอุปสรรค มีข้อค้นพบดังนี้

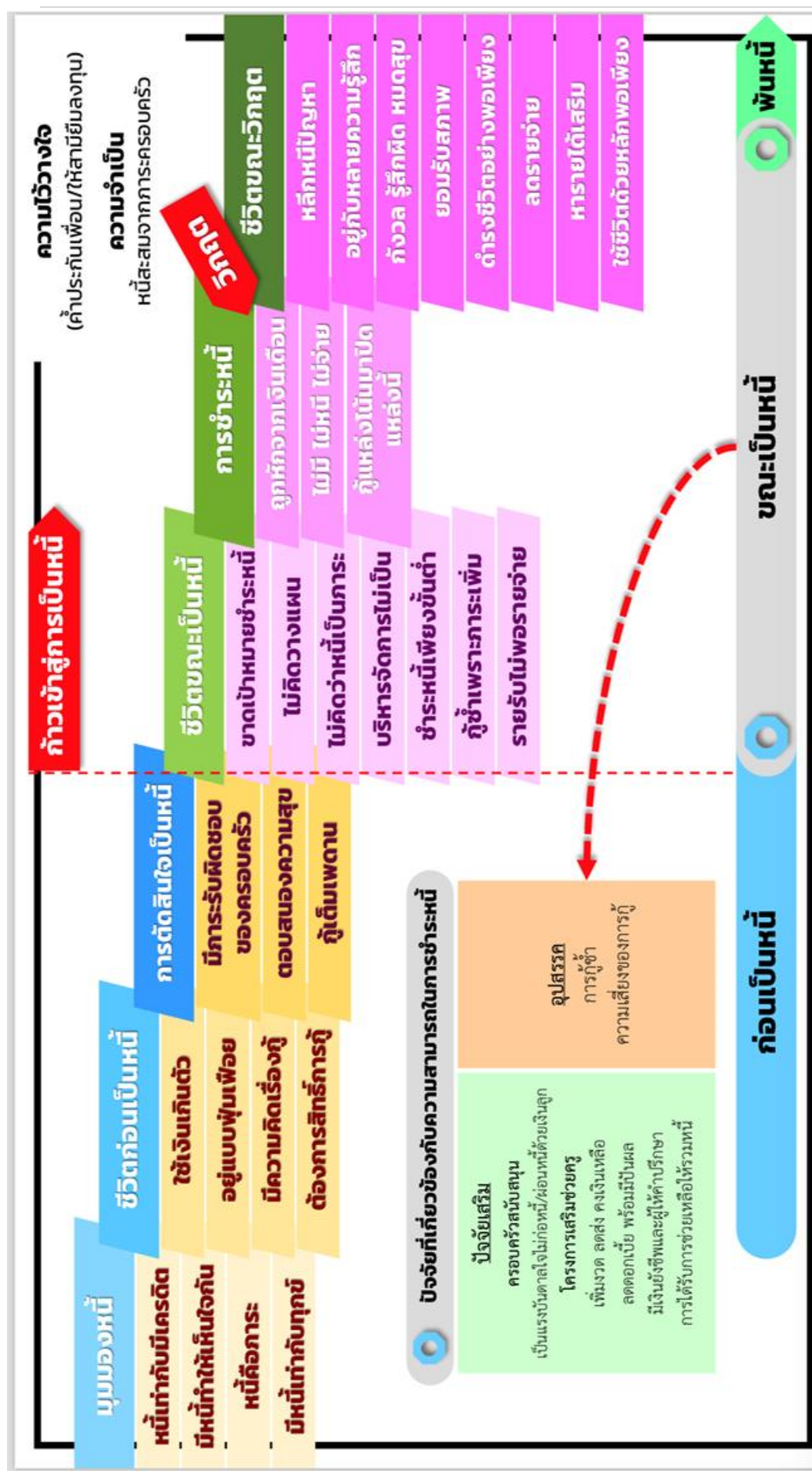
ปัจจัยส่งเสริมต่อความสามารถในการชำระหนี้ ได้แก่ ครอบครัวสนับสนุน และโครงการเสริมช่วยเหลือครู ปัจจัยแรกเกี่ยวข้องกับการสนับสนุนของครอบครัว พบว่า ครอบครัวมีส่วนเกื้อหนุนและช่วยเหลือใน 2 ด้าน คือ เป็นแรงบันดาลใจที่จะไม่ย่อท้อ และผ่อนหนี้ด้วยเงินของลูก อธิบายเพิ่มในรายละเอียดได้ว่า ในเรื่องการเป็นแรงบันดาลใจที่จะไม่ย่อท้อนั้น ครูบางรายให้ข้อมูลว่า โชคดีที่มีครอบครัวที่เข้าใจและคอยช่วยเหลือด้านการเงิน จึงเหมือนเป็นแรงผลักดันที่จะไม่สร้างหนี้เพิ่ม

ส่วนปัจจัยส่งเสริมต่อความสามารถในการชำระหนี้ ประการถัดมาคือ โครงการเสริมช่วยเหลือครู ครูส่วนใหญ่ต้องการให้มีโครงการช่วยเหลือครู ได้แก่ 1) เพิ่มงวด ลดเงินส่ง คงเงินเหลือเป็นความต้องการให้ช่วยขยายงวดการส่งและลดจำนวนเงินส่ง เพื่อเงินคงเหลือในแต่ละเดือนจะได้มีมากขึ้น 2) ลดดอกเบี้ยพร้อมมีปันผล เป็นความต้องการลดดอกเบี้ย และมีเงินทบดอกเบี้ยเป็นปันผลให้ภายหลัง

3) มีเงินยังชีพ และผู้ให้คำปรึกษา เป็นความต้องการให้มีเงินช่วยยังชีพ และมีทนายให้คำปรึกษา และ 4) การได้รับการช่วยเหลือให้รวมหนี้ เป็นความต้องการให้ช่วยรวมหนี้ครูเป็นแหล่งเดียว

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ เป็นอุปสรรคจากภายนอกที่เป็นเงื่อนไขขัดขวางการชำระหนี้ ได้แก่ การกู้ซ้ำและความเสี่ยงของการกู้ ในเรื่องของการกู้ซ้ำ มีสาเหตุจากการที่รายรับไม่พอกับรายจ่าย ทำให้ต้องกู้ซ้ำ ส่วนความเสี่ยงในที่นี้ คือ เหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์หรือการกระทำที่อาจเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่ไม่แน่นอน ซึ่งส่งผลให้เกิดความเสียหายและผิดพลาด ประกอบด้วย ความไม่แน่นอนเป็นตัวพลิกผันแผนที่เคยตั้งไว้ การเป็นหนี้ค้ำประกันเป็นปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ และอยากหารายได้แต่ไม่มีทุน

สรุปได้ตั้งแผนภาพ กระบวนการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสภานี้วิกฤต

แผนภาพ ค กระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสภาวะหนี้วิกฤต

แนวทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู

แนวทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู แบ่งตามมุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิจากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู กลุ่มนักวิชาการด้านการบริหารและเศรษฐศาสตร์ และกลุ่มข้าราชการครูที่มีประสบการณ์การเป็นหนี้สหกรณ์ออมทรัพย์ครู มีสาระสำคัญดังนี้

มุมมองของกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิจากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู เสนอแนวทางการลดพฤติกรรม การก่อหนี้สำหรับข้าราชการครู 2 ประเด็น คือ 1) ครูต้องปรับเปลี่ยนความคิดเรื่องการเป็นสมาชิก สหกรณ์เพื่อการออมแทนการกู้ และ 2) ต้องเป็นหนี้อย่างชาญฉลาดด้วยการกู้เพื่อลงทุน นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อตัดวงจรการเป็นหนี้ให้กับข้าราชการครูรุ่นใหม่ด้วยการ 1) บรรจุหลักสูตรการบริหารจัดการเงินให้กับผู้บริหาร เพื่อให้ผู้บริหารนำความรู้ดังกล่าวไปชี้แนะแก่ ข้าราชการครูในโรงเรียน และ 2) ปลุกฝังข้าราชการครูรุ่นใหม่ให้รู้จักออมเพื่อการลงทุน

มุมมองของกลุ่มนักวิชาการด้านการบริหารและเศรษฐศาสตร์ เสนอแนวทางการลด พฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู แบ่งออกเป็น 2 แนวทางหลัก ได้แก่ ปรับความคิด และเปลี่ยน พฤติกรรม กล่าวคือ แนวทางแรกการปรับความคิด มีแนวทางปฏิบัติดังนี้ 1) สร้างความตระหนักรู้ เรื่องความเสี่ยงของการเป็นหนี้ด้วยหลักธรรม 2) เปลี่ยนความเข้าใจที่ว่า “เป็นครูกู้ง่าย ได้ความ น่าเชื่อถือจากแหล่งเงินกู้” 3) ประเมินความจำเป็นก่อนการกู้ 4) ใช้หลักการสะกดความคิดเพื่อ สะกดพฤติกรรม และ 5) ฝึกฝนตนให้เป็นคนอดได้รอได้ ส่วนแนวทางที่สอง การเปลี่ยนพฤติกรรม มีแนวทางปฏิบัติเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงก่อนเข้าสู่การเป็นหนี้ ต้องเตรียมแผนการกู้และชำระหนี้ ส่วนช่วงระหว่างการเป็นหนี้ ทำได้ด้วย 1) ปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิต ลดความฟุ่มเฟือยและ บริหารจัดการเงินตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) เสริมทักษะการคิดเชิงบัญชี (Mental Account) 3) สร้างระบบการควบคุมตนเองให้มีการออมควบคู่กับการชำระหนี้ และ 4) ชำระหนี้ ตรงตามเวลาพร้อมทั้งหาวิธีจ่ายชำระหนี้ที่ได้ประโยชน์สูงสุด

มุมมองของข้าราชการครูที่มีสถานะพ้นหนี้ เสนอแนวทางลดพฤติกรรมการก่อหนี้ แบ่งออกเป็น การปฏิบัติตัวของครูในสถานะหนี้ และการได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ดังนี้ การปฏิบัติตนของครูในสถานะการเป็นหนี้ ควรยึดถือและเดินตามแบบอย่างที่ดี ในครอบครัว และมีวินัยในการใช้เงิน ส่วนการช่วยเหลือเยียวยาจากผู้เกี่ยวข้อง ควรใช้ฐานข้อมูล กำหนดแนวทางให้ความช่วยเหลือ ออกมาตรการห้ามขายประกันชีวิตในโรงเรียน ลดภาระค่าใช้จ่าย ในการปฏิบัติงานสอน และสร้างงานเสริมภายในโรงเรียน

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู: พหุกรณีศึกษา 4 ภูมิภาค” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครูและสร้างข้อเสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบพหุกรณีศึกษา (Multi-Case Study) งานวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ งานระยะที่ 1 เป็นการศึกษากระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู จากการสัมภาษณ์ข้าราชการครูที่มีสถานะการเป็นหนี้ 3 แบบ ได้แก่ กลุ่มครูสถานะหนี้ปกติ กลุ่มครูสถานะหนี้วิกฤติ และกลุ่มครูสถานะพ้นหนี้ รวมจำนวน 31 คน จาก 4 ภูมิภาค และงานระยะที่ 2 เป็นการสร้างข้อเสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครูจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 11 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างและแนวคำถามสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการเป็นหนี้ของข้าราชการครูแต่ละกลุ่มสรุปได้ดังนี้ **กลุ่มครูสถานะพ้นหนี้** ในช่วงชีวิตก่อนการเป็นหนี้มีการใช้ชีวิตในลักษณะเรียบง่าย ไม่ตามค่านิยมสังคมบริโภค มีการวางแผนการเงินและบริหารจัดการการเงินได้ดี โดยการกู้ส่วนใหญ่เป็นการกู้เพื่อการลงทุน ดังนั้น เมื่ออยู่ในสถานะระหว่างการเป็นหนี้จึงมีวินัยในการใช้เงิน มีเป้าหมายในการชำระหนี้ชัดเจน และมีความพยายามหารายได้เพิ่มจากอาชีพเสริม โดยบางส่วนใช้เทคนิคการเร่งชำระเงินต้น หรือเพิ่มจำนวนเงินที่ส่งต่อเดือน จึงทำให้มีความสามารถในการชำระหนี้ได้เป็นอย่างดี ลักษณะการกู้ที่โดดเด่นของครูในกลุ่มนี้คือ การกู้แหล่งเดียว โดยส่วนใหญ่เป็นหนี้จากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู หากจะสร้างหนี้ก้อนใหม่ก็จะรอให้หนี้เก่าปิดก่อน เมื่อสิ้นสุดสถานะการเป็นหนี้จะดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายเหมือนเดิม อาจมีที่ดินเป็นทรัพย์สินและมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการ ทำสวนทำไร่ ซึ่งเป็นผลจากการกู้หนี้เพื่อการลงทุน ขณะที่**กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติ** ในช่วงชีวิตก่อนการ เป็นหนี้มีความต้องการความก้าวหน้าในชีวิต ต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี และต้องตอบแทนบุญคุณบุคคลสำคัญ จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ตัดสินใจเป็นหนี้ และเมื่ออยู่ในระหว่างการเป็นหนี้ก็จะยอมรับความจริงที่เป็นหนี้โดยเปิดเผย สถานะการเป็นหนี้ให้ครอบครัวรู้และมีความสุขกับสิ่งที่เกิดขึ้น มองว่าตนเองตัดสินใจถูกที่เป็นหนี้เพราะทำให้ได้ทรัพย์สินมาภายหลัง และมีความไม่ประมาทในการใช้ชีวิตด้วยการวางแผนบริหารการเงิน ดังนั้น จึงสามารถชำระหนี้ได้ตามเวลาและควบคุมการออม โดยมีเงื่อนไขบังคับที่สำคัญคือ การไม่กู้หนี้เพิ่ม

ส่วน**กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤติ** มีการใช้ชีวิต 2 ลักษณะก่อนจะเข้าสู่สถานะหนี้ คือ ใช้เงินเกินตัว เมื่อต้องการสิ่งใดก็จะชวนขวายนมาครอบครองให้ได้ มีพื้นฐานเศรษฐกิจครอบครัวระดับปานกลาง และอยู่แบบไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ยุ่งเกี่ยวกับงานสังคม มีพื้นฐานครอบครัวระดับยากจนถึงปานกลาง ทั้งนี้ สาเหตุในการเป็นหนี้เกิดจากการมีภาระที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในครอบครัว มีสถานะจำเป็นที่ต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และตอบสนองความต้องการของตนเองในการซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ยานพาหนะ โทรศัพท์ เป็นต้น และเมื่อตกอยู่ในสถานะการเป็นหนี้จะขาดเป้าหมายในการชำระหนี้ บริหารการเงินไม่เป็น นำเงินที่กู้มาใช้จ่าย

อย่างสُر่ยสُر่ราย เมื่อสถานะทางการเงินไม่สมดุลรายรับไม่พอกับรายจ่าย จะทำการกู้เพิ่มในวงเงินสูงสุดตามที่กำหนดของแต่ละแหล่งเงินกู้ แต่จะผ่อนชำระในสัดส่วนขั้นต่ำ โดยกู้ทั้งแหล่งเงินกู้ในระบบและนอกระบบ ดังนั้น จึงเกิดการกู้เงินจากแหล่งหนึ่งเพื่อนำมาใช้หนี้อีกแหล่งหนึ่ง และการขอผ่อนชำระหนี้แม้ว่าจะต้องจ่ายดอกเบี้ยมากขึ้นก็ตาม สาเหตุสำคัญที่เป็นจุดเริ่มต้นเข้าสู่ภาวะวิกฤตทางการเงินคือ การค้าประกันให้เพื่อนครู การนำเงินไปลงทุนแต่ไม่ประสบความสำเร็จ และหนี้สะสมของครอบครัว จากความไว้วางใจคนรอบข้างและมองข้ามความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น ส่งผลให้ชีวิตวิกฤตจากการถูกฟ้อง ถูกยึดทรัพย์ และอยู่ระหว่างการประนอมหนี้ ทั้งนี้ จากการศึกษาสามารถสรุปลักษณะของครูที่อยู่ในสภาวะหนี้วิกฤตได้ 4 แบบ คือ หลัทธิปัญหา อยู่กับหลากหลายความรู้สึก ยอมรับสภาพ และดำรงตนอย่างพอเพียง

สำหรับข้อเสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู แบ่งตามมุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิจากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู กลุ่มนักวิชาการด้านการบริหารและเศรษฐศาสตร์ และกลุ่มข้าราชการครูที่มีประสบการณ์การเป็นหนี้สหกรณ์ออมทรัพย์ครู แต่ละมุมมองสรุปสาระได้ดังนี้

มุมมองของกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิจากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู เสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้สำหรับข้าราชการครู 2 ประเด็น คือ 1) ครูต้องปรับเปลี่ยนความคิดเรื่องการเป็นสมาชิกสหกรณ์เพื่อการออมแทนการกู้ และ 2) ต้องเป็นหนี้อย่างชาญฉลาดด้วยการกู้เพื่อลงทุน

มุมมองของกลุ่มนักวิชาการด้านการบริหารและเศรษฐศาสตร์ เสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู แบ่งออกเป็น 2 แนวทางหลัก ได้แก่ ปรับความคิด และเปลี่ยนพฤติกรรม กล่าวคือ แนวทางการปรับความคิด มีหลักปฏิบัติดังนี้ 1) สร้างความตระหนักรู้เรื่องความเสี่ยงของการเป็นหนี้ด้วยหลักธรรม 2) เปลี่ยนความเข้าใจที่ว่า “เป็นครูกู้ง่าย” 3) ประเมินความจำเป็นก่อนการกู้ 4) ใช้หลักการสะกดความคิดเพื่อสะกดพฤติกรรม และ 5) ฝึกฝนตนให้เป็นคนอดได้รอได้ ส่วนแนวทางการเปลี่ยนพฤติกรรมมีหลักปฏิบัติเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงก่อนเข้าสู่การเป็นหนี้ ต้องเตรียมแผนการกู้และชำระหนี้ ส่วนช่วงระหว่างการเป็นหนี้ ทำได้ด้วย 1) ปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิต ลดความฟุ่มเฟือยและบริหารจัดการเงินตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) เสริมทักษะการคิดเชิงบัญชี (Mental Account) 3) สร้างระบบการควบคุมตนเองให้มีการออมควบคู่กับการชำระหนี้ และ 4) ชำระหนี้ตรงตามเวลาพร้อมทั้งหาวิธีจ่ายชำระหนี้ที่ได้ประโยชน์สูงสุด

และมุมมองของข้าราชการครูที่มีสภาวะพ้นหนี้ เสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ แบ่งออกเป็น การปฏิบัติตัวของครูในสภาวะหนี้ และการได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ดังนี้ การปฏิบัติตนของครูในสภาวะการเป็นหนี้ ควรยึดถือและเดินตามแบบอย่างที่ดีในครอบครัว และมีวินัยในการใช้เงิน ส่วนการช่วยเหลือเยียวยาจากผู้เกี่ยวข้อง ควรใช้ฐานข้อมูลกำหนดแนวทางให้ความช่วยเหลือ ออกมาตรการห้ามขายประกันชีวิตในโรงเรียน ลดภาระค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติงานสอน และสร้างงานเสริมภายในโรงเรียน

Abstract

The research on “Process of becoming indebted and ability for debt settlement of civil service teachers: multi-case studies in 4 regions” has objectives to study on the process of becoming indebted and ability of civil service teachers to settle their debts as well as to provide recommendations for reducing the civil service teachers’ behavior of incurring debt. This research, employing the qualitative research technique of multi-case study, is divided into 2 phases. Phase 1 is a study on the process of becoming indebted and ability of civil service teachers to settle their debts by interviewing 31 civil service teachers, from 4 regions, who are in debts categorized into 3 types including normal debt, critical debt, and resolved debt situations. Phase 2 of this research provides recommendations for reducing the civil service teachers’ behavior of incurring debt through interviews and focus group discussions with 11 informants by using semi-structured interview questions and guidelines for focus group discussion to collect data which was qualitatively analyzed by using the content analysis.

The results found that the process of becoming indebted for each group of civil service teachers can be summarized as follows. **For the teachers with resolved debt**, it was found that, before becoming indebted, they had a simple way of living without following any trend of consumption and they had good financial plan and management. Debt of this group was mostly for investment and, when they were indebted, they had financial discipline and clear objective to settle their debts by trying to earn more income through additional jobs. Some teachers of this group opted to pay a lump sum, or increase amount of monthly debt payment, in order to quickly reduce the principal of a loan so that they have good ability of debt settlement. A notable characteristic of teachers of this group is that they acquire loan only from a single source, which is mostly the Teachers' Saving Cooperative, and they tend to settle the existing debt before incurring a new debt. After their debts are settled, the teachers in this group continue to have a simple way of life and they may possess land property and earn additional income from farming activities, which are resulted from their debt from getting loan for investment. **For the teachers with normal debt**, they had desires for life advancement, improved living quality, and repaying for their respected and important persons. These are major causes of their decision to become indebted, which they accept and reveal such situation to their family and continue to live happily with their debt. Teachers in this group consider that they have made right decision because such debt will later bring them property and carefully live their lives with financial management plan. As such, they are able to settle their debts in time and also manage their savings with important ruling condition, not incurring any additional debt.

Teachers with critical debts had 2 types of living before they became indebted, one of which is their overspending when they wished to own anything. They had moderate economy family background, ranging from poor to moderate financial status, and live modestly without getting involved with social events. The causes of becoming indebted included their responsibility to solve problems at hand and to satisfy their own desires for things such as, vehicle and television. At the time of them indebted, they lacked of goal to settle their debts and could manage their finance so that they wastefully spent their loan. When their financial status became imbalanced, such that income was not adequate for their expenditures, they tended to acquire more loan at the maximum ceiling, indicated by each source of loan, but intended to settle their debts at minimum installments. Their loans could be both institutional

and non-institutional sources. As such, there was a situation that loan from one source was acquired for settling existing debt from the other source and they tended to ask for postponement of debt settlement, even though such case would result in an increase of loan interests. An important cause, as a starting point of their financial crisis, was being a collateral for their peer teachers who took loan for investment but fail, resulting in the accumulation of debt. Their trust other persons and overlook possible risks led to crisis so that their lives faced risk of being changed, their property being seized, and they are currently in the process of debt negotiation. In this regard, this study summarizes characteristics of teachers with critical debts into 4 types including avoiding the problems, staying with mixed emotions, admitting the conditions, and living modestly.

There are recommendations for reducing the civil service teachers' behavior of incurring debt, based on perspectives of relevant groups including the group of experts from the Teachers' Saving Cooperative, the group of management and economics experts, and the group of teachers who experienced being indebted with the Teachers' Saving Cooperative. Essence of each perspective can be summarized as follows.

From the perspective of experts from the Teachers' Saving Cooperative, it is recommended that there are 2 approaches for reducing teachers' behavior of incurring debt including 1) Teachers must change their mindset that the cooperative's membership is for saving instead of getting loan, and 2) being wisely indebted by getting loan for investment.

From the perspective of management and economics experts, it is proposed that teachers' behavior of incurring debt can be reduced by 2 approaches including the change of mindset and change of behavior. That is, mindset can be changed by the following practices: 1) Raising awareness, through Dharmic principle, of risk from becoming indebted, 2) Changing the common belief that "teacher can easily get the loan", 3) Assess the necessity of making a loan, 4) Applying the concept of using mind control for warning the behavior, 5) Practicing oneself for more patience. Meanwhile, changing behavior can be achieved by 2 periods of practices including the period before becoming indebted, which needs plans for getting loan and paying off the debt, and the period during being indebted, which needs to 1) adapt and change lifestyle to reduce lavishness by applying the principle of Self-sufficiency Economy Philosophy, 2) Increase skill of mental account, 3) Ensure self-control system in order to have saving alongside with debt settlement, and 4) Settle the debt on time and find the most beneficial ways for debt settlement.

From the perspective of teachers who already settled the debt, their recommendations to reduce the behavior of incurring debt can be divided into 2 aspects including the behavior during the period of being indebted and receiving help from related agencies, which can be summarized as follows. Considering the behavior while being indebted, teachers should adhere and follow a good role model in their family as well as maintain the financial discipline. Meanwhile, remedial measures from relevant agencies should apply the database to specify ways for appropriate assistance. Working as life insurance broker within school should be prohibited. Also, teachers' financial burden on teaching activities should be reduced and other supporting jobs in school should be created.

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยกระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู: พหุกรณีศึกษา 4 ภูมิภาค ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงอย่างดี ด้วยการสนับสนุนและความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย โดยเฉพาะสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ได้ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน ผู้อำนวยการสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ข้าราชการครู ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนหน่วยงานฯ ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาหนี้สินครู ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่าน ณ ที่นี้

คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานการวิจัยกระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู: พหุกรณีศึกษา 4 ภูมิภาค นี้ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในการแก้ไขปัญหาหนี้สินข้าราชการครู

คณะผู้วิจัย

ผู้วิจัย

สารบัญ

หน้า

บทสรุปผู้บริหาร
บทคัดย่อภาษาไทย
Abstract
กิตติกรรมประกาศ
สารบัญ
สารบัญตาราง
สารบัญภาพ

บทที่ 1 บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ความสำคัญของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
กรอบการดำเนินงานวิจัย.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ส่วนที่ 1 สภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครู.....	7
1.1 สภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครูในภาพรวม.....	7
1.2 สภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครูใน 4 ภูมิภาค.....	8
1.2.1 ภาคเหนือ.....	8
1.2.2 ภาคกลาง.....	9
1.2.3 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	10
1.2.4 ภาคใต้.....	11
ส่วนที่ 2 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนี้สินข้าราชการครู.....	12
ส่วนที่ 3 นโยบายเกี่ยวกับสวัสดิการครูและบุคลากรทางการศึกษา.....	16
ส่วนที่ 4 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	19

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

แบบแผนการวิจัย.....	29
พื้นที่การวิจัย.....	29
กลุ่มเป้าหมายของการวิจัย.....	30

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย.....	32
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	32
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	33
การจัดการและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	33
การตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล.....	35
การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล.....	36
บทที่ 4 ผลการวิจัย	
ตอนที่ 1 ภูมิหลังของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามสถานภาพการเป็นหนี้.....	37
1.1 กลุ่มครูที่มีสถานะพ้นหนี้	37
1.2 กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติ.....	38
1.3 กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤต	41
ตอนที่ 2 กระบวนการการเป็นหนี้ของข้าราชการครู.....	45
2.1 กระบวนการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะพ้นหนี้	45
2.2 กระบวนการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติ.....	54
2.3 กระบวนการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤต	61
ตอนที่ 3 ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู..	72
3.1 ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มพ้นหนี้...	72
3.2 ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มหนี้ปกติ..	73
3.3 ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มหนี้วิกฤต	74
ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู.....	77
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	
สรุปและอภิปรายผลการวิจัย.....	89
ข้อเสนอแนะ	104
ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้.....	104
ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป.....	107
บรรณานุกรม.....	109
ภาคผนวก.....	115
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	116
ภาคผนวก ข ตัวอย่างบทสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ข้อมูล.....	122
ภาคผนวก ค แผนภาพสรุปการสนทนากลุ่มเพื่อค้นหาแนวทางลดพฤติกรรมก่อหนี้.....	125

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1-1 กรอบการดำเนินงานวิจัย.....	5
ตารางที่ 3-1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	29
ตารางที่ 3-2 จำนวนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	30
ตารางที่ 3-3 ลักษณะข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล.....	30
ตารางที่ 4-1 ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูลกลุ่มครูที่มีสภาวะพั่นนี้.....	38
ตารางที่ 4-2 ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูลกลุ่มครูที่มีสภาวะพั่นนี้ปกติ.....	39
ตารางที่ 4-3 ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูลกลุ่มครูที่มีสภาวะพั่นนี้วิกฤต.....	42
ตารางที่ 4-4 เปรียบเทียบภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามสถานภาพการเป็นพั่นนี้.....	44
ตารางที่ 5-1 กระบวนการการเป็นพั่นนี้ของข้าราชการครูจำแนกตามสถานภาพการเป็นพั่นนี้.....	94

สารบัญภาพประกอบ

	หน้า
ภาพประกอบ 2-1 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	24
ภาพประกอบ 2-2 บทบาทของจิตพอเพียงในแนวของจิตพฤติกรรมศาสตร์.....	25
ภาพประกอบ 2-3 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	28
ภาพประกอบ 4-1 กระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครู สภาวะพ้นหนี้.....	53
ภาพประกอบ 4-2 กระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครู สภาวะหนี้ปกติ.....	60
ภาพประกอบ 4-3 กระบวนการการเป็นหนี้ของกลุ่มครูสภาวะหนี้วิกฤต.....	71
ภาพประกอบ 5-1 บริบทที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการเป็นหนี้ของข้าราชการครู.....	91
ภาพประกอบ 5-2 กระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครู สภาวะพ้นหนี้.....	96
ภาพประกอบ 5-3 กระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครู สภาวะหนี้ปกติ.....	98
ภาพประกอบ 5-4 กระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ ของกลุ่มครูสภาวะหนี้วิกฤต.....	101

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ข้าราชการครูเป็นกลุ่มอาชีพที่ประสบปัญหาหนี้รุนแรง หนี้สินครูรวมกันมีมากกว่า 1 ล้านล้านบาท เทียบเท่าครึ่งหนึ่งของงบประมาณรายจ่ายประจำปีของรัฐบาล ซึ่งแหล่งเงินกู้ ได้แก่ สหกรณ์ออมทรัพย์ครูทั่วประเทศ สินเชื่อโครงการพัฒนาชีวิตครู สินเชื่อโครงการกองทุนการฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเพื่อนครูและบุคลากรทางการศึกษา (ช.พ.ค.) และกองทุนการฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเพื่อนครูและบุคลากรทางการศึกษา ในกรณีคู่สมรสถึงแก่กรรม (ช.พ.ส.) ครูจึงเป็นข้าราชการกลุ่มแรกที่ต้องเร่งเสริมความรู้ทางการเงิน (พรรณี ตั้งใจสถาปัตย์. 2555) และจากการแก้ปัญหาหนี้สินครูที่ผ่านมา พบว่า ช่วงปี พ.ศ.2552 ได้มีการช่วยแก้ปัญหาหนี้สินครู โดยคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ก.ค.ศ.) ได้รับอนุมัติงบประมาณ ปี 2552 จำนวน 500 ล้านบาท ปลอยสินเชื่อให้รายละ 2 แสนบาท และตั้งชุมนุมสหกรณ์ออมทรัพย์แห่งประเทศไทย (ชสอ.) ช่วยใช้หนี้ครูที่ค้างชำระเงินอีก 5 พันล้านบาท นอกจากนี้ ยังมีการตั้งสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา (สกสค.) เพื่อจัดโครงการช่วยเหลือครูและบุคลากรทางการศึกษา ที่เป็นสมาชิกโครงการสวัสดิการเงินกู้กองทุนการฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเพื่อนครูและบุคลากรทางการศึกษา (ช.พ.ค.) โดยการจัดหาแหล่งเงินกู้ที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำ เพื่อให้สมาชิกรับไปใช้จ่ายในยามจำเป็น อีกทั้งกระทรวงศึกษาธิการยังเตรียมเงิน 911 ล้านบาท เพื่อปลอยกู้ให้ครูโดยผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)

เห็นได้ว่าปัญหาหนี้สินของบุคลากรทางการศึกษา หรือ ครูทั่วประเทศ เป็นเรื่องที่ทุกรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศให้ความสนใจโดยตลอด เท่าที่ผ่านมาผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ เปลี่ยนเจ้าหนี้ให้ใหม่ หาช่องทางการลดอัตราดอกเบี้ยลงหรือขยายเพิ่มต้นเงินกู้ให้สูงขึ้นเท่านั้น แต่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างสำเร็จเสร็จสิ้น จนเวลาล่วงเลยนับสิบปี จำนวนหนี้ของครูจึงเพิ่มสูงขึ้นตามระยะเวลา สวนทางกับอายุงานที่นับวันมีแต่จะลดน้อยถอยลง อีกทั้งช่องทางการเป็นหนี้ก็เพิ่มมากขึ้นประชิดติดตามครูเหมือนเงาตามตัวอีกด้วย ซึ่งปัจจุบันพบว่าแหล่งเงินกู้ที่สำคัญ ๆ ของครูทั่วประเทศมาจากหลาย ๆ แหล่ง อันได้แก่สหกรณ์ออมทรัพย์ สินเชื่อโครงการพัฒนาชีวิตครูฯ ผ่านธนาคารออมสิน สินเชื่อโครงการกองทุนการฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเพื่อนครูและบุคลากรทางการศึกษาฯ โครงการเงินกู้ ช.พ.ค.ต่าง ๆ และแหล่งที่สามารถสร้างหนี้ได้ง่ายที่สุดอย่างบัตรเครดิตและกูยืมหนี้นอกระบบ เป็นต้น

ผลการประเมินภาระหนี้สินของสมาชิกครูในระบบสหกรณ์พบว่า ในรอบปี 2554 จำนวนสหกรณ์ออมทรัพย์ครู มีจำนวนทั้งสิ้น 115 แห่ง สามารถตรวจสอบบัญชีและรับรองการเงินได้ ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2554 จำนวน 109 แห่ง มีจำนวนสมาชิกโดยรวมทั้งประเทศ 7.21 แสนคน การกระจายตัวของสมาชิกอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสูงสุด ร้อยละ 31.40 รองลงมาได้แก่ภาคเหนือ ร้อยละ 25.86 ส่วนใหญ่สมาชิกกว่าครึ่งก่อหนี้ผูกพันกับสหกรณ์ทั้งระยะสั้นและระยะยาว คิดเป็นร้อยละ 4.21 และร้อยละ 95.79 ของหนี้คงเหลือสิ้นปีตามลำดับ ทั้งนี้มีลูกหนี้คงเหลือ 490,124 ราย คิดเป็นมูลค่า 4.08 แสนล้านบาทหากเปรียบเทียบการเป็นหนี้

ต่อราย สมาชิกมีหนี้สินกับสหกรณ์เฉลี่ยรายละ 833,135 บาท โดยสหกรณ์คิดดอกเบี้ยตามระเบียบที่กำหนด ตั้งแต่ ร้อยละ 5.00 - 7.75 ต่อปี

จากความพยายามของภาครัฐที่ได้แก้ปัญหาในเรื่องของหนี้สินข้าราชการครู หากพิจารณาจะเห็นได้ว่าการปรับโครงสร้างหนี้ที่กระทรวงฯ ทำหลายๆ อย่าง สามารถบรรเทาความเดือดร้อนของผู้ที่เป็นหนี้ได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่ใช่วิธีการที่แก้ไขปัญหาคืบคลานได้ ทางด้านเลขานุการศูนย์อำนวยการปฏิบัติการแก้ไขปัญหานี้สภากาประชาชน (ศอก.นส.) กระทรวงการคลังให้เหตุผลไว้ “ต้นตอสาเหตุของการเป็นหนี้ ถ้าตอบคำถามในระดับสากลก็ต้องบอกว่ารายได้ไม่พอรายจ่าย ซึ่งเห็นว่าใคร ๆ ก็สามารถพูดได้ แต่ทว่าหากลงรายละเอียดว่ารายจ่ายไหนจำเป็นหรือไม่จำเป็น ไม่ใช่เพียงแต่ว่า จะกู้เงินมาเพื่อเสริมสภาพทางสังคม (ซึ่งความจริงอาจจะติดลบอยู่) ให้มีพอที่สังคมเดียวกันจะยอมรับได้ เช่น การซื้อบ้าน ซื้อรถ เป็นต้น โดยสาเหตุหลักก็คือการดำรงชีวิตการใช้จ่ายในสิ่งไม่จำเป็น ซึ่งมาจากระบบสังคมของอาชีพเขาเอง” และเห็นได้ว่า ในแต่ละปีจะมีข่าวการฆ่าตัวตายของข้าราชการครูอยู่ไม่น้อย ซึ่งส่วนใหญ่ปัญหาหลัก ๆ นั้นก็คือหนี้สิน ตัวอย่างเช่น เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2559 พบศพนายเจษฎา อายุ 41 ปี ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านดงหนองสระปลา ต.บ้านยา อ.หนองหาน จ.อุดรธานี ซึ่งได้ฆ่าตัวตายภายในบ้านพบใบทวงหนี้ บริษัทรถยนต์ ใบทวงหนี้บัตรเครดิต ใบทวงหนี้ธนาคารหนี้ธนาคาร เหตุผลหลักเพราะรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ผู้ตายมีหนี้สินจำนวนมากและหาทางแก้ปัญหาไม่ได้ จึงคิดสั้นผูกคอตายหนีปัญหา (ไทยรัฐออนไลน์. 31 มีนาคม 2559)

จากการศึกษางานวิจัยและการลงพื้นที่เป้าหมาย พบว่า ครูที่มีภาระหนี้สินที่อยู่ต่างภูมิภาคกัน มีภาวะหนี้สินแตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาถึงลักษณะการดำรงชีวิต ค่านิยมในการบริโภค พบว่า ครูภาคใต้เป็นกลุ่มที่มีค่านิยมในการบริโภควัตถุนิยมน้อยกว่าครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์และความอุดมสมบูรณ์เชิงพื้นที่ในภาคใต้ เห็นได้ว่า ครูส่วนใหญ่มีธุรกิจส่วนตัวในเรื่องของการปลูกพืชเศรษฐกิจคือ มีรายได้เสริมตลอดปี ซึ่งต่างจากสภาพภูมิประเทศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีลักษณะแห้งแล้ง อาชีพเสริมของครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่คือการสอนพิเศษ ครูมีรายจ่ายมากกว่ารายรับด้วยค่านิยมทางสังคม ที่มีมากกว่า อาชีพครูจึงเป็นอาชีพที่มีบทบาททางสังคม ในส่วนของครูภาคเหนือ พบว่าค่านิยมในการบริโภควัตถุนิยมเริ่มเพิ่มระดับมากขึ้นตามกระแสสังคมที่เปลี่ยนไป เช่นเดียวกับกับครูภาคกลางที่มีค่านิยมการบริโภควัตถุนิยมเพิ่มขึ้น แต่ครูภาคกลางมีโอกาสหารายได้เสริมได้มากกว่าจากการสอนพิเศษหรือทำธุรกิจขายตรงจากสภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครูในแต่ละภูมิภาค คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษากระบวนการการเป็นหนี้ของข้าราชการครูว่ามีลักษณะอย่างไรในแต่ละภูมิภาค และมีปัจจัยใดบ้างที่ส่งเสริมและขัดขวางความสามารถ ในการชำระหนี้ของครู 3 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้ขั้นวิกฤติ กลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้ปกติ และกลุ่มครูที่มีสภาวะพ้นหนี้สิน เพื่อนำไปสร้างแนวทางการลดพฤติกรรมก่อหนี้ของข้าราชการครู โดยผลจากการศึกษาครั้งนี้จะนำไปสู่การสร้างข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อหาทางช่วยลดปัญหาครูที่มีสภาวะหนี้ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการการเป็นหนี้ของข้าราชการครู พหุกรณีศึกษา 4 กรณีภาค
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมและอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู
3. เพื่อสร้างข้อเสนอแนวทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู

ความสำคัญของการวิจัย

ผู้วิจัยคาดหวังว่าภายหลังการดำเนินการวิจัย ข้อค้นพบที่ได้จะมีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการ และ ความสำคัญในเชิงนโยบาย ดังนี้

1. ความสำคัญในเชิงวิชาการ

การวิจัยนี้ขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครูในเชิงลึกผ่านการทำความเข้าใจโลกทัศน์และมุมมองของผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ ในฐานะคนใน (Emic View) รวมทั้งได้ประยุกต์ใช้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมร่วมตีความกระบวนการการเป็นหนี้ของข้าราชการครู

2. ความสำคัญในเชิงนโยบาย

ข้อค้นพบจากแนวทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู และข้อเสนอแนะท้ายบท สามารถเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ และสถาบันผลิตครู ใช้เป็นมาตรการและกลยุทธ์เพื่อแก้ไขปัญหาพฤติกรรมการเป็นหนี้ ป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเป็นหนี้ และ ส่งเสริมวินัยทางการเงินให้แก่ครู

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครูไทยและสร้างข้อเสนอแนวทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู โดยใช้ระเบียบ วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบพหุกรณีศึกษา (Multi-Case Study) โดยแบ่งงานวิจัยออกเป็น 2 ระยะ งานระยะที่หนึ่งเป็นการศึกษากระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู ส่วนงานระยะที่สองเป็นการสร้างข้อเสนอแนวทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู โดยวิธีดำเนินงานวิจัยในแต่ละระยะของงาน มีดังนี้

งานระยะที่หนึ่ง การศึกษากระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู

การวิจัยระยะที่หนึ่ง ได้กำหนดขอบเขตแหล่งข้อมูลเชิงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนโยบายภาคการเมืองเกี่ยวกับสวัสดิการข้าราชการครูสถิติการเป็นหนี้ของข้าราชการครู และแหล่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์ ซึ่งกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ คือ ข้าราชการครู 3 กลุ่ม ได้แก่ ครูที่มีสถานะหนี้ขึ้น

วิกฤต ครูที่มีสภาวะหนี้ปกติ และครูที่มีสภาวะพ้นหนี้ ซึ่งอาศัยอยู่ใน 4 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ประมาณจำนวน 30 คน

งานวิจัยระยะที่สอง การสร้างข้อเสนอแนวทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู

งานวิจัยระยะที่สอง ดำเนินการวิจัยด้วยการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม ประกอบด้วย ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้สวัสดิการข้าราชการครู สหกรณ์ออมทรัพย์ ที่สังกัด กระทรวงศึกษาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม และกลุ่มข้าราชการครูที่มีสภาวะพ้นหนี้

กรอบการดำเนินงานวิจัย

งานวิจัยนี้มีกรอบการดำเนินการวิจัย ซึ่งแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประเด็นที่ศึกษา แหล่งข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ดังตาราง 1-2

ตาราง 1-1 กรอบการดำเนินงานวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัย	ประเด็นที่ศึกษา	แหล่งข้อมูล	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	การวิเคราะห์ข้อมูล
1. เพื่อศึกษากระบวนการ และการเป็นหนี้ และความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู พหุกรณีศึกษา 4 ภูมิภาค	- บริบทของครูที่เป็นหนี้ เจื่อนใจการเป็นหนี้ของครู, ลักษณะหนี้ของครู, มุมมองของครูที่มีต่อหนี้ - กระบวนการการเป็นหนี้ ทั้งก่อนการเป็นหนี้ ระหว่างการเป็นหนี้ และพ้นหนี้ (เฉพาะกลุ่มพ้นหนี้) - ความสามารถในการชำระหนี้	<u>แหล่งข้อมูลเอกสาร</u> เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเป็นหนี้ของข้าราชการครู <u>แหล่งข้อมูลบุคคล</u> กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ จำนวน 31 คน ซึ่งเป็นตัวแทนจากครู 3 กลุ่ม 4 ภูมิภาค ดังนี้ 1. ครูที่มีสภาวะหนี้ขั้นวิกฤติ (อยู่ระหว่างการถูกฟ้อง) 2. ครูที่มีสภาวะหนี้ปกติ (ชำระหนี้สม่ำเสมอ) 3. ครูที่มีสภาวะการพ้นหนี้	<u>ข้อมูลจากเอกสาร</u> - สืบค้น รวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสารงานวิจัย บทความวิชาการ รายงานประจำปี บทความหนังสือ ฯลฯ <u>ข้อมูลจากบุคคล</u> - สัมภาษณ์เชิงลึก	- วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร, สัมภาษณ์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) - การนำเสนอข้อมูล ใช้การสร้างภาพรวมจากเหตุการณ์ย่อย ๆ ที่เกิดจากเหตุการณ์ที่พบในลักษณะการพรรณนา วิเคราะห์ (Analytical Description)
2. เพื่อสร้างข้อเสนอแนะทาง การลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู	- ข้อเสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู	- ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบ จากวัตถุประสงค์การวิจัยข้างต้น - ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม จากกลุ่มคน ดังนี้ 1. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทำให้สวัสดิการข้าราชการครู สหกรณ์ออมทรัพย์ที่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ 2. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารและเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม 3. กลุ่มข้าราชการครูที่มีสภาวะ พ้นหนี้	- สัมภาษณ์ - สนทนากลุ่ม	สังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด นำมาสู่ข้อเสนอแนะ แนวทางการลดพฤติกรรมฯ

นิยามศัพท์เฉพาะ

กระบวนการการเป็นหนี้ หมายถึง ขั้นตอนของการเป็นหนี้ในแต่ละระยะของสถานะการเป็นหนี้ ซึ่งสถานะหนี้จะประกอบด้วย ระยะก่อนเข้าสู่การเป็นหนี้ ระยะระหว่างอยู่ในการเป็นหนี้ และระยะสิ้นสุดการเป็นหนี้ ส่วนสถานะการเป็นหนี้ปกติ ประกอบด้วย ก่อนเข้าสู่สถานะการเป็นหนี้ และระยะระหว่างอยู่ในสถานะการเป็นหนี้ ในขณะที่สถานะหนี้วิกฤต ประกอบด้วย ระยะก่อนเข้าสู่สถานะการเป็นหนี้ ระยะระหว่างอยู่ในสถานะการเป็นหนี้ และระยะเข้าสู่ภาวะวิกฤต

ความสามารถในการชำระหนี้ หมายถึง การประเมินตนเองของครูเกี่ยวกับการจ่ายเงินที่ยืมคืนให้กับแหล่งเงินกู้โดยพิจารณาจากรายได้ ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย และจำนวนหนี้สินที่ต้องชำระในแต่ละเดือน

ปัจจัยส่งเสริมต่อความสามารถในการชำระหนี้ หมายถึง สาเหตุหรือเงื่อนไขที่สนับสนุนหรือเอื้อให้ครูสามารถจ่ายเงินคืนแหล่งเงินกู้ได้ตรงตามเวลา ซึ่งเป็นได้ทั้งสาเหตุหรือเงื่อนไขที่มาจากภายในตัวครู และจากสภาพแวดล้อมของครู

ปัจจัยอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ หมายถึง สาเหตุหรือเงื่อนไขที่ขัดขวางการจ่ายเงินคืนให้แหล่งเงินกู้ได้ตรงตามเวลา ซึ่งเป็นได้ทั้งสาเหตุหรือเงื่อนไขที่มาจากภายในตัวครูและจากสภาพแวดล้อมของครู

ข้าราชการครูที่เป็นหนี้ หมายถึง ครู หรือ ผู้บริหารโรงเรียนที่มีสถานะหนี้สิน โดยแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) ครูที่มีสถานะหนี้ขั้นวิกฤต คือ อยู่ระหว่างการถูกฟ้องร้อง 2) ครูที่มีสถานะหนี้ปกติ คือ ยังชำระหนี้อย่างสม่ำเสมอ และ 3) ครูที่มีสถานะพ้นหนี้ คือ ชำระหนี้หมดแล้ว

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การนำเสนอสาระในบทที่ 2 เป็นการทบทวนข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจสภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครู นโยบายภาครัฐ รวมถึงศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จึงแบ่งสาระออกเป็น 5 ส่วน คือ **ส่วนที่ 1** สภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครู โดยนำเสนอข้อมูลทั้งในภาพรวมของประเทศและจำแนกตามภูมิภาค 4 ภูมิภาค คือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ **ส่วนที่ 2** ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนี้สินข้าราชการครู **ส่วนที่ 3** นโยบายเกี่ยวกับสวัสดิการครูและบุคลากรทางการศึกษา **ส่วนที่ 4** แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และ **ส่วนที่ 5** กรอบแนวคิดของการวิจัย โดยในแต่ละส่วนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 สภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครู

1.1 สภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครูในภาพรวมของประเทศ

จากผลการศึกษาสภาพปัญหาหนี้สินครูในช่วงที่ผ่านมา พบว่า มีจำนวนครูที่มีหนี้สินกว่า 400,000 คน และในจำนวนครูที่มีหนี้สินคาดว่า มีผู้ที่เป็นหนี้ในชั้นวิกฤตอยู่ประมาณ 200,000 คน โดยครูมีหนี้สินรวมทั้งประเทศสูงถึง 1 แสนล้านล้านบาท แต่หนี้สินดังกล่าวของครูเป็นหนี้สินที่สามารถตรวจสอบได้ทั้งหมด และไม่ใช่นี้อื่นเสีย ทั้งนี้ หนี้สินของครูจะเป็นหนี้จากสหกรณ์ออมทรัพย์ครูประมาณ 7 แสนล้านบาท มีครูเป็นหนี้จำนวน 4.6 แสนคน เมื่อพิจารณามูลค่าหนี้สินครูจาก 3 โครงการ ที่ภาครัฐดูแล พบว่า 1) โครงการเงินกู้ ข.พ.ค. 1-5 มูลค่าหนี้สิน 1.5 แสนล้านบาท มีครูเป็นหนี้ประมาณ 3 แสนกว่าคน 2) โครงการพัฒนาชีวิตครู มูลค่าหนี้ 5 หมื่นล้านบาท มีครูเป็นหนี้ 6 หมื่นกว่าคน และ 3) เงินทุนหมุนเวียนเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินครู มูลค่าหนี้ 1 พันล้านบาท มีครูเป็นหนี้จำนวน 8,500 คน โดยมีครูมากกว่า 130,000 คน อยู่ในสภาพมีหนี้สินล้นพ้นตัวโดยเฉลี่ยหนี้คนละ 1.1 ล้านบาท ทำให้ครูขาดขวัญกำลังใจในการทำงาน มีคุณภาพชีวิตลดลงและต้องทำงานเพื่อหารายได้เสริม ทำให้การอุทิศตนต่อหน้าที่ครูเป็นไปอย่างไม่เต็มที่ ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ในการเรียนการสอนลดลง (พิมพ์ดา โยธาสุมุท. 2553: ออนไลน์) ทั้งนี้ สาเหตุการเป็นหนี้ของครูมี 4 ประการ คือ 1) ครูมีความต้องการบริโภคสินค้าและบริการที่มีราคาสูงกว่ารายได้ของตนเอง ทำให้ครูต้องกู้เงินมาใช้เหมือนบุคคลที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ 2) ครูสามารถกู้ยืมเงินจากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู ทั้งการกู้แบบฉุกเฉิน (แบบ ฉ.) การกู้จากสถาบันการเงินอื่น ๆ และการกู้นอกระบบ ล้วนเป็นไปได้โดยสะดวก 3) ครูได้รับความคาดหวังทางสังคมให้มีระดับ ทำให้ครูเชื่อว่าการเป็นหนี้เป็นเรื่องธรรมดา อีกทั้งแหล่งเงินกู้มีมากและหาได้ง่าย และด้วยความที่ประกอบอาชีพครูทำให้สามารถกู้เงินได้โดยง่าย และ 4) ครูมีความเชื่อว่า ถ้าตนเองเป็นหนี้แล้วทางรัฐบาลจะช่วยแก้ไขปัญหาหนี้สินของครู ทำให้ครูมีความคิดที่จะกู้เงินมากขึ้น (วรภรณ์ สามโกเศศ. 2554: 1-4)

ผลการประเมินภาระหนี้สินของสมาชิกครูในระบบสหกรณ์

จากข้อมูลของศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ในรอบปี 2554 พบว่า จำนวนสหกรณ์ออมทรัพย์ครู มีจำนวนทั้งสิ้น 115 แห่ง สามารถตรวจสอบบัญชีและรับรองการเงินได้ ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2554 จำนวน 109 แห่ง มีจำนวนสมาชิกโดยรวมทั่วประเทศ 7.21 แสนคน โดยการกระจายตัวของสมาชิกอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสูงสุด ร้อยละ 31.40 รองลงมาได้แก่ภาคเหนือ ร้อยละ 25.86 ส่วนใหญ่สมาชิกกว่าครึ่งก่อหนี้ผูกพันกับสหกรณ์ทั้งระยะสั้นและระยะยาว คิดเป็นร้อยละ 4.21 และร้อยละ 95.79 ของหนี้คงเหลือสิ้นปี ตามลำดับ ทั้งนี้มีลูกหนี้คงเหลือ 490,124 ราย คิดเป็นมูลค่า 4.08 แสนล้านบาท หากเปรียบเทียบการเป็นหนี้ต่อราย คำนวณได้ว่าสมาชิกมีหนี้สินกับสหกรณ์เฉลี่ยรายละ 833,135 บาท โดยสหกรณ์คิดดอกเบี้ยตามระเบียบที่กำหนดตั้งแต่ร้อยละ 5.00 - 7.75 ต่อปี

ในความเป็นจริงแล้วครูก็ไม่ต่างจากสมาชิกของกลุ่มราชการอื่น ที่ตกอยู่ภายใต้กระแสการบริโภคนิยมที่ต้องการเป็นผู้ถูกมองว่าเป็นคนมีระดับ ทั้งที่ปัจจุบันอาจมีรายได้ต่ำกว่าค่าใช้จ่าย แต่การที่จำนวนสมาชิกของสหกรณ์ออมทรัพย์ครู และปริมาณเงินในระบบที่มีจำนวนมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ จึงเป็นช่องทางให้ทั้งเงินกู้และงวดการชำระหนี้มีการขยายออกไปอย่างมากจนแทบจะเกินกำลังของผู้กู้ นอกจากนี้ จำนวนเงินในระบบของสหกรณ์ออมทรัพย์ครูที่มีมูลค่ามหาศาล ยังเป็นแรงจูงใจให้กับผู้แสวงหาผลประโยชน์เข้ามาแทรกแซงช่องว่างของระบบสหกรณ์ ดังเช่น แคร่ล้อเต๋อที่กำลังเป็นข่าวเด่นประเด็นร้อนอยู่ในขณะนี้ โดยสหกรณ์ออมทรัพย์ส่วนหนึ่งนำเงินของสหกรณ์หรือบางแห่งก็ไปกู้ยืมจากแหล่งเงินภายนอกเพื่อนำไปลงทุน โดยทำสัญญาซื้อขายสลากกินแบ่งรัฐบาลกับบริษัทเอกชน ซึ่งอ้างว่าได้รับโควตาจากสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล ซึ่งสัญญาดังกล่าวเป็นสัญญาที่เสี่ยงต่อการสร้างความเสียหายให้กับสหกรณ์ เนื่องจากส่อไปในทางที่เอื้อผลประโยชน์ต่างตอบแทนให้กับกลุ่มบริษัทดังกล่าว นอกจากนี้ คณะกรรมการสหกรณ์ฯ (บางแห่ง) ได้ทำการตกลงชำระเงินจ่ายค่าจองสลากให้กับบริษัทไปก่อนโดยไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน การดำเนินธุรกิจดังกล่าวจึงไม่เป็นไปตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 33 (1) และไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสหกรณ์ ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายกับสหกรณ์ที่ดำเนินธุรกิจนี้แล้วหลายแห่ง เป็นมูลค่ารวมกว่า 25,000 ล้านบาท ขณะนี้อยู่ระหว่างการร่วมมือกันช่วยคลี่คลายปัญหาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.2 สภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครู 4 ภูมิภาค

1.2.1 สภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครูภาคเหนือ

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครูภาคเหนือ พบว่า ข้าราชการครูส่วนใหญ่มีรายจ่ายมากกว่ารายได้ โดยรายได้ส่วนใหญ่มาจากเงินเดือน ส่วนรายได้เสริมได้จากการค้าขายพืชผลทางการเกษตร และการสอนพิเศษ ทั้งนี้ ครูส่วนใหญ่มีแหล่งหนี้สินหลายแหล่ง อาทิ สหกรณ์ออมทรัพย์ครู ธนาคารของรัฐ และสวัสดิการครูสภา และครูส่วนใหญ่มีหนี้สินค้างชำระ กล่าวคือ มีหนี้ทั้งหลายทาง มีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่สูงมาก และรายได้ต่อเดือนลดลงตามลำดับ ซึ่งสินทรัพย์ประเภทยานพาหนะ เครื่องใช้ภายในบ้านและเครื่องอำนวยความสะดวกของข้าราชการครูได้จากการกู้ยืมเข้าซื้อ โดยสาเหตุในการเกิดหนี้สินส่วนใหญ่เป็นการซื้อหรือสร้างที่อยู่อาศัย รองลงมาคือ รถยนต์ หนี้บัตรเครดิต

การใช้จ่ายเพื่อดำรงชีพในชีวิตประจำวัน การใช้จ่ายเพื่อทุนการศึกษาบุตร และการนำไปลงทุนเพื่อประกอบอาชีพเสริม ตามลำดับ โดยข้าราชการครูที่มีหนี้สินจะมีค่านิยมที่เกิดจากค่านิยมเฉพาะบุคคลและค่านิยมที่เกิดจากการกล่อมเกลாதงสังคม การได้รับอิทธิพลจากสื่อโฆษณา และการเลียนแบบทางสังคม ทั้งนี้ระบบคุณค่าของข้าราชการครูที่เป็นหนี้สิน มีการมองเห็นคุณค่าในทางด้านบวกและคุณค่าทางด้านลบ ขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคล โดยการเห็นคุณค่าเชิงบวกนั้นเป็นการมองว่ากู้เงินเพื่อนำมาใช้เพื่อความสุขสบายของตนเอง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องของความฟุ่มเฟือยเช่นเดียวกัน ส่วนพฤติกรรมเป็นการกู้เงินเพื่อดำรงชีวิตเพื่อสร้างงานและอาชีพเสริม โดยก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น ส่วนการกู้เงินเพื่อพบปะสังสรรค์ การซื้อสิ่งของเครื่องใช้ฟุ่มเฟือยกว่ากำลังซื้อของตน การลงทุนทำธุรกิจโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ การมอมของกำนัลแก่ผู้บังคับบัญชา รวมถึงการเล่นการพนัน อาจทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนและมีหนี้สินเพิ่มขึ้นได้ ส่งผลให้ต้องออกจากงานหรือรับโทษทางกฎหมายในที่สุด (ดาว นามบัณฑิต. 2542: 60, เมรีนา ปลัมปัญญา. 2543: 62-64, สมบุญ เกียรติกุล. 2550: 88-89, นครศ ราชจิต. 2551: 61, กันต์ อินทวงศ์. 2552, สามารถ เจริญวงศ์. 2545: 123-125)

สรุปได้ว่า พฤติกรรมการเป็นหนี้ของครูในภาคเหนือเกิดจากหลายสาเหตุ อาทิ 1) พฤติกรรมการใช้เงินทางลบ เช่น ซื้อสิ่งของเครื่องใช้ที่ฟุ่มเฟือย ใช้จ่ายเพื่อพบปะสังสรรค์ การเล่นพนัน หรือลงทุนทำธุรกิจที่ตนเองยังขาดประสบการณ์ 2) ตอบสนองความจำเป็นหรือความพึงพอใจเพื่อการดำรงชีพ เช่น ซื้อบ้านหรือที่อยู่อาศัย ซื้อรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน ใช้จ่ายเพื่อทุนการศึกษาบุตร และลงทุนเพื่อประกอบอาชีพเสริม 3) ค่านิยมในการเป็นหนี้ โดยเป็นค่านิยมเฉพาะบุคคลและค่านิยมที่เกิดจากการกล่อมเกลาทงสังคม การได้รับอิทธิพลจากสื่อของการโฆษณา และการเลียนแบบทางสังคม และ 4) ความหลากหลายของแหล่งเงินกู้ เนื่องจากปัจจุบันมีแหล่งเงินกู้ทั้งในระบบและนอกระบบ โดยแหล่งเงินกู้ในระบบ อาทิ สหกรณ์ออมทรัพย์ครู ธนาคารของรัฐ และสวัสดิการครูสภา ซึ่งจากสาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้แม้ว่าครูจะมีรายได้จากเงินเดือน จากการประกอบอาชีพเสริม หรือจากการค้าขายพืชผลทางการเกษตร แล้วก็ตาม ยังคงทำให้มีเงินไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน เกือบอมเงินลดน้อยลง และมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น

1.2.2 สภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครูภาคกลาง

สภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครูภาคกลาง พบว่า บริบทของข้าราชการครูภาคกลาง เห็นว่าการเป็นหนี้ทำให้อำนาจในการบริโภคสูง ผู้เป็นหนี้เป็นผู้ที่มีเครดิตสูง การเป็นลูกหนี้ธนาคารเป็นผู้ที่มีเครดิตดี และการกู้เงินเพื่อซื้อรถยนต์เป็นการกระทำที่เหมาะสมกับสมัยนิยม ข้าราชการครูส่วนใหญ่มีค่านิยมทางวัตถุ โดยมีความต้องการมีฐานะมั่งคั่งร่ำรวยและมีวัตถุ การมีรายได้ที่ดีและมีค่าตอบแทนสูง และมีสิ่งปรารถนาในชีวิต คือ การมีเงินฝากธนาคารจำนวนหลายล้าน การมีที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่ และการมีรถยนต์ไว้ใช้งาน ลักษณะของการก่อหนี้สรุปได้ดังนี้ ครูมีการก่อหนี้เงินกู้จากสถาบันการเงิน จากสมาชิกในครอบครัว และจากที่ทำงาน เพื่อมาซื้อบ้านและที่ดิน ส่วนหนี้ในระบบเงินผ่อน ครูส่วนใหญ่ใช้ในการซื้อสินค้าเพื่อใช้

ในชีวิตประจำวัน เช่น ซื้อรถยนต์ บ้านและที่ดิน เนื่องจากไม่ต้องจ่ายเงินเป็นจำนวนมาก และหนี้ในระบบ บัตรเครดิตนั้นมีความสะดวกมาก เพราะจ่ายก่อนผ่อนเงินที่หลัง โดยปัจจัยที่มีผลกระทบต่อจำนวนหนี้สินของครู คือ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน และค่านิยมด้านวัตถุ ล้วนมีความสัมพันธ์กับจำนวนหนี้สินทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมาข้าราชการครูบางส่วนได้มีการแก้ไขปัญหาหนี้สินด้วยการลดค่าใช้จ่าย ส่วนใหญ่โดยครูเลิกอบายมุข เริ่มการวางแผนค่าใช้จ่ายล่วงหน้าเพื่อลดการใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น การจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย ในครัวเรือน การมียานพาหนะที่เหมาะสมกับรายได้ของตนเอง การพบปะสังสรรค์ให้น้อยลง การพึ่งพาตนเอง และการประหยัดโดยไม่ซื้อสินค้าลักษณะฟุ้งเฟ้อ ส่วนการเพิ่มรายได้ ส่วนใหญ่เกิดจากการปรับบัญชีเงินเดือน ให้สูงขึ้น โดยสอดคล้องกับตำแหน่งงานและหน้าที่ การส่งเสริมให้ครูมีรายได้จากผลงานที่เกิดจากการเรียนการสอน การส่งเสริมการจذبบรมวิชาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ การส่งเสริมการทำวิทยฐานะเพื่อเพิ่มรายได้ การทำธุรกิจส่วนตัว การสอนพิเศษ การทำการเกษตร และการเปิดร้านขายของชำ (บุญชู ไตรรัตน์รังสี. 2539: 84-91 ยุพา กิตติ ดุษฎีธรรม. 2549: 76-77 พิชชากร แจ่มศรี. 2550: 81-82 โสภณ จันทร์เจิม. 2551: 37-42 วรพรรณ หลุษฎี เกรียงไกร. 2553: 61-62)

สรุปได้ว่า การเป็นหนี้ของครูในภาคกลางส่วนใหญ่มีทัศนคติในเชิงบวกในการเป็นหนี้ โดยครูมีมุมมองเกี่ยวกับการเป็นหนี้ว่า การกู้เงินจากธนาคารทำให้ตนเองมีเครดิตดี มีความสะดวกในการใช้จ่ายเงิน ซึ่งมีอำนาจในการซื้อสินค้าและบริการได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของที่ใช้ในชีวิตประจำวัน การมีค่านิยมทางวัตถุ ต้องการมีรถยนต์ไว้ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทาง และมีที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองให้เป็นที่ยอมรับนับถือกับผู้อื่น ทำให้ครูมีการกู้เงินจากสหกรณ์และเป็นหนี้บัตรเครดิต เป็นจำนวนมาก แต่ครูบางคนมีทัศนคติเชิงลบในการเป็นหนี้ โดยมีมุมมองว่าการเป็นหนี้ทำให้เกิดความอับอาย มีความทุกข์กายทุกข์ใจที่ใช้เงินอย่างสิ้นเปลืองและไม่เกิดประโยชน์ ทำให้ในช่วงที่ผ่านมาครูบางส่วนมีการแก้ไขปัญหาการเป็นหนี้ โดยการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนลง และเพิ่มรายได้ด้วยการประกอบอาชีพเสริม เช่น การสอนพิเศษ การทำการเกษตร การเปิดร้านขายของชำ และการทำธุรกิจส่วนตัว เป็นต้น

1.2.3 สภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า สาเหตุการเป็นหนี้ของครูในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ เกิดจากการที่มีภาระความรับผิดชอบรายจ่ายมากกว่ารายได้ มีการกู้เงินมาเพื่อใช้จ่าย ซื้อของเงินผ่อน ลงทุนเพื่อหากำไร ค่าประกันผู้อื่น ทั้งนี้ พฤติกรรมการใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นการซื้อ / ผ่อนหรือสร้างที่อยู่อาศัย และการซื้อ / ผ่อนรถ ซึ่งมีการใช้จ่ายอยู่ระยะต้นเดือน และมีค่าใช้จ่ายที่ต้องผ่อนชำระค่าสินทรัพย์ในแต่ละเดือนมากกว่า 20,000 บาท โดยมีระยะเวลาที่ต้องผ่อนชำระค่าสินทรัพย์มากกว่า 20 ปี มีลักษณะการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยและบางส่วนเล่นการพนัน สภาพการดำรงชีวิตของครูที่มีหนี้ทำให้เกิดความเดือดร้อน การซื้อของเงินผ่อนโดยครูทำอาชีพครูเพียงอย่างเดียว แต่จะมีครูบางคนที่มีอาชีพนายหน้าเงินกู้ การขายของเงินผ่อน การซื้อของเงินผ่อนและการท่องเที่ยว ทำให้มีปัญหาทางครอบครัว ซึ่งส่งผลกระทบให้ครูมีความตั้งใจในการทำงานและมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ลดน้อยลง

โดยข้าราชการครูส่วนใหญ่มีแนวโน้มการเป็นหนี้โดยการกู้เงินกู้จากสถาบันการเงินอื่นที่มีดอกเบี้ยต่ำกว่าสหกรณ์ มีการชำระหนี้สหกรณ์ระยะยาวมากกว่าระยะสั้น มีการเพิ่มจำนวนเงินชำระหนี้สหกรณ์เมื่อเงินเดือนเลื่อนระดับสูงขึ้น การกู้เงินสหกรณ์ในโครงการพิเศษเพิ่มมากขึ้น และการนำเงินปันผลและเฉลี่ยไปคืนสหกรณ์ ข้าราชการครูส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบจากการเป็นหนี้ประกอบกับการสนับสนุนงบประมาณด้านการศึกษาลดน้อยลง ทำให้ขาดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ เป็นหนี้สินต่อเนื่อง ทำให้รู้สึกเสียเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ และมีผลต่อการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา เพราะอุทิศเวลาให้กับราชการน้อยลง แต่ใช้เวลาในการติดต่อกับสหกรณ์มากขึ้น เมื่อเงินเดือนที่เหลือสำหรับใช้จ่ายลดน้อยลง ทำให้ไม่มีโอกาสในความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน การเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนลดลง โดยข้าราชการครูส่วนใหญ่มีความเครียดในที่ทำงานอยู่ในระดับเล็กน้อย โดยข้าราชการครูที่มีภาระครอบครัวและการรับรู้อัตราดอกเบี้ยที่ต้องจ่ายแตกต่างกันจะมีความเครียดในการทำงานแตกต่างกัน (อินทร์ ศรีคุณ และคณะ. 2527: 35-39 รัตน์ สมศรี. 2541: 55-57 เพชรดำ ธนุศรี. 2545: 38-39 พิชัย สิมานนท์ดำรง. 2547: 137-144 จุฑารัตน์ โทษาธรรม. 2548: 73-77 อเนก ศรีสำราญรุ่งเรือง. 2550: 81-82 ชัญญา ประสุรักษ์. 2557: 70; 76-78)

สรุปได้ว่า การเป็นหนี้ของครูในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการมีรายจ่ายมากกว่ารายได้ เช่นเดียวกันกับครูในภาคเหนือ โดยครูมีการกู้ยืมเงินเพื่อการซื้อหรือสร้างที่อยู่อาศัย ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ค่าทุนการศึกษาบุตร ค่าพาหนะในการเดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ราชการ การลงทุนเพื่ออาชีพเสริม การศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง การรักษาพยาบาล การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับนักเรียน และเกื้อกูลนักเรียนยากจน หรือประสบอัคคีภัย รวมถึงการที่ครูมีอาชีพขายของเงินผ่อน การเล่นการพนัน การเที่ยวกลางคืน และการซื้อของฟุ่มเฟือย การที่ครูมีหนี้เป็นจำนวนมากทำให้ครูจัดการเรียนการสอนแก่นักเรียนได้อย่างไม่เต็มที่ มีการทำกิจกรรมของโรงเรียนลดน้อยลง ทำให้ขาดขวัญและกำลังใจในการทำงาน มีเงินเดือนเหลือพอลดน้อยลง ทำให้ลดโอกาสในความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน

1.2.4 สภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครูภาคใต้

สภาพการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครูภาคใต้ พบว่า เมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ เห็นได้ชัดเจนว่าภาคใต้มีจำนวนครูที่เป็นหนี้้น้อยกว่า โดยครูในภาคใต้ที่เป็นหนี้้นั้น เกิดจากการใช้จ่ายเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาล การทำประกันชีวิต ยานพาหนะ และการซื้อสินค้าด้วยระบบเงินผ่อน แหล่งสินเชื่อในสถาบันการเงิน คือ สหกรณ์ออมทรัพย์ครู ทั้งนี้ เนื่องจากครูส่วนใหญ่มีรายได้เสริมจากการปลูกพืชเศรษฐกิจหรือธุรกิจส่วนตัว ด้วยระบบเศรษฐกิจของภาคใต้และความอุดมสมบูรณ์เชิงพื้นที่ แต่การเป็นหนี้ก็ยังส่งผลกระทบต่อข้าราชการครูทั้งทางด้านร่างกาย ทำให้มีอาการนอนไม่หลับ ด้านจิตใจ มีอาการเครียด ทำให้ครูมีความสามารถในการปฏิบัติงานลดลง (นันทรัตน์ จิโรภาส. 2552: 196-202 เดชา พจนสุนทร. 2541: 78)

สรุปได้ว่า ข้าราชการครูภาคใต้ส่วนใหญ่มีความต้องการสินค้าและบริการ มีการกู้ยืมเงินจากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู สถาบันการเงินอื่น โดยส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการสร้างหรือซื้อบ้านที่อยู่อาศัย การจัดซื้อรถยนต์ การใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การใช้เป็นทุนการศึกษาของบุตร การประกอบอาชีพเสริม

แต่ในภาพรวมของครุภาคใต้จะเป็นหนี้น้อยกว่าครุในภาคอื่น ๆ ซึ่งอาจเป็นเพราะความอุดมสมบูรณ์เชิงพื้นที่ที่ครุภาคใต้สามารถประกอบอาชีพเสริมได้โดยการปลูกพืชเศรษฐกิจเป็นการหารายได้เสริม และค่านิยมในการดำรงชีวิตที่มีวัฒนธรรมทางศาสนาเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต จึงทำให้ครุในภาคใต้มีการเป็นหนี้น้อยกว่าครุภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ส่วนที่ 2 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนี้สินข้าราชการครู

จากการศึกษาพบว่า ในช่วงที่ผ่านมา มีนักวิจัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจ และเห็นความสำคัญของปัญหาหนี้สินของข้าราชการครู และมุ่งศึกษากับกลุ่มข้าราชการครูในทุกสังกัด ได้แก่ สังกัดกรมสามัญ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ) รวมถึงสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช) โดยงานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการศึกษาเพื่อบรรยายสภาพปัญหาภาระหนี้สินครูในประเด็นต่าง ๆ ใน 6 ประเด็นหลัก สามารถสรุปตามลำดับของปรากฏการณ์ได้ดังนี้

ประเด็นแรก ศึกษาสาเหตุของการเป็นหนี้และเหตุผลของการตัดสินใจเป็นหนี้ รวมถึงความต้องการสินเชื่อเพื่อตอบสนองความต้องการของข้าราชการครู โดยเป็นการศึกษาให้ทราบถึงสาเหตุของการเกิดหนี้จากการศึกษาพบว่า นักวิจัยและนักการศึกษาจำนวนมากให้ความสนใจศึกษาสภาพหนี้สิน เหตุผลที่เป็นสาเหตุให้เกิดการเป็นหนี้ อาทิ ดาว นามบัณฑิต (2542: 35; 61-62) เมรีนา ปลื้มปัญญา (2543: 62-64) นิตยา คุ่มพงษ์ และคณะ (2545: 90-95) สำรวม จงเจริญ (2546: 187-208) ทิพพาศรี อินทะกุล (2547: 67-69) โสภณ จันท์เจิม (2551: 37; 49-50; 59) ปวีณา รวดเจริญ (2554: 46-47; 49-51) และ ชัยญา ประสุรักษ์ (2557: 56-58; 68) ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ข้าราชการครูทั่วทุกภูมิภาคส่วนใหญ่มีภาระหนี้สินจากการมีรายจ่ายมากกว่ารายได้ที่ได้รับ โดยส่วนใหญ่ตัดสินใจเป็นหนี้เพื่อตอบสนองความต้องการในการซื้อหรือผ่อนที่อยู่อาศัย ซื้อหรือผ่อนยานพาหนะ ซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน (เช่น มือถือ คอมพิวเตอร์ เครื่องใช้ไฟฟ้าในครัวเรือน) อุปการะบิดามารดา เป็นหนี้เพื่อพัฒนาตนเอง โดยการศึกษาต่อ การเลื่อนวิทยฐานะ การดูแลรักษาพยาบาลตนเองและคนในครอบครัว การลงทุนเพื่อการประกอบอาชีพเสริม กู้เงินเป็นทุนการศึกษาของบุตรหลาน กู้มาเพื่อชำระหนี้เดิม ในขณะที่ข้าราชการครูบางส่วนเป็นหนี้ขึ้นเนื่องมาจากพฤติกรรมการใช้ชีวิตที่มีค่านิยมทางวัตถุในการใช้ของแพง หูหრაฟุ่มเฟือย ต้องการท่องเที่ยวหรือพบปะสังสรรค์ ขอบซื้อของผ่อนส่งผ่านระบบบัตรเครดิต การขาดการวางแผนการใช้จ่ายเงิน เล่นอบายมุข และมีค่าใช้จ่ายภาษีสังคม อาทิ งานบวช งานบุญ งานแต่ง งานศพ โดยแหล่งเงินกู้สำคัญคือ สหกรณ์ออมทรัพย์ครู สหกรณ์ออมทรัพย์ของหน่วยงาน ธนาคารของรัฐ ธนาคารอาคารสงเคราะห์ สถาบันการเงินอื่น และโครงการเงินทุนหมุนเวียน รวมถึงหนี้นอกระบบ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาตามมาทั้งนี้ สามารถสรุปลักษณะการเป็นหนี้ได้ 3 ลักษณะ คือ หนี้เงินกู้จากธนาคารหรือสถาบันการเงิน หนี้ในระบบเงินผ่อน และหนี้ในระบบบัตรเครดิต

ประเด็นที่สอง ศึกษาทัศนคติหรือความคิดเห็นของครู และค่านิยมที่มีต่อการเป็นหนี้ ผลจากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปผลในภาพรวมจากผลงานวิจัยของ บุญชู ไตรรัตน์รังษี (2539: 55-57; 85-86) สามารถ เตชะวงศ์ (2545: 123-125) เบญจมาศ กิ่งดี (2552: 147-160) สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2560: 32-35) และ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2561: 19-21) ได้ดังนี้ ครูส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อการเป็นหนี้โดยถือว่าเป็นภาวะที่ทุกขใจที่สุด แต่อย่างไรก็ดี ครูที่เป็นหนี้ยังมีความเห็นว่าครูที่ยังไม่มีรถยนต์ ควรกู้เงินมาซื้อรถยนต์เพื่อเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับสมัยนิยม เพราะผู้ที่เป็นลูกหนี้ธนาคารถือว่าเป็นผู้ที่มีเครดิตดี การกู้เงินตามสิทธิโดยไม่มีความจำเป็นจริงเป็นการสร้างหนี้สินที่เอาเปรียบผู้อื่นที่มีความจำเป็นมากกว่า รัฐบาลเป็นหนี้เพื่อพัฒนาประเทศ คนไทยควรเป็นหนี้เพื่อพัฒนาตนเอง การบริโภคเกินรายได้และเป็นหนี้ เป็นสิ่งที่น่าอับอาย และการเป็นหนี้ในปัจจุบันทำให้เรามีอำนาจในการบริโภคสูง ขณะที่ข้าราชการครูที่เป็นหนี้สินเกิดจากค่านิยมและความเชื่อส่วนตัว เช่น ค่านิยมทางวัตถุ ที่ต้องการมีรายได้ดี ค่าตอบแทนสูง มีฐานะที่ร่ำรวยเงินทองและวัตถุ ค่านิยมทางสังคม ที่นิยมทานอาหารตามห้างสรรพสินค้า การพบปะสังสรรค์ และแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่หรูหราราคาแพง เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจแก่ตนเองและต้องการการยอมรับจากสังคม ค่านิยมในการซื้อสินค้าผ่อนส่งเพื่อต้องการความสะดวกสบาย และข้อค้นพบที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง จากงานวิจัยของ สามารถ เตชะวงศ์ (2545: 123-125) พบว่า ข้าราชการครูที่เป็นหนี้สิน สามารถมองเห็นคุณค่าทั้งด้านบวกและด้านลบของการเป็นหนี้ เช่น การกู้ยืมเงินเพื่อการศึกษาต่อ เป็นการสร้างความรู้เพื่อพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น แต่เป็นเรื่องของความต้องการส่วนบุคคล การกู้เงินเพื่อซื้อรถยนต์ราคาแพง ทำให้มีรถขับไปทำงาน มีความสะดวกสบาย มีความมีหน้ามีหน้า มีความภาคภูมิใจและได้รับการยอมรับจากผู้อื่น แต่ในทางกลับกัน รถเป็นของฟุ่มเฟือยและไม่มีความจำเป็น การกู้เงินไปเล่นการพนัน การเสี่ยงโชค ก่อให้เกิดคุณค่าและความหวังที่จะร่ำรวยในจิตใจ แต่ในทางกลับกันสังคมมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีและผิดกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตาม ข้าราชการครูส่วนใหญ่ยังคงมีทัศนคติไม่ดีต่อการเป็นหนี้

ขณะที่ผลจากการสำรวจความพึงพอใจของข้าราชการครูที่มีต่อการให้บริการเงินทุนหมุนเวียนเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินข้าราชการครู ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 ของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ในปี 2560 และ 2561 สรุปได้ว่า ข้าราชการครูส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการให้บริการเงินทุนหมุนเวียนในภาพรวมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยด้านที่มีระดับคะแนนความพึงพอใจสูงสุด 3 ลำดับแรก ประกอบด้วย 1) ด้านความโปร่งใสในการพิจารณาให้กู้ยืม 2) ด้านคุณภาพการให้บริการ และ 3) ด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ ส่วนด้านที่มีระดับคะแนนความพึงพอใจต่ำสุดในช่วง 2 ปีที่เก็บข้อมูลสอดคล้องกัน คือ ด้านหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการกู้ยืม ทั้งนี้ ข้าราชการครูผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความต้องการกู้ยืมเงินทุนหมุนเวียนฯ เพราะดอกเบี้ยต่ำ เงินทุนหมุนเวียนฯ สามารถช่วยเหลือและบรรเทาภาระหนี้สินได้บางส่วน ส่วนใหญ่เห็นว่าวงเงินกู้ยืม 200,000 บาทน้อยไป ต้องการให้ขยายวงเงินกู้เป็น 500,000 บาท และต้องการให้การบริการเงินทุนหมุนเวียนดำเนินการต่อไปอย่างต่อเนื่อง

ประเด็นที่สาม ศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์และปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลให้เกิดการก่อหนี้ โดยแบ่งงานวิจัยได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่สนใจศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับภาวะหนี้สินของครู และกลุ่มที่สนใจอธิบายในเชิงสาเหตุ เพื่อสะท้อนปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้สินของข้าราชการครู ซึ่งสามารถสรุปผลจากงานวิจัยแต่ละกลุ่ม

ในภาพรวมได้ดังนี้ สำหรับงานที่วิจัยที่ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับภาวะหนี้สินของครู ได้แก่งานวิจัยของ พิชัย สิมานนท์ดำรงค์ (2547: 137-144) ยุพา กิตติดุขภูธรธรรม (2549: 76-77) วรวรรณ หฤष्ณิเกรียงไกร (2553: 61-62) ชัญญา ประสุรักษ์ (2557: 56-58; 68) ภัทรภรณ์ อยู่นาน (2560: 79; 119; 127) และ นันทรัตน์ จิโรภาส (2552: 196-202) ได้ข้อค้นพบสอดคล้องกันอย่างมาก กล่าวคือ คุณลักษณะทางด้านสังคม ประกอบด้วย เพศ อายุ อายุราชการ สถานภาพการสมรส อาชีพคู่สมรส จำนวนคนในครัวเรือน วุฒิการศึกษา ตำแหน่งสายงานในสถานศึกษา สถานศึกษาที่ทำงาน และคุณลักษณะทางเศรษฐกิจ ด้านระดับเงินเดือน รายได้เสริม/เดือน เงินออม/เดือน รายจ่ายในครอบครัว/เดือน รายได้คู่สมรส/เดือนที่มีต่อแหล่งหนี้และจำนวนหนี้ ของสมาชิกโครงการสินเชื่อเพื่อพัฒนาชีวิตครู มีความสัมพันธ์กับแหล่งหนี้และจำนวนหนี้ และการใช้ไปของ หนี้สินและจำนวนใช้ไปของหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ขณะที่ ชัญญา ประสุรักษ์ (2557: 56-58; 68) ได้ข้อค้นพบเพิ่มเติมคือ ปัจจัยลักษณะการใช้จ่าย ประกอบด้วย รายจ่ายต่อเดือน ลักษณะการใช้จ่ายต่อเดือน ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ต่อเดือน ผลกระทบของการมีภาระหนี้สิน และสาเหตุที่รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย มีความสัมพันธ์กับภาระหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วน นันทรัตน์ จิโรภาส (2552: 196-202) ได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจ ดังนี้ ภาวะหนี้สินด้านวงเงินในการผ่อนชำระหนี้สินเฉลี่ยต่อเดือนมีความสัมพันธ์ กับผลกระทบจากการมีภาวะหนี้สินด้านเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนภาวะหนี้สินด้านวงเงินในการผ่อนชำระหนี้สินเฉลี่ยต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับผลกระทบต่อภาวะหนี้สิน ด้านจิตใจ ภาวะหนี้สินด้านจำนวนหนี้สินในปัจจุบันมีความสัมพันธ์กับผลกระทบจากการมีภาวะหนี้สิน ด้านเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และภาวะหนี้สินด้านจำนวนหนี้สินในปัจจุบันและภาวะ หนี้สินด้านวงเงินในการผ่อนชำระหนี้สินเฉลี่ยต่อเดือนไม่มีความสัมพันธ์กับผลกระทบจากการมีภาวะหนี้สิน ด้านร่างกายและด้านสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผลจากงานวิจัยที่เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ข้าราชการครูที่ได้รับผลกระทบจากการมีภาวะหนี้สิน จำนวน 11 คน พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีภาวะหนี้ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาล การทำประกันชีวิต ยานพาหนะ การมีรายได้เสริม การศึกษาเพิ่มเติม ค่านิยมทางเศรษฐกิจ การเล่นเกมพนัน และการซื้อสินค้าด้วยระบบเงินผ่อน เป็นต้น ส่งผลกระทบต่อ ข้าราชการครูทั้งทางด้านร่างกาย มีอาการนอนไม่หลับ ด้านจิตใจ มีอาการเครียด ด้านสังคม มีความสามารถ ในการปฏิบัติงานลดลง และด้านเศรษฐกิจ ทำให้มีเงินเดือนไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน

สำหรับงานวิจัยกลุ่มที่สนใจอธิบายในเชิงสาเหตุเพื่อสะท้อนปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้สินของ ข้าราชการครู ได้แก่งานวิจัยของ เมรีนา ปลื้มปัญญา (2543: 62-64) พงศกร พุดตานทอง (2554: 46-47; 64) จุฑามาศ ประโคทัง (2556: 43; 47; 61) และ ภัทรภรณ์ อยู่นาน (2560: 79; 119; 127) พบว่า มีปัจจัยเชิง สาเหตุหลากหลายปัจจัยที่ส่งผลต่อภาระการเป็นหนี้สินของครู ได้แก่ รายได้ตนเอง รายได้ครอบครัว ระดับตำแหน่งงาน พฤติกรรมการดำรงชีวิต ค่านิยม การบริหารจัดการ ค่านิยมทางเศรษฐกิจ ค่านิยม ทางวิชาการ และค่านิยมทางสังคม ปัจจัยการซื้อสินค้าด้วยเงินผ่อน ประกอบด้วย ความถี่ในการซื้อสินค้าผ่อน ประเภทสินค้าที่ซื้อด้วยเงินผ่อน รายจ่ายต่อเดือน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอภายมุข ประกอบด้วย ค่าใช้จ่ายในการเล่นเสี่ยงโชค ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกาท่องเที่ยวและการบันเทิง ประกอบด้วย ประเภทของสถานที่ท่องเที่ยว

และค่าใช้จ่ายต่อครั้งในการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันส่งผลต่อภาระหนี้สินครู โดยทุกปัจจัยส่งผลต่อภาระการเป็นหนี้สินของครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ประเด็นที่ 4 ศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของข้าราชการครู จากการศึกษาพบว่า มีงานวิจัยอีกจำนวนหนึ่งที่สนใจศึกษาเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของข้าราชการครู ได้แก่ ดาว นามบัณฑิต (2542: 35; 61-62) สำรวม จงเจริญ (2546: 187-208) โสภณ จันทร์เจิม (2551: 37; 49-50; 59) ณรงค์ ไกรกิจราษฎร์ ประภาพร ไกรกิจราษฎร์ และพิรุณ กาสาย (2549: 49) กันต์ อินทวงศ์ (2552) รุ่งทิพย์ ถ้ำทอง (2556: 32-42) และ ปรีชา วิทยาภรณ์ นกตล เจนอักษร และประเสริฐ อินทร์รักษ์ (2561: 85; 88-89) ซึ่งสามารถสรุปแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินครู ได้ 2 ประเด็น คือ 1) การแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง และ 2) การแก้ไขปัญหาโดยหน่วยงานภาครัฐ แต่ละประเด็นมีแนวทางดังนี้

1) แนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยครูควรมีพฤติกรรมเป็นตัวอย่างที่ดีแก่นักเรียน ไม่เข้าใกล้อบายมุขทุกประเภท ปรับเปลี่ยนค่านิยมทางวัตถุ ทศนคติ และควบคุมพฤติกรรมของตนเองในการใช้จ่ายเงิน ด้วยการทำบัญชีรายรับรายจ่าย บัญชีครัวเรือน เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีในการวางแผนการใช้จ่ายเงิน ใช้ชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 5 ด้าน ในการบริหารจัดการหนี้ ได้แก่ ด้านความพอประมาณ ด้านความมีเหตุผล ด้านภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านความรอบรู้ และด้านคุณธรรม นอกจากนี้ ครูควรใช้เวลาว่างในการหารายได้พิเศษโดยการประกอบอาชีพเสริม

2) แนวทางการแก้ไขปัญหาโดยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง โดยขอให้ภาครัฐดำเนินการจัดตั้งเงินทุนหมุนเวียน โดยรัฐบาลควรจัดงบประมาณให้เพียงพอต่อความต้องการของข้าราชการครู มีการบริหารเงินทุนหมุนเวียนที่ชัดเจนด้วยการให้วงเงินกู้เท่ากับหนี้สินทั้งหมดที่มีอยู่ หรือรัฐบาลต้องหาแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำในระยะยาว มีการเพิ่มเงินเดือนและวิทยฐานะของข้าราชการครูให้สูงขึ้นสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน จัดสรรงบประมาณมีการรับรองสวัสดิการที่ถูกต้องเหมาะสม และส่งเสริมอาชีพเสริมเพื่อให้ข้าราชการครูมีรายได้เพิ่มขึ้น และเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน จัดหาแหล่งเงินกู้ที่ให้ดอกเบี้ยต่ำระยะยาว จัดตั้งองค์กรเพื่อบริหารจัดการหนี้สินครูโดยกำหนดให้ครูชำระหนี้สินกับองค์กรนั้นเพียงแหล่งเดียว และกำหนดบทลงโทษที่ชัดเจน จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการทำอาชีพเสริม ไม่ให้ครูใช้สินเชื่อในระยะยาว เพื่อที่ครูจะได้ไม่ก่อสร้างหนี้ในอนาคต และควรปฏิรูปพัฒนาทั้งระบบส่งเสริมสหกรณ์ร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการในการแก้ปัญหา พร้อมทั้งจัดตั้งมูลนิธิส่งเสริมความเข้มแข็งทั้งด้านความรู้และการแก้ปัญหา

ทั้งนี้ ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งที่น่าสนใจพบว่า ครูส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับมาก แต่ยังคงมีทัศนคติที่ดีต่อการเป็นหนี้

ประเด็นที่ 5 ศึกษาปัญหาที่เกิดตามมาจากการเป็นหนี้ เมื่อเป็นหนี้แล้วจะเกิดผลกระทบตามมาทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ดังนั้น จึงมีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ศึกษาในประเด็นนี้ คือ งานวิจัยของ นนเรศ ราชจรัส (2551: 60) และปวีณา รวดเจริญ (2554: 46-47; 49-51) ผลจากการศึกษาพบว่า เมื่อเป็นหนี้แล้วส่งผลต่อด้านร่างกาย ทำให้อ่อนไม่หลับ เหนื่อยเมื่อยล้า และเหนื่อยชาในการทำงาน ผลกระทบด้านจิตใจ คือ เกิดความทุกข์ใจ มีความเครียด รู้สึกกระวนกระวายใจ ท้อแท้ในชีวิต ขาดสมาธิ ส่วนผลกระทบด้านสังคม จะส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพและประสิทธิภาพในการทำงานและการจัดการเรียนการสอน ทำให้มีความสามารถ

ในการปฏิบัติงานลดน้อยลง ขาดขวัญกำลังใจในการทำงาน มีพฤติกรรมไปในทางที่ไม่ชอบ สังคมไม่ยอมรับ และขาดความสุขในครอบครัวเกิดเป็นปัญหาครอบครัวและปัญหาอื่น ๆ ตามมา สอดคล้องกับผลจากการศึกษาวิจัยของ จุฑารัตน์ โทษารธรรม (2548: 73-77) ที่พบว่า ข้าราชการครูที่มีหนี้สินส่วนใหญ่ มีความเครียดในการทำงานอยู่ในระดับเล็กน้อย โดยข้าราชการครูที่มีภาระครอบครัวและการรับรู้อัตราดอกเบี้ยที่ต้องจ่ายแตกต่างกัน มีความเครียดในการทำงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนเพศ อายุ อายุราชการ สถานภาพสมรส จำนวนบุตร รายได้ ยอดหนี้สิน จำนวนแหล่งเงินกู้ แหล่งเงินกู้ ดอกเบี้ยที่ต้องจ่ายต่อเดือน เครดิตที่สามารถกู้เพิ่ม ระยะเวลาในการผ่อนชำระ ความสามารถในการเลื่อนชำระหนี้สิน และทรัพย์สินที่สามารถให้ยึดและจำนอง ทำให้ข้าราชการครูมีความเครียดในการทำงานแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนที่ 3 นโยบายเกี่ยวกับสวัสดิการครูและบุคลากรทางการศึกษา

จากการศึกษานโยบายเกี่ยวกับสวัสดิการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า ภาครัฐฯ ได้มีความพยายามในการแก้ปัญหาหนี้สินของครูในทุก ๆ รัฐบาล เห็นได้จากการจัดโครงการต่าง ๆ เพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหาหนี้สินครู ทั้งด้วยวิธีการชะลอหนี้ การผ่อนชำระหนี้ การเพิ่มแหล่งเงินกู้หรือยอวงเงินกู้ยืม การคงที่ดอกเบี้ยเงินกู้ โครงการพัฒนาชีวิตครู หรือโครงการทุนหมุนเวียนเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินครู เป็นต้น ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่าแหล่งเงินกู้ที่สำคัญของการเป็นหนี้สินของครูและบุคลากรทางการศึกษา ได้แก่

1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู มีวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของบรรดาสมาชิก โดยวิธีการช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามหลักการสหกรณ์ โดยเริ่มมีการจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ครูสังกัดกรมสามัญศึกษาขึ้นในปี พ.ศ. 2542 ปัจจุบันมีสหกรณ์อยู่ทั่วประเทศ 87 แห่ง มีสมาชิกที่เป็นหนี้สหกรณ์ 467,143 รายจากสมาชิกทั้งหมด 647,053 ราย มีวงเงินกู้ยืม 766,081 ล้านบาท อัตราดอกเบี้ยเงินกู้เป็นไปตามที่คณะกรรมการดำเนินงานของแต่ละสหกรณ์กำหนดสูงสุดร้อยละ 8.20 ต่อปี และต่ำสุด 2.20 ต่อปี มีการกู้เงินทุนหมุนเวียนระหว่างสหกรณ์ โดยวัตถุประสงค์ของการกู้เงิน เช่น กู้เพื่อไปลงทุนทำธุรกิจ ทำไร่/นา/สวน ซื้อมอเตอร์ไซด์ ปั่น กู้ฉุกเฉินกรณีจำเป็น ทั้งนี้ มีสมาชิกที่มีปัญหาการชำระส่งคืนจำนวน 27,557 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 5.89 ของผู้กู้

2. โครงการสินเชื่อเพื่อพัฒนาชีวิตครู เดิมเป็นโครงการที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา (สกสค.) ธนาคารออมสิน และเครือข่ายพัฒนาคุณภาพชีวิตครู เพื่อแก้ปัญหาหนี้สินพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่เป็นสมาชิกโครงการฯ ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยใช้หลักกระบวนการกลุ่มเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน พร้อมกันมุ่งเน้นการพัฒนาการสร้างวินัยทางการเงิน การลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ และการจัดการในกลุ่มอย่างเป็นระบบควบคู่กันไป ทั้งนี้ โครงการได้ยุติบทบาทลงเพราะคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ฉบับที่ 7/2558 เรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการ สกสค.

ให้พ้นจากตำแหน่ง เมื่อมีคำสั่งให้ยุติปฏิบัติหน้าที่ ส่งผลให้คณะกรรมการโครงการพัฒนาชีวิตครูในส่วนของผู้แทนครูไม่มี ทำให้คณะกรรมการขาดองค์ประกอบจึงต้องยกเลิกโครงการนี้ไป แต่อย่างไรก็ตาม โครงการพัฒนาชีวิตครู ได้ถูกนำมาพิจารณาให้มีการดำเนินงานใหม่อีกครั้ง โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในสมัยนั้น (นายแพทย์ธีระเกียรติ เจริญเศรษฐศิลป์) และมีคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการพัฒนาชีวิตครูเป็นผู้ขับเคลื่อนโครงการ ซึ่งกรรมการจะไม่มีการสรรหาใหม่ แต่จะใช้บุคลากรเดิมที่มีอยู่ใน สกสค. โดยปรับชื่อเป็น “โครงการพัฒนาครูสู่ชีวิตใหม่” โดยได้ขยายพื้นที่นำร่องเพิ่มมากขึ้นในแต่ละภูมิภาคทั่วประเทศ และมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สมาคมพัฒนาครูไทย สำนักงานศูนย์ส่งเสริมพัฒนาครูไทย ธนาคารกรุงไทย ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และองค์กรอื่น ๆ โดยจะทำงานกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อเนื่อง เอื้ออาทรต่อกัน

3. สิ้นเชื้อโครงการเงินกู้กองทุนการฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเพื่อนครูและบุคลากรทางการศึกษา (ช.พ.ค.) และการฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเพื่อนครูและบุคลากรทางการศึกษา ในกรณีที่คู่สมรสถึงแก่กรรม (ช.พ.ส.) ที่อยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา (สกสค.) ทั้งนี้ ได้มีการทำสัญญากับธนาคารออมสิน เพื่อช่วยเหลือด้านเงินกู้กับข้าราชการโดยการให้เงินกู้ดอกเบี้ยถูกเป็นการช่วยเหลือครูในการรวมหนี้จากที่ต่าง ๆ ทั้งหมดในระบบและหนี้ในระบบให้มารวมอยู่ที่ธนาคารออมสิน เพื่อให้สมาชิกสามารถกู้เงินจากธนาคารออมสินได้รายละไม่เกิน 3 ล้านบาท แต่มีกำหนดการผ่อนชำระไม่ 30 ปี หรือ 360 งวด โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อใช้หนี้สถาบันการเงินและหนี้ในระบบ 2) เพื่อซื้อบ้านหรือสร้างที่อยู่อาศัย 3) เพื่อซื้อรถยนต์หรือยานพาหนะ 4) เพื่อลงทุนทำธุรกิจหรือประกอบอาชีพเสริมรายได้ และ 5) เพื่อใช้จ่ายในการศึกษาหรือธุรกรรมที่จำเป็นอื่น ๆ ปัจจุบันพบว่า มีสมาชิก ช.พ.ค. จำนวน 837,165 คน สมาชิก ช.พ.ส. 382,812 คน และมีการกู้เงินในโครงการ ช.พ.ค.1-5 รวมจำนวน 152,846 ล้านบาท มีจำนวนผู้กู้ 431,709 คน

4. โครงการเงินทุนหมุนเวียนเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินครู เริ่มจัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2540 มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนช่วยบรรเทาภาระหนี้สินสำหรับการแก้ไขปัญหาหนี้สินข้าราชการครู ด้วยการให้กู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยต่ำเพื่อนำไปชำระหนี้ที่มีอยู่ ซึ่งรัฐบาลมอบหมายให้กระทรวงศึกษาธิการ โดยการดำเนินงานของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (สำนักงาน ก.ค.ศ.) ร่วมกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) โดยเงินทุนหมุนเวียนประกอบด้วย เงินที่ได้รับจากงบประมาณรายจ่ายประจำปี เงินที่ได้รับจากแหล่งเงินทุนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เงินที่ได้รับชำระคืนจากผู้กู้ยืมเงินหรือทรัพย์สินที่มีผู้บริจาคหรือมอบให้เป็นเงินทุนหมุนเวียน ดอกผลที่ได้รับจากการฝากเงินทุนหมุนเวียนและรายรับอื่น ๆ ทั้งนี้ หลักเกณฑ์และวิธีการให้กู้ยืมเงินทุนหมุนเวียนเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินข้าราชการครู พ.ศ. 2562 ตามประกาศคณะกรรมการบริหารฯ กำหนดให้ผู้กู้ยืมต้องมีหนี้สินที่มีอยู่จริง บังคับได้ตามกฎหมาย โดยอาจเป็นหนี้เงินกู้ที่มีสัญญาผูกพันกับธนาคาร หรือสหกรณ์ออมทรัพย์ หรือสถาบันการเงินอื่นตามกฎหมายอยู่ก่อนวันยื่นคำขอกู้ยืมเงินทุนหมุนเวียนมาแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือน ยกเว้น บัตรเครดิต บัตรสินเชื่อเงินสด และสินเชื่อเช่าซื้อ และเป็นหนี้ในฐานะผู้ค้าประกันที่มีค่าพิพาทขอให้ชำระหนี้ โดยกำหนดจำนวนเงินให้กู้ยืม

คนละไม่เกิน 300,000 บาท ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 4 ต่อปี และให้ผ่อนชำระคืนภายในกำหนด 8 ปี (96 งวด) โดยหักเงินเดือน ณ ที่จ่ายชำระหนี้ที่กู้ยืม และผู้กู้ยืมและผู้ค้ำประกันต้องมีอายุราชการคงเหลือไม่น้อยกว่าระยะเวลาที่ทำสัญญากู้ยืม

ในปี พ.ศ. 2540 รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณเริ่มต้นจำนวน 500 ล้านบาท ขณะที่ในบางปีได้รับจัดสรรงบประมาณเพิ่มเติมจนถึงปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 รัฐบาลได้จัดสรรทุนหมุนเวียนไปแล้วรวมเป็นจำนวนเงิน 1,320 ล้านบาท ซึ่งจากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่าข้าราชการครูได้รับความช่วยเหลือแล้วทั้งสิ้นจำนวนกว่า 56,600 ราย เมื่อพิจารณาในปี พ.ศ. 2561 พบว่า ได้มีการอนุมัติจัดสรรเงินทุนหมุนเวียน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 จำนวน 100 ล้านบาท เพื่อให้ข้าราชการครูได้กู้ยืม รวมทั้งมีการสร้างความรู้เกี่ยวกับการจัดการทางการเงิน การบริหารหนี้ เศรษฐศาสตร์ในครัวเรือน และการบริหารเงินตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ข้าราชการครูผู้กู้ยืมได้นำความรู้และประสบการณ์ไปปรับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตและการใช้จ่ายเงินให้เหมาะสม ลดภาระหนี้ในปัจจุบัน และป้องกันการก่อหนี้เพิ่มในอนาคต และสำหรับปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 กระทรวงการคลังได้อนุมัติประมาณการรายจ่ายเงินทุนหมุนเวียนจำนวน 100 ล้านบาท โดยเพิ่มกลุ่มเป้าหมายให้ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ตามมาตรา 38 ก.ข. และ ค.(1) ตามกฎหมายมีสิทธิกู้ยืมได้ เพราะแต่เดิมให้กู้ยืมได้เฉพาะข้าราชการครูผู้สอนเท่านั้น

ทั้งนี้ แนวทางแก้ไขปัญหานี้สืบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ตามนโยบายของรัฐบาล ได้กำหนดมาตรการออกเป็น 2 ระยะ คือ มาตรการระยะสั้น และมาตรการระยะยาว โดยมาตรการระยะสั้นได้พิจารณาแบ่งกลุ่มลูกหนี้ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มลูกหนี้วิกฤตรุนแรง กลุ่มลูกหนี้ใกล้วิกฤต และกลุ่มลูกหนี้ชำระปกติ ซึ่งแต่ละกลุ่มกำหนดให้มีแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวแตกต่างกัน ขณะที่มาตรการระยะยาวถูกแบ่งออกเป็น 2 แนวทาง คือ 1) แนวทางการพัฒนาหรือส่งเสริมคุณภาพชีวิตข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ด้วยการจัดอบรมและให้ความรู้ด้านการบริหารการเงินและการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่กลุ่มข้าราชการครูผู้กู้ยืมและกลุ่มครูผู้ช่วย รวมถึงมีการจัดสวัสดิการที่อยู่อาศัย รถยนต์ประจำโรงเรียน สนับสนุนสื่อวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน เพื่อแบ่งเบาภาระหนี้สิน และ 2) แนวทางป้องกันหรือแก้ไขปัญหานี้สืบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ด้วยการตรวจสอบสถานะหนี้สินก่อนให้กู้ยืม กำหนดให้ครูผู้กู้ต้องมีเงินคงเหลือไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 เพื่อให้เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต และจัดให้มีหน่วยงานกลาง (กระทรวงการคลัง) เป็นผู้รับผิดชอบประสานเจรจากับเจ้าหนี้และลูกหนี้ทุกราย เพื่อให้แก้ปัญหานี้ในภาพรวมได้อย่างเป็นระบบ

5. แหล่งเงินกู้อื่นที่ไม่สามารถตรวจสอบได้ (เช่น บัตรเครดิตเงินกู้จากการผ่อนสินค้า เป็นต้น)

ในช่วงปี พ.ศ. 2552 คณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ก.ค.ศ.) ได้รับอนุมัติงบประมาณปี 2552 จำนวน 500 ล้านบาท ปลดปล่อยสินเชื่อให้รายละ 2 แสนบาท ในขณะที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เตรียมตั้งขุมทุนสหกรณ์ออมทรัพย์แห่งประเทศไทย (ชสอ.) ชำระหนี้แทนครูที่ต้องใช้คืนภายหลังอีก 5 พันล้านบาท นอกจากนี้ ยังมีการตั้งสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา (สกสค.) เพื่อจัดโครงการช่วยเหลือครูและบุคลากรทางการศึกษาที่เป็นสมาชิก

โครงการสวัสดิการเงินกู้กองทุนการฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเพื่อนครูและบุคลากรทางการศึกษา (ช.พ.ค.) โดยการจัดหาแหล่งเงินกู้ที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำ เพื่อให้สมาชิกนำไปใช้จ่ายในยามจำเป็น อีกทั้งกระทรวงศึกษาธิการยังเตรียมเงิน 911 ล้านบาท เพื่อปล่อยกู้ให้ครูโดยมีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เป็นผู้บริหาร สำหรับครูที่มีสิทธิกู้จะต้องเป็นครูผู้สอนของทุกหน่วยงาน อาทิ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) และวิทยาลัยชุมชน (วชช.) ฯลฯ และเป็นครูที่มีหนี้ค้างอยู่ โดยตั้งเป้าหมายให้ครูที่มีหนี้สามารถกู้เพื่อไปปรับโครงสร้างหนี้ รายละเอียดไม่เกิน 2 แสนบาทและใช้คืนภายใน 8 ปี และจากการศึกษาสภาพหนี้สินครูในช่วงปี พ.ศ. 2559 พบว่า ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา มีหนี้ในระบบสูงถึง 1.2 ล้านล้านบาท แบ่งเป็น หนี้เงินกู้กับสหกรณ์ออมทรัพย์ครูและแหล่งกู้อื่น 700,000 ล้านบาท หนี้ที่กู้กับธนาคารออมสิน ผ่านทางโครงการสวัสดิการเงินกู้กองทุนการฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเพื่อนครู และบุคลากรทางการศึกษา (ช.พ.ค.) รวม 7 โครงการ ของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครู และบุคลากรทางการศึกษา (สกสค.) รวม 470,000 ล้านบาท คิดเป็น 470,000 ราย ซึ่งยังไม่นับถึงหนี้นอก ระบบที่คาดการณ์ว่าเป็นตัวเลขที่สูงกว่าครึ่งหนึ่งของงบประมาณแผ่นดินทั้งหมดหรือสูงกว่า 1 ล้านล้านบาท

ส่วนที่ 4 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยดำเนินการทบทวนแนวคิดทฤษฎี แนวคิดที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางกรอบแนวคิดการวิจัยชั่วคราวและสร้างเครื่องมือการวิจัย ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยตระหนักว่าการใช้แนวคิดทฤษฎีดังกล่าว จะไม่นำมาปิดกั้นข้อค้นพบหรือปรากฏการณ์ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นจริง สำหรับแนวคิดทฤษฎีที่ทบทวนเป็นเบื้องต้น เพื่อนำมาใช้ทำความเข้าใจสถานการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครู ประกอบด้วย แนวคิดเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีสาระสำคัญดังนี้

4.1 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม

เศรษฐศาสตร์พฤติกรรม (Behavioral Economics) เป็นแนวคิดที่ต่อยอดมาจากทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์แบบดั้งเดิมที่ใช้หลักสมมติฐานว่า คนที่มีการศึกษาและความรู้เพียงพอ ย่อมมีพฤติกรรมการใช้ชีวิตที่ถูกต้องและดีต่อตนเองมากที่สุด แต่สมมติฐานนี้กลับไม่สามารถอธิบายได้ว่าทำไมบางคนจึงมีพฤติกรรมที่เป็นผลเสียต่อตัวเอง เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมจึงมุ่งศึกษากระบวนการตัดสินใจของมนุษย์เพื่อหาคำตอบว่าปัจจัยอะไรทำให้เกิดการตัดสินใจที่ถูกต้อง ในส่วนนี้จึงเป็นการสรุปสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม เพื่อประยุกต์ใช้สำหรับอธิบายการเป็นหนี้ของข้าราชการครู ประกอบด้วยเงื่อนไขการตัดสินใจของบุคคลตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม และอคติในเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม

1.1 เงื่อนไขการตัดสินใจของบุคคลตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม

การตัดสินใจของบุคคลในเรื่องการจัดสรรทรัพยากรโดยการคำนึงถึงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริง และการตัดสินใจของบุคคลที่ไม่เป็นไปตามความคาดหมาย โดยบุคคลไม่สามารถบอกได้ว่าชอบอะไรมากกว่าอะไรในทางเลือกที่ดี รวมถึงข้อจำกัดของกระบวนการคิด ทำให้บุคคลไม่ชอบใช้ทรัพยากร และเวลาในการ

ตัดสินใจมาก นำไปสู่การใช้ระบบอัตโนมัติมากกว่าการไตร่ตรอง ทำให้เกิดการตัดสินใจที่เป็นผลเสียต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม โดยบุคคลมีกระบวนการตัดสินใจที่ขึ้นอยู่กับความคิด การรับรู้ ความพึงพอใจ และอิทธิพลของบุคคลอื่น สรุปได้ดังนี้

1.1.1 กระบวนการคิด (Cognitive Systems) การที่บุคคลใช้กระบวนการคิดในการตัดสินใจนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น คุณลักษณะของบุคคล รวมถึงประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่คุ้นเคยหรือไม่ถนัด เมื่อมีการฝึกฝนหรือทำบ่อย ๆ ทำให้บุคคลมีกระบวนการคิดที่มีเหตุผลมากขึ้นได้ ซึ่งกระบวนการคิดอาจทำให้เกิดการตัดสินใจผิดพลาดได้ง่าย เนื่องจากการประมวลผลข้อมูล จำนวนการตัดสินใจที่ทำได้ และการตัดสินใจในเวลาที่มีจำกัด ซึ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องมีมากและมีความซับซ้อน และการตัดสินใจที่มีการจำกัดเวลา ทำให้บุคคลมีการตัดสินใจแบบสุ่มเดามากขึ้น เพราะบุคคลไม่ชอบความยุ่งยากซับซ้อน ไม่ชอบเหนื่อยที่ต้องทุ่มเทในการใช้เวลาในการตัดสินใจในเวลามาก ทำให้บุคคลมีการตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว และเกิดข้อผิดพลาดได้ง่าย ซึ่งการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมนั้น มีความเชื่อว่าบุคคลเป็นผู้มีความคิดที่มีเหตุผล มีความพึงพอใจที่ตามความคาดหวัง มีความรู้ความสามารถในการแสวงหาข้อมูลและสามารถประมวลผลข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้ โดยมีความเห็นต่อประโยชน์ส่วนตนและการตอบสนองต่อโครงสร้างของสิ่งจูงใจอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีความลำเอียงหรือยึดติดกับทางเลือก แต่ในความเป็นจริงบุคคลถึงแม้จะรู้ว่าการกระทำจะมีผลเสียต่อตนเองในระยะยาวแต่ก็ยังเลือกกระทำ เช่น การกินอาหารที่ไม่มีประโยชน์จนเกิดโรคภัยไข้เจ็บ การเมาแล้วขับ การไม่เก็บออมเงินไว้ใช้ยามสูงอายุ การทิ้งขยะในที่สาธารณะ ทั้งนี้ ถึงแม้จะมีสิ่งจูงใจให้ทำสิ่งที่ดีเหล่านั้นแต่บุคคลก็ยังไม่ปฏิบัติตาม เป็นต้น ซึ่งถ้าบุคคลมีการรู้เท่าทันความคิดของตนเอง ย่อมทำให้ลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้ และเพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอีกด้วย โดยกระบวนการคิด มี 2 ระบบ ได้แก่ **ระบบอัตโนมัติ (Automatic System)** เป็นระบบที่บุคคลใช้สัญชาตญาณในการคิด โดยที่ตนเองไม่รู้สึกรู้ว่าตนเองกำลังคิดอยู่ และใช้ความชำนาญจากสัญชาตญาณ ทำให้มีการตอบสนองและการตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว โดยไม่สามารถควบคุมได้ เช่น เมื่อเห็นสุนัขขี้อายวิ่งมา บุคคลมีการหักพวงมาลัยเพื่อหลบสุนัข ราคาไม้ปิงปองกับลูกปิงปองเท่ากับ 110 บาท หากราคาไม้ปิงปองแพงกว่าลูกปิงปอง 100 บาท แล้วราคาปิงปองจะเท่ากับเท่าไร ถ้าบุคคลใช้ระบบอัตโนมัติ บุคคลอาจตอบว่าราคาลูกปิงปองเท่ากับ 10 บาท แต่แท้จริงคำตอบคือ 5 บาท เป็นต้น ซึ่งการที่บุคคลมีการใช้กระบวนการคิดแบบอัตโนมัติมากเกินไป อาจทำให้นำไปสู่การตัดสินใจที่ผิดพลาดได้ และ**ระบบไตร่ตรอง (Reflective System)** เป็นระบบที่บุคคลมีการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่ไม่คุ้นชินหรือไม่ถนัด ทำให้บุคคลต้องมีสติรู้ตัวว่ากำลังคิดอยู่ มีการใช้ความพยายามในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า มีการทำตามหลักการและกฎเกณฑ์ที่เกิดขึ้น ทำให้บุคคลมีการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง เช่น การตอบโจทย์ปัญหาทางคณิตศาสตร์ การเปรียบเทียบคุณสมบัติของโทรศัพท์มือถือทั้งสองรุ่น รวมถึงการที่บุคคลขับรถต้องมีการเรียนรู้และประสบการณ์ในการขับรถให้มากพอ เพื่อให้ตอบสนองต่อสถานการณ์ฉุกเฉินได้อย่างรวดเร็วและปลอดภัย เป็นต้น

1.1.2 การรับรู้ (Perception)

ก) การให้ข้อมูล (Information) ก่อนที่บุคคลจะตัดสินใจเรื่องใดเรื่องหนึ่ง บุคคลต้องค้นหาข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้อง โดยบุคคลที่มีข้อจำกัดในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ทำให้บุคคล

ตัดสินใจแบบลำเอียงหรือไม่ใส่ใจ ทำให้เกิดความผิดพลาดได้ง่าย ถ้าบุคคลมีการกระบวนการคิดที่จำกัดทางเลือกจะทำให้ตัดสินใจในข้อมูลข่าวสารได้อย่างรอบคอบมากขึ้น

ข) ภาพลวงตา (Illusion) การรับรู้ข้อมูลข่าวสารหรือสถานการณ์เกี่ยวกับการมองเห็น อาจเกิดภาวะการลวงตาได้ ทำให้บุคคลมีการแปลความหมายผิดพลาดไปจากความจริง เช่น โต๊ะที่ขนาดเท่ากัน วางในมุมที่แตกต่างกัน อาจทำให้โต๊ะมีขนาดไม่เท่ากันได้ เป็นต้น

ค) การจัดฉาก (Framing) เป็นการที่บุคคลมีการเลือกทางใดทางหนึ่ง ทำให้บุคคลถูกจัดฉากให้เกิดสถานการณ์ที่ขึ้นำให้บุคคลเลือกทางใดทางหนึ่ง โดยที่บุคคลก็ไม่ว่าตัวก็เช่นกัน เช่น ถ้าคุณประหยัดพลังงานคุณจะได้ประหยัดเงินได้หนึ่งพันบาทต่อเดือน หรือถ้าคุณไม่ประหยัดพลังงานคุณจะได้เสียเงินหนึ่งพันบาทต่อเดือน เป็นต้น ซึ่งการจัดฉากข้อมูลแบบหลังมีประสิทธิภาพมากกว่า เนื่องจากบุคคลย่อมมีความกลัวต่อ การสูญเสีย

1.1.3 ความพึงพอใจ (Preference) เป็นการที่บุคคลไม่สามารถบอกได้ว่าชอบทางเลือกไหน ถ้าทางเลือกมีความซับซ้อนหรือมีข้อมูลข่าวสารมากเกินไป ทำให้บุคคลมีการตัดสินใจแบบง่าย ๆ โดยการสุ่มเดา การที่บุคคลมีความมั่นใจเกินไป ทำให้การตัดสินใจโดยการขาดการไตร่ตรอง การมีความพึงพอใจไม่มีความคงเส้นคงวา นำไปสู่การตัดสินใจที่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่น ซึ่งความพึงพอใจก่อให้เกิดการตัดสินใจมีดังนี้

ก) การตัดสินใจโดยใช้เกณฑ์หยาบๆ (Rules of Thumbs) เป็นการที่บุคคลมีการคิดไปเอง ก่อให้เกิดความลำเอียง นำไปสู่การตัดสินใจที่ผิดพลาดได้ง่าย โดยลักษณะการตัดสินใจโดยใช้เกณฑ์หยาบ ๆ มี 3 ประเภท ได้แก่ **การยึดติดกับสิ่งที่รู้ (Anchoring)** เป็นการที่บุคคลนำสิ่งที่ตนเองมีความรู้หรือประสบการณ์มาทำการคิดวิเคราะห์เปรียบเทียบในการตัดสินใจ เช่น ถ้าถูกถามว่าแม่มีส่วนสูงเท่าไร บุคคลก็จะคาดเดาจากสิ่งที่รู้ เช่น ถ้าทราบว่ามีน้องสาวสูง 160 เซนติเมตร แม่ก็เลยก่น้องสาวเล็กน้อยน้องน่าจะสูง 155 เซนติเมตร ซึ่งได้มาจากหลักที่ยึดเอาไว้ แล้วมาทำการปรับค่าที่เหมาะสม เป็นต้น **การตัดสินใจโดยใช้แต่เพียงข้อมูลที่มีอยู่ (Availability)** เป็นการที่บุคคลมีคนที่คุ้นเคยหรือมีประสบการณ์เลวร้ายอย่างหนึ่ง ทำให้บุคคลให้ความสำคัญกับสิ่งนั้นมากกว่าบุคคลที่ไม่คุ้นเคยหรือมีประสบการณ์เลวร้าย เช่น การที่บุคคลป่วยเป็นโรคเบาหวาน บุคคลย่อมลดการกินอาหารหวานให้ลดน้อยลง เป็นต้น และ **การตัดสินใจโดยตัวแทนของข้อมูล (Representativeness)** มีการคิดและตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยการมองหาความคล้ายคลึงกันหรือมีการเหมารวม

ข) ความกลัวการสูญเสีย (Loss Aversion) เป็นการที่บุคคลกลัวความสูญเสีย ทำให้บุคคลปฏิเสธโอกาสที่จะได้ความสุขจากการได้สิ่งนั้นมาถึงสองเท่า ทำให้บุคคลมีการยึดติดกับทางเลือกหรือสถานะเดิม เช่น การสมัครสมาชิกนิตยสารที่มีบริการฟรี 3 เดือน เมื่อบุคคลสมัครสมาชิกนิตยสารฟรีแล้วโอกาสที่บุคคลจะมีการยกเลิกนั้นมีน้อยหรือการยกเลิกนั้นมีความยุ่งยากต้องโทรศัพท์ไปยกเลิก ทำให้บุคคลต้องจ่ายค่าสมาชิกนิตยสารที่ไม่ค่อยได้อ่านทุกเดือน เนื่องจากการที่บุคคลขาดความใส่ใจหรือตั้งใจ ทำให้บุคคลยึดติดกับทางเลือกเดิม รวมถึงการกินอาหารหวานและไขมันสูงเพราะหาทานได้ไม่ยุ่งยาก การไม่ตรวจสอบสุขภาพประจำปี การไม่ยกเลิกโปรโมชั่นโทรศัพท์มือถือเดิมที่แพงกว่าโปรโมชั่นใหม่ การไม่เพิ่มเงินออมเมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้น เป็นต้น

ค) การมองโลกในแง่ดีและการมีความมั่นใจมากเกินไป (Optimism and Overconfidence) การที่บุคคลมีความคิดในเชิงบวก ทำให้มีความมั่นใจในตนเองทั้งในเรื่องความสามารถ ความสำเร็จในอนาคต ทำให้เกิดพฤติกรรมเสี่ยงและไม่มีการเตรียมความพร้อมในการป้องกัน เช่น นักศึกษาไม่คิดว่าตนเองจะตกงานทั้งที่อัตราว่างงานสูง บุคคลมีความคิดว่าตนเองมีโอกาสในการเป็นโรคร้ายได้น้อยกว่าผู้อื่น เป็นต้น บุคคลจึงควรถูกกระตุ้นเตือนถึงเหตุพิสัย ความรุนแรง และโอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์เลวร้าย เพื่อให้บุคคลมีความกระตือรือร้นในการป้องกันตนเองมากกว่าการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุมากขึ้น

ง) สภาวะของจิตใจ (State of Mind) เป็นการที่บุคคลมีพฤติกรรมความคิดอย่างทำอย่าง เนื่องจากบุคคลมีปัญหาในการควบคุมตนเองในเวลาที่อยู่ภายใต้อำนาจของสิ่งเร้าหรือสิ่งยั่วยวน ทำให้บุคคลไม่มีความคงเส้นคงวาในการแสดงออกทางพฤติกรรม เช่น การที่บุคคลบอกว่าตนเองจะรับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ จะออกกำลังกายสม่ำเสมอ เมื่อถึงเวลาจริง ๆ บุคคลกลับรับประทานอาหารหวานมัน ออกกำลังกายเป็นบางวัน มีการเพิกเฉยหรือผัดวันประกันพรุ่ง เป็นต้น

1.1.4 สถาบัน (Institution) เป็นกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ บรรทัดฐาน วัฒนธรรม หรือ ประเพณีที่บุคคลที่เกี่ยวข้องยึดถือร่วมกัน มี 2 ประเภท ดังนี้

ก) บรรทัดฐานของตลาด (Market Norms) เป็นการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับการแลกเปลี่ยนที่ชัดเจน โดยมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาตนเอง มีเรื่องผลประโยชน์ส่วนบุคคลและมีความตรงไปตรงมา เช่น ชั่วโมงแรงงานกับค่าจ้าง สินค้ากับราคาสินค้า ห้องเช่ากับค่าเช่า ต้นทุนและผลประโยชน์ เป็นต้น

ข) บรรทัดฐานของสังคม (Social Norm) เป็นการที่บุคคลมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อาจไม่มีการแลกเปลี่ยนหรือไม่มีสิ่งตอบแทนใดก็ได้ ซึ่งสร้างความอบอุ่นทางจิตใจ เช่น การช่วยเพื่อนบ้านขนของ การช่วยเหลือคนแปลกหน้าที่ประสบอุบัติเหตุ เป็นต้น

1.2 อคติในเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม

เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมอธิบายสาเหตุที่คนเราประสบปัญหาในการเปลี่ยนพฤติกรรม ว่าเกิดจาก “อคติเห็นแก่ปัจจุบัน” (Present Bias) คือเลือกทำในสิ่งที่เราพอใจกับผลระยะสั้น โดยไม่สนใจ ผลที่จะตามมาในอนาคต เพราะเป็นสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นจึงถูกลดทอนความสำคัญลงไป เช่น การผัดวันประกันพรุ่งในการเริ่มต้นควบคุมอาหาร หรือเลิกสูบบุหรี่ไม่ได้ เพราะความสุขจากการได้ทานของอร่อยหรือการสูบบุหรี่ชัดเจนกว่า ความหวังที่จะมีสุขภาพที่ดีในอนาคตซึ่งยังจับต้องไม่ได้ ซึ่งการวิเคราะห์ในเชิงเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมเกิดจากการตั้งข้อสังเกตที่ว่า มนุษย์ไม่ได้มีการใช้เหตุผลในการบริโภคตามแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก แต่นักเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมมองว่า การตัดสินใจของมนุษย์ มีขีดจำกัดหลาย ๆ อย่าง มีความสับสน มีความไม่เป็นเหตุเป็นผล (Irrationality) ทำให้การตัดสินใจหลาย ๆ อย่างในชีวิตอาจจะผิดพลาด และถ้าเริ่มจากจุดที่ยอมรับว่ามีขีดจำกัดต่าง ๆ ก็จะนำไปสู่การหาแนวทางที่จะปรับปรุงให้การตัดสินใจมีเหตุและผลมากขึ้น

ธานี ชัยวัฒน์ (2561) สรุปไว้ว่าอคติในเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมจะถูกจำแนกออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

1. อคติจากตัวปัจเจกเอง (Individual Bias) หมายถึง การตัดสินใจที่เบี่ยงเบนไปจากจุดความมีเหตุมีผลอันเนื่องมาจากตัวปัจเจกเองในแต่ละสถานการณ์ เช่น บุคคลอาจมีความเชื่อว่าสถานการณ์บางประเภทที่ตนพบเห็นอยู่บ่อยครั้ง จะมีโอกาสเกิดขึ้นมากกว่าค่าความเป็นไปได้ของสถานการณ์นั้น (Conjunction Fallacy) หรือบุคคลอาจจะประเมินศักยภาพของตนเองสูงกว่าที่ควรจะเป็นในเรื่องที่ไม่ถนัด แต่กลับประเมินศักยภาพของตนเองต่ำกว่าที่ควรจะเป็นในเรื่องที่ตนเองทำได้ดี (Dunning-Kruger Effect)

2. อคติจากสังคม (Social Bias) หมายถึง การตัดสินใจที่เบี่ยงเบนไปจากจุดความมีเหตุมีผลอันเนื่องจากการมีบุคคลอื่นหรือสภาพแวดล้อมเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น บุคคลอาจจะเชื่อว่าสภาพที่เป็นอยู่เป็นสภาพที่ดีที่สุดแล้ว การเปลี่ยนแปลงใดใดก็ตามไม่อาจทำให้สภาพดังกล่าวดีขึ้นได้หรือมีโอกาสทำให้ดีขึ้นได้น้อย (System Justification) หรือบุคคลมีแนวโน้มจะเชื่อถือคนที่แต่งกายดี มีตำแหน่งที่ดี หรือมีหน้ามีตาทางสังคมมากกว่าที่ควรจะเป็น (Authority Bias)

3. อคติที่เกิดจากความผิดพลาดในการทำงานของสมองหรือความทรงจำ (Memory Error) ซึ่งนับเป็น รูปแบบหนึ่งของอคติทางกายภาพที่มนุษย์ทุกคนมีเหมือนกัน เช่น บุคคลมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับ ช่วงพีคและตอนจบของเรื่องราวมากกว่าช่วงอื่นๆ (Peak-end Rule) หรือบุคคลมีแนวโน้มที่จะเชื่อในเรื่อง ที่ตนเองเข้าใจได้โดยง่ายมากกว่าเรื่องที่ยากจะเข้าใจได้ (Level-of-processing Effect)

เมื่อใช้หลักการอคติในทางเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมมาอธิบายกระบวนการตัดสินใจสรุปได้ 3 ประเด็น กล่าวคือ ประเด็นแรกเป็นอคติจากการยืนยันสิ่งที่ตนเองเชื่อ (Confirmation Bias) หมายถึง แนวโน้มที่คนจะค้นหา ตีความ ให้ความสำคัญ หรือจดจำข้อมูลข่าวสารในเรื่องที่ตนเองเชื่ออยู่ก่อนแล้ว (Oswald and Grosjean, 2004) อคติจากการยืนยันสิ่งที่ตนเองเชื่อไม่สามารถรับรู้ได้ด้วยตนเองได้ง่าย โดยแม้ว่าจะมีกระบวนการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารใหม่ๆ ที่มีน้ำหนักและน่าเชื่อถือก็ยังไม่อาจรับประกันได้ว่า อคติประเภทนี้จะถูกลดทอนให้หมดไป ประเด็นที่น่ากังวลกว่านั้นคือ อคติประเภทนี้จะมี แนวโน้มจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ ตามอายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์หรือความเชี่ยวชาญของ บุคคลนั้นๆ ประเด็นที่สองเป็นอคติจากการมองย้อนกลับไปในอดีต (Hindsight Bias) หมายถึง แนวโน้มที่คนจะมองว่าสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตเป็นสิ่งที่สามารถคาดการณ์ได้ เมื่อสิ่งนั้นได้เกิดขึ้นแล้ว (Pohl, 2004) และประเด็นสุดท้าย เป็นผลจากอิทธิพลต่อเนื่อง (Continued Influence Effect) หมายถึง แนวโน้มที่คนจะยังคงยึดติดกับข้อมูลผิด ๆ ที่ได้เรียนรู้มาก่อนหน้า แม้ว่าหลังจาก นั้นจะมีการแก้ไขให้ถูกต้องแล้วก็ตาม ข้อมูลที่ผิดนั้นยังคงมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของคน ๆ นั้นอย่างต่อเนื่อง (Johnson and Seifert, 1994)

4.2 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นสิ่งล้ำค่าของสังคมไทยปัจจุบัน ปรากฏในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาตั้งแต่ พ.ศ. 2517 ยิ่งเวลาผ่านไปมาเท่าใด ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็ยิ่งมีความสำคัญมากขึ้นเป็นทวีคูณ มาในช่วงสิบปีหลังนี้ วงวิชาการระดับอุดมศึกษาได้รับ

การสนับสนุนอย่างเป็นระบบ ให้มีการศึกษาหาแนวทางต่างๆ เพื่อประชาชนไทยได้ดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้นและเหมาะสมยิ่งขึ้นในทุกด้าน และในประชาชนทุกระดับโดยมุ่งส่งเสริมให้มีการปฏิบัติอย่างยั่งยืนด้วย (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2547)

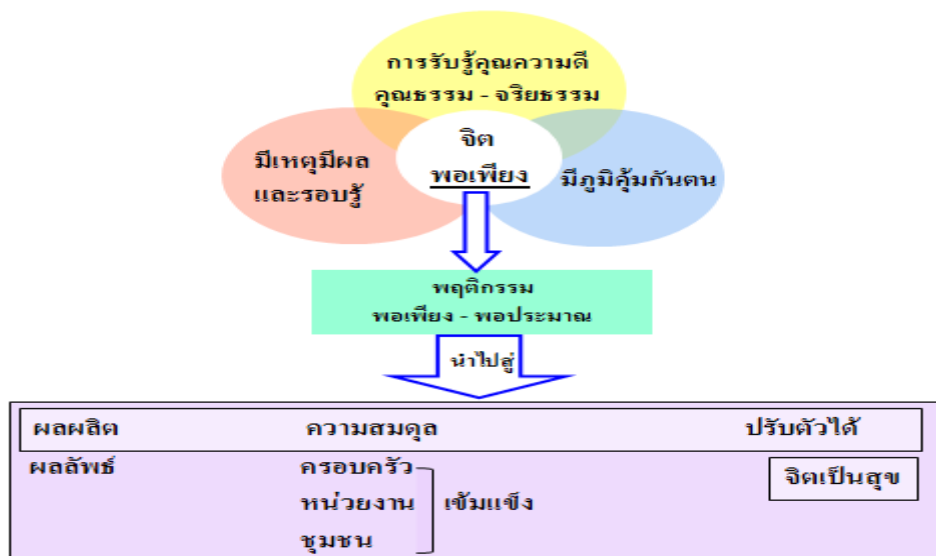
เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ มีขอบเขตกว้างขวางกว่าเศรษฐกิจทุนนิยมตามแนวตะวันตก เพราะครอบคลุมถึง 4 มิติ คือ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม มิติด้านวัฒนธรรม และมิติด้านจิตใจ (สมพร เทพสิทธา 2548: 21) ในเรื่องนี้ ต่อมา เพ็ญณี แรอรท และคณะ (2552: 2) ได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมไว้ว่า สามมิติแรกดังกล่าว จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยมิติด้านจิตใจของบุคคลเป็นสำคัญ กล่าวคือ บุคคลต้องใช้ปัญญาและจริยธรรมจนเห็นความสำคัญของความพอดี ความพอประมาณ ความประหยัด และความมุ่งมั่นที่จะพึ่งตนเองให้มากขึ้น เพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี เกี่ยวกับความสำคัญของมิติด้านจิตใจที่มีต่อการขับเคลื่อนแนวคิดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่วิถีชีวิตของคนไทยนั้น สุเมธ ตันติเวชกุล (อ้างอิงใน สุนทร กุลวัฒนวรพงศ์ 2544: 180 – 183) ผู้ที่ได้ติดตามศึกษากระแสพระราชดำรัส และโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตลอดมา ได้ให้ข้อสังเกตว่า ในภาคประชาชนนั้น เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง มีการลงมือกันที่ตรงปลายทางมากกว่าการยึดถือในจิตใจทั้งของข้าราชการ และประชาชน ทำให้ต้องเน้นย้ำในบทความเรื่อง “ปรับเปลี่ยนปรัชญาในการดำรงชีวิต” ว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั้นต้องสร้าง ต้องรณรงค์ ให้เกิดที่จิตใจของบุคคลต่างๆ ให้ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ ภาพ 3 ของคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2547)

ภาพ 3 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
(คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง . 2547)

ศาสตราจารย์ ดร. ดวงเดือน พันธุมนาวิน ผู้นำทางวิชาการสายจิตพฤติกรรมศาสตร์ ได้ประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การวิจัยและพัฒนาทางจิตพฤติกรรมศาสตร์ และแสดงทัศนะว่า โครงการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำข้อค้นพบสู่การพัฒนาประชาชน ชุมชน และประเทศชาติโดยรวม ต้องอาศัยการบริหารจัดการที่หลายฝ่าย หลายสาเหตุ แต่ที่สำคัญที่สุด และควรเป็นจุดเริ่มต้น คือการรณรงค์ในระดับบุคคลให้ผู้รับการพัฒนาเป็นบุคคลที่มีจิตใจหลายประการที่เหมาะสมเพื่อผลักดันให้เขามีพฤติกรรมต่าง ๆ ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

ในมิติด้านจิตใจ สมพร เทพสิทธิ (2549: 21) กล่าวว่า หลักเศรษฐกิจพอเพียงเน้นการมีจิตใจที่รู้จักพอ บุคคลที่ยึดถือหลักการนี้ คือ ผู้ที่มีความพอดี พอประมาณ พอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงต้องเริ่มที่ตนเอง โดยสร้างรากฐานทางจิตใจให้มั่นคงด้วยการรู้จักพอ ตามทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา ดังนั้นในการประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการวิจัยและพัฒนาระดับปัจเจกบุคคล “ความพอประมาณ” (ซึ่งเป็นหนึ่งในสามห่วง) ถูกกำหนดให้เป็นลักษณะจิตใจหลักด้านหนึ่งที่เกิดจากการผสมผสานร่วมกันระหว่าง สองห่วง และหนึ่งเงื่อนไข เป็นอย่างน้อย เป็นส่วนหรือองค์ประกอบของความพอประมาณที่เหมาะสมกับกาลเทศะ (เช่น ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตนและการรับรู้คุณค่าที่ดี) กลายเป็น “จิตพอเพียง” ที่นำไปสู่พฤติกรรมพอเพียง อีกทอดหนึ่ง (ภาพ 4)

ภาพ 4 บทบาทของ “จิตพอเพียง” ในแนวของจิตพฤติกรรมศาสตร์

จากภาพ 4 ดวงเดือน พันธุนาวิน (2551: 13-14) ได้อธิบายถึงความสำคัญและความจำเป็นของการรวมตัวกันของจิตลักษณะหลายด้าน รวมทั้งคุณธรรม ค่านิยมและจริยธรรม เป็นจิตพอเพียง และนำไปสู่พฤติกรรมพอเพียงพอประมาณ ผลผลิตและผลลัพธ์ที่เป็นเป้าหมาย โดยกล่าวว่า การที่จะทำให้ เกิดความสมดุล และการปรับตัวได้อย่างเหมาะสมในระดับบุคคล ต้องอาศัยการรับรู้เหตุการณ์และโดยเฉพาะ การตัดสินใจที่จะปรับเปลี่ยนแนวทางการปฏิบัติของตนให้เหมาะสมกับสภาวะอยู่เสมอ การตัดสินใจ อย่างเหมาะสมในแต่ละกาลเทศะ จึงเป็นจุดรวมที่สำคัญในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ในกระบวนการตัดสินใจ ต้องอาศัยหลายปัจจัยมาประกอบกัน ดังนั้น จิตลักษณะหลายด้าน รวมทั้งคุณธรรม ค่านิยม และจริยธรรมจึงเข้ามาสู่กระบวนการตัดสินใจด้วย ในประเด็นนี้มีผู้ประมวลองค์ความรู้ไว้แล้ว (Payne et al., 1992 อ้างอิงใน ดวงเดือน พันธุนาวิน 2551: 13) ซึ่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่า ในกระบวนการตัดสินใจทุกครั้งนั้น บุคคลจะต้องบูรณาการการมีเหตุผล การรับรู้ความเสี่ยง และทางป้องกัน ผลเสีย (รับรู้ความดี) ที่เหมาะสมต่อการนำมาใช้ในการตัดสินใจที่จะกระทำ เพิ่มลดการกระทำหรือยุติ การกระทำหนึ่ง ๆ ทั้งหมดนี้ต้องนำไปใช้ในการตัดสินใจเพื่อการดำเนินชีวิตทุกด้าน จึงจะสามารถรักษาความสมดุล และปรับตัวได้อย่างเหมาะสม

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตเพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา (อภิชัย พันธเสน และคณะ. 2550: 18)

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว้างขวาง ทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (อภิชัย พันธเสน และคณะ. 2542)

ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความสำคัญดังนี้ (กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์. 2553: 13)

1. เป็นรากฐานที่สำคัญของชีวิตของแต่ละคน ให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ตั้งตนได้ในทางเศรษฐกิจ อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นประโยชน์
2. เป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม ทำให้สังคมมีความปกติสุข ไม่เบียดเบียนกัน มีความเมตตา เอื้ออาทรต่อกัน ไม่มีการขัดแย้ง แยกแยะความสามัคคี
3. เป็นรากฐานที่สำคัญของประเทศชาติ ทำให้การบริหารประเทศมีความโปร่งใส ปราศจากการทุจริต คอร์รัปชัน มีการใช้อำนาจที่เป็นธรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าอย่างสมดุลและยั่งยืน

จากการรายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี 2550 ได้กล่าวถึงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2552: 12)

1. เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับการขจัดความยากจน และการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ
2. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชน และการพัฒนาศักยภาพชุมชน ให้เข้มแข็งเพื่อเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศ
3. เศรษฐกิจพอเพียงช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้นผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขัน
4. หลักการเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญยิ่งต่อการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐ

5. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของชาติ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบโดยฉับพลัน เพื่อปรับปรุงนโยบายต่างๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เพื่อวางแผนยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการเติบโตที่เสมอภาค และยั่งยืน

6. ในการปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียง จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยม และความคิดของคน เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาคน

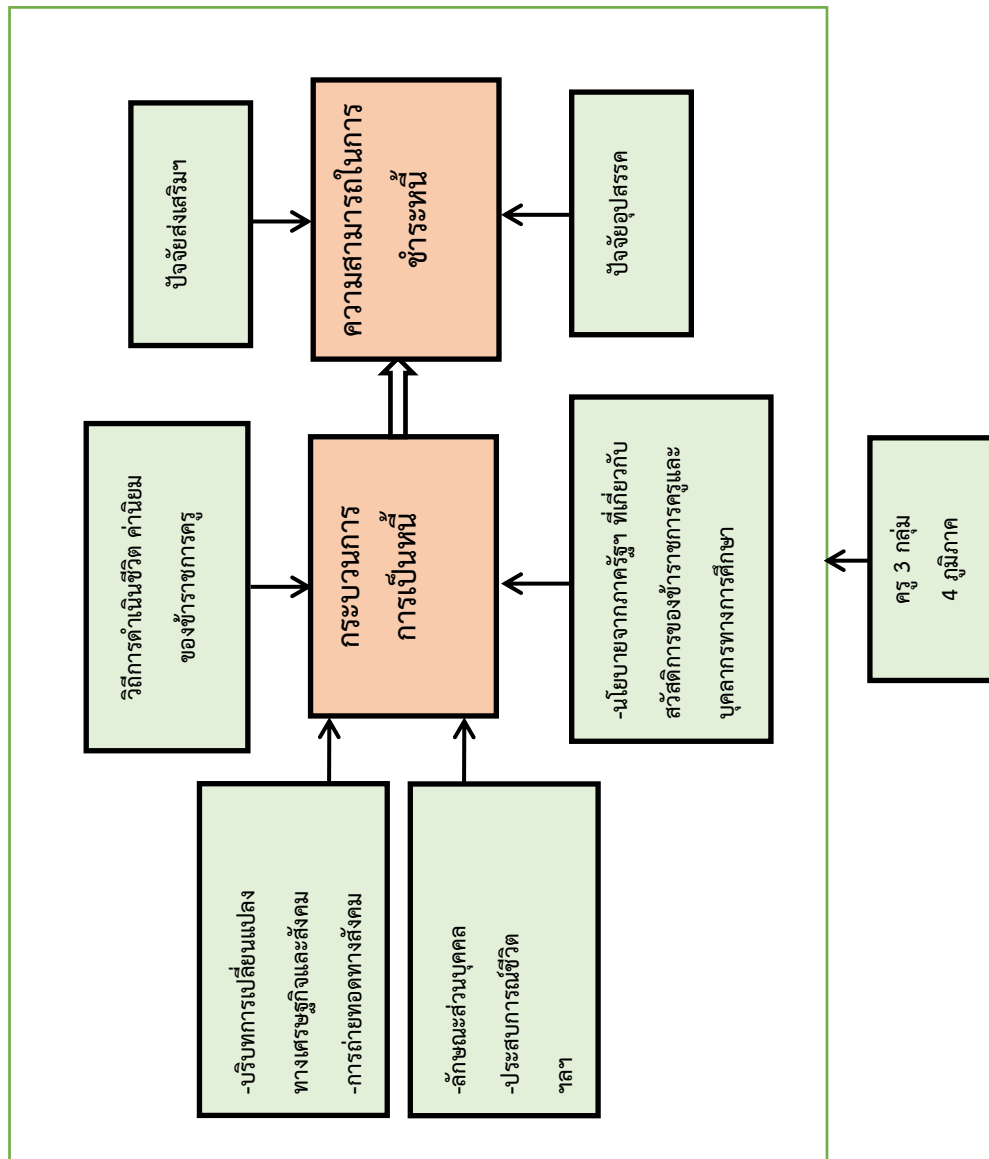
นอกจากนี้ คณะทำงานขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา ได้ระบุถึงความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคนด้านการพัฒนาเพิ่มอีก 4 ประการ ดังนี้

1. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยให้มนุษย์มีความพออยู่ พอกิน พอใช้ พึ่งตนเองได้ และมีความสุขตามอัตภาพ
2. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนเสรีภาพในสังคมได้อย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียน ไม่เอารัดเอาเปรียบ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตเมตตา และจิตสาธารณะ
3. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน โดยไม่ทำลาย เห็นคุณค่า และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
4. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยให้มนุษย์อย่างมีรากเหง้าทางวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา ค่านิยม และเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของแต่ละบุคคล/สังคม

จากที่กล่าวข้างต้นจึงสรุปได้ว่า จิตพอเพียง มีลักษณะเป็นนามธรรม นักวิชาการสายจิตวิทยา และพฤติกรรมศาสตร์ มีความเข้าใจว่า “ความพอเพียง” ควรเกิดจากจิตลักษณะที่เป็นการผสมผสานกันระหว่างลักษณะของสองห้วง หนึ่งเงื่อนไข ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างน้อย ลักษณะสองห้วงในที่นี้คือ ความมีเหตุมีผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตนกับหนึ่งเงื่อนไขคือ คุณธรรมด้านการรับรู้คุณค่าที่ดี เป็นการรวมตัวกันในระดับต่าง ๆ กันหลายระดับ ถ้าบุคคลใดมี “จิตพอเพียง” ระดับสูง หมายความว่า บุคคลนั้นมีจิตที่เป็นองค์ประกอบของจิตพอเพียงจำนวนมาก ก็จะนำไปสู่การมีพฤติกรรมพอเพียง – พอประมาณ ซึ่งเป็นพฤติกรรมการดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายอย่างมีเหตุมีผล ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นมากจนเกิดโทษ บุคคลสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในที่เกิดขึ้นได้ ก่อให้เกิดความรับผิดชอบ กลมเกลียว และเกิดความสงบสุขในสังคมอย่างแท้จริง

จากการประมวลสาระสำคัญของแนวคิดเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม และแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีฐานจากจิตวิทยา (Psychology) สังคมวิทยา (Sociology) และเศรษฐศาสตร์ (Economics) คณะผู้วิจัยจึงสร้างกรอบแนวคิดงานวิจัยเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครูไทย รวมทั้งเสนอแนวทางการลดพฤติกรรมก่อหนี้ของข้าราชการครูที่จำแนกตามบริบทภูมิภาค 4 ภาคของประเทศไทย ดังภาพประกอบด้านล่าง

งานระยะที่ 1

งานระยะที่ 2

แผนภาพ 2-3 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครูไทยและสร้างข้อเสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบพหุกรณีศึกษา (Multi-Case Study) โดยแบ่งงานวิจัยออกเป็น 2 ระยะงานระยะที่หนึ่งเป็นการศึกษากระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการใช้หนี้ของข้าราชการครูข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ข้าราชการครูที่เป็นหนี้ในสภาวะวิกฤตกับครูที่อยู่ในสภาวะการพ้นหนี้ของ 4 ภูมิภาค ส่วนงานระยะที่สองเป็นการสร้างข้อเสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู ทั้งสองระยะมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1 แบบแผนการวิจัย

ผู้วิจัยมีความเชื่อเชิงกระบวนการทัศน์ในมิตินิยามนิยามว่าความจริงมีหลากหลายตามบริบทของผู้เป็นเจ้าของความจริงในการแสวงหาความจริงที่หลากหลายจึงจำเป็นต้องเข้าไปคลุกคลีและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้รู้ ดังนั้นการออกแบบการวิจัยครั้งนี้จึงดำเนินการตามกระบวนการทัศน์สร้างสรรค์นิยม ด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพแบบการศึกษาเฉพาะกรณีแบบพหุกรณีศึกษา ซึ่งมีข้าราชการครูที่เป็นหนี้และอาศัยอยู่ใน 4 ภูมิภาคเป็นกรณีศึกษา (Case)

3.2 พื้นที่การวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่การวิจัยของการศึกษาระยะที่ 1 ออกเป็น 4 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ โดยมีจุดประสงค์เพื่อพิจารณาความเหมือนและความแตกต่างของประสบการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครูที่อยู่ในบริบทที่แตกต่างกัน ภายหลังการเก็บข้อมูล พบว่า มีผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์จำนวน 31 คน จำแนกตามสภาวะการเป็นหนี้ และภาคที่อยู่อาศัย ได้ดังตาราง 3-1 ตาราง 3-1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ภาค กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก	ภาคเหนือ	ภาคกลาง	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้	รวม
ครูที่มีสภาวะหนี้ขั้นวิกฤติ (อยู่ระหว่างการถูกฟ้อง)	2	1	2	0	5
ครูที่มีสภาวะหนี้ปกติ (ชำระหนี้สม่ำเสมอ)	7	3	5	4	19
ครูที่มีสภาวะการพ้นหนี้	3	2	1	1	7
รวม	12	6	8	5	31

3.3 กลุ่มเป้าหมายของการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลในระยะที่ 1 คือ ครูที่มีประสบการณ์การเป็นหนี้ที่อาศัยอยู่ใน 4 ภูมิภาค โดยแบ่งกลุ่มครูที่เป็นหนี้ออกเป็น 3 สถานะ คือ ครูที่มีสถานะหนี้ขั้นวิกฤต (อยู่ระหว่างการถูกฟ้อง) ครูที่มีสถานะหนี้ปกติ (ชำระหนี้สม่ำเสมอ) และครูที่มีสถานะพ้นหนี้ (ชำระหนี้หมด) รวมทั้งหมดได้จำนวน 31 คน ดังตาราง 3-2 และมีลักษณะข้อมูลพื้นฐานปรากฏดังตาราง 7 ดังนี้

ตาราง 3-2 จำนวนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ภาค	จังหวัด	กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก			รวม
		หนี้วิกฤต	หนี้ปกติ	พ้นหนี้	
เหนือ	เพชรบูรณ์	1	6	2	9
	นครสวรรค์	1	1	1	3
กลาง	กรุงเทพฯ	1	1	-	2
	ตราด	-	1	1	2
	ชลบุรี	-	-	1	1
	สระแก้ว	-	1	-	1
ตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน)	บุรีรัมย์	1	1	-	2
	มหาสารคาม	1	4	-	5
	ชัยภูมิ	-	-	1	1
ใต้	นราธิวาส	-	1	-	1
	สุราษฎร์ธานี	-	2	1	3
	นครศรีธรรมราช	-	1	-	1
		5	19	7	31

ตาราง 3-3 ลักษณะข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล

ลำดับ	นามสมมติ	ประเภท	ภาค	จังหวัด	เพศ
1	ครูภาคเหนือ1	หนี้วิกฤต	เหนือ	นครสวรรค์	หญิง
2	ครูภาคกลาง1	หนี้วิกฤต	กลาง	กรุงเทพฯ	หญิง
3	ครูภาคเหนือ2	หนี้วิกฤต	เหนือ	เพชรบูรณ์	หญิง
4	ครูภาคอีสาน1	หนี้วิกฤต	อีสาน	บุรีรัมย์	ชาย
5	ครูภาคอีสาน2	หนี้วิกฤต	อีสาน	มหาสารคาม	หญิง
6	ครูภาคเหนือ3	หนี้ปกติ	เหนือ	นครสวรรค์	หญิง
7	ครูภาคกลาง2	หนี้ปกติ	กลาง	กรุงเทพฯ	ชาย
8	ครูภาคอีสาน3	หนี้ปกติ	อีสาน	บุรีรัมย์	หญิง

ลำดับ	นามสมมติ	ประเภท	ภาค	จังหวัด	เพศ
9	ครูภาคอีสาน4	หนังสือปกติ	อีสาน	มหาสารคาม	ชาย
10	ครูภาคอีสาน5	หนังสือปกติ	อีสาน	มหาสารคาม	หญิง
11	ครูภาคอีสาน6	หนังสือปกติ	อีสาน	มหาสารคาม	หญิง
12	ครูภาคอีสาน7	หนังสือปกติ	อีสาน	มหาสารคาม	หญิง
13	ครูภาคใต้1	หนังสือปกติ	ใต้	นราธิวาส	หญิง
14	ครูภาคใต้2	หนังสือปกติ	ใต้	สุราษฯ	หญิง
15	ครูภาคใต้3	หนังสือปกติ	ใต้	สุราษฯ	หญิง
16	ครูภาคใต้4	หนังสือปกติ	ใต้	นครศรีฯ	หญิง
17	ครูภาคเหนือ4	หนังสือปกติ	เหนือ	เพชรบูรณ์	หญิง
18	ครูภาคเหนือ5	หนังสือปกติ	เหนือ	เพชรบูรณ์	ชาย
19	ครูภาคเหนือ6	หนังสือปกติ	เหนือ	เพชรบูรณ์	หญิง
20	ครูภาคเหนือ7	หนังสือปกติ	เหนือ	เพชรบูรณ์	หญิง
21	ครูภาคเหนือ8	หนังสือปกติ	เหนือ	เพชรบูรณ์	ชาย
22	ครูภาคเหนือ9	หนังสือปกติ	เหนือ	เพชรบูรณ์	ชาย
23	ครูภาคกลาง3	หนังสือปกติ	กลาง	ตราด	หญิง
24	ครูภาคกลาง4	หนังสือปกติ	กลาง	สระแก้ว	ชาย
25	ครูภาคใต้5	พื่นหนังสือ	ใต้	สุราษฯ	หญิง
26	ครูภาคกลาง5	พื่นหนังสือ	กลาง	ตราด	หญิง
27	ครูภาคเหนือ10	พื่นหนังสือ	เหนือ	เพชรบูรณ์	ชาย
28	ครูภาคเหนือ11	พื่นหนังสือ	เหนือ	เพชรบูรณ์	หญิง
29	ครูภาคเหนือ12	พื่นหนังสือ	เหนือ	นครสวรรค์	ชาย
30	ครูภาคกลาง6	พื่นหนังสือ	กลาง	ชลบุรี	หญิง
31	ครูภาคอีสาน8	พื่นหนังสือ	อีสาน	ชัยภูมิ	หญิง

ส่วนผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยระยะที่ 2 ต้องเป็นผู้ที่สามารถให้แนวทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู ผู้วิจัยจึงเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจงตามคุณสมบัติ ได้แก่ กลุ่มทรงคุณวุฒิจากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู กลุ่มนักวิชาการด้านการบริหารและเศรษฐศาสตร์ และกลุ่มข้าราชการครูที่มีประสบการณ์การเป็นหนี้สหกรณ์ออมทรัพย์ครู

3.4 ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ขั้นตอนการวิจัยในงานระยะที่หนึ่ง มีดังนี้

1. วางแผนและกำหนดขอบเขตงานวิจัย
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการครูและบุคลากรทางการศึกษาจากภาครัฐฯ และสถิติการเป็นหนี้ของข้าราชการครู และกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์
3. สร้างแนวคำถามและหาคุณภาพของรูปแบบและวิธีการสัมภาษณ์
4. ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยโดยการสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้ง 4 ภูมิภาค
5. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction)

การนำเสนอข้อมูล ใช้การสร้างภาพรวมจากเหตุการณ์ย่อยๆ ที่เกิดจากเหตุการณ์ที่พบในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

6. สรุปผลการวิจัย

ส่วนการวิจัยระยะที่ 2 เป็นการการสร้างข้อเสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. วิเคราะห์/สังเคราะห์ ผลการวิจัยในระยะที่ 1 และทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล
2. สร้างข้อเสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู
3. จัดการสนทนากลุ่มของผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้แทนหน่วยงาน หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อพิจารณาข้อเสนอแนะทางฯ
4. สรุปและจัดทำข้อเสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครูไทย

3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ได้แก่ แนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างที่สร้างขึ้นโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีที่ได้ทบทวนในบทที่ 2 เป็นแนวทางในการสร้างข้อคำถาม ซึ่งมีวิธีสร้างและพัฒนาเครื่องมือดังนี้

- 1) ผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ทบทวนไว้ในบทที่ 2 ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการเป็นหนี้ แนวคิดเศรษฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม และแนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการชำระหนี้มาเป็นกรอบในการวางโครงสร้างการสัมภาษณ์เพื่อตอบจุดประสงค์การวิจัยแต่ละข้อ (ภาคผนวก ก กรอบการสร้างแนวคำถามสัมภาษณ์)
- 2) ผู้วิจัยนำแนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างดังกล่าว ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจพิจารณาเพื่อให้ข้อเสนอแนะ ซึ่งประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดประเมินผล ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ และผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐศาสตร์

3) ผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงข้อคำถามซึ่งผู้เชี่ยวชาญให้ข้อสังเกตเพื่อการปรับปรุง 3 ประเด็น คือ การลำดับคำถามก่อนหลัง การใช้คำถามชักต่อนิ่งให้เน้นถึงความคิด และความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูล และการใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลเล่ารายละเอียดมากที่สุด

4) นำแนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างที่ปรับแก้ไข ใช้สัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลตัวอย่างที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 3 คน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลตัวอย่างทุกคนเข้าใจคำถาม

5) ผู้วิจัยจัดทำแนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง 3 ฉบับได้แก่ แนวคำถามสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มข้าราชการครูที่เป็นหนี้ แนวคำถามสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มข้าราชการครูที่พ้นหนี้ และแนวคำถามสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้าราชการครู (ภาคผนวก ก แนวคำถามสัมภาษณ์)

3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยวางแผนการเก็บข้อมูลออกเป็น 3 ระยะ คือ ก่อนเข้าสู่พื้นที่ ระหว่างอยู่ในพื้นที่ และหลังจากออกจากพื้นที่ ในแต่ละระยะดำเนินการดังนี้

ช่วงก่อนเข้าพื้นที่ คณะผู้วิจัยดำเนินการ 2 กิจกรรมย่อย คือ 1) ฝึกอบรมการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพให้แก่ผู้ช่วยเก็บข้อมูล โดยใช้ระยะเวลา 2 วัน เพื่อฝึกทักษะการสัมภาษณ์และจดบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ และ 2) นัดหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูล 2 แบบ คือ แบบเจาะจงตามเกณฑ์การคัดเลือกผ่านผู้ประสานงานในพื้นที่ซึ่งเป็นเครือข่ายของคณะผู้วิจัย และแบบ Snowball โดยให้ผู้ให้ข้อมูลแนะนำคนรู้จักที่มีประสบการณ์การเป็นหนี้

ช่วงระหว่างอยู่ในพื้นที่ คณะผู้วิจัยและทีมผู้ช่วยวิจัยเริ่มเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ถึงต้นเดือนมีนาคม 2562 ในช่วงเก็บข้อมูล คณะผู้วิจัยทำความรู้จักและสร้างสัมพันธภาพกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้เกิดความไว้วางใจก่อน เมื่อผู้ให้ข้อมูลคุ้นเคยและเปิดใจ จึงดำเนินการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ

ช่วงหลังจากออกจากพื้นที่ คณะผู้วิจัยและทีมผู้ช่วยวิจัยดำเนินการถอดเทปสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ และนำผลการสัมภาษณ์ส่งกลับไปยังผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลยืนยันความถูกต้องของเนื้อหา ภายหลังจากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ซึ่งมีรายละเอียดของผลการวิเคราะห์เบื้องต้นในส่วนถัดไป

3.7 การจัดการและการวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดการข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ทำการจัดระเบียบข้อมูล โดยทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกและการถอดเทปมาจัดกลุ่มข้อมูล แล้วนำมาจัดพิมพ์รายละเอียดของข้อมูลทั้งหมด นำข้อมูลมาจัดรูปข้อมูลโดยทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้ทั้งหมด โดยจัดกลุ่มข้อมูลของครูที่เป็นหนี้ 3 กลุ่ม และมีกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

การจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) คณะผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการลงสนามเพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ ซึ่งเริ่มต้นด้วยการจัดระเบียบของข้อมูล โดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้มาจัดรูปให้เหมาะสมก่อน ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ถูกจดบันทึกด้วยลายมือและการบันทึกเสียงไว้

จากนั้นคณะผู้วิจัยทำการเปลี่ยนข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้มาจากการถอดเทปบันทึกเสียงคำสัมภาษณ์อย่างละเอียด ชนิดคำต่อคำ ให้มาอยู่ในรูปแฟ้มข้อมูลที่เหมาะสมสำหรับการอ่านและสามารถนำไปใช้ประมวลผลในขั้นต่อไป คณะผู้วิจัยได้ทำการอ่านข้อมูลทั้งหมดเพื่อให้เข้าใจถึงภาพรวมของข้อมูลก่อน และพยายามจัดคอคติและการตัดสินใจส่วนหน้า ทำความเข้าใจความหมายผ่านข้อมูลที่ได้มา ทำการอ่านหลายรอบ เพื่อให้เข้าใจและเห็นภาพรวมของความคิดมุมมองประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลแต่ละราย

การแสดงผลข้อมูล (Data Display) การแสดงผลข้อมูลเป็นกระบวนการนำเสนอข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้ทำการตรวจสอบแล้วซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของการพรรณามากำหนดรหัส (Coding) และ จัดข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ (Categoring) โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดรหัสสำหรับการวิเคราะห์ ด้วยการนำปัญหาการวิจัยเป็นตัวตั้งและทำการกำหนดรหัสตั้งต้นให้สอดคล้องกับประเด็นปัญหาการวิจัย ซึ่งในขั้นตอนนี้เป็น การค้นหาความเหมือนและความต่างของชุดข้อมูล เพื่อแยกเอาชุดข้อมูลไว้ในหมวดหมู่ต่าง ๆ จากนั้นได้ดำเนินการพัฒนารหัส โดยนำข้อมูลที่ได้ลงรหัสทั้งหมดมาทบทวนว่ารหัสมีความเหมาะสมหรือไม่ ถ้าพบว่ายังไม่เหมาะสมก็ดำเนินการปรับปรุงรหัส จากนั้นนำหมวดหมู่ที่สร้างไว้มาเปรียบเทียบเพื่อที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างหมวดหมู่ทั้งหมด ในการวิเคราะห์ขั้นนี้ คณะผู้วิจัยได้ผสมผสานเอาหมวดหมู่หลาย ๆ หมวดหมู่เข้าไว้ในประเด็นหลัก (Themes) และประเด็นย่อย (Sub-Themes) ตามคุณสมบัติของหมวดหมู่ การที่คณะผู้วิจัยสามารถสร้างประเด็นหลักที่จะบรรจุประเด็นย่อยและหมวดหมู่เข้าไว้ภายในได้นั้นเกิดจากการมองเห็นแบบแผนของชุดความหมายหรือโน้ตส์ (Concept) ที่ปรากฏให้เห็นซ้ำ ๆ กัน ในข้อมูล

การหาข้อสรุป การตีความ และการตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำตรงของผลการวิจัย (Conclusion Interpretation and Verification)จากที่คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลทันทีที่เก็บข้อมูลจากสนามวิจัยได้จำนวนหนึ่ง และดำเนินการเก็บข้อมูลไปจนกระทั่งเมื่อวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว คณะผู้วิจัยมั่นใจว่าแบบแผนของชุดความหมายหรือโน้ตส์ เกิดซ้ำ ๆ กัน จนเป็นแบบแผนที่แน่นอน แม้จะสัมภาษณ์ต่อไปก็ไม่ได้ข้อมูลใหม่เพิ่มเติมอีก เรียกได้ว่าข้อมูลมีการอิ่มตัวเพียงพอในช่วงระยะเวลาที่ทำการวิจัย คณะผู้วิจัยจึงหยุดเก็บข้อมูล และในระหว่างที่วิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ทำข้อสรุปชั่วคราวและตัดทอนข้อมูล (Memoing Data Reduction) ด้วยการลงเขียนข้อสรุปแต่ละเรื่อง ซึ่งจะช่วยในการลดขนาดข้อมูล และช่วยกำจัดข้อมูลที่ไม่ต้องการออกไปได้ในขั้นต่อมา คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมาหาข้อสรุป และตีความหมายของผลหรือข้อค้นพบที่ได้ คือ ข้อสรุปผลรวม (Categorical Aggregation) ที่เป็นวิธีการสืบค้นหาความหมายโดยรวมของข้อมูลและทำการตรวจสอบว่าข้อสรุปหรือความหมายที่ได้นั้นมีความถูกต้องแม่นยำน่าเชื่อถือเพียงใด พร้อมกับนำเอาแนวคิดทฤษฎีที่สอดคล้องกับข้อมูลมาใช้ประกอบการอธิบายบริบทเงื่อนไขของข้อสรุปที่ได้จากการศึกษา

ในขั้นตอนสุดท้ายเมื่อได้ข้อสรุปแล้ว คณะผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อสรุปนั้น เพื่อยืนยันความถูกต้องของผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยกับผู้เชี่ยวชาญได้ช่วยกันตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิเคราะห์ข้อมูลและนำมาปรับปรุงแก้ไขก่อนที่จะเขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

3.8 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ความเชื่อถือได้ของข้อมูล (Credibility) ในการตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1.1 การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) คณะผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรองยืนยันความสอดคล้องของข้อมูล ได้แก่ หัวหน้า เพื่อนร่วมงาน บุคคลในครอบครัว และในส่วนของการจัดกระทำข้อมูลนั้น คณะผู้วิจัยได้ทบทวนข้อมูลทั้งหมดจากการถอดเทปบทสัมภาษณ์ทั้งหมด ด้วยการฟังเทปซ้ำ รวมทั้งรวบรวมการบันทึกที่คณะผู้วิจัยได้จดในขณะการเก็บข้อมูลในแต่ละครั้ง

1.2 ความไว้วางใจได้ (Dependability) ในงานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้แสดงขั้นตอนการทำวิจัยไว้อย่างชัดเจนในทุกกระบวนการวิจัย ประเด็นคำถามในเครื่องมือสัมภาษณ์ได้รับการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ

2. การยืนยันผลการวิจัย (Confirmability)

2.1 คณะผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลและบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ สามารถตรวจสอบได้ทั้งเทปบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ข้อมูลถอดเทป ซึ่งได้รับการตรวจสอบความถูกต้องจากการอ่านบันทึกการถอดความพร้อมกับการฟังเทปซ้ำ

2.2 มีการทำบันทึกภาคสนาม (Field Note) ในแบบการจดบันทึกความคิด ความรู้สึก เหตุการณ์ รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นในภาคสนามรายวัน เพื่อนำมาเตือนความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล แล้วนำมาใช้ในการบรรยาย แปลความ และวิเคราะห์ข้อมูลตามความเป็นจริง

2.3 การอ้างคำพูด (Quotation) ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการนำเสนอข้อมูล โดยการใช้ถ้อยคำของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นการนำคำพูดบางส่วนมาสนับสนุนข้อค้นพบ โดยการตัดคำพูดบางส่วนมาแสดงเพื่อให้มีการสื่อความที่กระชับชัดเจนขึ้นโดยความหมายยังคงเดิม

2.4 การสรุปข้อมูลในขั้นตอนต่าง ๆ เช่น ในขั้นตอนการให้รหัสข้อมูล (Coding) คณะผู้วิจัยจะใช้ข้อมูลส่วนหนึ่งเพื่อทำการลงรหัสร่วมกับผู้วิจัยคนอื่น ซึ่งมีประสบการณ์การทำวิจัยเชิงคุณภาพและประเด็นที่ศึกษาเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของกาให้รหัสข้อมูล เป็นขั้นตอนการจัดกลุ่มข้อมูล (Category) การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล การค้นหาแก่นเรื่อง (Theme) การแปลความหมาย จะผ่านการตรวจสอบและทบทวนจากทีมวิจัย

3. ความสามารถในการนำไปศึกษาหรืออธิบายกรณีอื่นที่มีลักษณะหรือเงื่อนไขที่คล้ายคลึงกัน (Transferability) การวิจัยนี้ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในการอ้างอิงผลการวิจัยไปยังประชากร แต่อาจนำผลการวิจัยไปปรับใช้กับกลุ่มที่มีบริบทใกล้เคียงกับผู้ให้ข้อมูล ซึ่งขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้นำผลการวิจัยไปใช้

3.9 การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล

ก่อนทำการเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ทำการชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและกระบวนการในการทำวิจัยกับกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้รับทราบ และก่อนลงพื้นที่วิจัย ได้ทำการโทรศัพท์ติดต่อโดยตรงกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอีกครั้ง เพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดีให้เกิดความไว้วางใจระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูล ก่อนการสัมภาษณ์ได้ถามถึงความสมัครใจในการเข้าร่วมการวิจัยจากผู้ให้ข้อมูลทุกท่านอีกครั้ง โดยได้รับการยินยอมด้วยวาจาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการให้ความร่วมมือในการวิจัยและเปิดเผยข้อมูลได้ แต่ทั้งนี้เพื่อเป็นการพิทักษ์สิทธิของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล คณะผู้วิจัยจะละเว้นการอ้างถึงตัวบุคคลอย่างเฉพาะเจาะจง และละเว้นการระบุถึงบุคคลอื่น ๆ หรือสถานที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในคำสัมภาษณ์ และในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเสียงทุกครั้งก่อนเริ่มต้นการสัมภาษณ์ และแจ้งให้ผู้ให้ข้อมูลทราบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีอิสระในการให้ข้อมูลอย่างเต็มที่ โดยมีสิทธิตอบหรือไม่ตอบคำถามในประเด็นที่ไม่ต้องการเปิดเผยรวมถึงสามารถแจ้งคณะผู้วิจัยในการงดบันทึกเสียงในบางสถานการณ์ได้ คณะผู้วิจัยได้ปฏิบัติตามคำขอของผู้ให้ข้อมูลอย่างเคร่งครัด ในส่วนของการรักษาข้อมูลความลับของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลนั้น คณะผู้วิจัยได้จัดเก็บข้อมูลในส่วนที่ได้จากการสัมภาษณ์ และเทปบันทึกเสียงไว้ในที่ปลอดภัย และงานวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมในการวิจัยจากคณะกรรมการวิจัยฯ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ในส่วนนี้เป็นการนำเสนอผลการวิจัยเพื่อมุ่งหาคำอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการการเป็นหนี้ และปัจจัยของความสามารถในการชำระหนี้ รวมทั้งสร้างข้อเสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอผลการวิจัยจำแนกตามวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งในแต่ละตอนจะอธิบายแยกตามกลุ่มสถานภาพการเป็นหนี้ ทั้งนี้เริ่มจากกลุ่มพนักหนี้ กลุ่มหนี้ปกติ และกลุ่มหนี้วิกฤต ทั้งนี้มีโครงสร้างการนำเสนอผลการวิจัย 4 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ภูมิหลังของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามสถานภาพการเป็นหนี้

ตอนที่ 2 กระบวนการการเป็นหนี้ของข้าราชการครู

ตอนที่ 3 ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู

ตอนที่ 4 แนวทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู

แต่ละตอนมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 ภูมิหลังของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามสถานภาพการเป็นหนี้

การวิจัยครั้งนี้มีกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ ข้าราชการครูที่มีประสบการณ์การเป็นหนี้ที่อาศัยอยู่ใน 4 ภูมิภาค แบ่งเป็น ครูที่มีสถานะพนักหนี้ (ชำระหนี้หมด) ครูที่มีสถานะหนี้ปกติ (ชำระหนี้สม่ำเสมอ) และครูที่มีสถานะหนี้ขั้นวิกฤต (อยู่ระหว่างการถูกฟ้อง) รวมทั้งหมดมีจำนวนผู้ให้ข้อมูล 31 คน แต่ละกลุ่มมีลักษณะข้อมูลพื้นฐานและภูมิหลัง ดังนี้

1.1 กลุ่มครูที่มีสถานะพนักหนี้

ตาราง 4.1 แสดงลักษณะข้อมูลพื้นฐานและภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูลกลุ่มครูที่มีสถานะพนักหนี้มีจำนวน 7 คน เป็นเพศหญิง 5 คน และเพศชาย 2 คน ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสแบบสมรส มีเพียง 1 ท่านที่เป็นโสด อาศัยอยู่ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ มีภูมิหลังทางเศรษฐกิจของครอบครัวระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาจุดประสงค์ของการกู้เงินพบว่า มีทั้งการเริ่มต้นกู้ครั้งแรกและการกู้เพิ่ม ซึ่งการกู้เงินครั้งแรกมีจุดประสงค์เพื่อซื้อที่ดิน ซื้อยานพาหนะ ซื้อที่อยู่อาศัย ลงทุนเพื่อการศึกษาของตนเอง และใช้เป็นค่าสินสอดแต่งงาน ส่วนการกู้เงินเพิ่ม มีจุดประสงค์ที่หลากหลาย ได้แก่ ซื้อพาหนะ ซื้อบ้าน สำหรับแหล่งเงินกู้ ส่วนใหญ่กู้เงินมาจากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู ฅาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเพื่อนสมาชิกครูสภา (ข.พ.ค.) และธนาคารออมสิน

ตาราง 4-1 ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูลกลุ่มครูที่มีสถานะพินัย

คนที่	นามสมมติ	เพศ	สถานภาพ สมรส	ภาคที่ อาศัย	ภูมิหลัง ครอบครัว	จุดประสงค์การกู้เงิน	แหล่งเงินกู้
1	ครูภาคเหนือ11	หญิง	สมรส	เหนือ	ฐานะปานกลาง	การกู้ครั้งแรก: ซื้อที่ดิน การกู้เพิ่ม: ซื้อรถยนต์	สหกรณ์ออมทรัพย์ครู
2	ครูภาคเหนือ10	ชาย	สมรส	เหนือ	ฐานะปานกลาง	การกู้ครั้งแรก: เพื่อการศึกษา การกู้เพิ่ม: สร้างบ้านและ ซื้อที่ดิน	สหกรณ์ออมทรัพย์ครู
3	ครูภาคเหนือ12	ชาย	สมรส	เหนือ	ฐานะปานกลาง	การกู้ครั้งแรก: ซื้อ มอเตอร์ไซด์ การกู้เพิ่ม: เป็นทุนเรียน ปริญญาโท-เอก	กู้ครั้งที่1 ครูสภา กู้ครั้งที่ 2 สหกรณ์ออม ทรัพย์ครู
4	ครูภาคกลาง6	หญิง	สมรส	กลาง	ฐานะปานกลาง	สร้างบ้านให้แม่	ธนาคาร
5	ครูภาคกลาง5	หญิง	โสด	กลาง	ฐานะปานกลาง	ซื้อที่ดิน	สหกรณ์ออมทรัพย์ครู
6	ครูภาคอีสาน8	หญิง	สมรส	อีสาน	ฐานะปานกลาง	การกู้ครั้งแรก: แต่งงาน การกู้เพิ่ม: สร้างบ้าน และ รถยนต์	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู 2.ธนาคาร 3.ขพค
7	ครูภาคใต้5	หญิง	สมรส	ใต้	ฐานะปานกลาง	ซื้อบ้าน	สหกรณ์ออมทรัพย์ครู

1.2 กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติ

ตาราง 4.2 แสดงลักษณะข้อมูลพื้นฐานและภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูลกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติ มีจำนวน 19 คน เป็นเพศหญิง 11 คน และเพศชาย 8 คน ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสแบบสมรส อาศัยอยู่ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ มีภูมิหลังทางเศรษฐกิจของครอบครัวตั้งแต่ระดับดีจนถึงยากจน เมื่อพิจารณาจุดประสงค์ของการกู้เงินพบว่า มีทั้งการเริ่มต้นกู้ครั้งแรกและการกู้เพิ่ม ซึ่งการกู้เงินครั้งแรกมีจุดประสงค์เพื่อซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น รถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ เป็นต้น ซื้อหรือสร้างที่อยู่อาศัย ใช้จ่ายนองที่ดินของครอบครัว และลงทุนเพื่อการศึกษาของตนเอง ส่วนจุดประสงค์อื่นๆ เช่น ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ส่งเงินให้มารดาเพื่อสร้างบ้านและปลดหนี้ ปลดปล่อยเงินกู้ และให้เครือญาติยืม ส่วนการกู้เงินเพิ่ม มีจุดประสงค์ที่หลากหลาย ได้แก่ ซื้อพาหนะ ซื้อที่ดิน นำมาใช้จ่ายเป็นค่าเรียนบุตร และลงทุนการศึกษาของตนเอง รวมทั้งการลงทุนทำธุรกิจ สำหรับแหล่งเงินกู้ ส่วนใหญ่กู้เงินมาจากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู ฅาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเพื่อนสมาชิกครูสภา (ข.พ.ค.) และธนาคารออมสิน

ตารางที่ 4-2 ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูลกลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้ปกติ

คนที่	นามสมมติ	เพศ	สถานภาพ สมรส	ภาคที่ อาศัย	ภูมิหลังครอบครัว	จุดประสงค์ของการกู้เงิน	แหล่งกู้เงิน
1	ครูภาคเหนือ8	ชาย	สมรส	เหนือ	ฐานะปานกลาง	การกู้ครั้งแรก : - เพื่อการศึกษาต่อ การกู้เพิ่ม: - เพื่อการลงทุน	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู
2	ครูภาคเหนือ7	หญิง	สมรส	เหนือ	ฐานะดีมีความ มั่นคงในหน้าที่การ งาน(สามีเป็น ผอ.รร. แห่งหนึ่ง)	การกู้ครั้งแรก : - ซื้อบ้าน ซื้อรถมอเตอร์ ไซด์ และรถยนต์ การกู้เพิ่ม : - ช่วยเหลือเครือญาติ - จัดงานแต่งงานลูกชาย และเป็นค่าสินสอด	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู 2. ธนาคาร
3	ครูภาคเหนือ6	หญิง	สมรส	เหนือ	ฐานะยากจน	การกู้ครั้งแรก : - ใถ่ถอนที่นาพ่อแม่ การกู้เพิ่ม: - ใช้จ่ายในครอบครัว - ซื้อรถยนต์ - สร้างบ้าน	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู 2.ธนาคารออมสิน 3. ชพค.
4	ครูภาคเหนือ5	ชาย	สมรส	เหนือ	ฐานะปานกลาง	การกู้ครั้งแรก : - กู้เพื่อแต่งงาน การกู้เพิ่ม: - ซื้อที่ดิน - สร้างบ้าน - ซื้อรถยนต์	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู
5	ครูภาคเหนือ4	ชาย	สมรส	เหนือ	ฐานะปานกลาง	การกู้ครั้งแรก : - สร้างบ้าน การกู้เพิ่ม: - ซื้อรถยนต์ - ซื้อที่ดิน - ใช้จ่ายในครอบครัว	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู
6	ครูภาคเหนือ9	ชาย	สมรส	เหนือ	ครอบครัวมีฐานะ ยากจน	การกู้ครั้งแรก : - กู้เพื่อใช้หนี้ให้แม่ การกู้เพิ่ม:	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู

คนที่	นามสมมติ	เพศ	สถานภาพ สมรส	ภาคที่ อาศัย	ภูมิหลังครอบครัว	จุดประสงค์ของการกู้เงิน	แหล่งกู้เงิน
						-ซื้อรถยนต์ -ใช้จ่าย -ลงทุน	
7	ครูภาคเหนือ3	หญิง	สมรส	เหนือ	ฐานะปานกลาง	1. ไถ่ที่ดิน 2. ซื้อรถยนต์	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู
8	ครูภาคกลาง2	ชาย	โสด	กลาง	ฐานะปานกลาง (ค่อนข้างดี)	1. ช่วยแม่ปลูกบ้าน 2. สะสมของโบราณ 3. สำรองเงินทุนเรียน	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู
9	ครูภาคกลาง3	หญิง	โสด	กลาง	มีฐานะยากจน	การกู้ครั้งแรก : - กู้ให้น้องชายไปทำนา การกู้เพิ่ม: -ทุนการศึกษาให้หลาน -ใช้จ่าย	-สหกรณ์ออมทรัพย์ครู -ธนาคาร -ขพค
10	ครูภาคอีสาน6	หญิง	สมรส	อีสาน	ฐานะปานกลาง (สามีเป็น ผอ.รร.)	1. สร้างบ้าน 2. ไถ่ที่ดิน	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู 2. ขพค.
11	ครูภาคอีสาน4	ชาย	สมรส	อีสาน	ฐานะยากจน	การกู้ครั้งแรก : - ซื้อรถมอเตอร์ไซด์ การกู้เพิ่ม : - กู้ซื้อบ้าน - กู้เพื่อการใช้จ่าย - กู้ซื้อรถยนต์ - กู้ซื้อที่ดิน	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู 2. ธนาคาร 3. ขพค. 4. หนี้นอกระบบ
12	ครูภาคอีสาน7	หญิง	สมรส	อีสาน	ฐานะปานกลาง	การกู้ครั้งแรก : - กู้ซื้อบ้าน การกู้เพิ่ม : - กู้เพื่อการใช้จ่าย - กู้ซื้อรถยนต์ - กู้ซื้อที่ดิน	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู 2. ขพค.
13	ครูภาคอีสาน5	หญิง	สมรส	อีสาน	ฐานะปานกลาง	การกู้ครั้งแรก : - เพื่อแต่งงาน การกู้เพิ่ม : -ซื้อรถยนต์ -ปิดหนี้ที่ยืมมาเรียน ปริญญาโท -กู้สร้างบ้าน	1. ขพค. 2. ธนาคาร 3. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู

คนที่	นามสมมติ	เพศ	สถานภาพ สมรส	ภาคที่ อาศัย	ภูมิหลังครอบครัว	จุดประสงค์ของการกู้เงิน	แหล่งกู้เงิน
						-ซื้อที่ดิน	
14	ครูภาคกลาง4	ชาย	โสด	กลาง	ฐานะปานกลาง	การกู้ครั้งแรก : - ซื้อรถ -ซื้อที่ดิน	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู
15	ครูภาคอีสาน3	หญิง	สมรส	อีสาน	ฐานะปานกลาง	การกู้ครั้งแรก : -ลงทุนปล่อยเงินกู้ การกู้เพิ่ม : -ให้หลานทำธุรกิจ -กู้เพื่อปิดหนี้ในระบบ	1.หนี้ในระบบ 2. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู
16	ครูภาคใต้3	หญิง	สมรส	ใต้	ฐานะปานกลาง (สามีเป็นเกษตรกร)	การกู้ครั้งแรก:ปลดหนี้ ของแม่สามี การกู้เพิ่ม : 1. ซื้อรถยนต์ 2. เป็นทุนเรียนปริญญาโท	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู 2. ชพค.
17	ครูภาคใต้2	หญิง	สมรส	ใต้	ฐานะปานกลาง	การกู้ครั้งแรก:เป็นทุน เรียนปริญญาโท การกู้เพิ่ม:เป็น ทุนการศึกษาของลูก	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู 2. ธนาคาร (ออมสิน)
18	ครูภาคใต้1	หญิง	สมรส	ใต้	ฐานะปานกลาง (สามีรับราชการ ตำรวจ และมี ธุรกิจส่วนตัว)	การกู้ครั้งแรก : 1. ซื้อรถมอเตอร์ไซด์ 2. สร้างบ้าน การกู้เพิ่ม:ลงทุนทำธุรกิจ	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู 2. ธนาคาร (ออมสิน) 3. ชพค.
19	ครูภาคใต้4	ชาย	สมรส	ใต้	ฐานะยากจน	การกู้ครั้งแรก : - สร้างบ้าน การกู้เพิ่ม : - ซื้อรถยนต์	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู

1.3 กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤต

ตาราง 4.3 แสดงลักษณะข้อมูลพื้นฐานและภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูลกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤต ซึ่งอยู่ระหว่างการถูกฟ้อง มีจำนวน 4 คน ทั้งหมดเป็นเพศหญิง มีสถานภาพสมรสแบบสมรส หย่า และหม้าย อาศัยอยู่ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคอีสาน ภูมิหลังทางเศรษฐกิจของครอบครัวส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง แบบพอมีพอกิน มีเพียง 1 รายที่ครอบครัวมีฐานะยากจน ส่วนใหญ่เริ่มต้นกู้เงินเพื่อนำเงินมาใช้จ่าย เป็นค่าเล่าเรียนบุตรและญาติพี่น้อง รองลงมาคือ รับผิดชอบค่าใช้จ่ายดูแลคนในครอบครัว ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก

เช่น รถยนต์ มอเตอร์ไซด์ โทรศัพท์ เป็นต้น และใช้หนี้สินให้พี่น้อง เมื่อพิจารณาถึงจุดเริ่มต้นของการเกิดวิกฤตนี้พบว่า สองในสามรายเกิดจากการค้าประกันให้เพื่อนครู ที่เหลื่อมลงทุนให้คู่สมรส และหนี้สะสมจากภาระรับผิดชอบครอบครัว สำหรับแหล่งเงินกู้ ส่วนใหญ่กู้เงินมาจากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู ฅาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเพื่อนสมาชิกครูสภา (ช.พ.ค.) ธนาคารออมสิน รองลงมาคือ แหล่งเงินกู้นอกระบบ นอกจากนี้ยังมีแหล่งเงินกู้อื่น ๆ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และกองทุนหมู่บ้าน

ตาราง 4-3 ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูลกลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้วิกฤต

คนที่	นามสมมติ	เพศ	สถานภาพสมรส	ภาคที่อาศัย	ภูมิหลังครอบครัว	จุดประสงค์ของการกู้เงิน	แหล่งเงินกู้
1	ครูภาคเหนือ2	หญิง	สมรส	เหนือ	ฐานะยากจน พ่อแม่เป็นเกษตรกร	การกู้ครั้งแรก: 1. ใช้หนี้ให้พี่ชาย 2. ใช้จ่ายดูแลครอบครัว 3. จ่ายค่าเรียนหลาน สาเหตุของความวิกฤต: หนี้สะสมจากภาระครอบครัว	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู 2. ชกส. 3. ชพค. 4. ธนาคาร (ออมสิน) 5. นอกระบบ 6. กองทุนหมู่บ้าน
2	ครูภาคกลาง1	หญิง	หย่า	กลาง	ฐานะปานกลาง	การกู้ครั้งแรก: 1. ซื้อที่อยู่อาศัย 2. ผ่อนรถยนต์ 3. จ่ายค่าเรียนบุตร สาเหตุของความวิกฤต: ลงทุนให้คู่สมรส	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู (กู้ฉุกเฉิน กู้สามัญ, กู้หุ้น) 2. ชพค. 3. ธนาคาร (ออมสิน) 4. นอกระบบ
3	ครูภาคเหนือ1	หญิง	หม้าย	เหนือ	ก่อนสมรสไม่มีหนี้ มีฐานะปานกลาง	การกู้ครั้งแรก: 1. ซื้อที่อยู่อาศัย 2. ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก 3. จ่ายค่าเรียนบุตร สาเหตุของความวิกฤต: ค้าประกันเพื่อน	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู 2. ชพค. 3. ธนาคาร (ออมสิน) 4. นอกระบบ
4	ครูภาคอีสาน2	หญิง	สมรส	อีสาน	ฐานะปานกลาง	การกู้ครั้งแรก: 1. ใช้จ่ายดูแลครอบครัว 2. ซื้อพาหนะ 3. จ่ายค่าเรียนน้องและบุตร สาเหตุของความวิกฤต: ค้าประกันเพื่อน	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู 2. ชพค. 3. ธนาคาร (ออมสิน)
5	ครูภาคอีสาน1	ชาย	สมรส	อีสาน	ฐานะยากจน	การกู้ครั้งแรก:	1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครู

คนที่	นามสมมติ	เพศ	สถานภาพ สมรส	ภาคที่ อาศัย	ภูมิหลังครอบครัว	จุดประสงค์ของการกู้เงิน	แหล่งเงินกู้
						1. ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน 2. ลงทุนทำเล้าไก่ 3. ซื้อรถยนต์ 4. ซื้อบ้าน สาเหตุของความวิกฤต: 1. หนี้สะสมจากการใช้ จ่ายในชีวิตประจำวัน 2. ขาดทุนจากการทำ ธุรกิจ	2. ธนาคาร (ทหารไทย, กรุงเทพฯ)

เมื่อเปรียบเทียบภูมิหลังของครูที่มีสถานภาพการเป็นหนี้ต่าง ๆ ดังตาราง 4.4 พบว่า แม้ภูมิหลังฐานะครอบครัวจะไม่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดคือ จุดประสงค์การกู้เงิน กล่าวคือ เงื่อนไขการกู้เงินของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤตมาจากภาระรับผิดชอบดูแลครอบครัว

ตาราง 4-4 เปรียบเทียบภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามสถานภาพการเป็นหนี้

ภูมิหลัง	กลุ่มครัวพื้นที่	กลุ่มครัวหนี้ปกติ	กลุ่มครัวหนี้วิกฤต
ฐานะของครอบครัว	ปานกลาง	ดีจนถึงยากจน	ปานกลางแบบพอมีพอกินจนถึงยากจน
จุดประสงค์การเริ่มกู้		เจือ้นไขจากครอบครัว: - ใ้เงินยืมที่ดินให้พ่อแม่ - ส่งเงินให้มารดา - ค่าเล่าเรียนหลาน - ให้ญาติพี่น้องยืม	เจือ้นไขจากครอบครัว: - ค่าเล่าเรียนบุตรและญาติ - ค่าใช้จ่ายดูแลคนในครอบครัว - ใช้หนี้สินให้พี่ชาย
	เจือ้นไขจากบุคคล: - ความก้าวหน้าทางวิชาชีพ - การลงทุนเพื่อเพิ่มรายได้	เจือ้นไขจากบุคคล: - ความต้องการความสะดวกสบาย - ความก้าวหน้าของชีวิต - การลงทุนซื้อทรัพย์สิน	เจือ้นไขจากบุคคล: - ความต้องการความสะดวกสบาย
แหล่งเงินทุน	ในระบบ - สหกรณ์ออมทรัพย์ครู - ช.พ.ค. - ธนาคาร	ในระบบ: - สหกรณ์ออมทรัพย์ครู - ช.พ.ค. - ธนาคาร	ในระบบ: - สหกรณ์ออมทรัพย์ครู - ช.พ.ค. - ธนาคาร นอกกระบบ: - คนรู้จัก

ตอนที่ 2 กระบวนการการเป็นหนี้ของข้าราชการครู

ในส่วนนี้เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการการเป็นหนี้ของข้าราชการครู ซึ่งกระบวนการการเป็นหนี้ในที่นี้เป็นขั้นตอนของการเป็นหนี้ในแต่ละระยะ ผู้วิจัยจะพรรณนาถึงสถานการณ์และเงื่อนไขของการเป็นหนี้ในแต่ละขั้นของสภาวะหนี้ กล่าวคือ ในกลุ่มครูที่มีสภาวะพ้นหนี้ สามารถเปิดเผยรายละเอียดให้เห็นได้ตั้งแต่ก่อนการก้าวสู่การเป็นหนี้ ระหว่างอยู่ในสภาวะการเป็นหนี้ และสิ้นสุดสภาวะการเป็นหนี้ ส่วนกลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้ปกติ จะนำเสนอใน 2 ระยะ คือ ระยะก่อนเข้าสู่สภาวะการเป็นหนี้และระยะระหว่างอยู่ในสภาวะการเป็นหนี้ ในขณะที่กลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้วิกฤต จะเป็นการพรรณนาสถานการณ์ใน 3 ระยะ คือ ระยะก่อนเข้าสู่สภาวะการเป็นหนี้ ระยะระหว่างอยู่ในสภาวะการเป็นหนี้ และระยะเข้าสู่สภาวะวิกฤต มีสาระสำคัญดังนี้

2.1 กระบวนการการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสภาวะพ้นหนี้

คำว่า “หนี้” ตามมุมมองของกลุ่มครูที่มีสภาวะพ้นหนี้ ให้ความหมายของคำว่า หนี้ แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ หนี้คือสิ่งที่ต้องใช้คืน หนี้คือการลงทุน และหนี้คือความจำเป็น ซึ่งในแต่ละประเด็นอธิบายได้ดังนี้ หนี้คือสิ่งที่ต้องใช้คืน คือ การมีความรับผิดชอบต่อภาระหนี้สินที่กู้มา ส่วน หนี้คือการลงทุน คือ การกู้เงินเพื่อมาซื้อสินทรัพย์เพื่อสร้างรายได้เสริม เพื่อสร้างเนื้อ สร้างตัว โดยมีความหวังว่าชีวิตจะมั่นคงขึ้น ส่วนหนี้ คือ ความจำเป็น คือ การกู้เพื่อได้มาซึ่งสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ทั้งในเรื่องของกู้เพื่อการศึกษาต่อของตน และกู้ซื้อสิ่งที่ต้องใช้ในชีวิตการทำงาน

“ถ้ามีหนี้ต้องมั่นใจว่า เราต้องใช้คืนได้ให้เร็วที่สุด” (ครูภาคกลาง6)

“แต่ด้วยความที่แบบว่า เห็นช่องทาง ที่นี้เป็นภาคตะวันออก ร้อน งานแอร์มันน่าจะไปได้สวย” (ครูภาคกลาง6)

“ปริญญาเอกมันไม่ใช่แค่ปริญญาบัตรแต่มันมีหลายๆอย่างที่เราได้ ประสบการณ์ ได้ยกระดับตัวเอง ได้พัฒนาความรู้ความคิดของตนเอง ถือว่าเป็นการลงทุนที่คุ้มค่ามากครับ” (ครูภาคเหนือ12)

“กู้มาซื้อที่ทำไร่ข้าวโพด ซึ่งเราก็มีรายได้ขึ้นมามาก เพราะเราซื้อที่ดิน มาลงทุนปลูกข้าวโพดและทำไร่” (ครูภาคเหนือ11)

“การกู้มันขึ้นอยู่กับความจำเป็นนะครับ ซึ่งตอนนั้นความจำเป็นคือ การเดินทางอย่างเดียวครับ” (ครูภาคเหนือ12)

“เป็นสิ่งที่เราไม่อยากจะให้เกิด แต่ด้วยความจำเป็นอะไรหลายๆอย่าง มันก็ต้องเป็นหนี้” (ครูภาคเหนือ10)

“รถยนต์มันจำเป็นนะ จะไปไหนมาไหน เราต้องใช้อยู่แล้ว อย่างเช่น การรับส่งลูกไปโรงเรียนเราก็มีความจำเป็นต้องใช้รถยนต์ เราก็ผ่อนไปเรื่อยๆ จนหมด” (ครูภาคเหนือ11)

“หนี้ มันทำให้เราสบายใจขึ้นนะ เพราะหนี้มันทำให้เรามีบ้านอยู่ มีที่ดินเป็นของตนเอง เพราะถ้าไม่มีหนี้เราก็ไม่สามารถทำให้เรามีบ้าน มีที่ดินนะ” (ครูภาคใต้5)

“พี่ว่าหนี้ มันก็เป็นสิ่งที่จำเป็นนะ แต่เราต้องรู้จักบริหารจัดการให้มันพอดีกับชีวิต...หนี้มันก็ได้เลวร้ายไปหมด คือ ถ้าจัดการดีๆ มันก็ยังสามารถต่อทุนให้เราได้อีก คือถ้าพี่ไม่มีหนี้ในวันนั้น อาจจะไม่มียี่สิบวันนี้ก็ได้” (ครูภาคเหนือ12)

จากมุมมองเรื่อง “หนี้” ทำให้เข้าใจว่าหนี้ มีความหมายต่อชีวิตของกลุ่มครูที่มีสถานะพัวพันในแง่บวก กล่าวคือ การมีหนี้เป็นสถานะที่ชีวิตมีความจำเป็นต้องกู้เพื่อใช้ซื้อสินทรัพย์ที่อำนวยความสะดวกให้กับครอบครัว แต่ไม่ใช่เพื่อความฟุ่มเฟือย นั่นหมายความว่า ก่อนตัดสินใจกู้ ครูกลุ่มนี้จะพิจารณาถึงความจำเป็นของสิ่งที่ต้องซื้อ และมองถึงภาระหนี้สินที่จะต้องใช้คืน อีกมุมมอง หนี้ คือการลงทุน ครูกลุ่มพัวพันนี้มีมุมมองถึงการเป็นหนี้เพื่อการลงทุน เช่น การลงทุนซื้อที่ดินเพื่อประกอบอาชีพเสริม สร้างรายได้เสริมจากการทำไร่ ทำสวน ลงทุนเพื่อการศึกษาของตนเองเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาชีพ จากผลการศึกษา พบว่า ครูที่มีสถานะพัวพัน ทั้ง 4 ภูมิภาค มีมุมมองต่อการเป็นหนี้ไปในทิศทางเดียวกัน

ในส่วนถัดไปจะเป็นการอธิบายถึงกระบวนการการเป็นหนี้ ตั้งแต่ระยะก่อนเข้าสู่สถานะการเป็นหนี้ ระยะระหว่างอยู่ในสถานะการเป็นหนี้ และระยะพัวพัน มีสาระสำคัญ ดังนี้

2.1.1 ระยะก่อนเข้าสู่สถานะการเป็นหนี้

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายสถานการณ์ก่อนเข้าสู่สถานะหนี้ของครูกลุ่มที่มีสถานะพัวพัน ประกอบด้วย ชีวิตก่อนการเป็นหนี้ และการตัดสินใจจะเป็นหนี้ มีข้อค้นพบ ดังนี้

ก) ชีวิตก่อนการเป็นหนี้

การดำรงชีวิตก่อนเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะพ้นหนี้ ทั้ง 4 ภูมิภาค เป็นไปแบบการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย โดยพื้นฐานของครอบครัว(พ่อแม่) มีฐานะปานกลางถึงยากจน ส่วนใหญ่พื้นฐานเป็นครอบครัวที่มีพ่อแม่เป็นข้าราชการ ได้รับการปลูกฝังถึงการใช้ชีวิตแบบพอเพียงและต้องมีการวางแผน ซึ่งการดำรงชีวิตก่อนการเป็นหนี้ พบว่า ครูกลุ่มที่มีสถานะพ้นหนี้มีการใช้ชีวิตในลักษณะเรียบง่าย มีการวางแผนการเงิน และบริหารจัดการการเงินได้ดี

“เมื่อก่อนตอนเด็กๆ เราลำบากมาก่อน พอโตขึ้นเราก็ใช้จ่ายอย่างประหยัดตามความจำเป็น เมื่อก่อนครอบครัวลำบากมาก” (ครูภาคใต้5)

“อาจจะเป็นโชคดีของผมก็ได้ ที่พ่อแม่มีรายได้ของเขาเอง...พ่อแม่เราอบรมเรื่องนี้มา...ท่านปลูกฝังเรื่องการใช้จ่าย คือ มีน้อยใช้น้อย นกน้อยทำรับแต่พอตัว” (ครูภาคเหนือ10)

“เริ่มกู้ตอนเริ่มต้นของการเป็นครูครับ เพราะว่าชีวิตเราไม่มีอะไร เรามีแค่ชีวิตครับ” (ครูภาคเหนือ12)

“ถ้าพ่อแม่ไม่รวยมาก่อน ก็ต้องกู้ยืมมาเพื่อการลงทุน แต่ถ้าพ่อแม่รวยก็ไม่ต้องกู้เพราะพ่อแม่เอามาให้ คือ พี่คิดว่าฐานะของพ่อแม่มีส่วนในการกู้ยืม ถ้าต้นทุนเรามากก็ไม่จำเป็นต้องกู้หนี้ยืมสินอยู่แล้ว” (ครูภาคเหนือ11)

ข) การตัดสินใจจะเป็นหนี้

การตัดสินใจจะเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะพ้นหนี้ เป็นช่วงที่ครูต้องใช้ความคิด ประเมินถึงความจำเป็นของการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ โดยสาเหตุของการตัดสินใจเป็นหนี้เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขสภาพแวดล้อมของผู้กู้ กล่าวคือ ภาระรับผิดชอบดูแลสมาชิกในครอบครัว และการประเมินถึงความจำเป็นในการกู้ โดยการตัดสินใจจะเป็นหนี้ของครูกลุ่มนี้ จะสะท้อนถึงการประเมินความจำเป็นต่อการกู้ก่อนเหตุผลอื่น

“ต้องวางแผนการใช้จ่ายของตัวเองดีๆ...ดูว่าตัวเองมีกำลังเท่าไรไหว หรือเปล่า ต้องเลือกเอาที่จำเป็นก่อน” (ครูภาคเหนือ10)

“วางแผนกับครอบครัว คือถ้าอีกคนกู้ เงินของอีกคนก็เอาไว้อใช้จ่าย” (ครูภาคเหนือ10)

“เราวางแผนไว้ตามกำลังของตัวเอง...วางแผนไว้ว่าแบ่งเงินเดือนไว้ 2 ส่วน ครึ่งหนึ่งไว้ใช้สำหรับจ่ายในครอบครัว และอีกครึ่งหนึ่งไว้สำหรับชำระหนี้ค่ะ” (ครูภาคเหนือ11)

“การกู้มันขึ้นอยู่กับความจำเป็นนะครับ ซึ่งตอนนั้นความจำเป็นคือการเดินทางอย่างเดียวครับ ...ต้องมองถึงความจำเป็นนะ คือเรากู้มาเพราะความจำเป็น ไม่ได้เอาไปใช้ฟุ่มเฟือย” (ครูภาคเหนือ12)

“คิดไว้แล้วว่าสามารถบริหารจัดการได้ การกู้แต่ละครั้ง คือเราก็กต้องมองแล้วว่าเรามีศักยภาพในการใช้หนี้คืนเขาไหม...เราคิดไว้ก่อนแล้วว่าถ้าเรากู้เท่านี้ เขาหักไปเท่านี้ เหลือเงินเท่านี้ เราก็กยังพอใช้” (ครูภาคเหนือ12)

“เริ่มแรกเลย สามี้ออกจากงานประจำแล้วก็มาทำของตัวเองคือรับงานเองเป็นช่างไฟ ช่างแอร์ เราก็กต้องมีทุน ทุนจดทะเบียน และส่วนของบ้านซึ่งมันเกินกำลังเราอยู่แล้ว” (ครูภาคกลาง6)

“ก่อนเป็นหนี้ เราคิดดีแล้วละว่าเราบริหารได้ ว่าเราต้องไปรอดกับหนี้จำนวนนี้.....ต้องดูว่า เป็นหนี้ตรงไหนบ้าง ที่ไหนดอกเบี้ยน้อย ให้เอาตรงนั้นมา เอามาแล้วใช้คืนได้ไหม” (ครูภาคกลาง6)

2.1.2 ระยะระหว่างอยู่ในสภาวะการเป็นหนี้

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายสถานการณ์ระหว่างอยู่ในสภาวะการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสภาวะพ้นหนี้ ประกอบด้วย ชีวิตขณะเป็นหนี้ ความสามารถในการชำระหนี้ มีข้อค้นพบ ดังนี้

ก) ชีวิตขณะเป็นหนี้

กลุ่มครูที่มีสภาวะพ้นหนี้ ในขณะที่เป็นหนี้มีการดำเนินชีวิตแบ่งได้เป็นสี่ลักษณะ คือ ใช้ชีวิตแบบพอเพียง มีเป้าหมายในการชำระหนี้ วางแผนการใช้จ่าย และหารายได้เพิ่ม

ในขณะที่เป็นหนี้ ครูกลุ่มนี้มีการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง พออยู่ พอกิน พอประมาณ โดยตระหนักถึงความสำคัญของภาระหนี้สินที่ต้องใช้ ทำให้ระวังเรื่องการใช้จ่ายที่เป็นรายจ่ายฟุ่มเฟือย มีการใช้จ่ายแบบประหยัด

“ภรรยาพี่ก็ใช้ชีวิตแบบพี่ เราใช้จ่ายแบบพอเพียง มีอุดมการณ์
ร่วมกัน... ครอบครัวเรามีทัศนคติที่เหมือนกันหมายถึงภรรยาจะรับ
ลูกเราสามารถปลูกฝังแนวคิดเกี่ยวกับการใช้ชีวิตแบบพอเพียง
ไม่ฟุ้งเฟ้อ เพราะฉะนั้นตอนนี้ลูกก็จะเหมือนเราแหละครับ ”
(ครูภาคเหนือ12)

“ปลูกผักสวนครัว...ปลูกไม่มาก ทำน้อยๆ ทำแค่พออยู่พอกิน ”
(ครูภาคเหนือ10)

“ใช้จ่ายเงินไม่เกินรายได้ที่เราได้...ถ้าเราเอาเศรษฐกิจพอเพียงของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาประยุกต์ใช้ในการ
ทำงานทุกอย่างของเรา ผมว่าเราไปรอดนะ เพราะว่าตาม
ประสบการณ์ที่เคยประเมินนะ ชาวบ้านร้อยละร้อยจะไม่ทำบัญชี
ครัวเรือนกัน” (ครูภาคเหนือ10)

การมีเป้าหมายในการชำระหนี้และวางแผนการใช้จ่ายเงิน เป็นสิ่งที่ครูกลุ่มสภาวะพ้นหนี้
ให้ความสำคัญ อีกทั้งยังตระหนักถึงความสำคัญของการใช้หนี้ จึงทำให้ครูกลุ่มนี้ มีการวางแผนการเงิน
แบ่งส่วนเงิน มีวินัยการใช้จ่ายเงิน

“เราตระหนักเรื่องการใช้จ่ายเฉพาะเรื่องที่จำเป็นและเรื่องที่จำเป็น
ในชีวิตจริงๆ ก็ไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายอะไรมากเท่าไรนะ ” (ครูภาคเหนือ
12)

“ก็ต้องวางแผนการใช้จ่ายของตัวเองดีๆ...ก็ต้องเลือกเอาที่จำเป็น
ก่อน” (ครูภาคเหนือ10)

“มันต้องวางแผน เราจะแบ่งเงินไว้สำหรับชำระหนี้ และใช้จ่ายใน
ครอบครัว พอหรือเปล่าทำให้มันไม่มีปัญหาในครอบครัว ส่วนหนึ่งก็
ใช้หนี้ไป ส่วนหนึ่งก็ใช้ไป จะพยายามทำให้ครอบครัวไม่มีปัญหา ”
(ครูภาคเหนือ11)

“ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย ไปตามธรรมชาติ ...ต้องวางแผน เราต้องมีวินัย
เราต้องเชื่อมั่นในตัวเอง แล้วก็เป็นตัวของตัวเอง ” (ครูภาคเหนือ11)

“ต้องวางแผนเพราะว่าเงินเดือนเราจะเหลือน้อยลง...ไม่ได้ใช้จ่ายอะไรมาก ลูกพี่ก็ให้เรียนโรงเรียนวัด ไม่ได้ส่งไปโรงเรียนเอกชนไม่มีค่าเทอม ทำให้ประหยัดไปได้เยอะเลยล่ะ” (ครูภาคใต้5)

“ระหว่างที่เป็นหนี้ ดูว่า ดอกเบี้ยของแต่ละธนาคารเป็นยังไง และดูเทคนิคการชำระหนี้ให้หมดเร็วตามอินเทอร์เน็ตเขาทำยังไง” (ครูภาคกลาง6)

“ทำในช่วงแรก ๆ ตีตาราง ใช้สมุดบัญชีครัวเรือน” (ครูภาคกลาง6)

“ต้องมีวินัยมากขึ้น คิดมากขึ้นที่จะใช้จ่าย ต้องวางแผน” (ครูภาคกลาง6)

“แต่ก็เดือนตัวเอง เช่น งานเยอะ ไม่สั่งสรร กาแฟไม่กินก็ได้ เราต้องมีอำนาจเหนือเงิน ไม่ใช่เงินหรือความอยากอยู่เหนือเรา เราารู้สึกว่าเหยียดายนี้หว่า เราก็ออยู่ได้” (ครูภาคกลาง6)

นอกจากการใช้ชีวิตแบบพอเพียง การมีเป้าหมายในการชำระหนี้และการวางแผนการใช้เงินแล้ว การหารายได้เพิ่มก็เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่ครูกลุ่มสภาวะพ้นหนี้ได้ทำขณะเป็นหนี้ โดยการหารายได้เพิ่มนี้ มี 2 นัยนัยแรก เป็นการหารายได้เพิ่มจากอาชีพเสริม เช่น การทำสวน ทำไร่ ปลุกผัก นัยที่สอง รายได้เพิ่มนี้ มาจากความก้าวหน้าทางวิชาชีพ นั่นคือ วิทยฐานะ ที่มีเงินประจำตำแหน่งให้ทุกเดือน

“พยายามใช้ชีวิตแบบพอเพียง ใช้จ่ายแบบประหยัด และหารายได้เพิ่ม รายได้เพิ่มที่ว่าก็คือเป็นครูนี้แหละ คือจะมีช่วงหลัง ๆ มา ที่ครูมีรายได้เพิ่มจากการทำวิทยฐานะ” (ครูภาคเหนือ12)

“กูมาทำอะไรข้าวโพด ซึ่งเราก็มีรายได้ขึ้นมาอีกเพราะเราซื้อที่ดินมาลงทุนปลูกข้าวโพด...ถ้าพี่ได้รายได้มาเป็นก้อนพี่ก็เอาเงินไปโปะสมมติได้มาเท่าไรก็เอาไปโปะเลย” (ครูภาคเหนือ11)

“พี่กูแบบยาวไปเลยเพื่อให้เหลือเงินไม่กระทบกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว แต่ถ้าเรามีเงินก็สามารถไปปิดได้...เมื่อก่อนสวนยางยัง

ไม่ได้ตัด ผลไม้ยังเล็ก ส่วนตอนนี้สวนยางก็ได้ตัด ผลไม้ก็เก็บได้และ
เงินเดือนเราก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ก็ไม่ได้เดือดร้อน” (ครูภาคใต้5)

ค) การชำระหนี้

เมื่อพิจารณาถึงการชำระหนี้ระหว่างอยู่ในสภาวะการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะ
พินนี้ พบว่า ครูกลุ่มนี้จะมีลักษณะการเป็นหนี้ก่อนเดียว กู้แหล่งเดียว ถ้าจะสร้างหนี้ก้อนใหม่ก็จะรอให้
หนี้เก่าปิดก่อน โดยส่วนใหญ่เป็นหนี้จากสหกรณ์ออมทรัพย์ครูแหล่งเดียว จึงทำให้ครูมีความสามารถในการ
ชำระหนี้ได้ดี อีกทั้งการกู้ส่วนใหญ่เป็นการกู้เพื่อการลงทุน ซึ่งการกู้เพื่อการลงทุนนี้มี 2 นัย คือ นัยแรก
เป็นการลงทุนเพื่อซื้อที่ดินเพื่อทำสวนทำไร่ นัยที่สองเป็นการลงทุนทางปัญญา คือ กู้เพื่อการศึกษาของตนเอง
ซึ่งเป็นการศึกษาในระดับปริญญาโทและเอก นอกจากนี้ยังมีบางส่วนใช้เทคนิคการโปะเงินต้น หรือไม่ก็เพิ่ม
จำนวนเงินที่ส่งต่อเดือน

“ผมกู้มาเฉพาะเท่าที่จำเป็นไม่ได้กู้มามาก พยายามชำระหนี้ให้มัน
ลดลง หรือเหลือน้อยที่สุด และยึดคติที่ว่าถ้าเรากู้เงินมานะดอกเบี้ยที่
เราไปใช้นั้นไม่ควรจะเกินเงินต้นที่กู้มาเพราะถ้าเกินเงินต้นเมื่อไหร่เรา
ก็แย่” (ครูภาคเหนือ10)

“กระชำระหนี้ไม่กระทบกับครอบครัว อาจมีบ้างที่บางเดือนอาจจะ
เหลือน้อยหน่อย แต่เดือนต่อไปก็เพิ่มขึ้นเพราะว่าเงินต้นเราลด
ดอกเบี้ยก็ลด” (ครูภาคเหนือ10)

“ส่งน้อยกว่าเก็บ จะเก็บมากกว่า แต่พอเรามีเงินเราก็ไปโปะหนี้ค่ะ”
(ครูภาคเหนือ11)

“ที่ดินที่ซื้อไว้ก็ยังทำเงินให้พออยู่ค่ะ และก็ซื้อที่ดินไว้เรื่อยๆ พอหมด
หนี้ก้อนเก่า ก็กู้ซื้อที่ดินเก็บไว้เรื่อยๆ คือ ซื้อไว้แล้วพอผ่อนหนี้หมด
ก็ซื้อใหม่ไว้อีกค่ะ” (ครูภาคเหนือ11)

“เพิ่มยอดเงินการชำระเงินไปทุกเดือน เขากำหนดให้จ่าย 7 พัน
ก็จ่าย ไม่ต่ำกว่า 15000” (ครูภาคกลาง6)

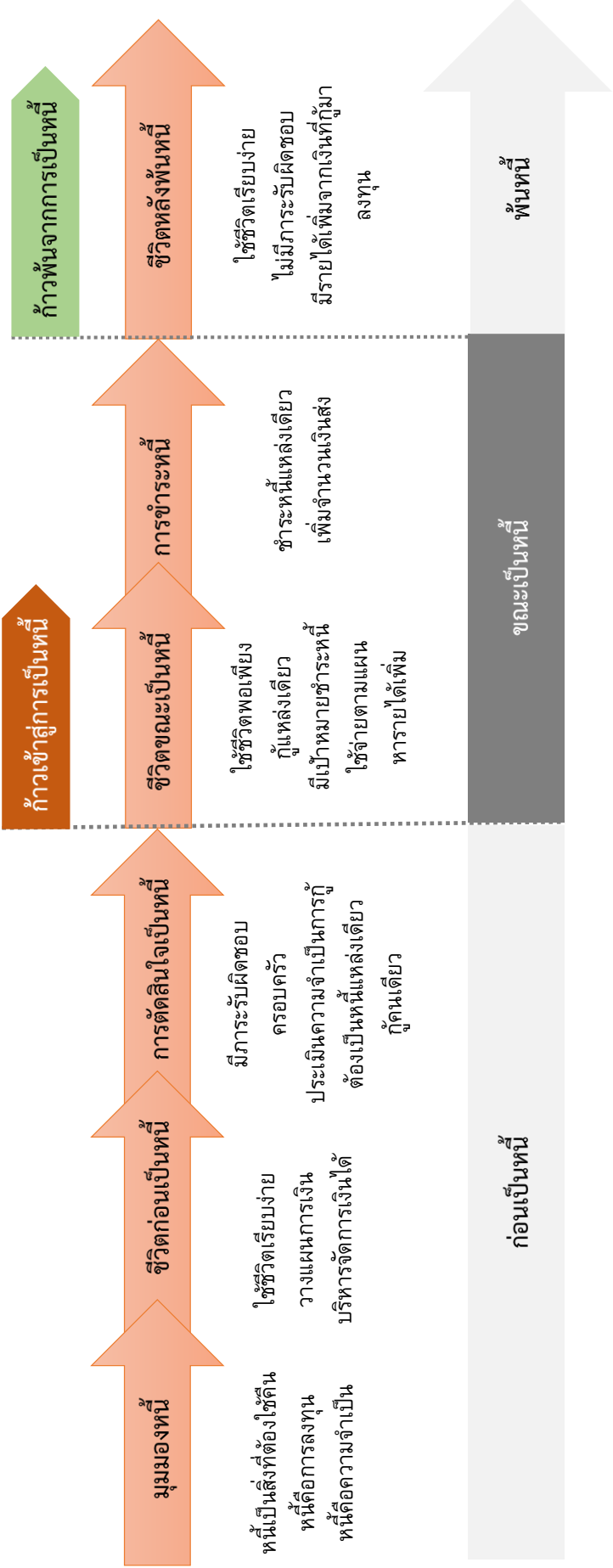
“มีรายได้ล้นมือเสมอ พอที่จะผ่อนชำระหนี้ และโปะได้ด้วย มากกว่าเห
รดการผ่อนชำระที่เขากำหนด เราก็ใส่เข้าไป ใส่เพิ่มเข้าไปใน ทุก ๆ
เดือน” (ครูภาคกลาง6)

2.1.3 ระยะสิ้นสุดสถานะการเป็นหนี้

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายสถานการณ์ช่วงชีวิตหลังพ้นหนี้ ของครูกลุ่มสถานะพ้นหนี้
ซึ่งจากการหลุดพ้นเส้นทางการเป็นหนี้ พบว่า ครูกลุ่มนี้มีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายเหมือนเดิม ที่ต่างคือไม่มี
ภาระหนี้สินที่ต้องรับผิดชอบ และพบกับกลุ่มครูที่มีอายุค่อนข้างมาก คือ อายุ 50 ปี ขึ้นไป โดยไม่มีภาระเลี้ยงดูบุตร
เช่นกันเพราะทำงานกันหมดแล้ว และยังพบว่า ครูที่เคยกู้เพื่อการลงทุน ปัจจุบันก็มีที่ดินเป็นทรัพย์สิน และมี
มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำสวนทำไร่

“ที่ดินที่ซื้อไว้ก็ยังทำเงินให้พออยู่ค่ะ...ตอนนี้มีที่ดินประมาณ 100 ไร่
ค่ะ...ที่ดินที่เราซื้อไว้ตอนนี้มันก็มีเพิ่มราคาขึ้น พี่ก็สร้างผลประโยชน์
จากที่ดินที่ซื้อไว้ได้คือมันไม่ขาดทุนมันมีแต่ได้กับได้ ขอแค่เราต้องลง
มือทำ”(ครูภาคเหนือ11)

จากกระบวนการการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปเป็นแผนภาพ 4-1 ดังนี้

แผนภาพ 4-1 กระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสถานะหนี้

2.2 กระบวนการการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติ

กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติ ให้ความหมายต่อคำว่า “หนี้” ใน 3 ประเด็น ได้แก่ หนี้คือภาระ หนี้คือการแลกกับสิ่งที่จำเป็น และหนี้เป็นฐานชีวิต ในแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

หนี้คือภาระ หมายถึง การมีหนี้เปรียบเหมือนห่วงที่สร้างความไม่สบายใจติดตามไปตลอด เนื่องจากผู้กู้ต้องรับผิดชอบใช้คืน ดังคำกล่าวของครูภาคกลางว่า “หนี้ เป็นภาระที่ไม่สบายใจเหมือนมีห่วง มีกังวลกับเราอะไรอย่างนี้ มันตามตัวเรามาตลอดมันไม่หมดสักทีแต่ว่าหนี้ที่เรากู้ คือเรามีประกันถ้าเราตาย ก็คือหมดหนี้กัน”(ครูภาคเหนือ3)

หนี้คือการแลกกับสิ่งที่จำเป็น มีความหมายใน 2 นัย กล่าวคือ นัยแรก คือ การเป็นหนี้เพื่อแลกกับทรัพย์สินที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น ยานพาหนะ และที่ดิน และนัยที่สอง คือ การเป็นหนี้เพื่อสร้างกำลังทรัพย์ไว้ มุมมองในลักษณะนี้เป็นการมองผลลัพธ์ของการเป็นหนี้ว่าเป็นการลงทุนในระยะยาวซึ่งจะงอกเงยเป็นทรัพย์สินต่อไป

“การเป็นหนี้คือความจำเป็นประการหนึ่ง เช่น ไปไถ่ที่ให้กับพ่อแม่ เหมือนเป็นหนี้แต่เรามีทรัพย์สินแล้วก็ซื้อยานพาหนะเพราะเราต้องเดินทางไปอยู่ต่างอำเภอซึ่งไกลจากบ้านก็就会有ความลำบาก .. ถึงเวลาก็หักไปเราก็พอใช้ มันแลกกับสิ่งที่เราได้มา”(ครูภาคเหนือ3)

“มันจำเป็นต้องกู้เอามาใช้ก่อน เพราะว่าเราไม่มีเงินก้อน คือพี่เอามาปลดหนี้ก้อนอื่นที่มีไปก่อน” (ครูภาคใต้3)

“ถ้าเราไม่มีหนี้ ก็ไม่ได้ของนะ เพราะว่าเราไม่มีเงินที่จะซื้อ เราไม่มีสวนที่กินได้ เราทำสวนปาล์มซึ่งก็พึ่งปลูกเอง สวนปาล์มนี้ต้องกู้มาทำด้วย คือเราต้องลงทุนก่อน อันนี้เป็นของสามี พี่ก็ช่วยค่าน้ำมัน ” (ครูภาคใต้2)

หนี้เป็นฐานชีวิต หมายถึง การเป็นหนี้ช่วยสร้างครอบครัวทั้งปัจจุบันและอนาคต ส่งผลให้เราสามารถใช้ชีวิตและมีความเป็นอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข

“ได้เงินมาสร้างครอบครัว สร้างความเป็นอยู่ อนาคตลูก ส่งลูกเรียน... เป็นฐานให้เราได้ใช้ชีวิตความเป็นอยู่ ตามแบบของเราแน่ละค่ะ (ครูภาคอีสาน6)

จากมุมมองเรื่องหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติ พบว่า หนี้มีความหมายต่อการใช้ชีวิตของครู ทั้งเป็นผลในเชิงบวก และผลในเชิงลบ กล่าวคือ ผลในเชิงบวก การเป็นหนี้ทำให้ชีวิตเป็นปกติสุข เป็นกำลังทรัพย์ และเป็นฐานการสร้างครอบครัวในอนาคต ส่วนผลในเชิงลบ การเป็นหนี้เป็นภาระซึ่งส่งผลให้เกิดความไม่สบายใจ และสร้างความวิตกกังวลในการใช้ชีวิต

2.2.1 ระยะก่อนเข้าสู่สถานะการเป็นหนี้

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายสถานการณ์การตัดสินใจจะเป็นหนี้ของครูกลุ่มที่มีสถานะหนี้ปกติ พบว่า สถานะการตัดสินใจจะเป็นหนี้เกี่ยวข้องกับ 2 ประเด็น คือ สาเหตุของการตัดสินใจเป็นหนี้ และ พฤติกรรมการตัดสินใจก่อนเป็นหนี้ มีสาระสำคัญดังนี้

สาเหตุของการตัดสินใจเป็นหนี้เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขสภาพแวดล้อมของผู้กู้ และเงื่อนไขจากตัวผู้กู้ สาเหตุการกู้ที่เป็นเงื่อนไขจากสภาพแวดล้อมของผู้กู้ ได้แก่ การตอบแทนบุญคุณบุคคลสำคัญ ส่วนสาเหตุการกู้ที่เป็นเงื่อนไขจากตัวผู้กู้ ได้แก่ ความต้องการความก้าวหน้าในชีวิต และความต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ในแต่ละเงื่อนไขอธิบายได้ดังนี้

สาเหตุการกู้ที่เป็นเงื่อนไขจากสภาพแวดล้อมของผู้กู้ ได้แก่ การตอบแทนบุญคุณบุคคลสำคัญ หมายถึง การเป็นหนี้เพื่อรักษาทรัพย์สินให้มารดาตนเองและคู่สมรส และการปลดหนี้ให้มารดาของคู่สมรส ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ เช่น

“ที่ดินเกือบ 20 ไร่ ที่ไปไถเพราะเป็นโฉนดใบเดียวกันกับญาติพี่น้อง เขาจะแบ่งโฉนดขายในส่วนของเขา แม่เครียดเพราะเสียดาย เราก็เลยซื้อไว้เป็นของเราหมดเลย” (ครูภาคเหนือ3)

เป็นหนี้ ชพค. ญาติเอาที่ดินแม่ของแฟนเข้า ธกส และไม่ได้ส่งให้ที่ดินเขาจะยึด ก็เลยกู้มาไถ” (ครูภาคอีสาน6)

“กูมาครั้งแรก มาปลดหนี้ให้แม่สามี ซึ่งมาทราบตอนหลังว่าแม่สามีมีหนี้ ไม่มีใครชำระหนี้ต่อ พี่ก็เลยต้องกูมาช่วยสามี กู้สหกรณ์ มาประมาณห้าแสน และกู ชพค. ประมาณสามแสน ” (ครูภาคใต้3)

ส่วนเงื่อนไขจากตัวผู้กู้เป็นการตอบสนองต้องการของตนเอง ได้แก่ ความต้องการความก้าวหน้าในชีวิต และความต้องการการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ก็เป็นอีกจุดประสงค์หนึ่งของการเป็นหนี้

กล่าวคือ ด้านความก้าวหน้าในชีวิตครู ครูเป็นหนี้เพื่อลงทุนเพื่อการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น และด้านการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นการนำเงินที่กู้มาซื้อรถยนต์เพื่ออำนวยความสะดวก และสร้างที่อยู่อาศัย ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เงินที่กูมานี้เอามาใช้จ่ายเกี่ยวกับการเรียนต่อด้วย อะไรที่ส่งเสริมตัวเองได้ก็ทำหมดค่ะ ไว้ค่อยหวังผลเอาหลังเรียนจบ” (ครูภาคใต้3)

“กูเงินสองแสนบาท จากสหกรณ์ครู เป็นทุนเรียนปริญญาโท ชำระหนี้โดยหักจากเงินเดือน” (ครูภาคใต้2)

“ซื้อยานพาหนะเพราะเราต้องเดินทางไปทำงานต่างอำเภอซึ่งไกลจากบ้านประมาณร้อยกว่ากิโลเมตร รถประจำทางคันแรกจะมีประมาณตีห้าครึ่ง ซึ่งก็จะมีควมลำบาก ยิ่งถ้าเรามาซื้อขึ้นรถหน้าฝนก็ไม่สะดวก” (ครูภาคเหนือ3)

“ตอนหลังพี่ไปกู้เพิ่มจากห้าแสนเป็นเก้าแสน ตอนนั้นกูไปซื้อรถยนต์ เดินทางไปกลับระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร ขับรถเอง” (ครูภาคใต้3)

“กูสหกรณ์มาสร้างบ้าน แต่ก่อนอยู่บ้านพักครู พอย้ายมาอยู่บ้านก็เลยสร้างบ้าน ตอนแรกก็กู้6 แสน สร้างบ้านไม่ได้หรูหรา บ้านสองชั้น ไม่ผสมปูน ธรรมดาค่ะ” (ครูภาคอีสาน6)

เมื่อพิจารณาพฤติกรรมการตัดสินใจที่จะเป็นหนี้ พบว่า กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติมีการเตรียมตัวก่อนเป็นหนี้ โดยการวางแผนการกู้ไปพร้อมกับการวางแผนชำระหนี้ กล่าวคือ ในการวางแผนการกู้ยืมนี้ ครูมีความคิดเรื่องการกู้เป็นเบื้องต้น และพยายามศึกษาข้อมูลรายละเอียดการกู้ล่วงหน้าประกอบการตัดสินใจ การมีความคิดเรื่องการกู้ของครูกลุ่มนี้เป็นการใช้ความคิดเชิงประเมินเรื่องการกู้ร่วมกับความสามารถในการชำระหนี้ เมื่อครูประเมินแล้วว่าตนเองสามารถชำระหนี้ได้โดยไม่ลำบาก ตนเองจะตัดสินใจกู้ ส่วนการวางแผนการชำระหนี้ ครูจะควบคุมภาระหนี้ด้วยการไม่สร้างหนี้เพิ่ม ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“กูครั้งแรกเงินเดือนประมาณสองหมื่น เพราะยังไม่มีค่าวิทยฐานะพี่คิดว่าไม่มีปัญหาเรื่องการชำระหนี้ พี่เป็นคนวางแผนนะ คิดแล้วว่าถ้าชำระหนี้ไม่พอก็จะไม่กู้ จะไม่หาเรื่องเข้าตัว”(ครูภาคใต้2)

“หักหนี้ปกติ ตั้งแต่ตอนนั้นถึงตอนนี้ ยอดแต่ละเดือนเท่าเดิม เขาลดดอกเบี้ย แต่เราก็ให้หักเงินเดือนๆ ละเท่าเดิม เหลืออีก 3 ปีกว่าเราจะหมดหนี้ โดยที่เราไม่ก่อหนี้เพิ่ม จะพยายามไม่กู้อีก”(ครูภาคเหนือ3)

“วางแผนการชำระหนี้ทั้งสองก้อน ให้หักผ่านธนาคารหมดเลย พี่คิดว่าหลังจากหักหนี้สินแล้ว เงินส่วนที่เหลือสามารถดำรงชีวิตได้ตามปกติ ... หักหนี้จากเงินเดือนไปเรื่อยๆ จนกว่าจะหมดก็คิดว่าไม่กู้เพิ่มแล้วตอนนี้ก็ทนไปก่อน” (ครูภาคใต้3)

2.2.2 ระยะระหว่างอยู่ในสถานะการเป็นหนี้

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายสถานการณ์ระหว่างอยู่ในสถานะการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติ ประกอบด้วย ชีวิตขณะเป็นหนี้ และการชำระหนี้ มีข้อค้นพบดังนี้

ก) ชีวิตขณะเป็นหนี้

ขณะที่เป็นหนี้กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติดำเนินชีวิตในสามลักษณะ ได้แก่ ยอมรับความจริงที่เป็นหนี้ คิดอย่างมีเหตุผล และไม่ประมาทในการใช้ชีวิต แต่ละลักษณะมีสาระสำคัญดังนี้

ยอมรับความจริงที่เป็นหนี้

ในขณะที่เป็นหนี้ ครูต้องยอมรับสถานะของการมีหนี้เรียกว่าต้องยอมรับความจริง ซึ่งครูยอมรับความจริงด้วยการเปิดเผยสถานะการเป็นหนี้ให้ครอบครัวรู้ และมีความสุขกับสิ่งที่เกิดขึ้น ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เหมือนเราทำอะไรก็ชวนเขามาทำกับเราดูมาเห็น เขารู้ว่าแม่เป็นหนี้บอกเขาหมดว่าแม่มีเท่านี้ละ ... เราให้เขาเข้าใจชีวิตของเราว่าเราเป็นหนี้มันก็ต้องลำบากมันจะไม่สบายนะ”(ครูภาคเหนือ3)

“เราต้องใช้ความสุขกับชีวิตของเรา ต้องสุขกับที่เราเป็นอย่างนี้ เราต้องมีความสุขให้ได้ บางทีถามว่าทุกข์ไหม เราอย่ามองความทุกข์มองให้เป็นความสุขของเรา”(ครูภาคเหนือ3)

คิดทบทวนอย่างมีเหตุผล

ครูมองว่าตัดสินใจถูกที่เป็นหนี้ เนื่องจากคิดว่าการมีหนี้ทำให้ได้สิ่งที่ดีกว่า กล่าวคือ จำนวนหนี้ที่จ่ายไปมีมูลค่าน้อยกว่าทรัพย์สินที่ได้ในภายหลัง และการไม่มีหนี้ก็ไม่มีเงินเก็บ

“เป็นหนี้ทรัพย์สินคือที่ดิน ถ้าขายตอนนี้ก็น่าจะมีมูลค่าเกินกว่า เพราะว่ามันมากละ 10 ปีที่ส่ง แต่ก็ไม่ได้ขายหรอก ถ้าขายก็น่าจะหมดหนี้แหละ เพราะว่ามูลค่ามันเยอะขึ้น ก็มีคนมาถามอยู่” (ครูภาคเหนือ3)

“สมมุติว่าถ้าเราตัดหนี้ เราไม่มีหนี้แต่ก็ไม่มีเงินเก็บ หมายถึงหุ้นสหกรณ์แล้วจะรู้สึกที่เราไม่มีเงินฝากอะไรเลย ... แต่ถึงว่ามีหนี้ เราก็มีความสุขกับการมีเงินฝาก”(ครูภาคเหนือ3)

ไม่ประมาทในการใช้ชีวิต

แม้ครูจะมองว่าหนี้ทำให้ชีวิตเป็นปกติสุข เป็นกำลังทรัพย์และเป็นฐานการสร้างครอบครัวในอนาคตการเป็นหนี้ แต่การดำเนินชีวิตในปัจจุบันต้องไม่ประมาท โดยครูจะวางแผนบริหารการเงิน และใช้ชีวิตแบบสมถะ ดังนี้

วางแผนบริหารการเงิน: ครูมีการบริหารการเงินขณะเป็นหนี้ 3 แบบ คือ ใช้เงินคงเหลือจากที่ถูกหักอย่างมีเหตุผล ลดรายจ่าย และออมเงิน กล่าวคือ ความคิดของครูในการใช้ชีวิตขณะเป็นหนี้ ตั้งต้นจากรายรับในปัจจุบันที่มาจากเงินเดือนคงเหลือเมื่อถูกหักหนี้สินแล้ว และวางแผนการใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล ด้วยการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น ใช้น้ำมันที่ติดแก๊ส ส่วนการออมเงิน ก็จะสอนให้ลูกประหยัดเพื่อมีเงินเหลือไว้ออมมากขึ้น

“ตอนนี้เหมือนกับคิดว่าเราไม่มีหนี้ มีเงินเดือนแค่ 20,000 บาท หนี้เราไม่มีนะ เราคิดประมาณนี้ แต่ฉันมีเงินแค่ 20,000 บาท ฉันไม่มีหนี้ แต่ฉันมีเงินเดือนแค่นี้ละ เท่านั้นจะอยู่ได้ไหม คิดง่าย ๆ ว่าเราไม่มีหนี้ละ” (ครูภาคเหนือ3)

“แต่ก็ได้โปะหนี้ซะละก็หักไปเรื่อย ๆ เราก็ไปเรื่อย ๆ อย่างนี้ยาก หักก็หักไปเยอะ มีเงินเหลือให้เราพอใช้ก็พอจะอย่าใช้เยอะเกินกรอบที่เรา มีอะไรอย่างนี้” (ครูภาคเหนือ3)

“รถก็เอาไปติดแก๊ส เพราะช่วงนั้นก็มียาจ่ายเพิ่ม หาวิธีการประหยัด โดยการติดแก๊สรถยนต์ ... เราใช้ชีวิตแบบบ้าน ไม่ฟุ้งเฟ้อ ลูกก็ไม่ใช้จ่ายเยอะ (ครูภาคอีสาน6)

“ส่วนคนเล็กก็อยากเรียนเกิ้ลซันหนูก็ฝากเงินเยอะๆมันต้องใช้เงินเยอะ เก็บไปเรื่อย ๆ เริ่มต้นฝากตอนนี้ก็ยังเห็นเป็นเงินฝากจนจบมัธยมปลาย

มันก็เยอะนะเพราะฉะนั้นต้องขยันเก็บไม่อยากให้เขาฟุ่มเฟือย”
(ครูภาคเหนือ3)

การใช้ชีวิตแบบสมถะ: ครูดำเนินชีวิตแบบสมถะ คือ เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย และใช้จ่ายตามความจำเป็น เช่น ครูเล่าว่าเลือกใช้เสื้อผ้าที่ไม่ใช่สินค้าแบรนด์เนม “การแต่งตัวก็ไม่ค่อยแต่ง เสื้อผ้าแบรนด์เนมก็ไม่ค่อยได้ใส่ เพราะแต่งตัวตามปกติ ไปตลาดนัดก็ไม่ได้อะไรเท่าไร แค่ให้มันดูดีให้มันเรียบร้อย”(ครูภาคเหนือ3) เมื่อจะซื้ออะไรต้องมีเหตุผลในการใช้จ่ายว่าสิ่งที่ได้มาจะคุ้มกับเงินที่จ่ายไปหรือไม่ เช่น “บ้านไม่มีแอร์ ทีวียกใช้มาหลายสิบปี ลูกๆ ก็บอกน่าจะมีเน็ต แล้วมันจำเป็นไหม หนูไปโรงเรียนกลับมาก็ต้องทำการบ้าน แล้วนอน มีเวลาตรงไหนดูมัน คือพยายามบอกให้เขาเห็นภาพว่ามันเปลือง ทีวียุ้ยยาก็เก่าแต่มันก็ยังใช้ได้”(ครูภาคเหนือ3)

ข) การชำระหนี้

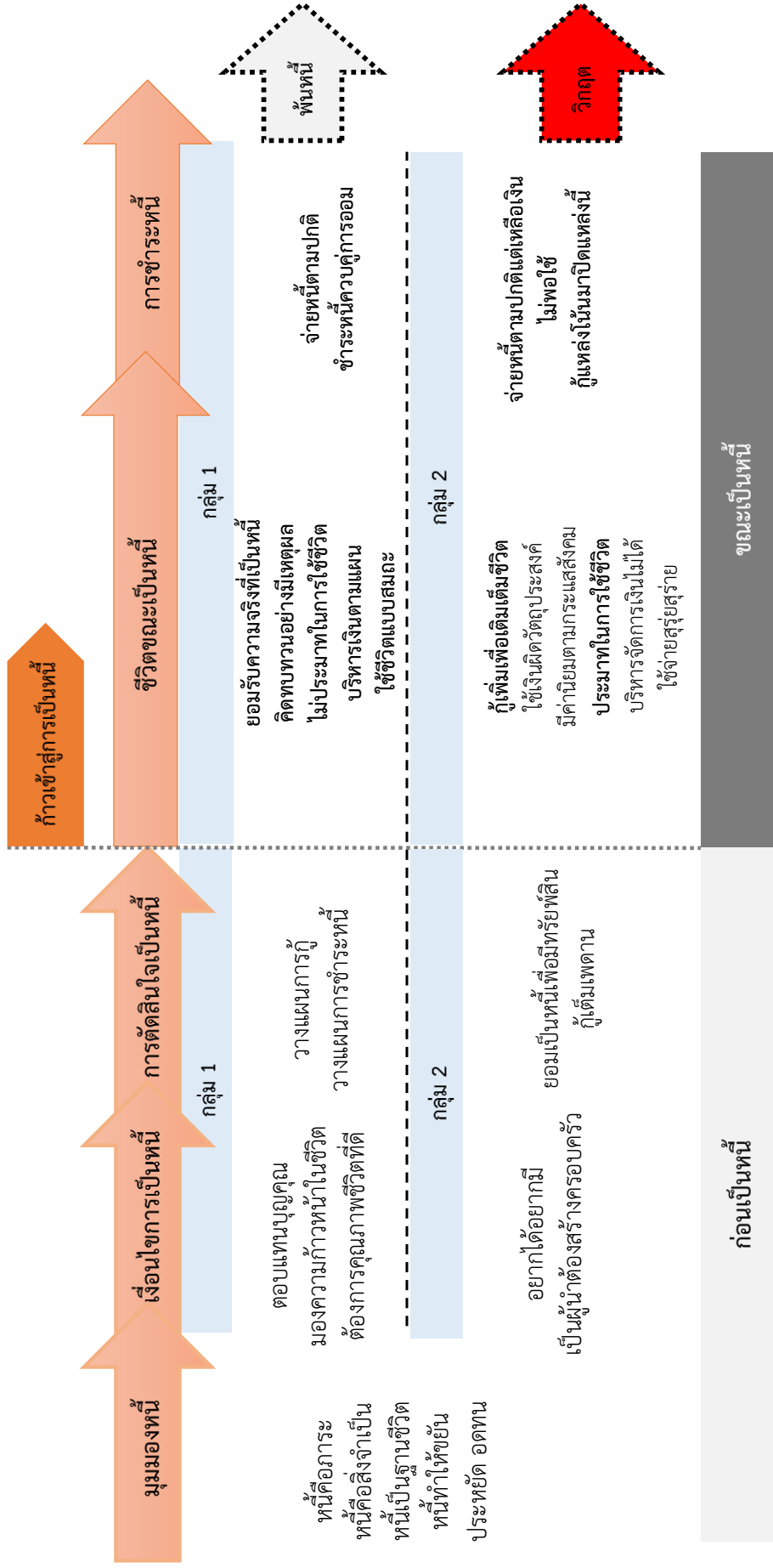
เมื่อพิจารณาการชำระหนี้ระหว่างอยู่ในสถานะเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีหนี้ปกติ พบว่า ครูจ่ายหนี้ตามปกติ และชำระหนี้ควบคู่กับการออม อธิบายได้ว่า การจ่ายหนี้ตามปกติ หมายถึง การชำระหนี้ตามเวลา และตามระบบที่ถูกหักอัตโนมัติในแต่ละเดือน รวมทั้งพิจารณาความสามารถในการชำระหนี้ของตนเอง ซึ่งมองว่าแม้จะจ่ายระยะยาว แต่ใช้ชีวิตไม่เดือนร้อนในปัจจุบัน ทั้งนี้เงื่อนไขที่บังคับการชำระหนี้คือ การไม่กู้หนี้เพิ่ม

“ถึงเวลามันก็หักอัตโนมัติแบบปกติของมันไป ก็ประเมินแล้ว เหลือ 3 ปีที่เราเป็นหนี้อยู่ ก่อนจะเกษียณ ... เราก็ออยู่ได้...มันเป็นปกติที่เราไม่ได้ฟุ่มเฟือยไม่ได้ฟุ้งเฟ้ออะไร ก็คือปล่อยให้เงินเดือนมันเหลือก็ใช้นะ ส่วนที่อยากจะหักก็หักไป แต่เราก็ออยู่ได้”(ครูภาคเหนือ3)

“เป็นระยะยาว ถ้าเราจ่ายเยอะเราก็มีปัญหา เราคำนึงถึงสถานการณ์ในชีวิตประจำวันด้วยให้หักไม่เยอะ กะว่าผ่อนในระยะยาว สามารถใช้ได้” (ครูภาคอีสาน6)

“สามารถใช้หนี้หมดหนี้หมดในระยะเวลาไม่เกิน 10 ปี ตอนนี้อย่างจ่ายหนี้มาได้ประมาณสองปีแล้วหลังจากที่กู้หามาเหลือประมาณอีก 8-9 ปี ถ้าไม่ไปกู้หาก็อีกนะ อันนี้กู้หามาที่สอง” (ครูภาคใต้2)

จากกระบวนการการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปเป็นแผนภาพ 4-2 ดังนี้

แผนภาพ 4-2 กระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสถานะหนี้ปกติ

2.3 กระบวนการการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤต

คำว่า “หนี้” ตามมุมมองกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤตให้ความหมายทั้งมุมมองเชิงลบ และมุมมองเชิงบวก กล่าวคือ หนี้ในมุมมองเชิงบวก แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ หนี้คือการมีเครดิต การมีหนี้เท่ากับมีทุน และผลจากการเป็นหนี้ทำให้เห็นใจกัน ในแต่ละประเด็นอธิบายได้ดังนี้ หนี้คือการมีเครดิต คือ คนที่มีหนี้เป็นคนที่ได้รับความไว้วางใจจากแหล่งเงินกู้ให้นำเงินอนาคตมาใช้ก่อน ในทางตรงกันข้ามคนที่ไม่มีเงินเท่ากับไม่มีเครดิต ส่วนการมีหนี้เท่ากับมีทุน คือ การนำเงินที่กู้มาเก็บไว้เป็นทุนสำหรับใช้จ่าย และผลจากการเป็นหนี้ทำให้เห็นใจกัน หมายถึง คนเราจะเห็นใจกันช่วยเหลือกันในช่วงการเป็นหนี้

“พี่คิดว่าการเป็นหนี้ คือ การที่เรามีเครดิต การเอาเงินในอนาคตมาใช้ก่อน พี่ไม่รู้สึกว่ามันเป็นหนี้.....ถ้าไม่มีไม่ได้ค่ะ เพราะต้องเสียค่ารถและค่าอาหารด้วย เพราะว่าเครดิตไม่มีแล้ว” (ครูภาคกลาง1)

“มีเงินกู้ที่กู้ขึ้นก่อนเอาไว้พอจะส่งค่าเทอมและค่าหอพักให้ลูกได้ คือเอาเงินกู้มาไว้เป็นทุน” (ครูภาคเหนือ1)

“ถ้าเราไม่ได้ก้าวไปหามัน มันก็ไม่ได้ขึ้นนะหนู ถ้าไม่ก้าว แล้วคนรอบข้างเราละ ไหนจะพ่อแม่ ญาติพี่น้องเราละ ก็มันพัวพัน แต่บางทีมันก็ทำให้เราได้เห็นใจคน ไม่รู้อยู่ที่ไหน รู้จักกันหมดเลย” (ครูภาคเหนือ2)

ส่วนหนี้ในมุมมองเชิงลบ แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ หนี้คือภาระ และมีหนี้เท่ากับมีทุกข์ ในแต่ละประเด็นอธิบายได้ดังนี้ หนี้คือภาระ หมายถึง การเป็นหนี้เป็นภาระของผู้กู้ใน 3 เรื่อง คือ ภาระที่ผู้กู้ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่าย ภาระที่ผู้กู้สร้างขึ้นด้วยตนเองเพื่อเอาตัวรอด และภาระที่ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัว ส่วนหนี้ที่หมายถึงการมีทุกข์ อธิบายได้ว่า การเป็นหนี้เริ่มต้นจากการมีเงินไม่พอใช้ จึงต้องไปยืมผู้อื่นและเมื่อมีหนี้แล้วต้องรีบหามาใช้คืน

“หนี้มันเป็นภาระของชีวิตที่เราต้องรับผิดชอบหมดเลยเพราะว่าเราเป็นหนี้แล้วเราก็ต้องใช้คืนเขา เพราะว่าเราไปเอาของเขามาพี่เป็นหนี้พี่ก็เคลียร์จนหมดนะ” (ครูภาคอีสาน2)

“หนี้คือภาระที่เราก่อขึ้นมาเองด้วยตัวของเราเองแหละ ภาระที่เราทำมันขึ้นมาเองไม่มีใครมายัดเยียดให้เรา แต่ทำไมถึงได้ก่อหนี้ขึ้นมามันเป็นเพราะว่าการเอาตัวรอด” (ครูภาคอีสาน2)

“ตัวพี่มันมีภาระที่ต้องรับผิดชอบ คือเราต้องดูแลน้องดูแลครอบครัว เราไม่มีเรากี่ต้องกู้เพื่อความอยู่ดีกินดี” (ครูภาคอีสาน2)

จากมุมมองเรื่องนี้ทำให้เข้าใจว่านี่มีความหมายต่อชีวิตของครูกลุ่มที่มีสถานะหนี้วิกฤตในแง่บวกและแง่ลบ กล่าวคือ ในแง่บวกหนี้คือการมีเครดิต การมีหนี้เท่ากับมีทุน และการเป็นหนี้ทำให้เห็นใจกัน ส่วนในแง่ลบ หนี้คือภาระ และมีหนี้เท่ากับมีทุกข์ ในส่วนถัดไปจะเป็นการอธิบายถึงกระบวนการการเป็นหนี้ตั้งแต่ระยะก่อนเข้าสู่สถานะการเป็นหนี้ ระยะระหว่างอยู่ในสถานะการเป็นหนี้ และระยะเข้าสู่ภาวะวิกฤต มีสาระสำคัญดังนี้

2.3.1 ระยะก่อนเข้าสู่สถานะการเป็นหนี้

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายสถานการณ์ก่อนเข้าสู่สถานะหนี้ของครูกลุ่มที่มีสถานะหนี้วิกฤต ประกอบด้วย ชีวิตก่อนการเป็นหนี้ และการตัดสินใจจะเป็นหนี้ มีข้อค้นพบดังนี้

ก) ชีวิตก่อนการเป็นหนี้

การดำรงชีวิตก่อนเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤต มี 2 ลักษณะ คือ ใช้เงินเกินตัว ต้องการสิ่งใดจะชวนขวายนามารอบครองให้ได้และใช้จ่ายด้วยเงินสด ซึ่งการใช้ชีวิตลักษณะนี้พบในครูภาคกลางที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจของครอบครัวระดับปานกลาง ส่วนอีกหนึ่งลักษณะคือ การอยู่แบบไม่ฟุ่มเฟือย งานสังคมไม่เอา บุหรี่เหล้าไม่แตะ ซึ่งเป็นลักษณะการใช้ชีวิตของครูภาคเหนือและภาคอีสานที่มีพื้นฐานครอบครัวระดับยากจนและระดับปานกลาง ตามลำดับ

“ไม่ว่าจะซื้ออะไรก็เงินสดหมดเลย เงินเดือนสามเป็นแสน ซึ่งเขาก็ให้เราดูแลรับผิดชอบก็ไม่มีอะไรที่เป็นหนี้สิน ทุกอย่างซื้อเงินสดหมดเลย.....งานสังคมไม่ต่ำกว่าพันนะใส่ซอง แล้วญาติพี่น้องมาหาไม่ต้องบอกพี่ใส่ซองไว้ให้เลยเป็นหมื่น” (ครูภาคกลาง1)

“พี่ก็ไม่ได้อยู่แบบหรูหรา และฟุ่มเฟือยนะ ก็อยู่แบบธรรมดาเนะบ้านก็อยู่แบบนั้นนะ ไม่ได้มีเครื่องประดับอะไรเลยนะ ในชีวิตก็มีรถยนต์คันเดียวแค่นั้นแหละ” (ครูภาคเหนือ2)

“ไม่ได้ฟุ่มเฟือยนะ ก็อยู่แบบธรรมดาเนะ ไม่มีเครื่องประดับ มีรถยนต์คันเดียวคะ” (ครูภาคอีสาน2)

นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤตมีความคิดเรื่องการกู้ที่เชื่อมโยงกับอาชีพครู กล่าวคือ ครูภาคเหนือมีความตั้งใจที่จะเป็นครูเพื่อใช้หนี้ให้ครอบครัว ส่วนครูภาคกลางต้องการสมัครเป็นสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์ครูเพื่อใช้สิทธิ์การกู้

“เราเป็นคนสุดท้อง รับปัญหาทุกอย่างเห็นแม่เป็นทุกข์ ไม่รู้จะไปหาเงินไหนจนตั้งปณิธานว่าจะสอบครูให้ติด และจะใช้หนี้ให้เอง” (ครูภาคเหนือ2)

“หลานอยากได้มอเตอร์ไซด์ กู้สหกรณ์ดาวน์ให้ ก็พี่สาวพูดกรอกหูเค้าเป็นครู ความที่เป็นครูไงคะ”(ครูภาคเหนือ2)

“สมัครไว้เพราะคิดว่าเราจะมีสิทธิ์กู้ได้ ถ้าเราไม่สมัครเราก็กู้อะไรไม่ได้ แล้วครูทุกคนก็เป็นสมาชิกสหกรณ์เป็นมันบังคับอยู่แล้ว คือพอเราเป็นครูปุ๊บเราก็สมัครเลย ชพค. สหกรณ์ เมื่อก่อนไม่หักมากนัก เงินเดือนพันเก้าหักค่าหุ้นประมาณสองร้อย” (ครูภาคเหนือ1)

ข) การตัดสินใจจะเป็นหนี้

การตัดสินใจจะเป็นหนี้เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการก้าวสู่การเป็นหนี้ สาเหตุของการตัดสินใจเป็นหนี้เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขสภาพแวดล้อมของผู้กู้ กล่าวคือ ภาระรับผิดชอบดูแลสมาชิกครอบครัว เช่น การนำเงินมาใช้จ่ายในครัวเรือน ซึ่งปรากฏพบในครูภาคเหนือ และภาคอีสาน ภาระรับผิดชอบดังกล่าวถือเป็นสถานะจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ส่วนการตัดสินใจเป็นหนี้ของครูภาคกลางเกี่ยวข้องกับเงื่อนไขส่วนบุคคลที่ตอบสนองความต้องการของตนเองด้านความสุข เช่น การกู้มาซื้อพาหนะขับขี่ โทรศัพท์ และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ

“มันต้องแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า.....เราก็จำเป็นต้องกู้ คือ พอเริ่มต้นการกู้ก็กู้เงินมาตลอด...ตอนที่เราเป็นหนี้เราก็นึกดีที่จะเป็นเพราะเรามีความจำเป็นต้องใช้เงิน เพราะเราได้ตัดสินใจดีแล้วว่าเราไม่มีเงินเราก็ต้องกู้” (ครูภาคอีสาน2)

“พ่อแม่เราก็ชานา พ่อแม่แก่แล้ว แต่ก่อนแฟนยังไม่เท่าไร พ่อจะป่วยบ่อย เป็นอัลไซเมอร์นะ แล้วเข้าโรงพยาบาลบ่อย พ่ออยู่ในครอบครัวใหญ่....ภาระหนี้ของพี่หนักเพราะอยู่ในครอบครัวใหญ่ เราต้องดูแลทั้งหมด” (ครูภาคเหนือ2)

ตอนนั้นก้อนแรกที่ถูกมายังไม่มีลูก ก็มาซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้า แต่งงานก็มาอยู่บ้านพักที่สถานีตำรวจ เช่น โทรศัพท์ ตู้เย็น ต่อด้วยซื้อมอเตอร์ไซด์ และก็รถยนต์ก็เป็นหนี้มาเรื่อยๆ (ครูภาคเหนือ1)

“เริ่มอยากจะมีบ้านอยู่เป็นของตัวเองเพราะว่ามีครอบครัวมีลูก ก็เลยคิดหาซื้อบ้านกัน ก็ไปได้บ้านคลอง 10 ัญญา” (ครูภาคกลาง1)

2.3.2 ระยะระหว่างอยู่ในสภาวะการเป็นหนี้

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายสถานการณ์ระหว่างอยู่ในสภาวะการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้วิกฤต ประกอบด้วย ชีวิตขณะเป็นหนี้ และการชำระหนี้ มีข้อค้นพบดังนี้

ก) ชีวิตขณะเป็นหนี้

กลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้วิกฤตดำเนินชีวิตในขณะที่เป็นหนี้สองลักษณะคือ ขาดเป้าหมายชำระหนี้ และบริหารจัดการเงินไม่เป็น มีสาระสำคัญดังนี้

ครูที่ขาดเป้าหมายชำระหนี้ มีลักษณะสำคัญคือ ไม่ได้คิดวางแผน และไม่คิดว่าหนี้เป็นภาระ ครูที่ไม่ได้คิดวางแผน หมายถึง ไม่ได้คิดเตรียมการเกี่ยวกับการเป็นหนี้ว่าต้องจ่ายเงินต้นและดอกเบี้ยให้แหล่งเงินกู้เป็นจำนวนเท่าไร เงินเดือนที่มีเหลือใช้ในแต่ละเดือนจะเป็นเท่าไร ซึ่งพบในครูภาคเหนือ ส่วนครูภาคกลางไม่คิดว่าหนี้เป็นภาระ จึงใช้เงินที่กู้อย่างสุรุ่ยสุร่าย

“พี่จะหักหนี้สหกรณ์เดือนละเป็นหมื่น ถามว่าหักเดือนเป็นหมื่นมีผลยังงี้ คือ ปันผลเยอะมาก กู้เยอะมาก แต่พี่นี้แกู้ทั้ง 3 อย่างเลย ทั้งกู้ฉุกเฉิน กู้หุ้นตัวเอง และกู้สามัญ เพราะฉะนั้นพี่จะเริ่มติดลบตั้งแต่เริ่มกู้สามัญ” (ผู้ให้ข้อมูลรองของครูภาคกลาง1)

“พี่ใช้เงินอย่างมีความสุข และใช้เงินสุรุ่ยสุร่ายแบบนี้ ไม่ได้รู้สึกตัวตัวเองมีภาระหนี้สิน เงินเดือนถูกหักเกือบหมดแต่สามมีให้ตลอด” (ผู้ให้ข้อมูลรองของครูภาคกลาง1)

“ภาระหนี้สินของพี่เริ่มต้นนับหนึ่งเมื่อเริ่มรับราชการเลย คือสามารถกู้เงินฉุกเฉินได้ประมาณสองเท่าของเงินเดือน แต่พี่ไม่รู้สึกว่ามันเป็นหนี้” (ผู้ให้ข้อมูลรองของครูภาคกลาง1)

สำหรับการบริหารจัดการเงินไม่เป็น มีลักษณะสำคัญ คือ ชำระหนี้เพียงขั้นต่ำ กู้ซ้ำเพราะภาระเพิ่ม รายรับเริ่มไม่พอรายจ่าย อธิบายได้ดังนี้ ระหว่างเป็นหนี้ครัวเรือนนี้ในสัดส่วนน้อยที่สุดของวงเงินที่กู้ แม้จะสามารถชำระยอดเต็มของการจ่ายคืนได้ ดังเช่น ครูภาคกลาง “พี่จะชำระหนี้แค่ขั้นต่ำเท่านั้น เช่น ลิปเปอร์เซ็นของหนึ่งหมื่นจะต้องใช้ธนาคาร คือบัตรเครดิตไม่จำเป็นจะต้องชำระยอดเต็มตามจำนวน” (ผู้ให้ข้อมูลรองของครูปาล์ม) ส่วนการกู้ซ้ำเพราะภาระเพิ่ม พบในครูเกือบทุกภาค การกู้ซ้ำเป็นการเปิดแหล่งกู้เพิ่มทั้งในระบบและนอกระบบโดยการแนะนำจากคนรู้จัก จุดประสงค์ของการกู้เพิ่มนี้เนื่องจากการมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่ม และเพื่อนำเงินมาชำระหนี้แหล่งเก่าในขณะที่กู้เงินจากหลายแหล่ง ต้องอยู่ในสภาวะที่ต้องกู้ไปส่งไปพร้อม ๆ กัน

“พี่ก็พยายามหาเงินมาจนเจือในครอบครัวเพื่อให้มันผ่านไปได้ด้วยดี พี่ก็ทุกอย่างของครูที่มี กู้ออมทรัพย์ กู้ ชพค. เริ่มเป็นหนี้เยอะเลย ในขณะเดียวกันเงินเดือนพี่ก็ไม่เยอะพอหักแล้วเหลือแทบจะไม่พอใช้ออมสินนี้มีสวัสดิการประชาชน สวัสดิการครู เป็นหนี้ออมสินก็เยอะ เงินเดือนก็โดนหักหมด กู้ทุกอย่างให้หักจากเงินเดือน” (ครูภาคกลาง1)

“ถ้าวันนั้นให้ทำอะไรทำหมด เพราะเราอยากได้เงินมาดูแลครอบครัว จริง... กู้มาแสนหนึ่งพอย้ายมาเขตน้อยมันก็ใช้ไม่หมดอยู่ดี โอนหนี้มาจากแสนหนึ่งหนองคาย มาเขตน้อย เพราะเรามาบรรจุที่นี่ตอนใช้ใหม่เรากู้เรื่อย ๆ จากแสนเป็นสองแสน ส่งไปได้ ห้าหมื่น ก็จะเหลือแสน ห้าหลักกลบหนี้” (ครูภาคเหนือ2)

“เราบริหารเงินไม่เป็นนะ คือใช้เงินไม่พอก็ไปกู้ตรงนั้นตรงนั้นมาหักกันไปเรื่อย ๆ แล้วเราเป็นคนที่ไม่ยอมเขามาเราก็ต้องให้ดอกเขาเพราะเราเป็นคนซื่อสัตย์ แล้วเราก็ปกปิดพ่อแม่ ปกปิดลูก ปกปิดพี่น้อง คือถ้าไม่มีตั้งค์ก็ไม่เคยบอกใครเลย” (ครูภาคเหนือ1)

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์การกู้เงินเพิ่มจากแหล่งกู้มากกว่า 1 แหล่ง พบว่า สถานะทางการเงินที่ไม่สมดุล รายรับเริ่มไม่พอกับรายจ่าย เป็นเงื่อนไขสำคัญของการกู้เงินซ้ำ เห็นได้จากกรณีของครูภาคกลาง และครูภาคเหนือ ดังนี้ “กู้เพราะสามีบอกว่าไม่มีรายได้แน่นอนแล้วเนื่องจากว่าบริษัทเลิกจ้างแล้วบอกว่าเงินเดือนไม่ได้ตามนี้ ที่นี้ก็ต้องกู้เพราะว่ามันไม่พอทั้งค่าเทอม ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันก็ตกมาเป็นภาระของพี่หมดเลย” (ครูภาคกลาง1) “ถ้ามีพี่ กับ สามี และลูก 2 คนได้ เงินเก็บด้วยซ้ำไป เงินเก็บก็ได้ อันนี้มีแต่เงินออก” (ครูภาคเหนือ2)

ข) การชำระหนี้

เมื่อพิจารณาการชำระหนี้ระหว่างอยู่ในสภาวะเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีหนี้สภาวะวิกฤต พบว่ากรณีเป็นลูกหนี้ของสหกรณ์ออมทรัพย์ครู โครงการฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเพื่อนสมาชิกครูสภา (ช.พ.ค.) และธนาคารออมสิน เงินต้นและดอกเบี้ยจะถูกหักจากเงินเดือน ซึ่งครูเกือบทุกภาคสะท้อนว่า เงินเดือนคงเหลือภายหลังที่ถูกหักแล้วแทบจะเหลือไม่พอใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ส่วนการเป็นหนี้ในระบบ ต้องใช้คืนเป็นเงินสดประจำทุกเดือน แต่สามารถต่อรองขอผ่อนผันได้ ครูบางรายขอผ่อนผันไปเรื่อยๆ แบบไม่มี ไม่หนี้ ไม่จ่าย โดยอ้างกับผู้ให้กู้ว่าไม่มีเงิน แม้จะต่อรองขอเลื่อนใช้คืนได้นาน แต่ดอกเบี้ยก็บานตามไปด้วย นอกจากนี้ในระบบและหนี้ในระบบแล้ว ยังมีการเป็นหนี้บัตรเครดิตของธนาคาร ครูบางรายใช้การกู้เงินจากอีกแหล่งหนึ่งเพื่อมาใช้หนี้อีกแหล่งหนึ่ง

“เราก็กู้สหกรณ์มาใช้เขาไปคะแล้วเราก็ไปขอเจ้าหน้าที่ว่าอย่าคิดดอกเบี้ยเยอะนะ อย่างสมมติเราก็กู้มาห้าหมื่นเขาก็คิดหกหมื่นก็บอกเขาลดให้หนูหน่อยนะเขาก็ลดให้เจ้าหน้าที่เขาก็ดีนะ ตอนนั้นมันก็ทุกข์มากนะแบบว่าซีรไปโรงเรียนยังต้องลุ้นว่าน้ำมันจะถึงโรงเรียนหรือเปล่า” (ครูภาคเหนือ1)

“ในขณะที่เดียวกันเงินเดือนพี่ก็ไม่เยอะพอหักแล้วเหลือแทบจะไม่พอใช้ ออมสินนี้มีสวัสดิการประชาชน สวัสดิการครู เป็นหนี้ออมสินก็เยอะ เงินเดือนก็โดนหักหมด กู้ทุกอย่างให้หักจากเงินเดือน” (ครูภาคกลาง1)

“พี่ไม่ได้หลบหรืออะไรใคร แต่ไม่มีจ่ายใช้คำว่า 0 ได้เลยหนู พูดตรงๆ แต่ไม่ได้หนีไม่ได้โกงใครนะเราต้องรู้ตัวเอง พี่จะมีรายได้มาจากไหนไม่ได้ไปค้าขายอะไรเลย แค่งานเงินเดือน” (ครูภาคเหนือ2)

“ตอนมาอยู่โรงเรียนนี้แหละคะ คือธนาคารมันมาที่โรงเรียนเลยของ KCT City Bank มาหลายธนาคารเลยคะ มีแจกกระเป๋าที่ทำช่วยเหลือและก็ใช้ไปบ้างแต่ยังไม่ได้โดนฟ้องนะ ก็ใช้ไปบางทีก็ส่งบ้างไม่ส่งบ้างส่งแล้วก็รู้ดใหม่ ตอนหลังมันมีโปรโมชั่นใช้สี่หมื่นลดให้สองหมื่นเราก็ใช้ไปทีนี้หาเงินจ่ายไม่ได้ก็ต้องกู้สหกรณ์มาจ่ายหนี้บัตรเครดิต” (ครูภาคเหนือ1)

2.3.3 ระยะเข้าสู่สภาวะวิกฤต

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายสถานการณ์ในขณะที่เข้าสู่สภาวะวิกฤตของการเป็นหนี้ของกลุ่มครุที่มีสภาวะหนี้วิกฤต ประกอบด้วย จุดเริ่มต้นของความวิกฤต และชีวิตระหว่างสภาวะวิกฤต มีข้อค้นพบดังนี้

ก) จุดเริ่มต้นของความวิกฤต

เมื่อพิจารณาถึงจุดเริ่มต้นของการเกิดวิกฤตหนี้ พบว่า สองในสามรายเกิดจากการค้าประกันให้เพื่อนครู ซึ่งพบในครุภาคกลาง และภาคอีสาน ส่วนสาเหตุอื่นๆ เกิดจากให้คู่สมรสยืมเงินไปลงทุน และหนี้สะสมจากการะับผิดชอบครอบครัว ภายใต้อาเหตุที่มาจากการค้าประกันให้เพื่อนครู และการให้คู่สมรสยืมเงินพบว่า ครูไว้วางใจและให้ความไว้วางใจกับคนรอบข้างจนมองข้ามความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น

“ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2544-2545 เข้ากลุ่มโครงการพัฒนาชีวิตครู โดยกู้ของออมสิน อย่างอื่นไม่มีปัญหา มีปัญหาอยู่ที่ตรงนี้แหละ....เราเป็นหนี้ที่ค้าประกันเพื่อนเพราะว่าโครงการพัฒนาชีวิตครูมันต้องเข้ากลุ่มเขาค้าเราเราค้าเขา ที่นี้เพื่อนที่เราค้าเขาไม่มีเงินส่ง ” (ครุภาคอีสาน2)

“พอมาค้าประกันเพื่อนเนื่องจากแฟนตายเพื่อนก็บอกช่วยไปค้าประกันให้หน่อยเราก็เลยค้าประกันให้เขาเพื่อนเขาก็ไม่ส่งหนี้เราก็เลยต้องโดนเป็นแบบนี้” (ครุภาคเหนือ1)

“เราก็ไม่คิดว่าจะมีปัญหาการส่ง พอดีเราได้ คศ.3 ก็มีเงินเพิ่มส่งได้ แต่เขาไม่ได้เขาเลยส่งไม่ได้ แต่ตอนนี้เขาก็ส่งอยู่นะแต่มันโดนฟ้องไปแล้วมันก็เลยต้องตามน้ำไป” (ครุภาคเหนือ1)

ข) ชีวิตระหว่างสภาวะวิกฤต

ชีวิตระหว่างสภาวะวิกฤตในที่นี้คือ การดำรงชีวิตอยู่ในสภาวะการถูกฟ้อง การถูกยึดทรัพย์ และอยู่ระหว่างประนอมหนี้ จากผลการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มครุที่อยู่ในสภาวะวิกฤตหนี้ใช้ชีวิตท่ามกลางมรสุมหนี้ 4 แบบ ได้แก่ หลีกหนีปัญหา อยู่กับหลากหลายความรู้สึก ยอมรับสภาพ และดำรงตนอย่างพอเพียง มีสาระสำคัญดังนี้

หลักหนีปัญหา

การหลักหนีปัญหาเป็นการตอบสนองต่อสภาวะวิกฤตด้วยการเข้าหาความตาย ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงแรกเมื่อเผชิญกับปัญหาวิกฤต จากการสัมภาษณ์ครูภาคกลางหนึ่งราย พบว่า พยายามฆ่าตัวตายด้วยการกินยา แต่รอดชีวิตได้เพราะมีคนช่วยไว้ทัน ส่วนอีกหนึ่งรายตั้งใจจะจบชีวิตด้วยการขับรถยนต์ไฮดรอลิกลงข้างทาง แต่เมื่อนึกถึงลูกจึงเปลี่ยนความตั้งใจ

“หนีอยู่เป็นหลักล้าน ทั้งจดหมาย ทั้งโทรศัพท์โทรหาพี่ติภายในหนึ่งอาทิตย์นั้น พี่ติกินยาฆ่าตัวตายเพื่อหนีปัญหา แต่ล้างท้องทันเพราะบ้านอยู่คลอง 9 องค์กรักอยู่ตรงนั้นพอดี” (ผู้ให้ข้อมูลรองของครูปาล์ม)

“ซึ้งไปก็คิดว่าเอาตังค์ที่ไหนดีร้องไห้ๆ ทุกวันเลย ก็คิดว่าจะซึ้งข้างทางแต่ถ้าเราตายแล้วลูกเราจะอยู่กับใครเพราะว่าพ่อเขาก็ตายแล้ว ก็เลยรอดตายมานะ” (ครูภาคเหนือ1)

อยู่กับหลากหลายความรู้สึก

ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในขณะที่อยู่ในสภาวะวิกฤต ได้แก่ รู้สึกกังวลว่าเจ้าหน้าจะจัดการกับเราอย่างไร รู้สึกผิดต่อครอบครัว และหมดความสุข

ความรู้สึกกังวล: เกิดขึ้นจากความไม่รู้ และไม่เข้าใจ กล่าวคือ ไม่รู้ข้อมูลเรื่องการชำระหนี้ของตนเองว่าควรใช้หนี้ให้หมดก่อนเวลาหรือไม่ เนื่องจากมีความเข้าใจที่ว่าถ้าใช้หนี้หมด ผู้ให้กู้จะยึดหลักทรัพย์ที่ค้ำประกัน ส่วนความไม่เข้าใจ หมายถึง ไม่เข้าใจการเลือกปฏิบัติของแหล่งเงินกู้ที่มาบังคับให้ผู้ค้ำประกันชดใช้หนี้

“คือ ถ้าเราไปถามออมสินว่าทำไมไม่ไปประกาศขายบ้านของลูกหนี้ของเจ้าตัว ก่อนมาบังคับขายของคนค้ำ อันนี้คือเรายังไม่กล้า แต่ก็คิดว่ากะว่าจะไปถามทนายก่อนว่าควรทำอย่างไร คือ เราไม่เก่งนะ เราไม่รู้อะไรมากมายขนาดนั้นนะ สรุปตอนนี้คือ กังวลมากกว่าถ้าเราใช้หนี้ออมสินหมดที่มันเป็นหนี้ของเราเนะ ออมสินจะทำยังไงกับเราต่อ” (ครูภาคอีสาน2)

“วิตกกังวลมาก ตอนแรกๆ นอนไม่หลับเลยนะต้องไปนอนที่โรงพยาบาลเลย แคร้รู้ว่าเขายึดที่ดินยังไม่ได้ขายก็เครียดแล้ว พอมาประกาศขายทอดตลาดไปก็เครียดหนักเลยเพราะไม่มีปัญญาที่ไหน

จะเอาคืนมา เครียดไปเครียดมาก็ไม่รู้ว่าจะทำยังไงเพราะว่าไม่รู้จะแก้
ยังไง รอนะรอว่าเขาจะมีคุณธรรมจะมาช่วยเรา” (ครูภาคอีสาน2)

รู้สึกผิดต่อครอบครัว: เป็นความรู้สึกสำนึกได้ว่า ไม่ควรนำทรัพย์สินเป็นหลักทรัพย์
ค้ำประกันให้เพื่อน

“ทรัพย์สินพวกนี้ก็เป็นมรดกของพ่อแม่อยู่ๆ ออมสินจะมายึดไปก็กะ
ไรอยู่นะ ทำให้เรารู้สึกผิดต่อลูกต่อครอบครัวเรายู่นะเพราะว่าเราไป
ค้ำประกันให้เขาทำให้เกิดปัญหาแบบนี้ ตอนนี้แฟนก็ยังไม่มีปัญหา
อะไรนะ แต่ว่าอะไรมันก็ไม่แน่นอนนะ” (ครูภาคเหนือ1)

หมดความสุข: เป็นความรู้สึกทุกข์จากการที่เงินเดือนถูกหัก จนกระทั่งมีเงินเดือน
คงเหลือไม่พอใช้ในชีวิตประจำวัน

“หลายที่แหละทั้งสหกรณ์ ทั้งออมสิน ไม่มีความสุขเลย เงินเดือนไม่
พอใช้เลย สำหรับครูบางคนที่ไม่เป็นหนี้ เงินเดือนครูก็ถือว่าเยอะสาม
หมื่นสี่หมื่น” (ครูภาคเหนือ1)

ยอมรับสภาพ

เมื่อผ่านวิกฤตมาระยะหนึ่ง กลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้วิกฤตเริ่มปรับตัวได้จึงมีวิธีหลีกเลี่ยง
ความเครียดด้วยการเปลี่ยนความคิดของตนให้ทนกับสภาพที่เกิดขึ้น ประกอบด้วย ความคิดที่ว่า เป็นกรรมของ
เราเอง อะไรจะเกิดก็ให้มันเกิด ซึ่งถือว่าการเปลี่ยนมุมมองที่ช่วยทำให้ตนเองเกิดความสุขใจขึ้น

“คือพี่ไม่อยากคิดอะไร อะไรจะเกิดก็ให้มันเกิด ถ้าคิดมากก็กลัวว่า
ตัวเองจะเครียด พอเครียดแล้วจะไปทำในทางที่ไม่ดี”(ครูภาคกลาง1)

“เราไม่มีเงินไปชำระหนี้ได้ ตอนนี้พี่ยังรับผิดชอบแฟนพี่อีกนะ
มันเยอะ จนครูที่โรงเรียนเค้า ถามอะเนอะที่มาส่ง เออแปลกดีเนอะ
หน้ายิ้ม คอย ไหนผัวไม่สบาย เงินก็ไม่มี ก็เลยบอก มันเป็นปกติของหนู
อะไรจะเกิดก็ต้องเกิด” (ครูภาคเหนือ2)

ดำรงตนอย่างพอเพียง

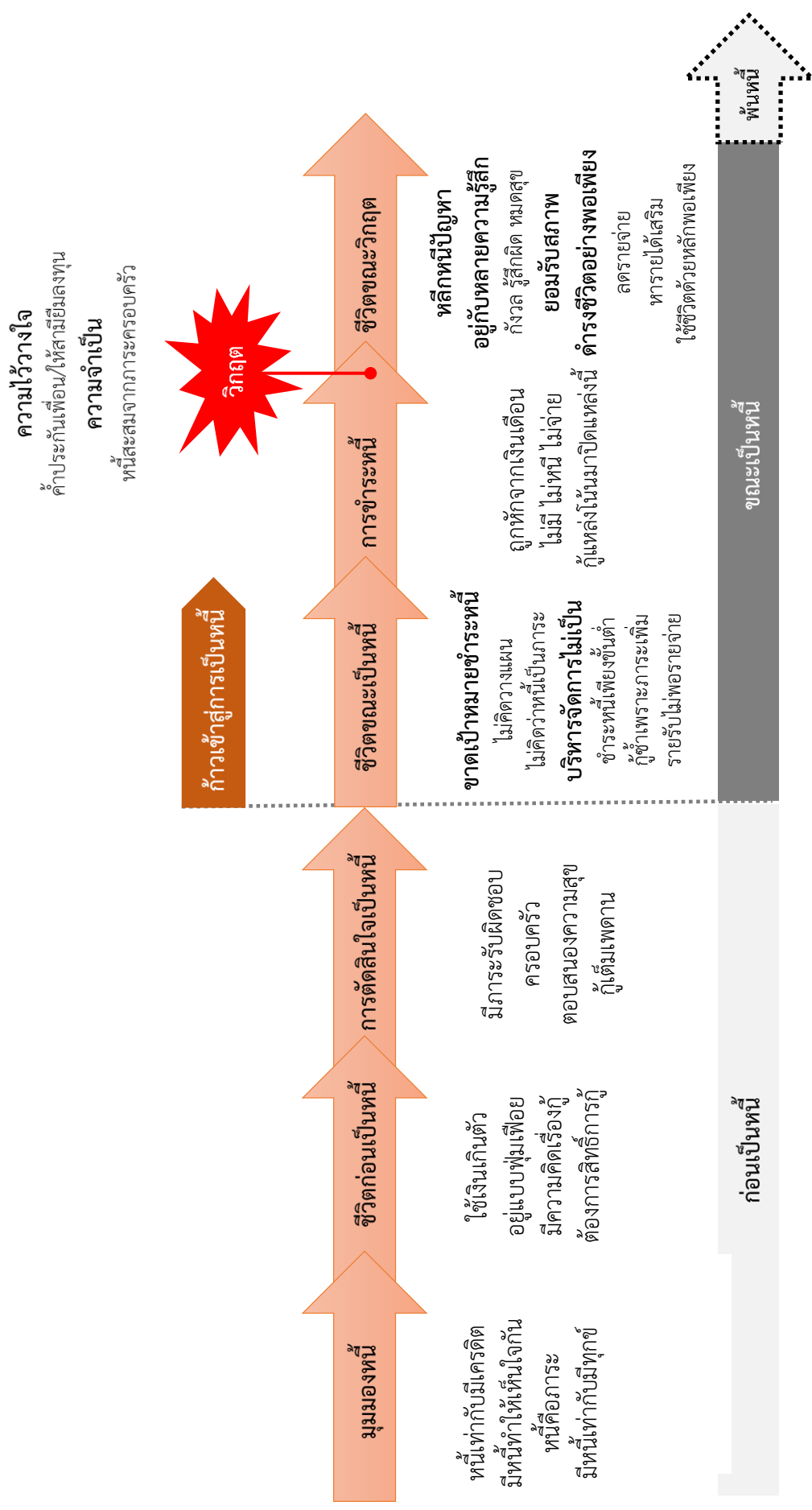
เมื่อยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาก็ได้ สิ่งหนึ่งที่ต้องปรับคือ ปรับตัวให้ดำรงตนอยู่ในสภาวะวิกฤตให้ได้ ทั้งนี้กลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้วิกฤตใช้ชีวิตขณะเผชิญกับวิกฤตด้วยการดำรงตนอย่างพอเพียง ประกอบด้วย ลดรายจ่ายตนเอง หารายได้เสริมและใช้ชีวิตด้วยหลักพอเพียง

ลดรายจ่ายตนเอง: เป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เช่น ซื้อวัตถุดิบลดราคามาปรุงอาหาร งดหรือปฏิเสธงานสังคม และไม่ตัดชุดเสื้อผ้าใหม่ เป็นต้น ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า “อาหารการกินของเรา ก็ทำกับข้าวกินเองกินแบบประหยัดไม่ให้เหลือ ทำให้พอดี ๆ แล้วก็ซื้อของลดราคาที่ใช้ได้” (ครูภาคกลาง1)

หารายได้เสริม: เป็นการหาช่องทางเพื่อเพิ่มรายได้นอกเหนือจากเงินเดือน เช่น ปลูกผักออแกนิกและทำขนมขาย ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ว่า “ขายของให้พวกเด็กๆ ที่เรียนพิเศษก็ได้กำไรนิดๆ หน่อยๆ...ปลูกผัก พวกผักปลอดสารพิษ เช่น ยอดทานตะวันอ่อน ผักบุ้งอ่อน ปลูกตามออเดอร์ไม่ได้ปลูกทั่ว ๆ ไป” (ครูภาคกลาง1)

ใช้ชีวิตด้วยหลักพอเพียง: เป็นการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน เช่น ปลูกผักสวนครัวไว้รับประทานอาหารเอง คิดไตร่ตรองถึงความจำเป็นก่อนซื้อของ เป็นต้น ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ว่า “เราประหยัดมากเราไม่เคยซื้อกับข้าวที่เป็นถุง ๆ เลย คือประหยัดจริงนะ สมมติเราซื้อหมูมา 1 โล เราก็ไม่ได้ทำหมดวันเดียวนะ แล้วผักเราก็มีในสวน แล้วก็ไม่ต้องไปร้านอาหารเลยนะ นอกจากว่าเทศกาลต่างๆ ที่พี่น้องมาก็จะไปกิน แล้วเสื้อผ้าก็ไม่ได้ตัดมากไปทำงานเสื้อผ้าก็ไม่เก๋ชุดละ” (ครูภาคเหนือ1)

จากกระบวนการการเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤตดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปเป็นแผนภาพ 4-3 ดังนี้

แผนภาพ 4-3 กระบวนการการเป็นหนี้ของกลุ่มครูสถานะหนี้วิกฤต

ตอนที่ 3 ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู

ในส่วนนี้เป็นการค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู โดยพิจารณาจากปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ ทั้งนี้ผู้วิจัยเริ่มพรรณนาความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครูจากการประเมินตนเองของครูในแต่ละสถานภาพการเป็นหนี้ จากนั้นจึงนำเสนอปัจจัยของความสามารถในการชำระหนี้ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

3.2.1 ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ของครูกลุ่มสภาวะพ้นหนี้

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายถึงปัจจัยที่ส่งเสริมต่อความสามารถในการชำระหนี้ของครูกลุ่มสภาวะพ้นหนี้ ซึ่งแบ่งได้เป็น สองลักษณะ คือ ปัจจัยแวดล้อม และปัจจัยในตน โดยปัจจัยแวดล้อมที่เป็นตัวส่งเสริมความสามารถในการชำระหนี้ จะเป็นในกรณีของสามีภรรยา บิดามารดา บุตรหลาน หรือญาติพี่น้องของสามีภรรยา ซึ่งเป็นของผู้กู้จะเป็นปัจจัยเสริม คือมีลักษณะการใช้ชีวิตคล้ายกันคืออยู่แบบพอเพียง ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีอุดมการณ์เดียวกัน และส่วนใหญ่ครูกลุ่มนี้ พ่อแม่มีอาชีพรับราชการ จึงทำให้ไม่ต้องส่งเงินรายเดือนให้พ่อแม่

“พี่ไม่ต้องรับผิดชอบทางพ่อแม่ พี่น้อง” (ครูภาคเหนือ11)

ในส่วนของปัจจัยในตนเอง เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของครูกลุ่มพ้นหนี้ พบว่า ครูกลุ่มนี้มีความตระหนักถึงความสำคัญของการเป็นหนี้ จึงทำให้การใช้จ่ายเป็นไปแบบไม่ประมาท ประหยัด มีการวางแผนการใช้จ่าย ใช้เงินได้ตรงตามวัตถุประสงค์การกู้ มีการบริหารจัดการการเงิน มีการเคารพตนเองเป็นตัวของตัวเอง ไม่ตามค่านิยมในสังคมบริโภค และส่วนใหญ่จะไม่ใช้วิธีการกู้หนี้ไปปิดหนี้

“สหกรณ์เขาก็มีให้กู้หลายอย่าง แต่เราไม่ได้ไปกู้เพิ่ม พยายามบริหารจัดการเงินกู้ที่กู้มาแล้วให้พอ” (ครูภาคเหนือ12)

“สิ่งที่เราคำนึงถึงตลอดเวลา คือ เราต้องใช้จ่ายอย่างประหยัด เพราะว่าเรามีภาระหนี้อยู่” (ครูภาคเหนือ12)

“เราตระหนักเรื่องการใช้จ่ายเฉพาะเรื่องที่เป็นจำเป็นและเรื่องที่เป็นในชีวิตจริงๆ ก็ไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายอะไรมากเท่าไรนะ” (ครูภาคเหนือ12)

“เราได้วางแผนไว้ คือ รายได้ที่เราได้ เราต้องพอใช้ พอกิน พออยู่นะ” (ครูภาคเหนือ11)

“เป็นคนรอได้ จัดลำดับความ สำคัญได้ รถรุ่นนี้สวยนะ แต่อะไรที่สำคัญกว่า ก็คือบ้าน แล้วถ้าแม่ป่วย หรือลูก สามี ป่วย จะทำยังไง ต้องจัดลำดับความ สำคัญ” (ครูภาคกลาง6)

“มองว่า ค่านิยมที่ต้องถือกระเป๋แบบนี้ มีเสื้อผ้าเครื่องประดับแบบนี้ ขับรถแบบนี้ กินเที่ยวแบบนี้ ซึ่งเรื่องพวกนี้ไม่ได้มีอิทธิพลอะไรเลย เรารู้สึกว่า ไม่ว่าเราจะเป็นยังไงภายนอกคนอื่นจะมองยังไง เราเห็นตัวเรา เรารู้ตัวเรา เราเป็นยังไง เรามีอะไร ความจริงก็คือความจริง ” (ครูภาคกลาง6)

“พี่ไม่ได้ไปกู้ที่อื่นเลย เพราะว่าหากมีใครมาทวงหนี้มันเท่ากับเสีย ภาพพจน์ครู” (ครูภาคเหนือ11)

“อย่ากู้หนี้ไปโปะหนี้ อย่าไปเป็นหนี้ใหม่ บัตรเครดิตไม่ใช่เลย ใช้เงินสดมากกว่า” (ครูภาคกลาง6)

3.2.2 ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสภาวะหนี้ปกติ

กลุ่มครูสภาวะหนี้ปกติประเมินความสามารถของตนเองในการชำระหนี้ว่า สามารถชำระหนี้ได้ตามระยะเวลาที่กำหนดผ่านระบบการหักหนี้อัตโนมัติ นอกจากชำระหนี้ได้ตามปกติแล้วยังสามารถควบคุมการใช้จ่าย เพื่อเหลือเป็นเงินออมได้อีกด้วย

ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสภาวะหนี้ปกติ แบ่งออกเป็น ปัจจัยส่งเสริม และอุปสรรค มีข้อค้นพบดังนี้

ปัจจัยส่งเสริมต่อความสามารถในการชำระหนี้ ได้แก่ การบริหารจัดการด้านการเงิน การควบคุมตนเองในการใช้จ่าย และมีตัวช่วยแบ่งเบาภาระ

การบริหารจัดการด้านการเงิน ใช้วิธีจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายเพื่อให้รู้สถานะทางการเงิน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “เราอยู่แบบพอดีของเรา เรามีเงินของเราตอนแรกก็ไม่ได้เยอะขนาดนี้ เหมือนเงินเรา เพิ่มขึ้น เรามีแค่นี้เดือนหนึ่ง วันหนึ่ง เราจะใช้เท่าไร จัดทำบัญชีไว้เหมือนกันอันนี้นั้นเยอะไปไหม อันนี้ต้องตัดนะ” (ครูภาคเหนือ3)

การควบคุมตนเองในการใช้จ่าย ครูมีแนวคิดสำหรับสอนตัวเองและลูกว่าหากจะใช้จ่าย ก็ต่อเมื่อมีกำลังทรัพย์ ดังคำสัมภาษณ์ว่า “พยายามสอนลูก ถ้าเรามีเงิน เราสามารถทำอะไร ที่เราอยากซื้อ

ได้เลยนะ แต่ขอให้เรามี แต่ถ้าเราไม่มี แล้วหนูอยากได้นั้นได้นี้ หนูจะอยากเพื่ออะไร มันก็ทุกข์ เก็บเงินไว้จนกระทั่งมีพอเมื่อไหร่ อยากได้อะไร หนูก็จะได้”(ครูภาคเหนือ3)

การมีตัวช่วยแบ่งเบาภาระ ตัวช่วยของครู ได้แก่ การมีแหล่งรายได้สนับสนุนจากลูก การมีคู่สมรสช่วยชำระหนี้ร่วมกัน และการหารายได้เสริม ในส่วนของการมีรายได้เสริม มีช่องทางจากที่ดินที่ลงทุน การรับจ้างทั่วไป การขายของออนไลน์ และทำวิทยฐานะเพื่อเงินประจำตำแหน่ง

“มีแฟนที่ช่วยในการชำระหนี้ร่วมกัน ก็เลยไม่มีปัญหาในการชำระหนี้”
(ครูภาคอีสาน6)

“พี่มีรายได้จากสวนยางและปาล์มคะ ก็ใช้เงินจากส่วนนี้คงไม่ไหวแน่นอนหากจะใช้เงินเดือนอย่างเดียว ถึงแม้ว่าเงินเดือนเราจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่รายจ่ายก็เยอะตามไปด้วย เดียวนี้เศรษฐกิจก็ไม่ดีนะทุกอย่างแพงหมดเลย” (ครูภาคใต้3)

“สามีพี่นอกจากทำอาชีพหลักแล้วยังรับจ้างตัดหญ้าในโรงเรียนเดือนละสองพันและติดตั้งจานดาวเทียม สามีใช้รถกระบะส่วนตัวรับจ้างขนของอีกด้วยเขาทำทุกอย่าง แม้เป็นงานเล็กๆ น้อยๆ” (ครูภาคใต้2)

“ในระหว่างที่เป็นหนี้ พี่เคยขายของออนไลน์ แล้วก็ทำวิทยฐานะ เพราะอยากได้เงินเพิ่ม เคยสอนพิเศษในตอนแรกๆ ตอนนั้นไม่ได้สอนแล้ว เพราะงานเยอะ แล้วต้องรับส่งลูกพี่ด้วย” (ครูภาคใต้2)

ในขณะที่ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ เป็นอุปสรรคจากภายนอกที่เป็นเงื่อนไขขัดขวางการชำระหนี้ ได้แก่ การมีดอกเบี้ยยที่ต้องชำระเพิ่มขึ้นในแต่ละเดือน โดยเฉพาะดอกเบี้ยยที่กู้มาจากรโครงการฅาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเพื่อนสมาชิกครูสภา (ช.พ.ค.) ดังคำกล่าวที่ว่า “การกู้เงิน ส่วนตัวคิดว่าไม่คุ้มคะ คือ ดอกเบี้ยมันเยอะ ชพค. ให้ส่งระยะเวลา 30 ปี เราต้องใช้ดอกเบี้ยยตั้งเก้าแสน มันไม่คุ้มเลยจริง ๆ นะ ถ้าพี่มีเงินอยากจะปิดหนี้ตัวนี้มากเลยนะ ส่วนสหกรณ์ดอกเบี้ยยยังไม่เยอะเท่าไรก็ยังโอเคอยู่” (ครูภาคใต้3)

3.2.3 ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสภาวะหนี้วิกฤต

กลุ่มครูสภาวะหนี้วิกฤตประเมินความสามารถของตนเองในการชำระหนี้ว่า ส่วนใหญ่ยังชำระหนี้ได้ไม่เต็มความสามารถ บางรายสามารถชำระหนี้ได้เพียงขั้นต่ำของจำนวนเงินที่กำหนดไว้ บางรายประเมินว่ามีความสามารถอยู่ในระดับติดลบ บางรายประเมินว่าจะสามารถชำระหนี้ได้หมดภายหลังเกษียณ

“หมดค่ะตอนเกษียณ...ก็กะว่าจะเอาเงินก้อนนี้ไปใช้หนี้เลย”
(ครูภาคเหนือ1)

ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสภาวะหนี้วิกฤต แบ่งออกเป็น ปัจจัยส่งเสริม และอุปสรรค มีข้อค้นพบดังนี้

ปัจจัยส่งเสริมต่อความสามารถในการชำระหนี้ ได้แก่ครอบครัวสนับสนุน และโครงการเสริมช่วยเหลือครู ปัจจัยแรกเกี่ยวข้องกับการสนับสนุนของครอบครัว พบว่า ครอบครัวมีส่วนเกี่ยวพันและช่วยเหลือใน 2 ด้าน คือ เป็นแรงบันดาลใจที่จะไม่ก่อหนี้ และผ่อนหนี้ด้วยเงินของลูก อธิบายเพิ่มในรายละเอียดได้ว่า ในเรื่องการเป็นแรงบันดาลใจที่จะไม่ก่อหนี้ นั้น ครูบางรายให้ข้อมูลว่าโชคดีที่มีครอบครัวที่เข้าใจและคอยช่วยเหลือด้านการเงิน จึงเหมือนเป็นแรงผลักดันที่จะไม่สร้างหนี้เพิ่ม

“เรามีครอบครัวที่ดีค่ะ และก็มีแรงบันดาลใจว่าเราจะไม่ก่อหนี้อีก
แล้วจะหยุดเรื่องหนี้ไว้แค่ตรงนี้ จะพยายามใช้หนี้ที่มีตรงนี้ให้หมด
ถ้าคิดอย่างนี้ก็สบายใจนะ ก็พยายามคิดว่าเราพอมีเงินตรงไหนบ้างที่
ใช้หนี้ได้” (ครูภาคเหนือ1)

“ถ้าลูกไม่ทำให้ไม่รู้จะกินอะไรนะเพราะเงินเดือนตัวเองก็ผ่อนหนี้หมด
ก็เก็บเงินเดือนที่ลูกให้ผ่อนหนี้ นอกกระบไปทีละเจ้าจนหมดแล้ว
ลูกให้เงินทุกเดือนเลยไม่เคยขาดเลยพอวันที่ 25 เขาก็โอนเงินเขา
บัญชีให้เลยคือลูกเขาดีมากเลย แล้วก็อวยพรให้ลูกเจริญๆ เขาจะส่งไลน์
มาว่าส่งเงินให้แล้วนะเราก็จะให้พรเขาไปทุกเดือน เราก็เอาไปใช้หนี้
เขาเลย ตอนนี้ออมสินก็ทยอยใช้หนี้อยู่นะ” (ครูภาคเหนือ1)

ส่วนปัจจัยส่งเสริมต่อความสามารถในการชำระหนี้ ประการถัดมาคือ โครงการเสริมช่วยครู ครูส่วนใหญ่ต้องการให้มีโครงการช่วยเหลือครู ได้แก่1) เพิ่มงวด ลดเงินส่ง คงเงินเหลือ เป็นความต้องการให้ช่วยขยายงวดการส่งและลดจำนวนเงินส่ง เพื่อเงินคงเหลือในแต่ละเดือนจะได้มีมากขึ้น 2) ลดดอกเบี้ยพร้อมมีปันผล เป็นความต้องการลดดอกเบี้ย และมีเงินทบดอกทบต้นเป็นปันผลให้ภายหลัง3) มีเงินยังชีพ และผู้ให้คำปรึกษา เป็นความต้องการให้มีเงินช่วยยังชีพ และมีนายให้คำปรึกษา และ 4) การได้รับการช่วยเหลือให้รวมหนี้ เป็นความต้องการให้ช่วยรวมหนี้ครูเป็นแหล่งเดียว มีตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ดังนี้

“ตอนนี้มีโครงการที่หนึ่งว่าสมมติเคยส่งอยู่ 60 งวดเพิ่มเป็น 80 งวด แล้วลดเงินส่งลงเพื่อจะได้มีเงินเหลือพอใช้” (ครูภาคเหนือ1)

“โครงการสองที่ก็กำลังรออยู่นะให้คนที่โดนคดี คนที่โดนอายัดปันผล เช่น ปันผลหกหมื่นเขาก็จะขอไว้สักหมื่นไว้ให้ครูที่โดนอย่างนี้ใช้ได้ ถ้าเขาไม่ช่วยอย่างนี้เราก็ไม่ได้ใช้เงินเลย หรืออีกทางหนึ่งที่จะอัดหุ้น เดือนละสามพัน ตอนนี้พี่มีหุ้นอยู่ประมาณเจ็ดแสน เขาก็บอกว่าให้ใช้ พันหนึ่งนะ ตอนนี้สหกรณ์ก็กำลังช่วยอยู่แข่งกับออมสิน” (ครูภาคอีสาน2)

“บางครั้งก็ไม่ว่าจะอย่างไรนะ เราต้องมีเงินยังชีพอยู่ ให้มั่นใจว่าเรายังมี ผู้ใหญ่ดูแล” (ครูภาคเหนือ2)

“เราก็จะมีกองทุนพี่เค้าก็บอกว่ากองนั้นจะมีผู้หลักผู้ใหญ่ เศรษฐีเค้าจะมาเข้ากองทุน ขอให้เราเดินในขั้นตอนที่เค้าวางไว้ให้ เค้าก็มีทีมงาน ไม่ต้องห่วง ก็ยากให้มันเกินขึ้นได้จริงๆ กองทุนก็คือซื้อหนี้ จากออมสินและสหกรณ์ทุกอย่างและ แล้วเราก็มารับหนี้ที่เดียวและ ดอกเบี้ยไม่เกิน 3 หรือไม่เกิน 5 นี้และอยู่ในเกณฑ์นี้ เค้าบอก 5 ปีเราต้องหมดหนี้ ถ้าเต็มก็คือ 8 ปี แล้วเงินทุนที่เราส่งเดือนละ 3,000 เข้ากองนี้ ถ้าคุณหมดหนี้ ภายใน 8 ปี คุณสามารถถอดตรงนี้ได้” (ครูภาคเหนือ2)

ในขณะที่ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ เป็นอุปสรรคจากภายนอกที่เป็นเงื่อนไขขัดขวางการชำระหนี้ ได้แก่ การกู้ซ้ำและความเสี่ยงของการกู้ ในเรื่องของการกู้ซ้ำ มีสาเหตุจากการที่รายรับไม่พอกับรายจ่าย ทำให้ต้องกู้ซ้ำ ส่วนความเสี่ยงในที่นี้ คือ เหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์หรือการกระทำที่อาจเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่ไม่แน่นอน ซึ่งส่งผลให้เกิดความเสียหายและผิดพลาด ประกอบด้วย ความไม่แน่นอนเป็นตัวพลิกผันแผนที่เคยตั้งไว้การเป็นหนี้ค้ำประกันเป็นปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ และอยากหารายได้แต่ไม่มีทุน

“เงินที่เราได้มาเราก็ใช้หนี้ไป คือ มันมีทั้งดอกเบี้ย และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อีก ซึ่งรายได้มันไม่พอเราก็ต้องกู้” (ครูภาคอีสาน2)

“ไม่สามารถใช้หนี้ให้หมดได้ คือ หนี้ ขพค. คิดแล้วว่ามันจะอยู่ในตัวของมันเอง ส่วนพัฒนาชีวิตเราจะหมดเมื่อเราเกษียณ แต่ตอนนี้ไม่

หมดเพราะว่ามันมีเหตุการณ์นี้ขึ้นมา จริงๆแล้วเราก็ได้วางแผนเอาไว้
นะ แต่อะไรมันก็ไม่แน่นอน มันมาพลิกผันไปนะ” (ครูภาคอีสาน2)

ตอนที่ 4 แนวทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู

การนำเสนอในส่วนนี้มีจุดประสงค์เพื่อเสนอแนวทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครู ผู้วิจัยสร้างแนวทางดังกล่าวจากการนำข้อค้นพบเรื่องกระบวนการการเป็นหนี้ ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครูในแต่ละกลุ่มของสถานภาพการเป็นหนี้ มาเป็นประเด็นในการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิจากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู นักวิชาการด้านการบริหารและเศรษฐศาสตร์ และข้าราชการครูที่มีประสบการณ์การเป็นหนี้สหกรณ์ออมทรัพย์ครู ซึ่งข้อค้นพบจะนำเสนอตามมุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ดังนี้

4.1 มุมมองจากผู้ทรงคุณวุฒิสหกรณ์ออมทรัพย์ครู

ทักษะเกี่ยวกับการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครูจากมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิสหกรณ์ออมทรัพย์ครู กรมสามัญศึกษาในฐานะเป็นหน่วยงานที่ให้บริการและจัดสวัสดิการเพื่อสมาชิกได้เสนอแนวทางสำหรับข้าราชการครูไว้ดังนี้

4.1.1 คิดถึงการออมก่อนการกู้

วัตถุประสงค์หนึ่งของสหกรณ์ออมทรัพย์ครูคือ ส่งเสริมให้สมาชิกออมทรัพย์ จึงกล่าวได้ว่าการเป็นสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์เท่ากับการออม แต่ครูส่วนใหญ่กลับเข้าใจว่าการได้เป็นสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์ทำให้มีความสามารถในการกู้เงิน ดังนั้น ครูต้องปรับเปลี่ยนความคิดเรื่องการเป็นสมาชิกสหกรณ์เพื่อการออมแทนการกู้

“จริงๆแล้วถ้าเราเป็นคนมีวินัย การออมก็คือการเป็นสมาชิกสหกรณ์ทางหนึ่ง แล้วดอกเบี้ยดีกว่าด้วย ดีกว่าแบงค์เยอะเลยร้อยละ 5 บาทกว่า เมื่อออมแล้วคุณจะไปเรื่องกู้ ถ้าคุณคิดถึงเรื่องออมก่อน คุณก็จะรู้จักสร้างวินัยในตัวเอง” (ผู้ทรงคุณวุฒิสหกรณ์ออมทรัพย์)

4.1.2 กู้ได้แต่ต้องใช้เพื่อลงทุน

การเป็นหนี้ที่ชาญฉลาดคือการกู้เพื่อลงทุน แม้ครูจะต้องมีภาระหน้าที่สอนนักเรียนเป็นหลัก แต่ครูสามารถเป็นผู้ประกอบการได้โดยไม่ต้องละทิ้งงาน ตัวอย่างเช่น เปลี่ยนที่ดินว่างเปล่าให้เป็นไร่นาสวนผสมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้สนใจ

“ผมต้องการท้าทายว่า ครูสามารถบูรณาการเรื่องเหล่านี้ให้เป็นอาชีพให้เป็นธุรกิจ ผมทำเกษตร แต่ผมบอกชาวบ้านว่าผมกำลังจะเป็น

ผู้ประกอบการ โดยใช้ทุนสหกรณ์ ผสมกู้สหกรณ์ ตอนนี้จากที่แล้ง ๆ กลายเป็นที่สวย แล้วผมเปิดเพจ เพจของผม คนเข้ามาติดตาม 6000 และ ก็จะมีคอนเท้นท์ก็ใส่ไป แล้ววันนี้ผลิตข้าว ที่ผ่านมา ได้ 800 กิโล ผมขายได้ 20000 กว่า” (ผู้ทรงคุณวุฒิสหกรณ์ออมทรัพย์)

“ผมกำลังทำต้นแบบให้กับครูว่า ลงทุนได้ โดยที่คุณ ไม่เสียเวลา ไม่เสียประสิทธิภาพในการเรียนการสอน เพราะผมกำลังจะเปิดการทำ นาสเต็ปให้กับเด็ก ผมจะฟรีเซ็นเป็นสเต็ป เป็นกระบวนการสเต็ป เพราะในความเป็นจริงเด็กไทยอยู่กับเกษตรอยู่แล้ว เราใช้เกษตร ในการสร้างสมรรถนะ สร้างทักษะที่จะเกิดจากกระบวนการ หลักสูตรปี 51” (ผู้ทรงคุณวุฒิสหกรณ์ออมทรัพย์)

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อตัดวงจรการเป็นหนี้ให้กับข้าราชการครู รุ่นใหม่ด้วยการ 1) บรรจุหลักสูตรวินัยทางการเงิน การบริหารจัดการเงิน การวางแผนการเงิน ให้กับผู้บริหาร เพื่อให้ผู้บริหารนำความรู้ดังกล่าวไปชี้แนะแก่ข้าราชการครูในโรงเรียน 2) ปลุกฝังข้าราชการครูรุ่นใหม่ให้รู้จักออม เพื่อการลงทุน

“ผมดูหลักสูตรของคุณมันไม่มีการพูดถึงวินัยทางการเงินอะไรเลย แล้วในเมื่อผู้บริหารจะออกไปเป็นผู้บริหาร ไม่มีทักษะแล้วจะไป โค้ชซึ่งครู จะไปสอนครูได้อย่างไร ผมไปถาม ผอ.เขต คุณไม่ดูแล เทรอครูเกษียณเนี่ย เค้ามีความเป็นอยู่อย่างไร เด็กรุ่นใหม่จะย้าย ที่เค้าบรรจุเข้ามาจะวางแผนเรื่องทางการเงิน เพื่ออะไร เพื่อป้องกันไม่ให้หนี้รุ่นใหม่ ทายาทอสูร มันกระทบคุณภาพ การศึกษา” (ผู้ทรงคุณวุฒิสหกรณ์ออมทรัพย์)

“เด็กรุ่นใหม่ครูรุ่นใหม่คือ หน่อเนื้อที่จะต้องตัดวงจรทายาทอสูร ตรงนี้สำคัญ ต้องดูโครงสร้างหลักสูตรพื้นฐานด้วย สร้างอย่างไร เพื่อให้เด็กเมื่อเข้ามาเป็นครูแล้ว เราก็ต้องรู้จักป้องกัน ให้ออม รู้จักเข้าถึงทุน รู้จักใช้ทุน” (ผู้ทรงคุณวุฒิสหกรณ์ออมทรัพย์)

4.2 มุมมองจากนักวิชาการด้านการบริหารและเศรษฐศาสตร์

นักวิชาการด้านการบริหารและเศรษฐศาสตร์ เสนอแนวทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ ของข้าราชการครู แบ่งออกเป็น 2 แนวทางหลัก ได้แก่ ปรับความคิด และเปลี่ยนพฤติกรรม มีสาระสำคัญดังนี้

4.2.1 แนวทางที่ 1 การปรับความคิด

จากประสบการณ์การเป็นหนี้ของกลุ่มข้าราชการครูที่มีสถานะหนี้วิกฤต และสถานะหนี้ปกติที่อยู่ในภาวะเสี่ยง สะท้อนให้เห็นว่าหนี้มีความหมายและความจำเป็นต่อครูทั้งสองกลุ่มนี้ใน 2 ลักษณะ คือ หนี้ที่ก่อให้เกิดรายได้ และหนี้ที่พึงระวัง หนี้ที่ก่อให้เกิดรายได้ เป็นหนี้ที่เพิ่มโอกาสก้าวหน้าในการทำงาน และช่วยให้มีรายได้เพิ่มในอนาคต เช่น กู้เงินเพื่อการศึกษา กู้เงินเพื่อซื้อที่อยู่อาศัยและที่ดิน ส่วนหนี้ที่พึงระวังเป็นหนี้ที่กู้มาเพื่อบริโภคและสร้างความสุขสบายในระยะสั้น เช่น กู้เงินเพื่อซื้อรถยนต์ ของสะสม และใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และเมื่อพิจารณาการเป็นหนี้ในช่วงก่อนการเป็นหนี้ พบว่า ครูตัดสินใจเป็นหนี้โดยรับรู้ถึงความสุขที่ได้จากการบริโภคสิ่งที่ได้ในปัจจุบันมากกว่าความทุกข์ที่จะต้องชำระคืนในอนาคต จึงยอมเป็นหนี้เพื่อแลกกับทรัพย์สินและยืมกู้เต็มวงเงิน การตัดสินใจเป็นหนี้ของครูสองกลุ่มนี้มีลักษณะกระบวนการทางปัญญาที่เป็นปัญหา แบบที่เรียกว่าควบคุมกระบวนการทางปัญญาของตนเองได้น้อยกว่าคือ เมื่อมีสิ่งรบกวนกระทบบุคคลจะได้ตอบกลับไปทันทีและไม่สามารถรอได้ ดังนั้น การลดพฤติกรรม การก่อหนี้ด้วยการปรับความคิด ควรมีแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดความพร้อมก่อนที่จะเปลี่ยนพฤติกรรม ดังนี้

ก) สร้างความตระหนักรู้เรื่องความเสี่ยงของการเป็นหนี้ด้วยหลักธรรม

โดยธรรมชาติมนุษย์จะเปลี่ยนแปลงตนเองได้ต้องเกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญของสิ่งนั้นก่อน การปรับความคิดด้วยการสร้างความตระหนักรู้เรื่องความเสี่ยงการเป็นหนี้ด้วยหลักธรรมจึงอาจจะเป็นจุดเริ่มต้นกล่อมเกลาจิตของคนให้พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา เมื่อพิจารณาจากคำสอนในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 14 พบว่าสอนเรื่องความสุขจากการไม่เป็นหนี้ สรุปใจความได้ว่า ผู้ที่ไม่เป็นหนี้จึงเป็นสุขด้วยความไม่มีกังวลจากภาระหนี้และภูมิใจว่าตนเป็นอิสระ ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

“ศาสนาพุทธเรามีคำสอนในพระไตรปิฎกเรื่องการเป็นหนี้ “อินสุตฺร ได้เทศนาในเรื่องของการเป็นหนี้ ความยากจนเป็นคนจนเสียใจย่อมกู้ การกู้หนี้ก็เป็นทุกข์ เมื่อกู้หนี้แล้วย่อมต้องชำระหนี้ การใช้ดอกเบี้ยก็เป็นทุกข์ สมัยนี้ไม่ได้้นำคำสอนเหล่านี้มามี แต่สมัยบูยาตายายท่านเข้าวัดบอยได้เลยถูกถ่ายทอดผ่านการเทศนา เมื่อเทศนา พระจะนำคำสอนในพระไตรปิฎกมาเทศน์ ส่วน อนนฺตสุข บอกว่า สุขเกิดแก่ผู้มีทรัพย์...สุขเกิดจากการไม่มีหนี้ ท่านก็ได้ให้เราไม่บริโภค สุขเกิดจากการจ่ายทรัพย์ บริโภค แต่ก็อย่าได้จ่ายทรัพย์จนกระทั่งต้องเป็นหนี้ จะอยู่ได้ก็ต้องมีทรัพย์ แล้วก็พูดถึงสุขเกิดจากการประกอบภารงานที่ปราศจากโทษ วนกลับไปที่ว่าเมื่อทำงานแล้วก็จะทำให้เกิดทรัพย์ วนเป็นวัฏจักร.....ถ้าเราอยากฝึกคนให้ไม่เป็นหนี้ ก็อาจใช้หลักธรรมทางศาสนา ต่อด้วยเศรษฐศาสตร์ พฤติกรรม” (ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเศรษฐศาสตร์)

ข) เปลี่ยนความเข้าใจที่ว่า “เป็นครูง่าย ได้ความน่าเชื่อถือจากแหล่งเงินกู้”

จริงอยู่ที่ครูเป็นอาชีพที่มีเกียรติ ได้รับความน่าเชื่อถือ และมีความมั่นคงในอาชีพ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว แม้จะมีค่าวิทยฐานะแต่ฐานเงินเดือนของอาชีพครูไม่สูง การเปลี่ยนความเข้าใจเรื่องการกู้ยำนั้น และลดสิทธิประโยชน์ต่างๆ ที่ครูควรพึงได้ จะเป็นแนวทางหนึ่งที่ป้องกันการกู้หลายแหล่ง

“การที่ครูเป็นหนี้ มาจาก Prestige ที่ติดมากับคำว่าข้าราชการครู ซึ่งมีสองชั้น ชั้นแรกคือ ความเป็นข้าราชการ และความเป็นครู.....ภายใต้เกียรติยศมันได้รับสิทธิ์อะไรบางอย่างมากกว่าคนทั่วไป กู้ง่าย ส่วนครูมีเกียรติยศเหนือกว่าข้าราชการอื่นทบอีกหนึ่งชั้นเพราะคุณเป็นครู คนเลยให้ความเชื่อมั่น ต้องได้เงินคืนแน่ ๆ แหล่งเงินกู้อยากได้มากคนที่มีความแน่นอน การได้เงินของครูมันสม่ำเสมอ จึงกลายเป็นว่าคุณเป็นคนที่น่าให้กู้ ทุกแหล่งมุ่งหาข้าราชการทั้งหลาย สามหมื่นให้กู้สามล้าน มันใจว่าเธอจ่ายแน่ แต่ครูเหนือกว่าข้าราชการอื่นในเรื่องของเกียรติยศศักดิ์ศรีที่ครูต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง การเบี้ยวหนี้ต้องไม่เกิด อันนี้เป็นความจริงเมื่อ 20 ปีก่อน แต่เดี๋ยวนี้ข้าราชการครูมีแหล่งให้ทุนมาก ครูก็เลยเก่งหมุนเงิน กลายเป็นว่าครูมีโอกาสในการหาแหล่งอื่นๆ มาโปะหนี้ ได้ง่าย ครูหลายคนคิดว่าเรามีสิทธิ์ ทำไมไม่ใช้สิทธิ์ให้เต็มที่ แต่ความจำเป็นว่าต้องกู้ยืมมาคิดทีหลัง” (ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเศรษฐศาสตร์)

ค) ประเมินความจำเป็นก่อนการกู้

แม้ครูส่วนใหญ่มองว่าหนี้คือความจำเป็น แต่ความจำเป็นนี้แตกต่างกันตามสถานะหนึ่ง กล่าวคือ ความจำเป็นของครูกลุ่มหนึ่งวิฤตอยู่ภายใต้ค่านิยมและความต้องการตามกระแสสังคม ส่วนความจำเป็นของครูกลุ่มพ้นหนี้และหนี้ปกติดูอยู่ภายใต้ความมีเหตุผล ดังนั้นควรฝึกทักษะการคิด การคิดเพื่อแก้ปัญหา และการตัดสินใจ ด้วยกิจกรรมฝึกตัดสินใจ ได้แก่ กำหนดเป้าหมาย รวบรวมข้อมูล ทำโครงสร้างการตัดสินใจ เลือกทางเลือกสุดท้าย และประเมินการตัดสินใจ ทั้งนี้เพื่อนำมาใช้เป็นกิจกรรมประเมินความจำเป็นของการกู้

“กระบวนการก่อนเป็นหนี้มีสองเรื่องคือ ความตระหนักรู้ของเค้า และคนรอบข้าง ถ้าจะฝึกคนให้จัดการหนี้ได้ดีน่าจะอธิบายด้วยเรื่อง Planer และ Doer เราต้องฝึกคนให้มีจิตคิดเป็น Planner คือ คิดถึงภาพในอนาคตว่าจะเกิดอะไรขึ้น ในหลาย ๆ Scenario ทั้งแบบ Best Moderate and Worse Case เป็นการฝึกการลากความคิดของคนให้ยาวขึ้น พวกนักบริหารหรือสายธุรกิจมันถูกฝึกอยู่ใน Discipline อยู่แล้ว เราไม่จำเป็นต้องฝึกเหมือน พวกการเงินการคลังหรอก แค่ฝึกให้ลากความคิดไปให้ยาว ๆ นึกถึงภาพ

ในอนาคต เราสามารถฝึกคนได้ทุกช่วงอายุ ที่เชื่อว่าทุกอย่างเรียนรู้ได้
คนทุกคนพร้อมเรียนรู้ในทุกอายุ” (ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเศรษฐศาสตร์)

ง) ใช้หลักการสะกิดความคิดเพื่อสะกิดพฤติกรรม

การก่อกวนเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่สามารถเตือนหรือสะกิดให้ครูก่อกวนเฉพาะ
ที่จำเป็นได้ หลักการสะกิด หรือ NUDGE เป็นแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมแนวใหม่ที่ผสมผสานศาสตร์
ทางจิตวิทยาเพื่อนำมาอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ การประยุกต์หลักการสะกิดเพื่อลดพฤติกรรมการก่อกวน
ของข้าราชการครู สามารถนำมาปรับใช้ได้ 2 ระยะ คือ ระยะแรก ก่อนการเป็นหนี้ และระยะสอง ขณะที่เป็นหนี้
มีวิธีการสะกิดในแต่ละระยะ ดังนี้

“น่าจะแบบเป็น 2 ช่วง ที่จะสามารถแทรกเข้าไปได้ ช่วงที่ 1 คือจะทำ
อย่างไรไม่ให้ก่อกวน กับช่วงที่ 2 ที่สามารถเข้าไปสะกิดได้ก็คือ ตอนที่
เป็นหนี้ไปเรียบร้อยแล้ว จะสามารถสะกิดอย่างไรให้เค้ามีระเบียบวินัย
หรือต้องรู้ว่าไม่ควรจะไปก่อกวนเพิ่ม หรือควรจะทำอย่างไรงี้ก็ได้ที่ให้
ตัวเองพ้นสภาวะหนี้ให้ได้” (ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเศรษฐศาสตร์)

การสะกิดก่อนการเป็นหนี้ มีวัตถุประสงค์ของการสะกิดมุ่งที่กลุ่มผู้กำลังจะเป็นหนี้
เพื่อยับยั้งการก่อกวน หรือกระตุ้นให้ก่อกวนเฉพาะที่จำเป็น ด้วยวิธีการให้เห็นตัวแบบที่ทุกขั้วрманจากการเป็นหนี้
เพื่อยับยั้งการตัดสินใจเป็นหนี้วิธีการสะกิดที่ได้ผล นักเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมมองว่า วิธีใด ๆ ก็ได้ที่ทำให้คน
รู้สึกว่าคุณเสียมากกว่าที่จะได้ จะทำให้เปลี่ยนพฤติกรรมได้ง่ายกว่า เช่น ให้ตัวอย่างคนที่มีประสบการณ์สูญเสีย
จากการเป็นหนี้

“พยายามจะสะกิดเค้าและ ด้วยเคสที่ Suffer กับชีวิตจากการที่เป็นหนี้
มาทำให้เค้าเห็นก่อนที่เค้าจะตัดสินใจก่อกวน มันก็อาจจะช่วยลด
ในการตัดสินใจก่อกวนลงได้ และให้ข้อมูลไปอีกว่ารายจ่ายอะไรที่มัน
จำเป็น ๆ ก็อาจจะช่วยให้เค้าเลือกก่อน เป็นหนี้เฉพาะที่มีประโยชน์”
(ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเศรษฐศาสตร์)

การสะกิดขณะที่เป็นหนี้ มีวัตถุประสงค์ของการสะกิดมุ่งที่กลุ่มกลุ่มผู้ที่เป็นหนี้
เพื่อควบคุมระเบียบวินัยในการชำระหนี้อย่างสม่ำเสมอ และป้องกันการก่อกวนเพิ่ม ด้วยวิธีการ 1) การคล้อยตาม
คนหมู่มาก (Peer Effect) เช่น ให้ข้อมูลการชำระหนี้ของคนกลุ่มใหญ่กว่าชำระหนี้ตรงเวลา จะสามารถสะกิดให้
คนรู้สึกว่าจะต้องชำระหนี้ให้ตรงเวลา ควรใช้กลุ่มที่เป็นครูด้วยกันหรืออาศัยในภูมิภาคเดียวกัน หรือ
2) คือ การกำหนดทางเลือกมาตรฐานให้อัตโนมัติ (Default Option) การตั้งค่ามาตรฐานมาให้ล่วงหน้าเป็น

การใช้หลักจิตวิทยา กล่าวคือ คนเราส่วนใหญ่คิดว่าสิ่งที่เสนอมาให้ล่วงหน้ามักจะเป็นทางเลือกที่ดีกว่า หรือ รู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลง/รู้สึกไวกับสิ่งที่จะสูญเสีย จึงทำให้ยึดติดกับสิ่งที่มีไว้ให้โดยปกติ เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการชำระหนี้ให้ตรงเวลาและสม่ำเสมอ อาจใช้หลักการดังกล่าวที่ว่าคนเรามักจะไม่ชอบความวุ่นวาย ก็จะยอมชำระหนี้โดยหักบัญชีอัตโนมัติ เช่น การออกแบบฟอร์มการชำระหนี้ ให้มีตัวเลือกการชำระหนี้ผ่าน การตัดบัญชีเงินเดือน เป็นทางเลือกไว้ล่วงหน้า แต่ก็สามารถเลือกทางเลือกอื่นๆ โดยต้องกรอกข้อมูลเพิ่มเติม

“คนเราถ้าได้อะไรเป็น default option เราจะยึดติดอยู่กับ default option มากกว่า ถึงแม้ว่าเราจะเปลี่ยนได้...สมมุติว่าผมเป็นหนี้ คือถ้าข้อแรกก็คือ เลือกที่จะชำระหนี้ผ่านเงินเดือน ก็ดี แต่ถ้าไม่ยอมคุณก็ไปหาเงินมาจ่ายเอง แต่ถ้าคุณยอมก็คือต่อไปเงินเดือนเข้ามาก็คือตัดอัตโนมัติเพื่อชำระหนี้ แต่ถ้าอาจารย์ทำฟอร์ม หรือว่าฟอร์มนี้ เป็นฟอร์มที่ยังหักจากเงินเดือนอัตโนมัติ แต่เราไม่ได้บังคับเค้านะครับ เค้ามีช่องเล็กๆได้ ว่าเค้าไม่เอา เค้าไม่อยากจะตัดจากเงินเดือนอัตโนมัติ แต่เค้าต้องไปตัดช่องเล็กๆนี้ออก แล้วเค้าต้องไปกรอกรายละเอียดอะไรอีกไม่รู้จะอันนี้ผมเชื่อว่า น่าจะเป็นการสะกดว่าให้เค้าตัดผ่านเงินเดือน”
(ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเศรษฐศาสตร์)

“หลักการที่เรียกว่า Peer Effect เราจะมีพฤติกรรม ที่โอนเอียงตามคนหมู่มาก....เค้าก็ต้องชำระหนี้ทุกเดือน แล้วเดือนแรกเราก็ไม่รู้ พอผ่านเดือนแรกไป เดือนที่2เนี่ยเราก็กังวลของคนที่ชำระตรงเวลา สมมุติว่าใน 100 คนมีชำระตรงเวลา 90% เละนะ แต่ 10% ที่เห็นก็จะเห็นแล้วว่า เดือนต่อไปฉันไปชำระให้ตรงเวลา ฉันจะต้องไม่เบี้ยวนัดชำระหนี้ อันนี้ก็จะมองว่าเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะสามารถทำได้”
(ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเศรษฐศาสตร์)

จ) ฝึกฝนตนให้เป็นคนอดได้รอได้

สาเหตุการเป็นหนี้ตามมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ เกิดจากความลำเอียงทางความคิด 2 ลักษณะ คือ ความลำเอียงในปัจจุบัน (Present Bias) และการพยากรณ์ที่เบี่ยงเบน (Projection Bias) กล่าวคือ ลักษณะแรกเป็นการมีอคติโน้มเอียงมาทางปัจจุบัน คนเรามักจะตามใจตนเองแทนที่จะฝืนใจตัวเองเพื่ออนาคตที่ดีกว่า เช่น พอมีเงินก็ใช้แบบมือเติบ รู้สึกอยากใช้เงินเพื่อเติมเต็มความอยากในปัจจุบันมากกว่าที่จะลงทุนเพื่อให้ได้อะไรยิ่งใหญ่ในอนาคต ส่วนความลำเอียงลักษณะที่สอง เป็นการตัดสินใจจากความต้องการที่ไม่ได้ผ่านการพิจารณาอย่างรอบคอบ มองไม่ออกหรือคาดไม่ถึงว่าในอนาคตชีวิตจะลำบากอย่างไรถ้าเป็นหนี้ ดังนั้น ต้องลดความลำเอียงในปัจจุบันและการพยากรณ์ที่เบี่ยงเบน ด้วยฝึกวินัยในการใช้เงิน เช่น อาจตั้งระบบ

หักเงินอัตโนมัติให้เก็บเงินเมื่อเงินเดือนออก หรือควรมีกิจกรรมเสริมสร้างคุณลักษณะทางจิตด้านการมุ่งอนาคต และควบคุมตน ด้านการมุ่งอนาคต คือ การที่บุคคลมีความสามารถคาดการณ์ได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นในอนาคต ยอมรับสิ่งที่เกิดกับคนอื่นอาจจะเกิดกับตนเองได้ และเห็นความสำคัญของสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคต ส่วนควบคุมตน เป็นทักษะที่ควรเสริมสร้าง ประกอบด้วย การสังเกตพฤติกรรมของตนเพื่อเป็นบรรทัดฐานในการกำหนด พฤติกรรมขั้นต่อไป การกำหนดเป้าหมายย่อยและเป้าหมายรวมของพฤติกรรม สร้างสภาพแวดล้อมให้ เอื้ออำนวยต่อการกระทำ และให้รางวัลตนเองเมื่อกระทำตามเป้าหมายได้สำเร็จ

“ถ้ามองผ่านมุมมองเศรษฐศาสตร์การก่อหนี้เกิดจาก Bias ของตัวอันแรก เรียกว่า Presented Bias ก็คือความลำเอียงในปัจจุบันนั้นหมายความว่าเค้ามีความอยากจะบริโภคในปัจจุบันมากกว่าที่จะรอในอนาคต อันที่ 2 คือ Projection Bias หมายถึงการที่เราเมื่อคิดว่าความสุขความพอใจในวันนี้เรามีความสุขแบบนี้ในอนาคตมันก็น่าจะเหมือนกัน ไม่ได้เดือดร้อนอะไร.....คนที่ก่อหนี้ ก็อาจจะยังมองไปข้างหน้าไม่ออกในอนาคตว่าถ้าวันหนึ่งตัวเองต้องตกไปอยู่ในกลุ่มสุดท้าย ชีวิตมีความลำบาก มันจะ Suffer อย่างไร.....มุมมองนี้จะช่วยทำให้สามารถลดการชำระหนี้ได้ก็คือ ต้องทำ Projection Bias ให้หายไป ให้เห็นว่าชีวิตตอนเป็นหนี้ เป็นแบบนี้ ๆ ” (ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเศรษฐศาสตร์)

4.2.2 แนวทางที่ 2 การเปลี่ยนพฤติกรรม

ข้อค้นพบเกี่ยวกับกระบวนการการเป็นหนี้ของข้าราชการครู สะท้อนให้เห็นถึงการกระทำที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนาในช่วงก่อนการเป็นหนี้และอยู่ระหว่างเป็นหนี้ กล่าวคือ ในช่วงก่อนการเป็นหนี้ ครูที่มีสถานะพ้นหนี้ มีการแสดงออกที่เหมาะสม ได้แก่ การใช้ชีวิตเรียบง่าย การประเมินความจำเป็นในการกู้ และการวางแผนการกู้และการชำระหนี้ เมื่ออยู่ระหว่างการเป็นหนี้ มีลักษณะการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ใช้จ่ายตามแผน หารายได้เพิ่ม หลีกเลี่ยงการกู้เพิ่ม ชำระหนี้แหล่งเดียว และเพิ่มจำนวนเงินส่ง ในขณะที่ครูที่มีสถานะหนี้วิกฤต มีการแสดงออกในทางตรงข้ามทั้งก่อนการเป็นหนี้และระหว่างการเป็นหนี้ ได้แก่ ก่อนเป็นหนี้ ใช้เงินเกินตัว อยู่แบบฟุ่มเฟือย ต้องการสิทธิการกู้ กู้เต็มวงเงิน เมื่อก้าวเข้าสู่การเป็นหนี้แล้ว ใช้ชีวิตแบบประมาท ขาดเป้าหมายชำระหนี้ และบริหารจัดการไม่เป็น ดังนั้น การลดพฤติกรรมก่อหนี้ด้วยการเปลี่ยนพฤติกรรม ควรมีแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

1) ช่วงก่อนเข้าสู่การเป็นหนี้

ต้องเตรียมแผนการกู้และชำระหนี้ การเตรียมแผนการกู้ เป็นการคิดก่อนที่จะเป็นหนี้ ด้วยการพิจารณาถึงวัตถุประสงค์การกู้ จำนวนวงเงินที่จะกู้ และแหล่งที่จะกู้ ส่วนการเตรียมแผนการชำระหนี้ เป็นการพิจารณาความสามารถของตนในการจ่ายเงินคืนให้แก่แหล่งกู้ โดยคำนึงรายได้ ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย และ

จำนวนหนี้สินที่ต้องชำระในแต่ละเดือน ทั้งนี้ควรสำรวจรายรับ รายจ่ายในแต่ละเดือนเพื่อหาจำนวนเงินที่เราสามารถจ่ายหนี้ได้

2) ระหว่างการเป็นหนี้

ก) ปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิต ลดความฟุ่มเฟือย โดยประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ บุคคลที่ยึดถือหลักการนี้ต้องเป็นผู้ที่มีความพอดี พอประมาณ พอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงต้องเริ่มที่ตนเอง โดยสร้างรากฐานทางจิตใจให้มั่นคง ด้วยการรู้จักพอ ตามทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา การชักจูงให้บุคคลเกิดการยอมรับแนวทางดังกล่าว จำเป็นต้องเสริมสร้างพื้นฐานทางจิตใจให้แก่บุคคลเพื่อให้เกิดผลที่พฤติกรรม ลักษณะทางจิตที่สำคัญของความพอเพียง คือ ความมีเหตุมีผล คุณธรรมจริยธรรม และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี

ข) บริหารจัดการเงินทั้งค่าใช้จ่ายและรายได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านความพอประมาณ ควรทำบัญชีรายรับรายจ่ายเพื่อทราบสถานภาพทางการเงินของตนเอง ในด้านความมีเหตุผล ควรกำหนดเป้าหมายของการใช้เงิน และด้านความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ควรแบ่งเงินส่วนหนึ่งไว้เป็นเงินออม ส่วนเงินอื่นใช้ด้านความรู้และคุณธรรม ควรมีความรู้เบื้องต้นทางการเงิน (Financial Literacy) เช่น หลักการกู้เงิน การคิดดอกเบี้ยเงินกู้ วิธีการออม เป็นต้น ควบคู่ไปกับการฝึกฝนตนเพื่อสร้างวินัยทางการเงิน

ค) ต้องมีทักษะการคิดเชิงบัญชี (Mental Account) ซึ่งเป็นกระบวนการคิดของบุคคลที่แยกแยะเงินออกเป็นส่วนๆ เพื่อควบคุมไม่ให้เกิดการใช้เงินผิดพลาดประสงค์ รวมทั้งต้องมีการจัดลำดับความสำคัญของการใช้จ่าย

ง) สร้างระบบการควบคุมตนเองให้มีการออมควบคู่กับการชำระหนี้ กล่าวคือ เมื่อตัดสินใจจะกู้เงินแล้ว ต้องกำหนดให้ตนเองเข้าสู่ระบบการออมแบบอัตโนมัติ (Default Effect) ด้วยการฝากเงินให้มีสัดส่วนเป็นครึ่งหนึ่งของจำนวนเงินที่กู้ ซึ่งถือเป็นการเริ่มเก็บเงินแบบไม่ทันรู้ตัว

“มีตัวอย่างจากโครงการในต่างประเทศ *Save More Tomorrow* ที่ใช้แนวความคิดแบบ *Liberal Paternality* ในการฝึกคนให้เป็น *Planner* ในการออม คือ หน่วยงานจะเริ่มตั้งค่า *Default* หรือค่าเริ่มต้นให้คิดถึงอนาคต แต่ถ้าจะยกเลิกก็ให้ลูกน้องเป็น *Doer* เช่น เป็นไปได้มีกว่า 50% ของการเป็นหนี้ ต้องฝาก 5 พัน ตั้ง *Default* แบบนี้ ถ้าเธอเป็นหนี้หมื่นหนึ่ง เธอก็ต้องฝากห้าพัน แปลว่าต้องจ่ายออกหนึ่งหมื่นห้าพัน แต่ว่าก็ปรับลดได้ ยกเลิกได้ ส่วน *Default* เริ่มต้นไว้ให้ก่อน ครูจะกู้ได้ ต้องได้รับอนุมัติจากผู้บังคับบัญชาและยอมรับเงื่อนไข” (ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเศรษฐศาสตร์)

จ) ชำระหนี้ตรงตามเวลา และหาวิธีจ่ายชำระหนี้ที่ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น จ่ายชำระหนี้กับแหล่งเงินกู้ที่คิดดอกเบี้ยสูงสุดก่อนเพื่อลดความจำเป็นในการจ่ายดอกเบี้ย กรณีมีหนี้มากกว่า 1 แหล่ง ต้องลดจำนวนแหล่งเงินกู้ให้น้อยลงโดยชำระหนี้กับแหล่งเงินกู้ที่ดอกเบี้ยสูงเป็นอันดับต้น ๆ เป็นต้น

4.3 มุมมองจากข้าราชการครูที่มีสถานะพันธหนี้

เรื่องเล่าของครูที่มีสถานะพันธหนี้เปรียบได้กับแนวปฏิบัติที่ดีของผู้ที่มีประสบการณ์การหลุดพ้นหนี้จากการสัมภาษณ์ครูกลุ่มนี้ พบแนวทางการปฏิบัติเพื่อลดพฤติกรรมการก่อหนี้ แบ่งออกเป็น การปฏิบัติตัวของครูในสถานะหนี้ และการได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีสาระสำคัญดังนี้

4.3.1 การปฏิบัติตนของครูในสถานะการเป็นหนี้

ก) ยึดถือและเดินตามแบบอย่างที่ดีในครอบครัว

การมีแม่เป็นคนประหยัคมัธยัสถ์ ซึ่งเป็นต้นแบบสำหรับตนเอง แล้วถ่ายทอดไปยังลูกหลาน แม่มีสามีเป็นครูใหญ่ ส่วนแม่ทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน ซึ่งนอกจากจะดูแลการบ้านการเรือนแล้ว ยังต้องดูแลที่นาเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ระดับร้อยไร่ นับได้ว่าเป็นผู้มีศักยภาพในการบริหารจัดการเป็นอย่างดี และได้ให้แบบอย่างที่ดีในหลายประการ ทั้งนี้ เป็นที่คาดหวังว่าอีกไม่นาน ตนเองก็จะเห็นความสำเร็จในหน้าที่การงานของลูกอันเป็นภาพสะท้อนถึงการดูแลเอาใจใส่ของครอบครัว ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเป็นไปได้ โดยมีวิถีปฏิบัติในปัจจุบันเป็นพื้นฐาน

“แม่อาจารย์เป็นคนตระหนี่ แต่ด้วยความตระหนี่เป็นต้นแบบให้อาจารย์ แม่มีสามีเป็นครูใหญ่ แต่แม่เป็นแม่บ้าน เย็บผ้า และมีนาเป็นร้อยๆ ไร่ เขาทำได้อย่างไร อะไรอย่างนี้ จากตรงนั้นและก๊อปปี้แม่มา ถึงแม่ไม่หมด แต่ก็โอ ดีใจที่เป็นผู้ให้หลาน ก็เชื่อว่าอีกประมาณไม่กี่ปี 5 ถึง 6 ปี อาจารย์ก็จะยิ้มและดูความสำเร็จในชีวิต ลูกของอาจารย์ก็อยู่ตัวแล้ว มีหน้าที่การงาน เป็นกระจกเป็นภาพสะท้อนกับครอบครัวของเรา”

ข) มีวินัยการใช้เงิน

เหตุใดครูบางคนไม่มีหนี้สิน ถึงแม้ว่าชีวิตในอดีต มีพื้นฐานครอบครัวไม่ค่อยดี แต่ปัจจุบันสามารถซื้อบ้านด้วยเงินสดในราคาหลักล้านบาท และส่งลูกเรียนต่างประเทศ คำตอบก็คือเพราะมีวินัยในการใช้เงิน การเป็นตัวอย่างที่ดี ผู้บริหารโรงเรียนให้ความสนใจและประกาศให้ครูท่านอื่น ๆ ได้รับทราบเพื่อนำมาเป็นตัวอย่างที่ดีของการบริหารจัดการตนเองด้านการเงิน

“คนที่ไม่มีหนี้เลยก็มี ปลอดหนี้เลย เป็นตัวอย่างที่ดี สอนเสร็จมาทำงานต่อไม่เคยออกไปทานข้าวข้างนอกเลย ทำให้เราชื่นชม

แล้วออกสื่อด้วย ให้คนอื่นไดยิน ให้เขาตระหนัก .. มีครอบครัว ส่งลูกเรียนสหรัฐอเมริกา ซื้อบ้านเงินสด ฉันเป็นนายหน้าด้วยนะ หนึ่งล้านซื้อเงินสด ไม่มีหนี้ พื้นฐานครอบครัวไม่ดี เพียงแต่ว่าเขามีวินัยในการใช้จ่าย ทำไมเขาทำได้ สังคมเขาไม่มาก ตัวแปรเขาไม่เยอะ แล้วบริบทครอบครัวเขาพร้อม เขาไม่ใช่ครอบครัวใหญ่ เลยไม่เป็นเบี้ยหัวแตก แต่วินัยในการใช้เงิน เขาห่อข้าวทุกวันเลยนะ”

4.3.2 การช่วยเหลือเยียวยาจากผู้เกี่ยวข้อง

ก) ใช้ฐานข้อมูลกำหนดแนวทางให้ความช่วยเหลือ

กระทรวงศึกษาธิการ ควรใช้ฐานข้อมูลในระบบ มาพิจารณากำหนดแนวทางการให้ความช่วยเหลือครูเกี่ยวกับสถานะหนี้สิน (นอกจากบทบาทของสหกรณ์ออมทรัพย์) ซึ่งครูแต่ละคนย่อมมีสิทธิในการกู้ภายในวงเงินที่ไม่เท่ากัน ทั้งนี้ด้วยตามสถานะของบุคคลซึ่งมีพฤติการณ์การกู้ในระดับที่แตกต่างกัน และขึ้นอยู่กับระดับความต้องการต่อปัจจัยพื้นฐานซึ่งเป็นทางเลือกส่วนบุคคล ดังนั้น ครูจึงมีสถานะความรุนแรงของหนี้ต่างกัน ด้วยเหตุว่า การรับรู้ศักยภาพของตนเองในการบริหารจัดการหนี้หรือกระบวนการในการชำระหนี้มีความแตกต่างกันไป ซึ่งครูทุกคนที่เป็นหนี้ควรได้รับความช่วยเหลือหรือการเยียวยา และครูที่มีสถานะหนี้วิกฤตควรได้รับความช่วยเหลือเป็นลำดับแรก ส่วนการเป็นหนี้ในระบบคงต้องให้ความช่วยเหลือ โดยพิจารณาเป็นเฉพาะรายเท่านั้น

“กระทรวงศึกษาธิการ ควรมีแนวทางเยียวยาหนี้สินครู นอกจากบทบาทของสหกรณ์ เอาจริงจับต้องได้ ไม่ต้องถามโดยตรงฐานข้อมูลอยู่ในระบบ ส่วนนอกระบบ ไม่สามารถไปเข้าหาไปแตะแนวทางคือแบ่งระดับว่าจะให้ความสำคัญกับระดับใดก่อน ครูที่มีสถานะความรุนแรงของหนี้ต่างกัน พฤติการณ์การกู้ก็ต่าง กู้ไม่เท่ากัน ความต้องการปัจจัยเบื้องต้นก่อน แต่ละคนมีหนี้ไม่เท่ากัน ทุกคนเต็มพฤติกรรมได้ก็เพราะรู้ตัวเองจะต้องบริหารจัดการได้ วิกฤตมากสมควรที่จะช่วย แต่ไม่ใช่ให้ก้อนเดียว ส่วนนอกระบบ ช่วยได้เป็นเฉพาะรายเป็นอีกกลุ่มหนึ่ง”

ข) ออกมาตรการห้ามขายประกันชีวิตในโรงเรียน

มีหลายสถาบันการเงินที่เข้ามานำเสนอสิทธิประโยชน์ให้กับครู ได้แก่ ธนาคารและบริษัทประกันชีวิตต่าง ๆ โดยชี้ให้เห็นถึงประโยชน์จากการออมเงินผ่านทางระบบของสถาบันการเงินดังกล่าว แม้การส่งเบี้ยประกันก็เป็นวิธีการหนึ่งของการออมเงิน แต่ก็เป็นการเพิ่มภาระให้ครู ผู้อำนวยการโรงเรียนจึงมีความคิดที่จะเขียนป้ายประกาศหน้าโรงเรียนว่า ห้ามขายสินค้าในเวลาราชการ

“หนี้บัตรเครดิต สภาพครูทั่วไปไม่เยอะ มีสถาบันการเงิน มาขอเสนอ โปรโมชั่นเยอะมาก เป็นธนาคารกับประกันชีวิต ผมก็รู้ อย่ามาพูดเลย ว่า เป็นการออมเงิน นี่คือการส่งเบี้ยประกัน ผมจะเขียนป้ายไว้เลยนะ ห้ามขายสินค้าในเวลาราชการ เขียนตัวโตๆ ไว้ตรงที่ประตูทางเข้า ทางออก”

ค) ลดภาระค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติงานสอน

การช่วยเหลือครูที่มีภาระหนี้สิน คงไม่ใช่การหยิบยื่นตัวเงินหรืออาชีพเสริมเพื่อการ มีรายได้เพิ่มมากขึ้น ด้วยว่าครูมีอาชีพหลักที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนอยู่แล้ว โดยพิจารณาถึงการให้ความช่วยเหลือ ในบริบทของภาระหน้าที่ตามปกติ คือการช่วยลดค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติหน้าที่ เช่น การให้เงินสำรองจ่าย ในการเดินทางไปอบรมหรือการไปปฏิบัติหน้าที่นอกพื้นที่ เพื่อไม่ให้ครูมีความขัดสนในการทำหน้าที่ เป็นต้น ครูก็จะไม่ประสบปัญหาเพิ่มทางด้านการเงิน ซึ่งหากรายจ่ายมีจำนวนมากกว่ารายรับที่ได้จากเงินเดือน เพียงทางเดียว ก็อาจเป็นแรงผลักดันให้ครูหาหนทางเดียวในการแก้ปัญหา คือการกู้เงิน ซึ่งต้องแบกรับ สภาพหนี้สินไปพร้อม ๆ กันด้วย และส่งผลให้การทำงานมีอาการสะดุดหรือไม่ราบรื่นด้วยภาระหนี้สิน

“ให้เป็นตัวเงิน ให้เป็นการฝึกอาชีพ อาชีพเขามีอยู่แล้ว จะมีอาชีพอะไร อีก เขาก็มีอาชีพด้านการเรียนการสอนอยู่แล้ว จะให้เขาไปทำอะไร แล้วภาระที่เขาต้องทำ นอกเหนือจากอาชีพได้ไหม นี่คือการช่วยอีกด้านหนึ่ง ลดค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น เช่น การลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปอบรม สะดวกไหม อย่างบอกว่ารุ่นก่อนๆ เป็นคูปอง กว่าจะเบิกได้ คุณต้อง จ่ายไปก่อน แล้วค่อยมาเบิก อันนี้เป็นปัญหาแล้วใช่ไหม ใครไม่ไปไม่ได้ จะต้องจ่ายเพื่อเข้ารับการอบรม แล้วเงินเขาไม่มี เขาติดลบอยู่แล้ว ก็ต้องไปหาเงิน แล้วว่าหวังว่าจะได้ หลักคิดของเบ๊งบบมันบอกว่า ง่าย แต่มาภาคสนาม ภาคปฏิบัติ มันไม่สมูท มันจะเป็นท่อนๆ เหมือน ต่อกันไม่สนิท”

ง) การสร้างงานเสริมภายในโรงเรียน

การสร้างทักษะอาชีพใหม่นอกเหนือไปจากวิชาชีพครู เช่น การแนะนำให้ครูขายสินค้า ผ่านทางออนไลน์ เป็นแนวทางที่ลงประเด็นสำหรับการแก้ปัญหาหนี้สินครู ซึ่งเป็นแนวคิดเพื่อการแก้ปัญหา ในระดับหนึ่งเท่านั้น แต่ก็อาจจะมีผลกระทบต่อนักเรียนในกระบวนการเรียนรู้ สะท้อนถึงการไม่เน้น ความสำคัญต่อความเป็นครู แม้การสร้างรายได้เพิ่มให้กับครูจะเป็นทางลัดที่ช่วยชีวิตครูได้ ก็ควรเป็นการสร้าง รายได้ที่เพิ่มเป็นมูลค่าภายในโรงเรียน และเกิดผลิตผลที่เป็นทรัพย์สินผ่านทางกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อ

การออมเงิน โดยมีการบริหารจัดการด้วยระบบของโรงเรียน เช่น การผลิตสินค้า และจำหน่ายภายในกรอบของโรงเรียน แล้วมีการปันผลให้กับทีมงาน

“สร้างทักษะอาชีพ ทั่วๆ ที่ครูมีอาชีพเป็นครูแล้ว แล้วทำไมต้องหาอาชีพใหม่ให้ ครูจะหมดหนี้ได้ ครูต้องขายของออนไลน์ เขาคิดได้แค่นั้น แล้วเอาเวลาไหนให้เด็ก คือจริงๆ วิชาชีพเขามีอยู่แล้ว ควรที่จะไปทุ่มอยู่ตรงนั้น .. ทำไมไม่เป็นรายได้อยู่ในโรงเรียน แล้วก็แบ่งปันสิ่งที่อยู่ได้ในโรงเรียน นี่ผมคิดอยู่ ผมก็ทำอยู่ คือ สร้างมูลค่าภายในโรงเรียนให้เป็นสินทรัพย์ขึ้นมาให้ได้ เช่น ในโรงเรียนมีกิจกรรมที่สอนเด็ก ในเรื่องการออมก็เอาเงินตรงนั้น และมาบริหารจัดการ ภายในโรงเรียนให้เด็กให้ครูผลิตสินค้าอะไรสักอย่างที่เกิดจากการเรียนการสอน ขายเฉพาะในโรงเรียน แล้วแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น”

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการการเป็นหนี้ และค้นหาปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ รวมทั้งสร้างข้อเสนอแนะทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครูใน 4 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ดำเนินการวิจัยด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพแบบการศึกษาเฉพาะกรณี ซึ่งกรณีศึกษาในที่นี้คือข้าราชการครูที่มีประสบการณ์การเป็นหนี้ สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล แบ่งตามจุดประสงค์การวิจัย ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อตอบจุดประสงค์ที่ 1 และจุดประสงค์ที่ 2 คือ ข้าราชการครูที่มีประสบการณ์การเป็นหนี้ แบ่งออกเป็น 3 สถานภาพ คือ สภาวะพ้นหนี้ สภาวะหนี้ปกติ และสภาวะหนี้วิกฤต รวมทั้งสิ้น 31 คน ส่วนจุดประสงค์ที่ 3 มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิจากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู นักวิชาการด้านการบริหารและเศรษฐศาสตร์ และข้าราชการครูที่มีประสบการณ์การเป็นหนี้สหกรณ์ออมทรัพย์ครู ในบทนี้ ผู้วิจัยได้สรุปและอภิปรายผลการวิจัย รวมทั้งเสนอข้อเสนอแนะที่ได้มาจากการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

5.1 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ในส่วนนี้เป็นการนำเสนอข้อค้นพบที่เป็นบทสรุปและอภิปรายผลควบคู่กันไปตามประเด็นการวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 4 ซึ่งครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ข้อ ได้แก่ กระบวนการการเป็นหนี้ ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ และแนวทางการลดพฤติกรรมก่อหนี้ของข้าราชการครู สรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

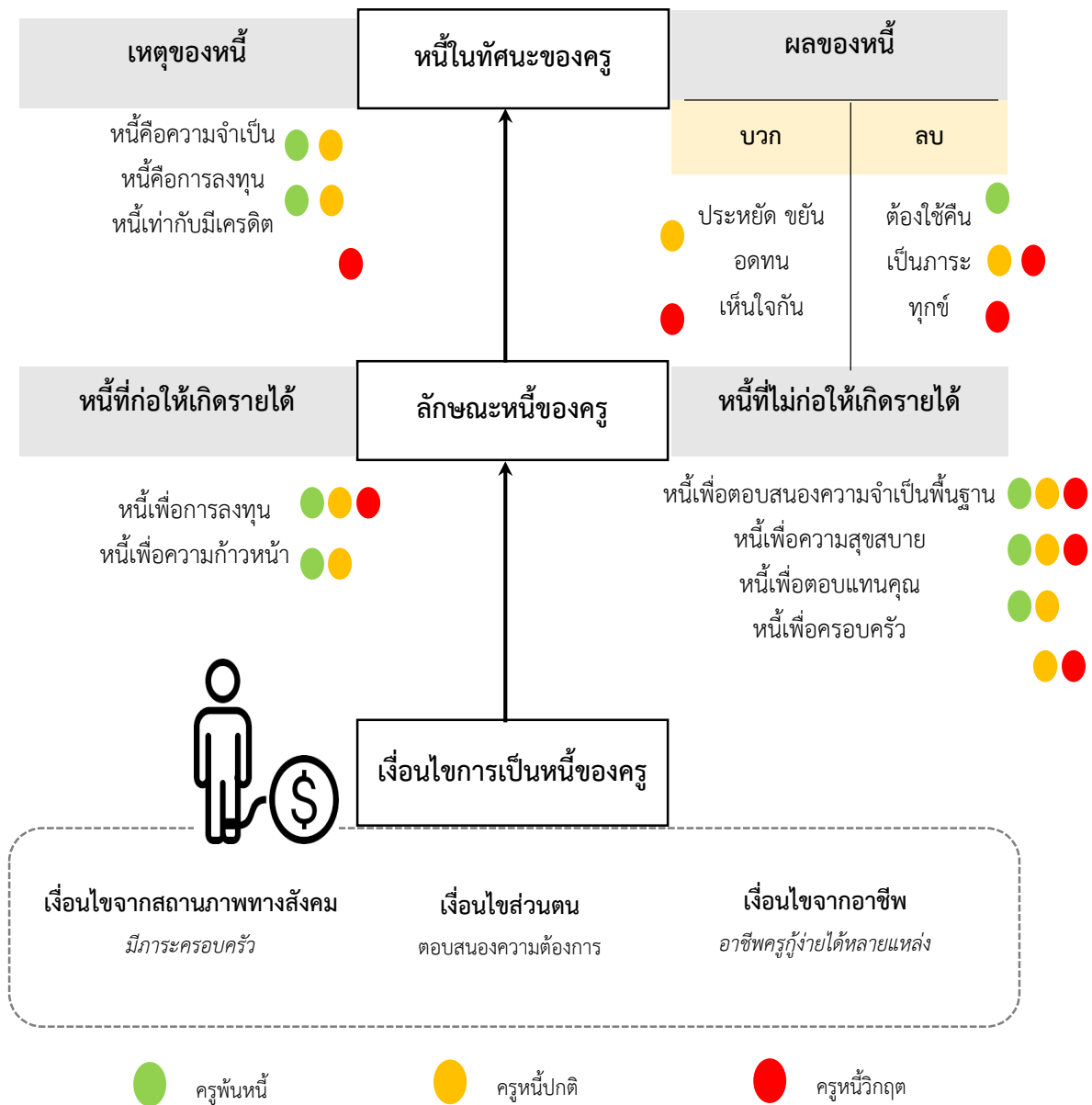
5.1.1 กระบวนการการเป็นหนี้ของข้าราชการครู

การทำความเข้าใจกระบวนการการเป็นหนี้ของครูได้อย่างถ่องแท้ นั้น จำเป็นต้องทราบบริบทการเป็นหนี้ของครูในเบื้องต้น ผู้วิจัยเชื่อมโยงบริบทที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการเป็นหนี้ ดังแผนภาพ 5-1 สรุปได้ 3 ประเด็น คือ เงื่อนไขการเป็นหนี้ของครู ลักษณะหนี้ของครู และมุมมองของครูที่มีต่อหนี้ ดังนี้

การเป็นหนี้ของข้าราชการครูทุกสภาวะหนี้ มีเงื่อนไขสำคัญ ประกอบด้วย เงื่อนไขจากสถานภาพทางสังคม เงื่อนไขส่วนบุคคล และเงื่อนไขจากอาชีพ กล่าวคือ เงื่อนไขจากสถานภาพทางสังคม คือ การมีสถานะเป็นบุตรที่ต้องดูแลบุพาริ เป็นพ่อแม่ต้องรับผิดชอบบุตรหลาน หรือการเป็นหัวหน้าครอบครัว หรือบุตรคนสุดท้อง ทำให้ต้องมีหน้าที่หาเลี้ยงและเป็นเสาหลักที่รับผิดชอบครอบครัว สำหรับเงื่อนไขส่วนบุคคล คือ เกิดจากความอยากได้ อยากมี อยากเป็นและต้องการการตอบสนอง ส่วนเงื่อนไขจากอาชีพ คือ การเป็นข้าราชการครู เป็นอาชีพที่มีเกียรติ มั่นคง น่าเชื่อถือ ทำให้ได้รับการยอมรับจากแหล่งเงินกู้ และมีสิทธิหลากหลาย

เมื่อพิจารณาลักษณะหนี้ของครู พบว่า ครูเป็นหนี้ 2 แบบ คือ หนี้ที่ก่อให้เกิดรายได้ และหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ หนี้ที่ก่อให้เกิดรายได้ ประกอบด้วย หนี้ 2 แบบย่อย คือ แบบแรก หนี้เพื่อการลงทุน เช่น ซื้อที่ดินมาทำไร่ ปล่อยให้เช่า สะสมของเก่าเพื่อขายต่อ ปล่อยให้กู้ และทำธุรกิจส่วนตัว ซึ่งพบในครูทุกสภาวะหนี้ และแบบที่สอง หนี้เพื่อความก้าวหน้า เช่น กู้เงินมาเป็นทุนศึกษาต่อของตนเอง ซึ่งพบเฉพาะในกลุ่มครูสภาวะพ้นหนี้และหนี้ปกติ ในขณะที่หนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ ประกอบด้วย หนี้ 4 แบบย่อย คือ หนี้เพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐาน หนี้เพื่อความสุขสบาย หนี้เพื่อตอบแทนคุณ และหนี้เพื่อครอบครัวยุคใหม่ ในแต่ละแบบย่อยมีลักษณะดังนี้ หนี้เพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐาน เช่น ซื้อหรือสร้างที่อยู่อาศัย ซึ่งพบในครูทุกสภาวะหนี้ หนี้เพื่อความสุขสบาย เช่น ซื้อพาหนะ ซื้อโทรทัศน์ เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งพบในครูทุกสภาวะหนี้เช่นกัน ส่วนหนี้เพื่อตอบแทนคุณ เช่น สร้างบ้าน ให้นา ปลดหนี้ และใช้หนี้ให้บุพการีของตนเอง และคู่สมรส ซึ่งพบเฉพาะกลุ่มครูสภาวะพ้นหนี้และหนี้ปกติ และแบบสุดท้าย หนี้เพื่อครอบครัวยุคใหม่ เป็นการรับภาระรับผิดชอบครอบครัวยุคใหม่ เช่น ช่วยเหลือญาติพี่น้อง ใช้จ่ายในครอบครัว และใช้เป็นทุนการศึกษาบุตรหลาน ซึ่งพบเฉพาะในกลุ่มครูสภาวะหนี้ปกติ และหนี้วิกฤต

ภายหลังก้าวเข้าสู่การเป็นหนี้ คำว่า “หนี้” ในมุมมองของครู แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ เหตุของหนี้ และผลของหนี้ กล่าวคือ เหตุของหนี้ เป็นการมองว่าหนี้ คือสิ่งจำเป็น เป็นการลงทุนและเป็นฐานของชีวิต ซึ่งพบในกลุ่มครูที่มีสภาวะพ้นหนี้และหนี้ปกติ ในขณะที่ครูสภาวะหนี้วิกฤต มองว่าการมีหนี้เท่ากับการมีเครดิต ส่วนลักษณะที่สอง ผลของหนี้ เมื่อเป็นหนี้แล้วส่งผลกระทบในเชิงบวกและลบ กล่าวคือ ผลในเชิงบวกหนี้ทำให้กลายเป็นคนประหยัด ขยัน และอดทน ซึ่งเป็นมุมมองของครูที่มีสภาวะหนี้ปกติ แต่ครูที่มีสภาวะหนี้วิกฤต มองว่าผลจากการเป็นหนี้ทำให้รู้ว่าใครเป็นเพื่อนแท้ที่เห็นใจกัน สำหรับผลในเชิงลบ ครูทุกสภาวะหนี้มองว่าหนี้เป็นสิ่งต้องใช้คืนหรือเป็นภาระ มีเพียงครูที่มีสภาวะหนี้วิกฤตมองว่าหนี้ทำให้เกิดทุกข์

แผนภาพ 5-1 บริบทที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการเป็นหนี้ของข้าราชการครู

ข้อค้นพบเกี่ยวกับบริบทของการเป็นหนี้ข้างต้น สอดคล้องกับงานวิจัยในอดีต ดังเช่น ข้อค้นพบเรื่องลักษณะหนี้ของครู ก็พบผลในทิศทางเดียวกันกับงานวิจัยของปวีณา รวดเจริญ (2554: 46-47; 49-51) นันทรัตน์ จิโรภาส (2552: 196-202) และโสภณ จันทรเจิม (2551: 37; 49-50; 59) ที่พบว่า ครูส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการกู้ยืมเพื่อการบริโภคในชีวิตประจำวัน รองลงมาคือ ซื้อหรือผ่อนที่อยู่อาศัย ซื้อหรือผ่อนรถ เป็นทุนสำรองในการดำเนินชีวิต การศึกษาบุตร ชำระหนี้สินเดิม การใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน การลงทุนในธุรกิจ ซื้อหรือผ่อนเครื่องใช้ไฟฟ้า ตามลำดับ ส่วนข้อค้นพบเรื่องเงื่อนไขของการเป็นหนี้ก็พบผลในทำนองเดียวกันคือ มีภาระค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันสูง เงินเดือนน้อย รายได้คงที่ในขณะที่ค่าครองชีพสูงขึ้น มีภาระความรับผิดชอบค่าใช้จ่ายของบุคคลในครอบครัวหลายคน ขาดการวางแผนค่าใช้จ่าย และมีภาระต้องชำระหนี้สินเดิม และเมื่อพิจารณาผลของหนี้ก็พบว่า ครูได้รับผลกระทบด้านจิตใจจากการเป็นหนี้ ได้แก่ มีความกระวนกระวายใจ ขาดสมาธิในการทำงาน รู้สึกท้อแท้ในการดำเนินชีวิต (วีณา รวดเจริญ, 2554: 46-47; 49-51)

เมื่อพิจารณาประสบการณ์การเป็นหนี้ของข้าราชการครูทุกสถานภาพการเป็นหนี้สรุปได้ดังตาราง 5-1 วิเคราะห์ได้ว่า กลุ่มครูพ้นหนี้ผ่านกระบวนการการเป็นหนี้ 3 ระยะ คือ ก่อนเข้าสู่สภาวะเป็นหนี้ ระหว่างอยู่ในสภาวะเป็นหนี้ และหลังพ้นหนี้ ในขณะที่ครูที่เป็นหนี้ปกติและครูที่เป็นหนี้วิกฤตผ่านกระบวนการการเป็นหนี้ 2 ระยะ คือ ก่อนเข้าสู่สภาวะเป็นหนี้ และอยู่ระหว่างการเป็นหนี้ แต่กลุ่มหนี้วิกฤตนอกจากจะอยู่ระหว่างการเป็นหนี้แล้ว ยังเข้าสู่สภาวะวิกฤตหนี้ด้วย การเข้าสู่กระบวนการการเป็นหนี้ในแต่ละระยะของข้าราชการครู พบว่า ชีวิตก่อนเป็นหนี้ การตัดสินใจเป็นหนี้ ชีวิตขณะเป็นหนี้ และการชำระหนี้ของกลุ่มข้าราชการครูกลุ่มหนี้วิกฤต แตกต่างจากกลุ่มครูหนี้ปกติและครูพ้นหนี้ และระหว่างครูในกลุ่มหนี้ปกติก็มีความแตกต่างกันภายในกลุ่ม ดังนี้

กลุ่มเศรษฐภาวะพันธหนี้ ในช่วงชีวิตก่อนการเป็นหนี้มีการใช้ชีวิตในลักษณะเรียบง่าย มีการวางแผนการเงิน และบริหารจัดการการเงินได้ดี โดยการกู้ส่วนใหญ่เป็นการกู้เพื่อการลงทุน ดังนั้น เมื่ออยู่ในสภาวะระหว่างการเป็นหนี้จึงมีวินัยในการใช้เงิน มีเป้าหมายในการชำระหนี้ชัดเจน และมีความพยายามหารายได้เพิ่มจากอาชีพเสริม โดยบางส่วนใช้เทคนิคการสมทบเงินต้น หรือเพิ่มจำนวนเงินที่ส่งต่อเดือน จึงทำให้มีความสามารถในการชำระหนี้ได้เป็นอย่างดี ลักษณะการกู้ที่โดดเด่นของครูในกลุ่มนี้คือ การกู้แหล่งเดียว โดยส่วนใหญ่เป็นหนี้จากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู หากจะสร้างหนี้ก้อนใหม่ก็จะรอให้หนี้เก่าปิดก่อน เมื่อสิ้นสุดสภาวะการเป็นหนี้จะดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายเหมือนเดิม อาจมีที่ดินเป็นทรัพย์สินและมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำสวนทำไร่ ซึ่งเป็นผลจากการกักหนี้เพื่อการลงทุน

กลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้ปกติ กลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้ปกติ แบ่งได้ออกเป็น 2 กลุ่มย่อย กลุ่มแรก เป็นกลุ่มปกติ และกลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มเสี่ยงที่มีโอกาสก้าวสู่วิกฤตหนี้ได้ ทั้งสองกลุ่มมีกระบวนการการเป็นหนี้ที่แตกต่างกัน ดังนี้ ในช่วงชีวิตก่อนการเป็นหนี้ของกลุ่มหนี้ปกติ มีความต้องการความก้าวหน้าในชีวิต

ต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี และต้องตอบแทนบุญคุณบุคคลสำคัญ จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ตัดสินใจเป็นหนี้ ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มหนี้ปกติแบบเสี่ยงที่มีความอยากและต้องการได้รับการตอบสนองความอยาก รวมทั้งทำหน้าที่เป็นผู้นำที่ต้องสร้างครอบครัว ทำให้ตัดสินใจยอมเป็นหนี้เพื่อมีทรัพย์สินและต้องการกู้เต็มจำนวน เมื่ออยู่ในระหว่างการเป็นหนี้ กลุ่มครูที่เป็นหนี้แบบปกติจะยอมรับความจริงที่เป็นหนี้โดยเปิดเผยสถานะการเป็นหนี้ให้ครอบครัวรู้และมีความสุขกับสิ่งที่เกิดขึ้น มองว่าตนเองตัดสินใจถูกที่เป็นหนี้เพราะทำให้ได้ทรัพย์สินมาภายหลัง และมีความไม่ประมาทในการใช้ชีวิตด้วยการวางแผนบริหารการเงิน ดังนั้น จึงสามารถชำระหนี้ได้ตามเวลาและควบคู่กับการออม โดยมีเงื่อนไขบังคับที่สำคัญคือ การไม่กู้หนี้เพิ่ม ส่วนกลุ่มครูที่เป็นหนี้ปกติแบบเสี่ยงที่มักจะกู้เพิ่มแบบเต็มเพดานโดยนำมาใช้ในหลายวัตถุประสงค์ทั้งเพื่อตอบสนองความต้องการตามค่านิยม และเพื่อความจำเป็นในชีวิต ดำเนินชีวิตแบบประมาทพิจารณาได้จากบริหารจัดการเงินไม่ได้ และใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย

กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤต มีการใช้ชีวิต 2 ลักษณะก่อนจะเข้าสู่สถานะหนี้ คือ ใช้เงินเกินตัว เมื่อต้องการสิ่งใดก็จะชวนขวญหาหามาครอบครองให้ได้ มีพื้นฐานเศรษฐกิจครอบครัวระดับปานกลาง และอยู่แบบไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ยุ่งเกี่ยวงานสังคม มีพื้นฐานครอบครัวระดับยากจนถึงปานกลาง ทั้งนี้ เงื่อนไขของการเป็นหนี้เกิดจากการมีภาระที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในครอบครัว มีสถานะจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และตอบสนองความต้องการของตนเองในการซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ยานพาหนะ โทรศัพท์ เป็นต้น และเมื่อตกอยู่ในสถานะการเป็นหนี้จะขาดเป้าหมายในการชำระหนี้ บริหารจัดการเงินไม่เป็น นำเงินที่กู้มาใช้จ่ายอย่างสุรุ่ยสุร่าย เมื่อสถานะทางการเงินไม่สมดุลรายรับไม่พอกับรายจ่าย จะทำการกู้เพิ่มในวงเงินสูงสุดตามที่กำหนดของแต่ละแหล่งเงินกู้ แต่จะผ่อนชำระในสัดส่วนขั้นต่ำ โดยกู้ทั้งแหล่งเงินกู้ในระบบและนอกระบบ ดังนั้น จึงเกิดการกู้เงินจากแหล่งหนึ่งเพื่อนำมาใช้หนี้อีกแหล่งหนึ่ง และการขอผ่อนชำระหนี้แม้ว่า จะต้องจ่ายดอกเบี้ยมากขึ้นก็ตาม สาเหตุสำคัญที่เป็นจุดเริ่มต้นเข้าสู่ ภาวะวิกฤตทางการเงินคือ การค้าประกันให้เพื่อนครู การนำเงินไปลงทุนแต่ไม่ประสบความสำเร็จ และหนี้สะสมของครอบครัว จากความไว้วางใจคนรอบข้างและมองข้ามความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น ส่งผลให้ชีวิตวิกฤตจากการถูกฟ้อง ถูกยึดทรัพย์สิน และอยู่ระหว่างการประนอมหนี้ ทั้งนี้ จากการศึกษาสามารถสรุปลักษณะของครูที่อยู่ในสถานะหนี้วิกฤตได้ 4 แบบ คือ หลีกหนีปัญหา อยู่กับหลากหลายความรู้สึก ยอมรับสภาพ และดำรงตนอย่างพอเพียง

ตาราง 5-1 กระบวนการการเป็นหนี้ของข้าราชการครู จำแนกตามสถานภาพการเป็นหนี้

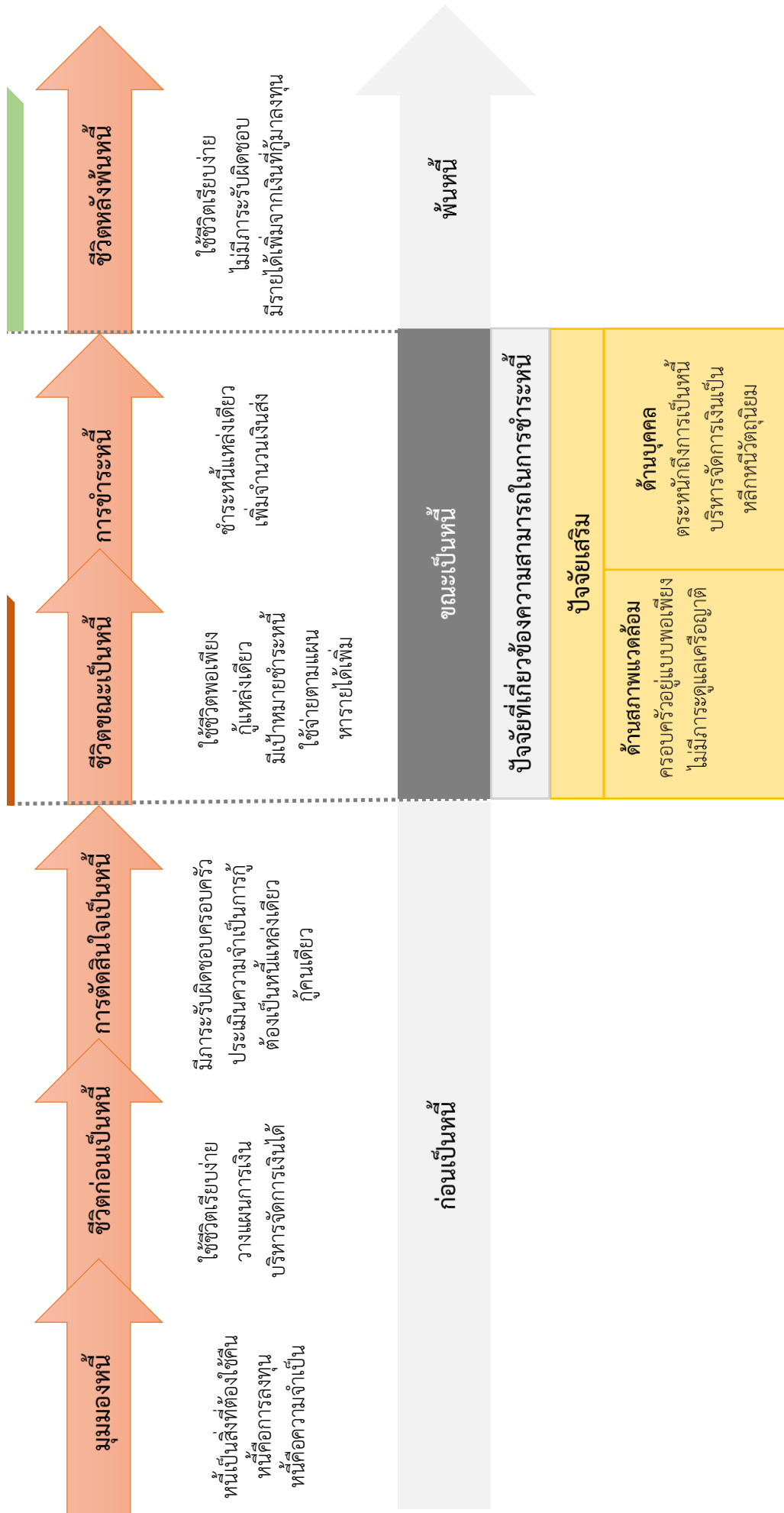
กระบวนการเป็นหนี้		กลุ่มพันธหนี้	กลุ่มหนี้ปกติ		กลุ่มหนี้วิกฤต
			กลุ่ม 1 ปกติ	กลุ่ม 2 เสี่ยง	
ก่อนเป็นหนี้	ชีวิตก่อนเป็นหนี้	■ ใช้ชีวิตเรียบง่าย ■ วางแผนการเงิน ■ บริหารจัดการเงินได้	■ ต้องการความก้าวหน้า ■ ต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ■ ต้องตอบแทนบุญคุณคนสำคัญ	■ อยากได้อายากมี ■ เป็นผู้นำสร้างครอบครัว	■ ใช้เงินเกินตัว ■ อยู่แบบฟุ่มเฟือย ■ คิดแต่จะกู้ ■ ต้องการสิทธิการกู้
	การตัดสินใจเป็นหนี้	■ ประเมินความจำเป็นการกู้ ■ ต้องเป็นหนี้แหล่งเดียว ■ กู้คนเดียว	■ วางแผนการกู้พร้อมกับการชำระหนี้	■ ยอมเป็นหนี้เพื่อมีทรัพย์สิน ■ กู้เต็มพีดาน	■ กู้เต็มพีดาน ■ ขาดเป้าหมายชำระหนี้
ระหว่างการเป็นหนี้	ชีวิตขณะเป็นหนี้	■ ใช้ชีวิตพอเพียง ■ กู้แหล่งเดียว ■ มีเป้าหมายชำระหนี้ ■ ใช้จ่ายตามแผน ■ หารายได้เพิ่ม	■ ยอมรับความจริงที่เป็นหนี้ ■ ไม่ประมาทในการใช้ชีวิต ■ คิดทบทวนอย่างมีเหตุผล	■ กู้เพิ่มเพื่อเติมเต็มชีวิต ■ ประมาทในการใช้ชีวิต	■ บริหารจัดการไม่เป็น -ชำระหนี้เพียงขั้นต่ำ -กู้ซ้ำภาระเพิ่ม -รายรับไม่พอรายจ่าย
	การชำระหนี้	■ ชำระหนี้แหล่งเดียว ■ เพิ่มจำนวนเงินส่ง	■ จ่ายหนี้ปกติ ■ ชำระหนี้ควบคู่การออม	■ กู้แหล่งโน้นมาปิดแหล่งนี้ ■ จ่ายหนี้ปกติแต่เหลือเงินไม่พอใช้	■ กู้แหล่งโน้นมาปิดแหล่งนี้ ■ ถูกหักจากเงินเดือน ■ ไม่มี ไม่หนี ไม่จ่าย
ระหว่างอยู่ในสภาวะวิกฤต					■ หลัหนี้ปัญหา ■ อยู่กับหลากหลายความรู้สึก กังวล, รู้สึกผิด, หมดสุข ■ ยอมรับสภาพ ■ ดำรงชีวิตอย่างพอเพียง -ลดรายจ่าย -หารายได้เสริม -ใช้ชีวิตด้วยหลักพอเพียง
พ้นหนี้		■ ใช้ชีวิตเรียบง่าย ■ ไม่มีภาระรับผิดชอบ ■ มีรายได้จากเงินที่กู้มาลงทุน			

5.1.2 ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู

ข้อค้นพบในส่วนนี้เป็นการตอบจุดประสงค์ข้อที่ 2 ที่ว่า เพื่อศึกษาปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู ซึ่งความสามารถในการชำระหนี้ของครูในที่นี้เป็นการให้ครูประเมินตนเองของครูในการชำระหนี้โดยพิจารณาจากรายได้ ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย และจำนวนหนี้สินที่ต้องชำระในแต่ละเดือน และอธิบายถึงสาเหตุที่เป็นสิ่งสนับสนุนและขัดขวางการชำระหนี้ ข้อเสนอผลการวิจัยมีสาระสำคัญดังนี้

ปัจจัยส่งเสริมต่อความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสภาวะพ้นหนี้

ปัจจัยที่ส่งเสริมต่อความสามารถในการชำระหนี้ของครูกลุ่มสภาวะพ้นหนี้ ปรากฏดังแผนภาพ 5-2 และสรุปได้ดังนี้ ปัจจัยส่งเสริม แบ่งได้เป็น สองลักษณะ คือ ปัจจัยแวดล้อม และปัจจัยในตน โดยปัจจัยแวดล้อมที่เป็นปัจจัยส่งเสริมความสามารถในการชำระหนี้ จะเป็นในกรณีของสามีภรรยา บิดามารดา บุตรหลาน หรือญาติพี่น้อง ในกรณีของสามีภรรยาซึ่งเป็นของผู้กู้ จะเป็นปัจจัยเสริม คือมีลักษณะการใช้ชีวิตคล้ายกันคืออยู่แบบพอเพียง ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีอุดมการณ์เดียวกัน และส่วนใหญ่ครูกลุ่มนี้ พ่อแม่มีอาชีพรับราชการ จึงทำให้ไม่ต้องส่งเงินรายเดือนให้พ่อแม่ ในส่วนของปัจจัยในตนเอง เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของครูกลุ่มพ้นหนี้ พบว่า ครูกลุ่มนี้มีความตระหนักถึงความสำคัญของการเป็นหนี้ จึงทำให้การใช้จ่ายเป็นไปแบบไม่ประมาท ประหยัด มีการวางแผนการใช้จ่ายเงิน ใช้เงินได้ตรงตามวัตถุประสงค์การกู้ มีการบริหารจัดการการเงิน มีการเคารพตนเอง เป็นตัวของตัวเอง ไม่ตามค่านิยมในสังคมบริโภค และส่วนใหญ่จะไม่ใช้วิธีการกู้หนี้ไปปิดหนี้

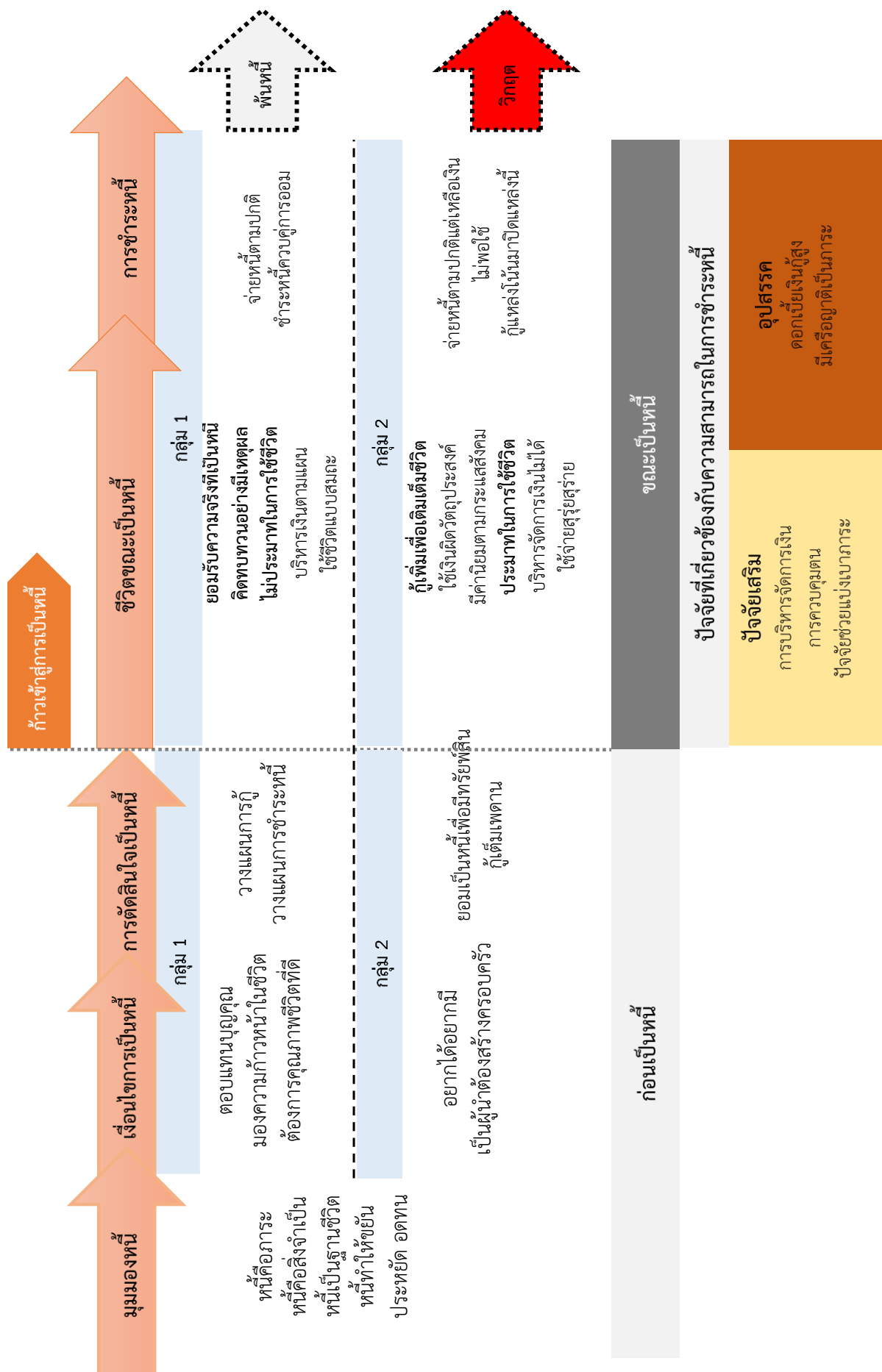

แผนภาพ 5-2 กระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มสภาวะหนี้

ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครัวเรือนนี้ปกติ

กลุ่มครัวเรือนนี้ปกติประเมินความสามารถของตนเองในการชำระหนี้ว่า สามารถชำระหนี้ได้ตามระยะเวลาที่กำหนดผ่านระบบการหักหนี้อัตโนมัติ นอกจากชำระหนี้ได้ตามปกติแล้วยังสามารถควบคุมค่าใช้จ่ายเพื่อเหลือเป็นเงินออมได้อีกด้วย ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครัวเรือนนี้ปกติ แบ่งออกเป็น ปัจจัยส่งเสริม และอุปสรรค มีข้อค้นพบดังแผนภาพ 5-3 และสรุปได้ดังนี้

ปัจจัยส่งเสริมต่อความสามารถในการชำระหนี้ ได้แก่ การบริหารจัดการด้านการเงิน การควบคุมตนเองในการใช้จ่าย และมีตัวช่วยแบ่งเบาภาระ ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ เป็นอุปสรรคจากภายนอกที่เป็นเงื่อนไขขัดขวางการชำระหนี้ ได้แก่ การมีดอกเบี้ยที่ต้องชำระเพิ่มขึ้นในแต่ละเดือน

แผนภาพ 5-3 กระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มคนสถานะหนี้ปกติ

ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสภาวะหนี้วิกฤต

กลุ่มครูสภาวะหนี้วิกฤตประเมินความสามารถของตนเองในการชำระหนี้ว่า ส่วนใหญ่ยังชำระหนี้ได้ไม่เต็มความสามารถ บางรายสามารถชำระหนี้ได้เพียงขั้นต่ำของจำนวนเงินที่กำหนดไว้ บางรายประเมินว่ามีความสามารถอยู่ในระดับดีดลอบ บางรายประเมินว่าจะสามารถชำระหนี้ได้หมดภายหลังจากเกษียณ ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูสภาวะหนี้วิกฤต แบ่งออกเป็น ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรค มีข้อค้นพบดังแผนภาพ 5-4 และสรุปได้ดังนี้

ปัจจัยส่งเสริมต่อความสามารถในการชำระหนี้ ได้แก่ ครอบครัวสนับสนุน และโครงการเสริมช่วยเหลือครู ปัจจัยแรกเกี่ยวข้องกับการสนับสนุนของครอบครัว พบว่า ครอบครัวมีส่วนเกื้อหนุน และช่วยเหลือใน 2 ด้าน คือ เป็นแรงบันดาลใจที่จะไม่ก่อหนี้ และผ่อนหนี้ด้วยเงินของลูก อธิบายเพิ่มในรายละเอียดได้ว่า ในเรื่องการเป็นแรงบันดาลใจที่จะไม่ก่อหนี้ นั้น ครูบางรายให้ข้อมูลว่าโชคดีที่มีครอบครัวที่เข้าใจและให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน จึงเหมือนเป็นแรงผลักดันที่จะไม่สร้างหนี้เพิ่ม

ส่วนปัจจัยส่งเสริมต่อความสามารถในการชำระหนี้ ประการถัดมาคือ โครงการเสริมช่วยครู ครูส่วนใหญ่ต้องการให้มีโครงการช่วยเหลือครู ได้แก่ 1) เพิ่มงวด ลดเงินส่ง คงเงินเหลือ เป็นความต้องการให้ช่วยขยายงวดการส่งและลดจำนวนเงินส่ง เพื่อเงินคงเหลือในแต่ละเดือนจะได้มีมากขึ้น 2) ลดดอกเบี้ยพร้อมมีปันผล เป็นความต้องการลดดอกเบี้ย และมีเงินทบดอกทบต้นเป็นปันผลให้ภายหลัง 3) มีเงินยืมชีพ และผู้ให้คำปรึกษา เป็นความต้องการให้มีเงินช่วยยืมชีพ และมีทนายให้คำปรึกษา และ 4) การได้รับการช่วยเหลือให้รวมหนี้ เป็นความต้องการให้ช่วยรวมหนี้ครูเป็นแหล่งเดียว

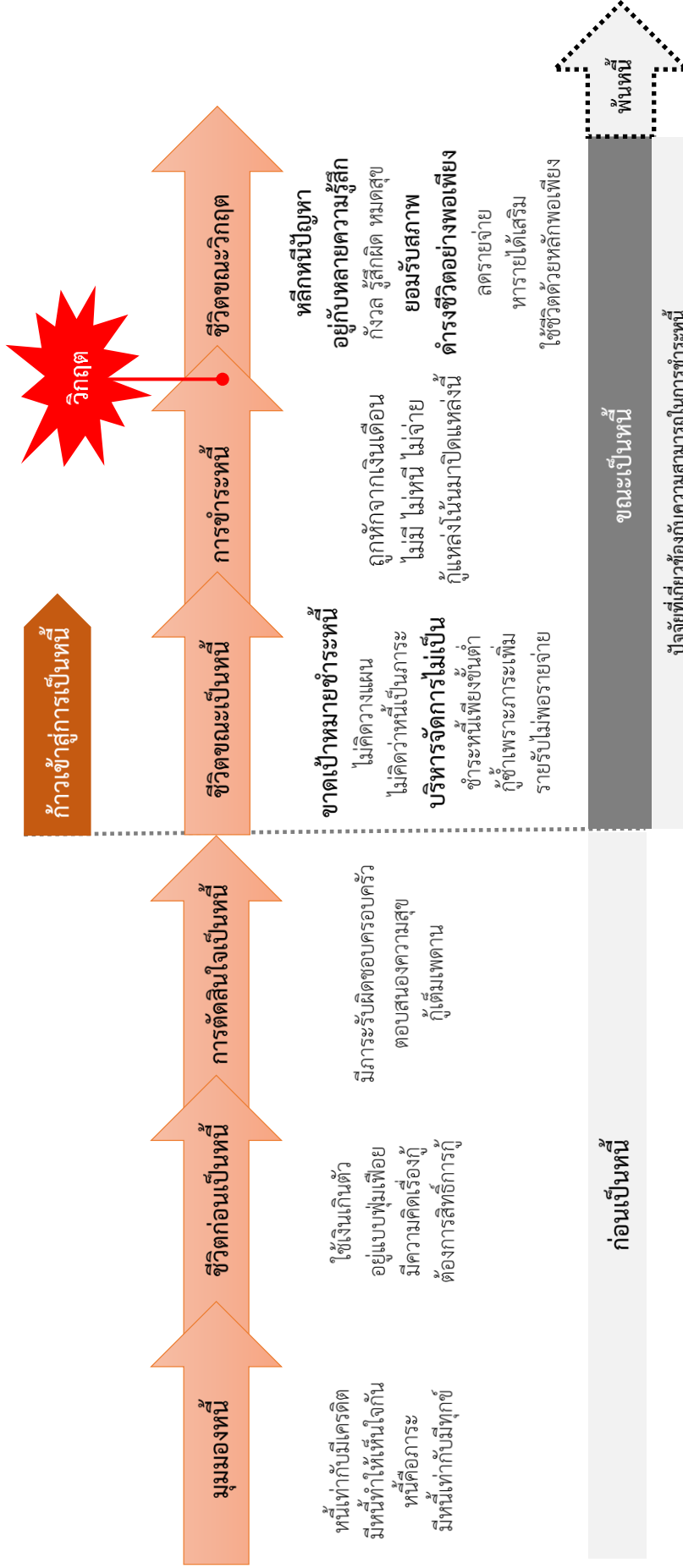
ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ เป็นอุปสรรคจากภายนอกที่เป็นเงื่อนไขขัดขวางการชำระหนี้ ได้แก่ การกู้ซ้ำ และความเสี่ยงของการกู้ ในเรื่องของการกู้ซ้ำ มีสาเหตุจากการที่รายรับไม่พอกับรายจ่าย ทำให้ต้องกู้ซ้ำ ส่วนความเสี่ยงในที่นี้ คือ เหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์หรือการกระทำที่อาจเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่ไม่แน่นอน ซึ่งส่งผลให้เกิดความเสียหายและผิดพลาด ประกอบด้วย ความไม่แน่นอนเป็นตัวพลิกผันแผนที่เคยตั้งไว้ การเป็นหนี้ค้ำประกันเป็นปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ และอยากหารายได้แต่ไม่มีทุน

จากข้อค้นพบเกี่ยวกับปัจจัยต่อความสามารถในการชำระหนี้ของข้าราชการครู พบว่า แม้ครูจะชำระหนี้ตามปกติ แต่ก็มีปัจจัยที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ ปัจจัยที่ส่งเสริมแบ่งได้เป็น 2 ด้าน คือ ด้านบุคคล และด้านสภาพแวดล้อม ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ การตระหนักถึงการเป็นหนี้ ความสามารถในการบริหารจัดการเงิน และการควบคุมตนในการใช้ชีวิต ซึ่งพบในกลุ่มครูที่มีสภาวะพ้นหนี้ และกลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้ปกติ ส่วนปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ การใช้ชีวิตพอเพียงของครอบครัว ไม่มีการบริโภคขบถดูแลเครือญาติ ซึ่งพบในกลุ่มครูที่มีสภาวะพ้นหนี้ ส่วนกลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้ปกติ มีตัวช่วย

แบ่งเบาภาระที่เป็นปัจจัยส่งเสริมด้านสภาพแวดล้อม ในขณะที่กลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้วิกฤต มีเฉพาะปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความสามารถในการชำระหนี้ ได้แก่ ครอบครัวสนับสนุน มีโครงการเสริมที่ช่วยเหลือ ส่วนอุปสรรคต่อความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้ปกติ คือ ดอกเบี้ยเงินกู้สูง และมีเครือข่ายเป็นภาระ ในขณะที่การกู้ยืม และความเสี่ยงของการกู้เป็นอุปสรรคของกลุ่มครูที่มีสภาวะหนี้วิกฤต

เมื่อเทียบเคียงข้อค้นพบของการศึกษารั้กับงานวิจัยในอดีต พบว่ามีผลในทิศทางเดียวกัน เช่น จุฑามาศ ประโคทัง (2556: 43; 47; 61) พบว่า ปัจจัยรายได้เสริมและรายได้ครอบครัวมีแนวโน้มส่งผลต่อความรับผิดชอบในการชำระหนี้ของสมาชิกและจำนวนเงินที่ส่งงวดชำระหนี้ ส่วนงานวิจัยของสามารถ เตจ๊ะวงศ์ (:2545123-125) ก็ชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมที่มีการกระทำที่ส่งเสริมการดำเนินชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน เช่น การกู้เงินไปทำอาชีพเสริม เพื่อสร้างรายได้เพิ่มขึ้น การใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น และพฤติกรรมที่มีการกระทำให้ตนเองและครอบครัวเดือดร้อนและมีหนี้เพิ่มมากขึ้น เช่น การซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย การพบปะสังสรรค์กับเพื่อนเป็นประจำ การติดการพนัน การลงทุนทำธุรกิจโดยขาดความรู้และประสบการณ์

ความไว้วางใจ
คำประกันเพื่อนให้สามียืมลงทุน
ความจำเป็น
หนี้สะสมจากภาระครอบครัว

ปัจจัยเสริม
ครอบครัวสนับสนุน
เป็นแรงบันดาลใจไม่ก่อนหนี้/ผ่อนหนี้ด้วยเงินลูก
โครงการเสริมช่วยครู
เพิ่มงวด ลดส่ง คงเงินเหลือ
ลดดอกเบี้ย พร้อมมีปันผล
มีเงินยังชีพและผู้ใช้คำปรึกษา
การได้รับการช่วยเหลือให้รวมหนี้

อุปสรรค
การกู้ซ้ำ
ความเสี่ยงของการกู้

แผนภาพ 5-4 กระบวนการการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้
ของกลุ่มครูสภาวะหนี้วิกฤต

5.1.3 แนวทางการลดพฤติกรรมก่อนนี้ของข้าราชการครูของข้าราชการครู

ข้อค้นพบเกี่ยวกับแนวทางลดพฤติกรรมก่อนนี้ของข้าราชการครู แบ่งออกเป็น 2 แนวทางหลัก ได้แก่ แนวทางการลดพฤติกรรมก่อนนี้ด้วยการปรับความคิด และแนวทางการลดพฤติกรรมก่อนนี้ด้วยการเปลี่ยนพฤติกรรม สรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

แนวทางแรก คือ การลดพฤติกรรมก่อนนี้ด้วยการปรับความคิด ประกอบด้วย การสร้างความตระหนักรู้เรื่องความเสี่ยงของการเป็นหนี้ด้วยหลักธรรมจากพระไตรปิฎก การเปลี่ยนความเข้าใจที่ว่า “เป็นครูกู้ง่าย” การฝึกทักษะการคิดเพื่อประเมินความจำเป็นของการกู้ และการเสริมสร้างคุณลักษณะทางจิตด้านการมุ่งอนาคต และควบคุมตน แนวทางการปรับความคิดดังกล่าวอยู่บนฐานแนวคิดการปรับพฤติกรรมปัญญานิยม ซึ่งมีหลักการพื้นฐานว่าคือ กระบวนการทางปัญญามีผลต่อพฤติกรรม สามารถปรับเปลี่ยนได้ และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสามารถกระทำได้โดยการเปลี่ยนกระบวนการทางปัญญา (Dobson, 1998) ทั้งนี้กระบวนการทางปัญญาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นกับบุคคลอย่างเป็นอัตโนมัติ ใน 3 ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรก เป็นการคิดแบบอัตโนมัติ ภาพนึกในใจ ความรู้สึกต่าง ๆ ของบุคคลที่จะมีอิทธิพลต่อบุคคลเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ลักษณะที่สอง เป็นกระบวนการที่บุคคลจะจัดการกับข้อมูลจำนวนมากที่เข้ามาในความคิดโดยเลือกวิธีที่จะประเมินข้อมูลและทำความเข้าใจกับข้อมูลที่น่าสนใจ และลักษณะสุดท้ายเป็นโครงสร้างของการรู้คิด ที่ประกอบด้วย ลักษณะนิสัย การตระหนักในสิ่งต่างๆ ความต้องการ ความเชื่อ การให้ความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ และเป้าหมายของบุคคลที่จะมีอิทธิพลต่อกระบวนการประเมินผลข้อมูล และการจัดการกับพฤติกรรมของตนเอง (Meichenbaum, 1986)

เมื่อพิจารณาการตัดสินใจจะเป็นหนี้ของกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤต และหนี้ปกติแบบกลุ่มเสี่ยง โดยใช้มุมมองจากกระบวนการทางปัญญา ผู้วิจัยพิจารณาว่ามีลักษณะกระบวนการทางปัญญาที่เป็นปัญหาแบบที่เรียกว่าควบคุมกระบวนการทางปัญญาของตนเองได้น้อยเกินไป กล่าวคือ เมื่อมีสิ่งรบกวนกระทบบุคคลจะโต้ตอบกลับไปทันทีและไม่สามารถรอได้ หลักการปรับพฤติกรรมตามแนวคิดกระบวนการทางปัญญาเกี่ยวข้องกับ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ผู้ให้การช่วยเหลือ การตั้งเป้าหมาย และกิจกรรมที่ต้องทำ (Dryden & Golden, 1987) ในส่วนของผู้ให้การช่วยเหลือ ต้องทำหน้าที่ประเมินสภาพการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้มีปัญหาเพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับ ซึ่งอาจจะใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ แบบสำรวจ เป็นต้น รวมทั้งทำหน้าที่ปรับเปลี่ยนกระบวนการทางปัญญา โดยให้ผู้ที่มีปัญหาประเมินความคิดและการรับรู้ของตนด้วยการวิเคราะห์ตนเอง สอนทักษะการแก้ปัญหา ส่วนการตั้งเป้าหมาย เป็นตัวกำหนดวิธีการปฏิบัติและช่วยให้ผู้ที่มีปัญหามองเห็นว่าจะต้องทำอะไร ในสถานการณ์ใด และกิจกรรมที่ต้องทำ มีหลายวิธีที่ใช้ได้แก่ แบบฝึกหัด การเตือนตัวเอง และการชักจูง

ส่วนวิธีการสะกดความคิดเพื่อสะกดพฤติกรรม หรือ NUDGE เป็นแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมแนวใหม่ที่ผสมผสานศาสตร์ทางจิตวิทยาเพื่อนำมาอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ วิธีการสะกดความคิดเพื่อสะกดพฤติกรรมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทั้งก่อนการเป็นหนี้ และขณะการเป็นหนี้ ซึ่งการสะกดก่อนการเป็นหนี้ มุ่งเน้นที่กลุ่มผู้กำลังจะเป็นหนี้เพื่อยับยั้งการก่อหนี้ หรือกระตุ้นให้ก่อหนี้เฉพาะที่จำเป็น

ด้วยวิธีการให้เห็นตัวแบบที่ทุกซ์ทรมานจากการเป็นหนี้ หลักการนี้สอดคล้องกับทฤษฎี Loss Aversion ที่อธิบายว่า บุคคลจะมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับสิ่งที่ตนจะสูญเสียมากกว่าสิ่งที่ตนเองจะได้รับ (Kahneman & Tversky, 1979) ส่วนการสะกิดความคิดขณะที่เป็นหนี้ มุ่งที่กลุ่มกลุ่มผู้ที่เป็นหนี้ เพื่อควบคุมระเบียบวินัยในการชำระหนี้อย่างสม่ำเสมอ และป้องกันการก่อหนี้เพิ่ม ด้วยวิธีการการคล้อยตามคนหมู่มาก (Peer Effect) เช่น ให้ข้อมูลการชำระหนี้ของคนกลุ่มใหญ่ว่าชำระหนี้ตรงเวลา จะสามารถสะกิดให้คนรู้สึกว่าจะต้องชำระหนี้ให้ตรงเวลา ซึ่งการใช้วิธีการคล้อยตามคนหมู่มากเทียบได้กับองค์ประกอบหนึ่งในทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนของ Ajzen (2006) คือ การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง (Subjective Norm) ซึ่งเป็นการรับรู้ถึงความกดดันที่ได้รับจากสังคม ซึ่งหากบุคคลมีการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงสูง จะมีแนวโน้มที่จะมีเจตนาเชิงพฤติกรรมในการกระทำพฤติกรรมนั้น ๆ สูงตามไปด้วย

และแนวทางที่สอง คือ การลดพฤติกรรมการก่อหนี้ด้วยการเปลี่ยนพฤติกรรมที่สำคัญ ประกอบด้วย

1) การปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิต ลดความฟุ้งเฟ้อ โดยประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ บุคคลที่ยึดถือหลักการนี้ต้องเป็นผู้ที่มีความพอดี พอประมาณ พอใจในสิ่งที่มีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงต้องเริ่มที่ตนเอง โดยสร้างรากฐานทางจิตใจให้มั่นคงด้วยการรู้จักพอ ตามทางสายกลางหรือมัธยมาปฏิปทา การชักจูงให้บุคคลเกิดการยอมรับแนวทางดังกล่าว จำเป็นต้องเสริมสร้างพื้นฐานทางจิตใจให้แก่บุคคลเพื่อให้เกิดผลที่พฤติกรรม ลักษณะทางจิตที่สำคัญของความพอเพียง คือ ความมีเหตุมีผล คุณธรรม จริยธรรม และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของดุงเดือน พันธุนาวิน และดวงเดือน พันธุนาวิน (2550) ที่ได้ผสมผสานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์ความรู้ทางทฤษฎีในแนวคิดพฤติกรรมศาสตร์ และได้ปรับกรอบความคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ให้ความสำคัญกับความเป็นสาเหตุและผลของการมีพฤติกรรมพอเพียงพอประมาณ โดยเสนอจิตลักษณะ 3 ประการ ที่เป็นสาเหตุของพฤติกรรมพอเพียง ได้แก่ ความมีเหตุมีผล การมีคุณธรรมจริยธรรม และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี และเสนอผลของพฤติกรรมพอเพียงพอประมาณ 2 ลักษณะ คือ ผลผลิตในเชิงความสมดุลและ ความพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลง และผลลัพธ์ ในเชิงของสภาวะเข้มแข็งและการมีจิตเป็นสุข

2) การฝึกฝนตนเองให้มีทักษะการคิดเชิงบัญชี (Mental Account) ซึ่งเป็นกระบวนการคิดของบุคคลที่แยกแยะเงินออกเป็นส่วน ๆ เพื่อควบคุมไม่ให้มีการใช้เงินผิดวัตถุประสงค์ รวมทั้งต้องมีการจัดลำดับความสำคัญของการใช้จ่าย สอดคล้องกับแนวคิดของ Thaler (1999) ที่นำเสนอหลักการนี้เป็นครั้งแรก โดยมีจุดประสงค์เพื่อเข้าใจกระบวนการตัดสินใจของบุคคลหรือครัวเรือนภายใต้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ เช่น เหตุใดคนจึงตัดสินใจซื้อสินค้า หรือคนจะออมเงินไว้เท่าไร หรือเมื่อไรควรจะซื้อ ผลจากการตัดสินใจที่มีเงินเข้ามาเกี่ยวข้องจะถูกประเมินและจดจำไว้อย่างไร ทั้งนี้ Thaler ได้สรุปไว้ว่า การคิดเชิงบัญชีมีส่วนประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง การตัดสินใจโดยใช้การคิดเชิงบัญชี (Mental Accounting Decision Making) เป็นการประเมินผลลัพธ์ของสถานการณ์ต่าง ๆ และแนวทางตัดสินใจในแต่ละสถานการณ์ รวมถึงการจดจำ การประเมินผลลัพธ์ และแนวทางการตัดสินใจมาเป็นประสบการณ์เพื่อใช้ในการตัดสินใจล่วงหน้า ส่วนที่สอง บัญชีคิดในใจ เป็นระบบการคิดโดยจัดสรรเงินที่ได้มาและใช้จ่ายไปออกเป็นหมวดหมู่ และส่วนสุดท้าย คือ ความคิดต่อขอบเขตของปัญหา และการใช้การคิดเชิงบัญชีอย่างยืดหยุ่นเพื่อการประเมินการตัดสินใจ เป็นการสร้างกรอบความคิดมุมมอง

ที่มีต่อปัญหาที่ต้องการการตัดสินใจในแบบต่าง ๆ นอกจากนี้ยังสนับสนุนได้จากผลการศึกษาที่สอดคล้องกับ ปิยา สมบัติวัฒนา (2554) ที่พบว่านิสิตปริญญาโทภาคนอกเวลาราชการ สาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีการนำการคิดเชิงบัญชีเพื่อจัดการการเงินให้มีเงินออม ประกอบด้วย การตัดสินใจโดยใช้การคิดเชิงบัญชี การนำบัญชีคิดในใจมาจัดแบ่งประเภททรัพย์สินสมบัติหรือวางแผนงบประมาณรายจ่ายแบ่งแยกตามประเภทค่าใช้จ่าย และความคิดต่อขอบเขตของปัญหาและการใช้การคิดเชิงบัญชีอย่างยืดหยุ่น

และ 3) การสร้างระบบการควบคุมตนเองให้มีการออมควบคู่กับการชำระหนี้ กล่าวคือ เมื่อตัดสินใจ จะกู้เงินแล้ว ต้องกำหนดให้ตนเองเข้าสู่ระบบการออมแบบอัตโนมัติ (Default Effect) ด้วยการฝากเงิน ให้มีสัดส่วนเป็นครึ่งหนึ่งของจำนวนเงินที่กู้ แนวทางปฏิบัติในลักษณะนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Thaler (2016) ที่คิดโครงการ Save More Tomorrow (พรุ่งนี้จะออมมากขึ้น) โดยกำหนดให้พนักงานเข้าสู่ระบบการออม แบบอัตโนมัติและหากต้องการลาออกต้องทำเรื่องลาออกเอง ซึ่งการให้เริ่มออมแบบอัตโนมัตินี้เพื่อ ลดอุปสรรคทางพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทางการเงิน เช่น บุคคลมีความเกียจคร้าน หรือเฉื่อยชา ที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ที่เคยทำด้วยเหตุผลที่เกียจคร้านออกแรงแม้จะเป็นเรื่องเล็ก ๆ ก็ตาม หรือบุคคล เห็นแก่วินัยมากกว่าอนาคต ดังนั้นเงินที่หามาได้ก็จะใช้ทันที หรือคนส่วนใหญ่มีลักษณะผลัดวันประกันพรุ่ง เป็นต้น

แนวทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ดังกล่าวข้างต้น เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับงานวิจัยในอดีต ที่เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยการปรับเปลี่ยนค่านิยมทางวัตถุ หักส้นคต และควบคุม พฤติกรรมของตนเองในการใช้จ่ายเงิน ด้วยการทำบัญชีรายรับรายจ่าย บัญชีครัวเรือน เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี ในการวางแผนการใช้จ่ายเงิน ใช้ชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ใช้เวลาว่างในการประกอบอาชีพเสริม (รุ่งทิพย์ ถ้ำทอง, 2556: 32-42; ณรงค์ ไกรกิจราษฎร์ ประภาพร ไกรกิจราษฎร์ และพิรุณ กาสาย, 2549: 49)

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ แบ่งออกเป็น 3 มาตรการ ตามระดับความรุนแรง ของสถานภาพการเป็นหนี้ในแต่ละกลุ่มข้าราชการครู ได้แก่ มาตรการเชิงแก้ไข สำหรับกลุ่มครูที่มีสถานะ หนี้วิกฤต มาตรการเชิงป้องกัน สำหรับกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติ และมาตรการเชิงส่งเสริม สำหรับ กลุ่มนักศึกษาครูที่จะกลายเป็นข้าราชการครูในอนาคต ในแต่ละมาตรการมีรายละเอียดดังนี้

มาตรการเชิงแก้ไข เป็นแนวทางสำหรับกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้วิกฤต

ระดับบุคคล:

1. จากการศึกษาพบว่า กลุ่มหนี้วิกฤตถูกฟ้องเนื่องจากการค้ำประกันให้แก่เพื่อนหรือคนรู้จัก ดังนั้น จึงต้อง “รู้เท่าทันและประเมินความเสี่ยงของการค้ำประกัน” อย่างรอบคอบ ก่อนตัดสินใจ โดยพิจารณาคุณสมบัติของผู้ที่จะไปค้ำประกัน ทั้งในมิติของความมั่นคง

ในการทำงาน คือ ไม่มีแนวโน้มที่จะโยกย้ายพื้นที่ ไม่มีประวัติเสียในการทำงาน มิติความมั่นคงทางครอบครัว คือ ความรับผิดชอบต่อค่าใช้จ่ายในครอบครัว สถานะทางการเงินหรือสินทรัพย์ รวมถึงความมีวินัยทางการเงิน และลักษณะนิสัยทางการเงิน

2. เนื่องจากครูในสถานะหนี้วิกฤตส่วนใหญ่จะตอบสนองต่อแหล่งเงินกู้ในระบบทุกแหล่ง โดยกู้แบบเต็มเพดาน แม้ว่าเหตุจำเป็นที่ต้องใช้เงินไม่ถึงวงเงินกู้ก็ตาม และเมื่อไม่สามารถชำระได้ทันในกำหนดจึงเพิ่มแหล่งเงินกู้จนครบระบบ เพื่อนำเงินมาโยกย้ายจ่ายดอกเบี้ย ดังนั้น จึงต้อง “ไม่เยอะ ไม่ยัด ไม่โยก” กล่าวคือ “ไม่กู้หลายแหล่ง ไม่กู้เต็มเพดาน และไม่โยกย้ายจ่ายหนี้” เพื่อป้องกันการเกิดปัญหาไม่มีทางออกที่สุดท้ายแล้วทำให้รับภาระหนี้ไม่ไหวจนถูกฟ้องร้อง
3. กรณีมีคู่สมรสที่เป็นข้าราชการ ต้องกู้เพียงคนใดคนหนึ่งเท่านั้น หรือ “กู้เดี่ยว” เพราะหากเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝัน คู่สมรสยังสามารถมีสิทธิในการกู้เพื่อบรรเทาหรือแก้ปัญหาทางการเงินได้
4. สาเหตุสำคัญของปัญหาหนี้วิกฤตเกิดจากการคิดว่าการเป็นหนี้ทำให้มีเครดิต และมีพฤติกรรมใช้เงินฟุ่มเฟือย ดังนั้น จึงต้อง “ปรับวิธีคิด ปิดกระแส” กล่าวคือ “ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง” ในปัจจุบันครูส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างดี ทั้งจากโครงการรณรงค์โดยหน่วยงานภาครัฐ และด้วยช่องทางอื่น แต่ยังคงพบว่า ครูที่อยู่ในสถานะหนี้วิกฤตไม่สามารถนำหลักคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงเท่าที่ควร

ระดับหน่วยงาน:

1. สหกรณ์ออมทรัพย์ครูต้องมี “ระบบกลไกการติดตามผู้กู้และคุ้มครองผู้ค้ำประกัน” กล่าวคือ สหกรณ์ออมทรัพย์ครูควรกำหนดคุณสมบัติของผู้กู้ต้องเป็นผู้ที่มีสินทรัพย์ หรือหุ้นสหกรณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีมูลค่าไม่ต่ำกว่าร้อยละ 30 ของวงเงินกู้ เพื่อเป็นหลักประกันสำหรับกรณีที่ผู้กู้ไม่สามารถชำระหนี้ได้ภายในกำหนดเวลา และสร้างเงื่อนไขเกี่ยวกับการโยกย้ายพื้นที่ในการทำงาน เช่น กรณีผู้กู้ชำระหนี้ สหกรณ์ออมทรัพย์ครูได้ไม่เกินร้อยละ 70 ของเงินเดือน จะไม่สามารถโยกย้ายพื้นที่ทำงาน และมีระบบติดตามผู้กู้กรณีที่โยกย้ายพื้นที่ทำงานด้วยการจัดทำฐานข้อมูลแหล่งเงินกู้ในระบบทั้งหมดของข้าราชการครู ดูแลระบบโดยสหกรณ์ออมทรัพย์ครูร่วมกับธนาคารพันธมิตร เพื่อให้ยังคงสามารถหักเงินชำระหนี้จากระบบเงินเดือนกลับมายังสหกรณ์ครูในพื้นที่ทำงานเดิมที่กู้ไว้ได้อย่างต่อเนื่อง โดยไม่ต้องเรียกเก็บจากผู้ค้ำประกัน
2. แหล่งเงินกู้ในระบบควรมี “การเชื่อมโยงฐานข้อมูล” เพื่อให้สามารถตรวจสอบสถานะทางการเงิน ความพร้อมในการชำระเงินต้นและดอกเบี้ยของผู้กู้ โดยหากพบว่า

ผู้กู้มีเงินเหลือสำหรับใช้จ่ายในการดำรงชีวิตไม่ถึงร้อยละ 30 ตามนโยบายของรัฐ จำเป็นต้องพิจารณาความเหมาะสมในการขอใช้สิทธิกู้ครั้งต่อไปอย่างเคร่งครัด

3. สถานศึกษาโดยผู้บริหารควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติตนเกี่ยวกับการบริหารจัดการตนเองด้านการเงิน มีวินัย ใช้จ่ายเพียง ด้วยการสร้างสภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศส่งเสริมให้ครูและบุคลากรในโรงเรียนความรู้ ทักษะ และค่านิยมที่ดีต่อการพึ่งพาตนเอง ไม่เน้นวัตถุนิยม

มาตรการเชิงป้องกัน เป็นแนวทางสำหรับกลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติ

ระดับบุคคล:

1. จากการศึกษาพบว่า กลุ่มครูที่มีสถานะหนี้ปกติเห็นว่าอาชีพครูเอื้อต่อการเป็นหนี้ และสหกรณ์ออมทรัพย์ยอมให้ครูกู้ได้ไม่สิ้นสุด เป็นเงื่อนไขสำคัญของการเป็นหนี้ ดังนั้น จึงควรต้องลดความเสี่ยง เลี่ยงความอยาก กล่าวคือ ต้อง **“ประเมินความจำเป็นของการกู้”** ว่าเป็นการกู้ที่คุ้มค่าหรือไม่ เป็นการกู้ที่ทำให้ชีวิตมีความก้าวหน้าในอนาคตหรือช่วยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นหรือไม่ โดยกู้ในวงเงินเท่ากับจำนวนที่จำเป็นต้องใช้ และปรับความคิดหรือทัศนคติที่มีต่อการเป็นหนี้ โดยจะต้องไม่ยอมเป็นหนี้เพียงเพื่อให้ได้ทรัพย์สินที่ต้องการตามความอยากได้อย่างมีเท่านั้น
2. มาตรการป้องกันที่จะช่วยให้ครูกลุ่มสถานะหนี้ปกติมีความสามารถในการชำระหนี้ได้ตามกำหนดเวลาและไม่ก้าวเข้าสู่กลุ่มเสี่ยงหนี้วิกฤต คือ **“การทำบัญชีครัวเรือนและวางแผนบริหารจัดการเงิน”** เพื่อช่วยควบคุมการใช้จ่ายเงินให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการกู้ และลดค่าใช้จ่ายที่เกินความจำเป็น
3. จากการศึกษาพบว่า สมาชิกในครอบครัวเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้กลุ่มครูสถานะหนี้ปกติมีความสามารถในการชำระหนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น สมาชิกในครอบครัวของครูที่อยู่ในกลุ่มนี้จำเป็นต้องมีความเข้าใจซึ่งกันและกันเมื่อตกอยู่ในสถานะเป็นหนี้ โดยช่วยกันเสริมพลังบวกและสร้างแรงบันดาลใจให้ครูไม่ก่อหนี้เพิ่ม และไม่กู้ซ้ำ เพราะการกู้ซ้ำเป็นปัจจัยอุปสรรคสำคัญที่ส่งผลต่อความสามารถในการชำระหนี้

ระดับหน่วยงาน:

หน่วยงานภาครัฐควรจัดโครงการช่วยเหลือเพื่อบรรเทาหนี้ เช่น **โครงการรวมศูนย์ชำระหนี้** กรณีที่ครูมีแหล่งหนี้ในระบบหลายแหล่ง ควรรวมให้เป็นแหล่งเดียวและบริหารจัดการการผ่อนชำระหนี้ผ่านระบบเงินเดือน ป้องกันการกู้ซ้ำซ้อน **โครงการเพิ่มงวดลดเงินส่ง คงเงินเหลือ** เพื่อช่วยขยายระยะเวลาในการผ่อนชำระหนี้ โดยลดจำนวนเงินส่งในแต่ละงวดเพื่อให้ครูมีเงินเหลือเพียงพอต่อการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน จะได้ไม่ไปกู้นอกระบบหรือกู้แหล่งอื่นเพิ่มเติม **โครงการพักชำระดอกเบี้ย** กรณีที่ผู้กู้

มีประวัติการชำระหนี้ที่ดี โดยยังคงให้ชำระหนี้ในส่วนของเงินต้นอย่างต่อเนื่อง แต่ให้เวลาพักชำระดอกเบี้ยแทน เพื่อลดจำนวนเงินต้นลงอย่างต่อเนื่องและเพิ่มโอกาสให้ครูพ้นสภาพหนี้ในที่สุด **โครงการลดดอกเบี้ยต้น** สำหรับผู้ที่มีประวัติการชำระหนี้ดี เป็นการช่วยลดภาระการชำระหนี้ในส่วนของดอกเบี้ยลง โดยนำเงินที่เกิดจากการทยอยดอกเบี้ยมาเป็นเงินปันผลให้แก่ผู้กู้ในภายหลัง **โครงการที่ปรึกษาการเงิน** เพื่อคอยให้คำปรึกษาปัญหาและช่วยวางแผนการบริหารจัดการการชำระหนี้ให้แก่ผู้กู้

มาตรการเชิงส่งเสริม เป็นแนวทางสำหรับกลุ่มนักศึกษาครู

จากข้อค้นพบในงานวิจัยที่พบว่า ข้าราชการครูส่วนใหญ่จะมีสถานะหนี้ตั้งแต่เริ่มบรรจุ หรือ มีสิทธิ์ในการกู้ยืมเงินสหกรณ์ออมทรัพย์ครู ด้วยมีค่านิยมทางบวกเกี่ยวกับการเป็นหนี้ กล่าวคือ เป็นหนี้ เพราะต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จะช่วยกระตุ้นให้เกิดความขยัน ประหยัด และอดทน ถือเป็นการลงทุนอย่างหนึ่ง ซึ่งหากผู้กู้ขาดการวางแผน ไม่มีวินัยหรือไม่สามารถบริหารจัดการการเงินได้จะส่งผลให้เกิดปัญหาหนี้สินตามมา ดังนั้น เพื่อลดปัญหาดังกล่าวที่อาจเกิดกับข้าราชการครูรุ่นใหม่ ซึ่งอยู่ภายในสังคมที่เต็มไปด้วยวัตถุนิยม และบริโภคนิยม จึงเป็นบทบาทสำคัญของสถาบันผลิตครู ที่ควรอบรมให้ความรู้ ปลุกฝังทัศนคติ ค่านิยมทางสังคมที่ดีงาม รวมถึงส่งเสริมลักษณะนิสัยในการสร้างวินัยทางการเงิน และให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการทางการเงินให้กับนักศึกษาครู โดยสอดแทรกในหลักสูตรการผลิตครูทุกชั้นปี บ่มเพาะให้เกิดความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาที่จะเกิดตามมาจากการเป็นหนี้ ทั้งปัญหาที่จะส่งผลกระทบต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และหน้าที่การงาน

5.2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. จากการศึกษาพบว่า กระบวนการรู้คิดความสามารถในการตัดสินใจของครูที่เป็นหนี้ มีความสำคัญต่อการสร้างหนี้และชำระหนี้ ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการพัฒนารูปแบบ หรือโปรแกรมปรับเปลี่ยนการรู้คิดให้กับกลุ่มครูที่เป็นหนี้ เพื่อเพิ่มความสามารถในการตัดสินใจให้แก่ครูที่เป็นหนี้ ให้สามารถลดการสร้างหนี้และสามารถคิดหาแนวทางในการชำระหนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยตนเอง
2. จากการศึกษาพบว่า สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ข้าราชการครูส่วนใหญ่ตัดสินใจกู้หนี้ คือ โครงการของหน่วยงานภาครัฐและธนาคารที่เกิดจากนโยบายต่าง ๆ ของภาครัฐ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือและยกระดับคุณภาพชีวิตของข้าราชการครู แต่กลายเป็นเสมือนดาบสองคมที่ส่งเสริมให้ข้าราชการครูเกิดค่านิยมที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับการเป็นหนี้ ดังนั้น จึงควรมีการศึกษาวิจัยเชิงประเมินโครงการต่าง ๆ เพื่อวิเคราะห์หาปัจจัยส่งเสริมและปัจจัยอุปสรรคที่มีผลต่อการดำเนินงานของโครงการนั้น และนำมาสู่การสร้างข้อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงโครงการเพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นต่อไป
3. จากการศึกษางานวิจัยในอดีตจนถึงปัจจุบันพบว่า มีนักวิชาการ นักการศึกษา และนักวิจัยจำนวนมากให้ความสำคัญและสนใจศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับการเป็นหนี้สินของข้าราชการครู โดยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวิจัยโดยใช้เทคนิควิธีการเชิงสำรวจ ซึ่งทำให้ได้ทราบสภาพและข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา แต่ยังไม่พบว่ามีงานวิจัยมาต่อยอดองค์ความรู้ในเชิงวิชาการและเชิงประยุกต์ใช้ ดังนั้น จึงควรมีการทำวิจัย

เชิงพัฒนาโดยประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณมาร่วมกันหาสาเหตุของสภาพปัญหาที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้เงิน หรือพฤติกรรมการเป็นหนี้ที่เป็นปัจจุบันในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบหรือแนวทางในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหา โดยมุ่งเน้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิด มุมมองทัศนคติ และพฤติกรรมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในตัวเอง และนำรูปแบบหรือแนวทางนั้นมาทดลองใช้และติดตามการเปลี่ยนแปลง องค์ความรู้ที่ได้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งทั้งในเชิงวิชาการ และเชิงประยุกต์ใช้ ทั้งนี้ในเบื้องต้นอาจศึกษานำร่องโดยการพัฒนาหรือส่งเสริมลักษณะดังกล่าวในนักศึกษาครูเพื่อเป็นโมเดลต้นแบบ

บรรณานุกรม

- กันต์ อินทวงศ์. (2552). แนวทางการแก้ไขปัญหานี้ล้นครูที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน. สืบค้น 22 มิถุนายน 2559, จาก <http://www.oteq.go.th/?p=oteq-page&id=622>
- กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์. (2553). พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร. (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). แนวทางการนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา. กรุงเทพฯ: ศูนย์ประสานงาน คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2547). การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ
- จุฑามาศ ประโคทัง. (2556). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการชำระหนี้ของสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์ครู ขอนแก่น จำกัด. รายงานการศึกษาอิสระ บธ.ม. (การจัดการ). ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จุฑารัตน์ โทษาธรรม. (2548). สภาพหนี้สินกับความเครียดในที่ทำงานของข้าราชการครู. สารนิพนธ์ ศศ.ม. (จิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ. สืบค้น 5 พฤศจิกายน 2558, จาก <http://www.thailis.or.th/tdc/>
- เจริญ ภูวจิตร. (2550). ปัญหาหนี้สินของข้าราชการครูกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา, 27(1): 31-34.
- ชัยญา ประสุริภักษ์. (2557). การศึกษาพฤติกรรมและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเป็นหนี้ของข้าราชการครูในจังหวัดมหาสารคาม. รายงานการศึกษาอิสระ ศ.ม. (เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ). ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ณรงค์ ไกรกิจราษฎร์ ประพาพร ไกรกิจราษฎร์ และพิรุณ กาสาย. (2549). ความคิดเห็นต่อแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของข้าราชการครู สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายุทธยา เขต 1. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). พิษณุโลก: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ดาว นามบัณฑิต. (2542). สภาพหนี้สินและความคิดเห็นต่อแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของข้าราชการครูสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดหนองบัวลำภู. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เดชา พจนสุนทร. (2541). ครูกับภาวะหนี้สิน. สารนิพนธ์ สส.ม. (สังคมสงเคราะห์ศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ดุจเดือน พันธมนาวิน และ ดวงเดือน พันธมนาวิน. (2550). หลักเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล: ทฤษฎี และผลการวิจัยเพื่อสร้างดัชนีในแนวจิตพฤติกรรมศาสตร์. *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์*, 47(1): 27-79.
- ดวงเดือน พันธมนาวิน. (2551). *การวิจัยเพื่อการพัฒนาเครื่องมือวัดทางจิตแบบพอระดับใน บริบทของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัย แห่งชาติ.
- ทิพพาศรี อินทะกุล. (2547). *การศึกษามูลเหตุภาวะหนี้สินและความต้องการในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของ ข้าราชการครู สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ในโครงการเงินทุนหมุนเวียนเพื่อแก้ไข ปัญหาหนี้สินข้าราชการครู*. วิทยานิพนธ์ ค.อ.ม. (บริหารอาชีวและเทคนิคศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิต วิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ. สืบค้น 5 พฤศจิกายน 2559, จาก <http://www.thailis.or.th/tdc/>
- ทีมข่าว CLICK. (2553, 17 มกราคม). เป็นครู = เป็นหนี้ : วงจรชีวิตครูไทย. ผู้จัดการรายวัน. สืบค้น 6 พฤศจิกายน 2559, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000006884>
- ธานี ชัยวัฒน์. (2561). เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมว่าด้วย “การตัดสินใจ”. เอกสารประกอบการบรรยาย. สืบค้น 15 พฤศจิกายน 2561, จาก <http://www.oja.go.th/TH/wp-content/uploads/2018/03/23-03-61-M.pdf>
- นครเรศ ราชจรัส. (2551). *พฤติกรรมกรรมการบริหารของครูที่มีหนี้สินในจังหวัดพะเยา*. การค้นคว้าอิสระ ศ.ม. (เศรษฐศาสตร์). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นันทรัตน์ จิโรภาส. (2552). *ภาวะหนี้สินของข้าราชการครู โรงเรียนประถมศึกษา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนามนุษย์และสังคม). สงขลา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. สืบค้น 6 พฤศจิกายน 2559, จาก <http://kb.psu.ac.th/psukb/bitstream/2010/5812/1/307673.pdf>
- นิตยา คุ่มพงษ์; เมรีนา ปลื้มปัญญา; และ มานิตย์ มัลลวงค์. (2548). *รายงานการวิจัยเรื่องความต้องการสินเชื่อ และภาระหนี้สินของข้าราชการครู สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ปี พ.ศ. 2544*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลล้านนา. สืบค้น 5 พฤศจิกายน 2559, จาก <http://www.thailis.or.th/tdc/>
- นิรัตน์ สมศรี. (2541). *มูลเหตุจูงใจให้ข้าราชการครูเป็นหนี้สหกรณ์ออมทรัพย์ครูอุดรธานี*. สารนิพนธ์ สส.ม. (สังคมสงเคราะห์ศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญชู ไตรรัตน์รังสี. (2539). *ทัศนคติต่อการเป็นหนี้ ค่านิยมทางวัตถุ และการเป็นหนี้ของครูโรงเรียนเอกชน ในเขตปริมณฑล กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาสังคม). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์.
- เบญจมาศ กิ่งดี. (2552). *การเป็นหนี้ของข้าราชการครู*. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (สถิติประยุกต์และเทคโนโลยี สารสนเทศ). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

- . (2552, กันยายน-ธันวาคม). ทศนคติต่อการเป็นหนี้ของข้าราชการครู. *วารสารสุทธิปริทัศน์*. 23(71): 147-160. สืบค้น 5 พฤศจิกายน 2559, จาก <http://www.dpu.ac.th/dpurc/assets/uploads/magazine/1zqrdou7ch1cwgc0so.pdf>
- ปิยดา สมบัติวัฒนา. (2554). *การคิดเชิงบัญชีเพื่อการจัดการการเงินส่วนบุคคลของนิสิตปริญญาโท สาขา สังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปรีชา วิทยาภรณ์ นกตล เจนอักษร และประเสริฐ อินทร์รักษ์. (2561, มกราคม-เมษายน). กระบวนการแก้ไขปัญหา หนี้สินของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา. *วารสารวิชาการครุศาสตร์อุตสาหกรรม พระจอมเกล้าพระนครเหนือ*. 9(1): 85; 88-89.
- ปวีณา รวดเจริญ. (2554). *การศึกษาพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครูในจังหวัดร้อยเอ็ด*. การศึกษาอิสระ ศ.ม. (เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ). ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พงศกร พุดตานทอง. (2554). *ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อภาระหนี้สินของครูและบุคลากรโรงเรียนน่านคริสเตียนศึกษา จังหวัดน่าน*. วิทยานิพนธ์ บธ.ม. (การจัดการทั่วไป). ลำปาง: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- พรรณี ตั้งใจสถาปตย์. (2555). *หลักสูตรล้างหนี้ให้แก่ครู*. ส่วนสื่อประชาสัมพันธ์ สำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์ กองประชาสัมพันธ์. สืบค้น 5 พฤศจิกายน 2559. จาก https://hq.prd.go.th/prtechnicaldm/ewt_news.php?nid=1947&filename=index
- พศิน รัชเดชาชนนท์. (2552). *รัฐบาลจัดสรรเงินงบประมาณให้ข้าราชการครูกู้ยืมตามโครงการเงินทุนหมุนเวียนเพื่อแก้ไขหนี้สินข้าราชการครู*. *วารสารข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา*. 29(3): 29-38.
- พิชัย ลิมานนท์ดำรงค์. (2547). *การศึกษาภาวะหนี้สินของสมาชิกโครงการสินเชื่อเพื่อพัฒนาชีวิตครู จังหวัด สกลนคร*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา). อุตรธานี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี. สืบค้นเมื่อ 5 พฤศจิกายน 2559, จาก <http://www.thailis.or.th/tdc/>
- พิชชากร แจ่มศรี. (2550). *ภาวะหนี้สินและแนวทางการบริหารหนี้สินของสหกรณ์ออมทรัพย์ครูนนทบุรี จำกัด*. ปัญหาพิเศษ วท.ม. (เศรษฐศาสตร์สหกรณ์).แพร่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- พิมพ์ิตา โยธาสุมุท. (2553). *ปัญหาครู-ปัญหาการศึกษาไทย* (เนื่องในวันครู 16 มกราคม). สืบค้น 6 พฤศจิกายน 2559. จาก [dhttp://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=15317&Key=hotnews](http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=15317&Key=hotnews)
- เพชรดำ ธนุศรี. (2545). *ทำอย่างไรหนี้สินครูไทย...จะลดลง*. *ศึกษาศาสตร์*. 25(2): 38-39.
- ภัทรภรณ์ อยู่นาน. (2560). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดภาระหนี้สินของข้าราชการครูในจังหวัดปทุมธานี*. วิทยานิพนธ์ บธ.ม. (บริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรังสิต.

- เมรีนา ปลื้มปัญญา. (2543). รายงานการวิจัยเรื่องความต้องการสินเชื่อและภาระหนี้สินของข้าราชการครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา. สืบค้น 5 พฤศจิกายน 2559, จาก <http://www.thailis.or.th/tdc/>
- ยุพา กิตติคุณธรรม. (2549). ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเป็นหนี้สินของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการ เขต 1.วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (การวัดและประเมินผลการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง. สืบค้น 5 พฤศจิกายน 2559, จาก <http://www.thailis.or.th/tdc/>
- รุ่งทิพย์ ถ้าทอง. (2556). การใช้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการหนี้สินของข้าราชการครูประถมศึกษาในอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง. การค้นคว้าอิสระ ศศ.ม. (เศรษฐศาสตร์การเมือง). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ลัดดาวัลย์ พีรพัฒน์กุล. (2543). การจัดสวัสดิการเพื่อผ่อนคลายภาวะหนี้สินของข้าราชการครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วรวรรณ ฤทธิเกรียงไกร. (2553). ภาระหนี้สินของครูโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานครในเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานครเขตการปกครองเขตคลองเตย. สารนิพนธ์ศ.ม. (เศรษฐศาสตร์การพัฒนามนุษย์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วรากรณ์ สามโกเศศ. (2554, 22 กันยายน). หนี้สินครูก้าวกระโดด. มติชนรายวัน. สืบค้น 6 พฤศจิกายน 2559, จาก http://www.varakorn.com/upload/page/22_sep_11_daily.pdf
- สมบุญ เกียรติกุล. (2550). ภาวะหนี้สินและแนวทางการบริหารหนี้สินของสหกรณ์ออมทรัพย์ครูสุโขทัย จำกัด. ปัญหาพิเศษ วท.ม. (เศรษฐศาสตร์สหกรณ์). แพร่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สุนทร กลุณนวรพงศ์. (2544). ตามรอยพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง-ทฤษฎีใหม่. กรุงเทพฯ: ชมรมเด็กจัดพิมพ์.
- สมพรเทพสีทา. (2548). เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ. กรุงเทพฯ: สภาอวุพพุทธิสมาคมแห่งชาติ
- สามารถ เตชะวงศ์. (2545). ค่านิยมและพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของข้าราชการครูที่มีหนี้สิน. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษานอกระบบ). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- โสภณ จันทรเจิม. (2551). ความคิดเห็นเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดหนี้และการแก้ไขหนี้สินของข้าราชการครูประถมศึกษาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี. การศึกษาค้นคว้าอิสระ ศศ.ม. (พัฒนสังคมศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู. (2539). รายงานผลการสัมมนาเกี่ยวกับการจัดตั้งเงินทุนหมุนเวียนเพื่อการแก้ไขปัญหาหนี้สินข้าราชการครู. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.
- (2540). รายงานผลการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่องการแก้ไขปัญหาหนี้สินข้าราชการครู วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2540 ณ โรงแรมเอเชีย กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.

- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา. (2550). *ครบเครื่องเรื่องแก้หนี้ครู : กรณีศึกษาจากเค้าโครงเรื่องจริง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *รายงานผลการสำรวจความพึงพอใจของข้าราชการครูที่มีต่อการให้บริการเงินทุนหมุนเวียนเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินข้าราชการครู ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2560*. กรุงเทพฯ: ถ่ายเอกสาร.
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2561). *รายงานผลการสำรวจความพึงพอใจของข้าราชการครูที่มีต่อการให้บริการเงินทุนหมุนเวียนเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินข้าราชการครู ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2561*. กรุงเทพฯ: ถ่ายเอกสาร.
- สำรวม จงเจริญ. (2546). การศึกษาวิจัยปัญหาหนี้สินข้าราชการครู 2544. *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์*. 43(1): 187-212. สืบค้นเมื่อ 5 พฤศจิกายน 2559, จาก http://library1.nida.ac.th/nida_jour0/NJv43n1_06.pdf
- อเนก ศรีสำราญรุ่งเรือง. (2550). *ภาวะหนี้สินและแนวทางการบริหารหนี้สินของสหกรณ์ออมทรัพย์ครูสามัญศึกษา จังหวัดเลย จำกัด. ปัญหาพิเศษ วท.ม. (เศรษฐศาสตร์สหกรณ์)*. แพร่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- อินทร์ ศรีคุณและคณะ. (2527). *การสำรวจสภาพหนี้สินของครูในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา*. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- อภิชัย พันธเสน และคณะ. (2550). *โครงการศึกษาวิจัยเพื่อจัดทำดัชนีวัดภาวะเศรษฐกิจพอเพียงและสังคม โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- อภิชัย พันธเสน และคณะ. (2542). *เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์.
- Ajzen, Icek. (2006). Construction a TpB questionnaire: Conceptual and methodological considerations. Retrieved June 17, 2019, from <http://www.people.umass.edu/ajzen/pdf/tpb.measurement.pdf>.
- Dobson, K.S. (1998). *Handbook of cognitive: Behavioral therapy*. London: Hutchinson.
- Dryden, W. & Golden, W.L. (1987). *Cognitive-behavioral approaches to psychotherapy*. Cambridge: Hemisphere publishing corporation.
- Johnson and Seifert. (1994). Sources of the Continued Influence Effect: When Misinformation in Memory Affects Later Inferences. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 20 (6): 1420-1436.

- Kahneman, D. & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica: Journal of the econometric society*, 263-291.
- Meichenbaum, D.H. (1986). *Cognitive behavior modification, In Helping people change*, p346-380. Edited by Kanfer, F.H. & Goldstein, A.P. New York: Pergamon Press.
- Pohl, R. F. (2004). *Cognitive illusions: A handbook on fallacies and biases in thinking, Judgement and memory*. Hove and N.Y.: Psychology Press.
- Thaler, R.H. (2016). *Misbehaving: The making of behavioral economics*. UK: Penguin Random House.
- Thaler, R.H. (1999). Mental accounting matters. *Journal of Behavioral Decision Making*. 12: 183-206.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
ภาคผนวก ข	ตัวอย่างบทสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ข้อมูล
ภาคผนวก ค	แผนภาพสรุปการสนทนากลุ่มเพื่อค้นหาแนวทางลดพฤติกรรมก่อกวน

ภาคผนวก ก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นแนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างเพื่อตอบจุดประสงค์การวิจัยข้อ 1 และข้อ 2 และส่วนที่ 2 เป็นแนวคำถามสนทนากลุ่มเพื่อตอบจุดประสงค์การวิจัยข้อ 3 มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 แนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง

- 1.1 แนวคำถามสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มครูที่อยู่ในสถานะหนี้วิกฤต และหนี้ปกติ
- 1.2 แนวคำถามสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มครูที่อยู่ในสถานะพ้นหนี้
- 1.3 แนวคำถามสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่น ๆ

ส่วนที่ 2 แนวคำถามสนทนากลุ่ม

2.1 แนวคำถามสนทนากลุ่มสำหรับกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิจากสหกรณ์ออมทรัพย์ นักวิชาการด้านการบริหารและเศรษฐศาสตร์ และข้าราชการครูที่มีประสบการณ์การเป็นหนี้

ส่วนที่ 1 แนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง

1.1 แนวคำถามสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มครูที่อยู่ในสถานะหนี้วิกฤต และหนี้ปกติ

แนวคำถามสัมภาษณ์
สำหรับกลุ่มข้าราชการที่อยู่ในสถานะหนี้ (หนี้ชั้นวิกฤต และหนี้ปกติ)

จุดประสงค์:

เพื่อทำความเข้าใจสถานะการเป็นหนี้ กระบวนการการเป็นหนี้ และเงื่อนไขที่ส่งเสริมและขัดขวางความสามารถในการชำระหนี้ จากมุมมองของข้าราชการครู

ระยะเวลาการสัมภาษณ์:

1-2 ชั่วโมง

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. ประเด็นมุมมองเกี่ยวกับหนี้
 - 1.1 ท่านเข้าใจว่าหนี้ คืออะไร
 - 1.2 หนี้มีความหมายต่อชีวิตของท่านอย่างไร
2. ประเด็นเรื่องกระบวนการเป็นหนี้
 - 2.1 เพราะเหตุใดท่านจึงตัดสินใจเป็นหนี้ และคิดว่าตัดสินใจถูกหรือไม่
 - 2.2 ขอให้ท่านเล่าว่า ท่านเข้าสู่การเป็นหนี้ได้อย่างไร
 - 2.3 อะไรคือสาเหตุของการเข้าสู่การเป็นหนี้ในแต่ละช่วง
 - 2.4 ใครเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเข้าสู่การเป็นหนี้ในแต่ละช่วง
 - 2.5 เมื่อเข้าสู่การเป็นหนี้ ท่านรู้สึกอย่างไร
 - 2.6 เมื่อเข้าสู่การเป็นหนี้ ท่านเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร
 - 2.7 ท่านใช้ชีวิตในขณะที่เป็นหนี้ได้อย่างไร
3. ประเด็นเรื่องความสามารถในการชำระหนี้
 - 3.1 ให้ท่านประเมินว่าท่านมีความสามารถในการชำระหนี้ในระดับใด เพราะอะไรจึงประเมินเช่นนั้น
 - 3.2 เพราะเหตุใด แหล่งเงิน/ผู้ให้กู้จึงอนุมัติให้ท่านกู้เงิน
 - 3.3 ท่านคิดว่าความสามารถในการชำระหนี้พิจารณาจากอะไรบ้าง
4. ประเด็นเรื่องมูลเหตุของความสามารถในการชำระหนี้
 - 4.1 อะไรคือสิ่งสนับสนุนการชำระหนี้ของท่าน
 - 4.2 อะไรคือสิ่งขัดขวางการชำระหนี้ของท่าน
 - 4.3 ท่านคิดว่าจะต้องทำอย่างไรจึงจะพ้นหนี้

1.2 แนวคำถามสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มครูที่อยู่ในสถานะพ้นหนี้

แนวคำถามสัมภาษณ์
สำหรับข้าราชการครูที่พ้นสถานะหนี้

จุดประสงค์:

เพื่อทำความเข้าใจสถานะการเป็นหนี้ กระบวนการการเป็นหนี้ และเงื่อนไขที่ส่งเสริมและขัดขวางความสามารถในการชำระหนี้ จากมุมมองของข้าราชการครู

ระยะเวลาการสัมภาษณ์:

1-2 ชั่วโมง

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. ประเด็นมุมมองเกี่ยวกับหนี้
 - 1.1 ท่านเข้าใจว่าหนี้ คืออะไร
 - 1.2 หนี้มีความหมายต่อชีวิตของท่านอย่างไร
2. ประเด็นเรื่องกระบวนการเป็นหนี้
 - 2.1 เพราะเหตุใดท่านจึงตัดสินใจเป็นหนี้ และคิดว่าตัดสินใจถูกหรือไม่
 - 2.2 ขอให้ท่านเล่าว่า ท่านเข้าสู่การเป็นหนี้ได้อย่างไร
 - 2.3 อะไรคือสาเหตุของการเข้าสู่การเป็นหนี้ในแต่ละช่วง
 - 2.4 ใครเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเข้าสู่การเป็นหนี้ในแต่ละช่วง
 - 2.5 เมื่อเข้าสู่การเป็นหนี้ ท่านรู้สึกอย่างไร
 - 2.6 เมื่อเข้าสู่การเป็นหนี้ ท่านเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร
 - 2.7 ท่านใช้ชีวิตในขณะที่เป็นหนี้ได้อย่างไร
 - 2.8 ท่านมีวิธีทำให้ตัวเองพ้นวิกฤตหนี้ได้อย่างไร
3. ประเด็นเรื่องความสามารถในการชำระหนี้
 - 3.1 ให้ท่านประเมินว่าท่านมีความสามารถในการชำระหนี้ในระดับใด เพราะอะไรจึงประเมินเช่นนั้น
 - 3.2 เพราะเหตุใด แหล่งเงิน/ผู้ให้กู้จึงอนุมัติให้ท่านกู้เงิน
 - 3.3 ท่านคิดว่าความสามารถในการชำระหนี้พิจารณาจากอะไรบ้าง
4. ประเด็นเรื่องมูลเหตุของความสามารถในการชำระหนี้
 - 4.1 อะไรคือสิ่งสนับสนุนการชำระหนี้ของท่าน
 - 4.2 อะไรคือสิ่งขัดขวางการชำระหนี้ของท่าน
 - 4.3 ท่านคิดว่าจะต้องทำอย่างไรจึงจะพ้นหนี้

1.3 แนวคำถามสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ

**แนวคำถามสัมภาษณ์
สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่น ๆ**

จุดประสงค์:

เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการการเป็นหนี้ และเงื่อนไขที่ส่งเสริมและขัดขวางความสามารถในการชำระหนี้ จากมุมมองของบุคคลที่ใกล้ชิดกับผู้ให้ข้อมูลหลัก เช่น คนในครอบครัว เพื่อนร่วมงาน และชุมชน

ระยะเวลาการสัมภาษณ์:

1-2 ชั่วโมง

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. ประเด็นเรื่องกระบวนการเป็นหนี้
 - 1.1 เพราะเหตุใดครูท่านนี้จึงเป็นหนี้
 - 1.2 ครูท่านนี้เข้าสู่การเป็นหนี้ได้อย่างไร
 - 1.3 อะไรคือสาเหตุของการเข้าสู่การเป็นหนี้ของครูท่านนี้ในแต่ละช่วง
 - 1.4 ท่านเกี่ยวข้องกับการเข้าสู่การเป็นหนี้ของครูท่านนี้อย่างไร
 - 1.5 เมื่อเข้าสู่การเป็นหนี้ ครูท่านนี้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร (ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรม)
 - 1.6 ครูท่านนี้ใช้ชีวิตในขณะที่เป็นหนี้ได้อย่างไร
2. ประเด็นเรื่องความสามารถในการชำระหนี้
 - 2.1 ความสามารถในการชำระหนี้ของครูท่านนี้เป็นอย่างไร
 - 2.2 ท่านคิดว่าครูท่านนี้จะสามารถชำระหนี้ได้หมดหรือไม่ เพราะเหตุใด (กรณีที่เป็นกลุ่มหนี้วิกฤต และหนี้ปกติ)
3. ประเด็นเรื่องมูลเหตุของความสามารถในการชำระหนี้
 - 3.1 อะไรคือสิ่งสนับสนุนการชำระหนี้ของครูท่านนี้
 - 3.2 อะไรคือสิ่งขัดขวางการชำระหนี้ของครูท่านนี้

ส่วนที่ 2 แนวคำถามสนทนากลุ่ม

แนวคำถามสนทนากลุ่ม
กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิจากสหกรณ์ออมทรัพย์ นักวิชาการด้านการบริหารและเศรษฐศาสตร์ และ ข้าราชการครูที่มีประสบการณ์การเป็นหนี้

วัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่ม

เพื่อค้นหาแนวทางการลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครูจากมุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ระยะเวลาการสนทนากลุ่ม

1 ชั่วโมง

สรุปผลการวิจัยเบื้องต้น:

ผลการวิจัยในระยะที่ 1 พบว่า ลักษณะของการเป็นหนี้ทั้งก่อนเข้าสู่การเป็นหนี้ ระหว่างการเป็นหนี้
ของกลุ่มข้าราชการครูที่มีสถานะพ้นหนี้ และกลุ่มข้าราชการครูที่อยู่ในสถานะหนี้วิกฤต มีดังนี้

กระบวนการ เป็นหนี้	กลุ่มครูพ้นหนี้	กลุ่มครูหนี้ปกติ		กลุ่มครูหนี้วิกฤต
		แบบ 1	แบบ 2	
ก่อนเข้าสู่การ เป็นหนี้	ใช้ชีวิตเรียบง่าย	วางแผนการกู้ วางแผนการชำระหนี้		ใช้เงินเกินตัว
	วางแผนการเงิน			อยู่แบบฟุ่มเฟือย
	บริหารจัดการเงินได้			มีความคิดเรื่องกู้
	ประเมินความจำเป็นการกู้			ต้องการสิทธิการกู้
	ต้องเป็นหนี้แหล่งเดียว			
ระหว่างการเป็น หนี้	ใช้ชีวิตพอเพียง	ยอมรับความ จริงที่เป็นหนี้	กู้เพิ่มเพื่อเติมเต็ม ชีวิต (ใช้เงินผิด วัตถุประสงค์ มี ค่านิยมตามกระแส สังคม)	ขาดเป้าหมายชำระหนี้ (ไม่คิดวางแผน ไม่คิดว่าหนี้เป็นภาระ)
	กู้แหล่งเดียว	ไม่ประมาณใน การใช้ชีวิต (วางแผน บริหารเงิน)	ประมาณในการใช้ ชีวิต (บริหาร จัดการเงินไม่ได้ ใช้ จ่ายสุรุ่ยสุร่าย)	บริหารจัดการเงินไม่เป็น (ชำระหนี้เพียงขั้นต่ำ กู้ซ้ำเพราะภาระ เพิ่ม รายรับไม่พอรายจ่าย)
	มีเป้าหมายชำระหนี้	คิดทบทวน อย่างมีเหตุผล	กู้แหล่งโน้นมาปิด แหล่งนี้	กู้แหล่งโน้นมาปิดแหล่งนี้
	วางแผนการใช้จ่าย	จ่ายหนี้ตาม ปกติ		ไม่มี ไม่หนี้ ไม่จ่าย

กระบวนการ เป็นหนี้	กลุ่มครูพันธุ์	กลุ่มครูพันธุ์ปกติ		กลุ่มครูพันธุ์วิกฤต
		แบบ 1	แบบ 2	
	หารายได้เพิ่ม	ชำระหนี้ควบคู่ การออม		
ระหว่างอยู่ใน สถานะวิกฤต				หลักหนีปัญหา
				อยู่กับหลากหลายความรู้สึก (กังวล รู้สึกผิด หมดสุข)
				ยอมรับสภาพ
				ดำรงชีวิตอย่างพอเพียง (ลดรายจ่าย หารายได้เสริม ใช้ชีวิตด้วยหลัก พอเพียง)
ชีวิตหลังพ้นหนี้	ใช้ชีวิตเรียบง่าย			
	ไม่มีการระมัดระวัง			
	มีรายได้เพิ่มจากเงินที่กั้มาลงทุน			

แนวคำถาม:

จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ท่านคิดว่าจะมีแนวทางลดพฤติกรรมการก่อหนี้ของข้าราชการครูได้
อย่างไรบ้าง ในช่วงก่อนการเป็นหนี้ ระหว่างการเป็นหนี้ และระหว่างอยู่ในสถานะวิกฤตหนี้

1) ในช่วงก่อนการเป็นหนี้ ข้าราชการครูควรปฏิบัติอย่างไร

- 1.1) การวางแผนการกู้
- 1.2) การวางแผนการชำระหนี้
- 1.3) อื่น ๆ

2) ในระหว่างการเป็นหนี้ ข้าราชการครูควรปฏิบัติอย่างไร

- 2.1) การบริหารจัดการหนี้
- 2.2) การเสริมสร้างวินัยการใช้จ่ายเงิน
- 2.3) การควบคุมตนเองไม่ให้เป็นหนี้เพิ่ม

3) ระหว่างอยู่ในสถานะวิกฤตการเป็นหนี้ ท่านคิดว่าจะมีแนวทางช่วยเหลือหรือเยียวยาครูที่อยู่
ระหว่างการถูกฟ้องร้องอย่างไร

ภาคผนวก ข

ตัวอย่างบทสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ให้สัมภาษณ์: คุณครูตุ๊ก (หนี่ที่ถูกฟ้อง)
 ผู้สัมภาษณ์: อาจารย์วิไลลักษณ์
 สถานที่สัมภาษณ์: ณ บิมน้ำมัน ปตท. ใกล้ค่าย 4 จังหวัดสิงห์บุรี
 วันที่สัมภาษณ์: 10 ตุลาคม พ.ศ. 2561
 เวลาสัมภาษณ์ 00.10 น.- 30.11 น.

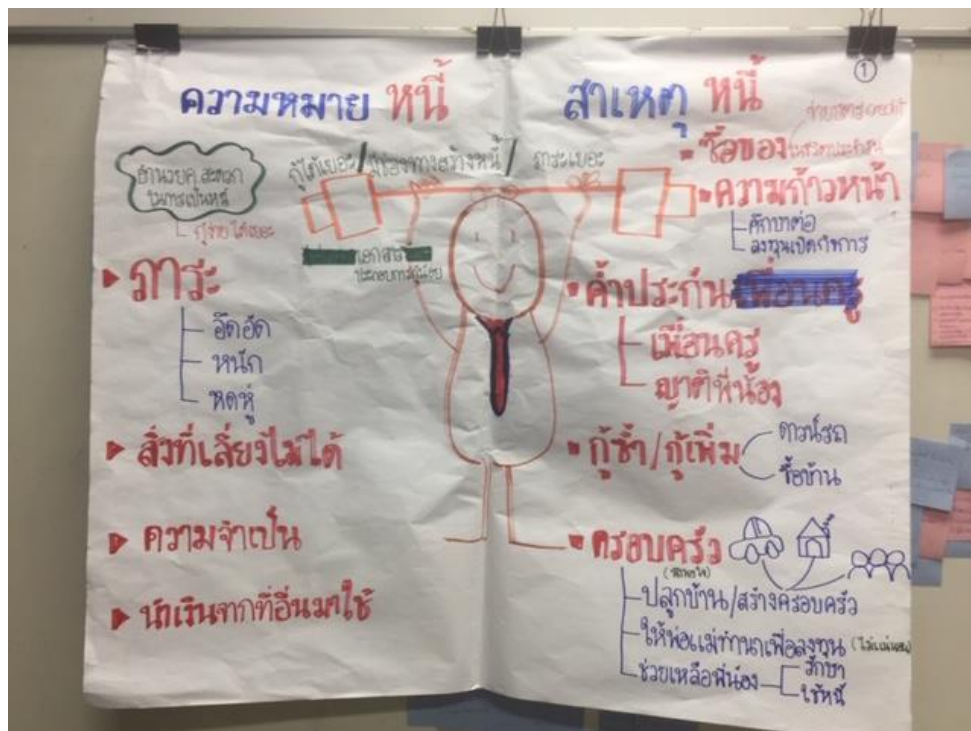
Q&A	บทสัมภาษณ์	การให้รหัส
หญิง:	อาจารย์เริ่มถูกตั้งแต่มื่อไรคะ	
ครูตุ๊ก:	ตอนนั้นก็แต่งงานแล้วประมาณปี 2530 ก็ถูกสหกรณ์ แล้วก็มาทำอะไรต่ออะไรอีกมั่วไปหมดเลย บริหารจัดการเงินได้ไม่ดี ก็ไปเลยจนมันวิกฤตแล้ว แต่ก็ยังส่งไปนะ แล้วพอมาคำประกันเพื่อนเนื่องจากแฟนตายเพื่อนก็บอกช่วยไปคำประกันให้หน่อยเราก็เลยคำประกันให้เขา เพื่อนเขาก็ไม่ส่งหนี้เราก็เลยต้องโดนเป็นแบบนี้	ขณะเป็นหนี้ -บริหารจัดการเงินไม่ได้ -กู้ไปเรื่อย ๆ จนวิกฤต -ส่งหนี้แม้วิกฤต -เพื่อนไม่ส่งเงิน จึงต้องใช้หนี้แทนเพื่อน
หญิง:	แฟนอาจารย์เสียชีวิตประมาณปีไหนคะ	
ครูตุ๊ก:	ประมาณปี 2546 คือ ครอบครัวพี่ก็ไม่ได้อบอุ่นนะเพราะแฟนพี่เขาเป็นคนเล่นการพนันไม่ได้ให้เงินเดือนเรานะ ทำให้เราจำเป็นต้องกู้เงิน	
หญิง :	ไม่ทราบว่าแฟนอาจารย์ประกอบอาชีพอะไรคะ	
ครูตุ๊ก:	เป็นตำรวจคะ ก็ติดการพนัน ติดผู้หญิง มีเงินเดือนก็ไม่ได้เอามาเลี้ยงลูก เขาก็ไปมีแฟนใหม่เราก็บอกให้เขาไปอยู่บ้านโน้น เราก็เลี้ยงลูกคนเดียว	
หญิง :	อาจารย์มีลูกกี่คนคะ	
ครูตุ๊ก:	2 คนคะทำงานหมดแล้วตอนนี้	
หญิง :	คือถ้อยอย่างนั้นตอนก่อนแต่งงานอาจารย์ไม่ได้กู้เงินเลยใช่หรือเปล่าคะ	
ครูตุ๊ก:	คะไม่กู้เลย ที่บ้านไม่เคยกู้เงินเลยพอเป็นข้าราชการเป็นทหาร แม่ก็ค้าขาย คือครอบครัวเราไม่ได้เป็นหนี้ แต่พอแต่งงานก็เริ่มเป็นหนี้	
หญิง :	ครั้งแรกที่อาจารย์กู้ ไม่ทราบว่ากู้ไปทำอะไรคะ	

Q&A	บทสัมภาษณ์	การให้รหัส
ครูตุ๊ก:	ไม่รู้เหมือนกัน อาจจะเพราะว่าตอนนั้นเงินเดือนน้อยตอนนั้นเงินเดือนประมาณหนึ่งพันเก้าร้อยบาท ตอนนั้นไม่มีอะไรเลย โรงเรียนที่พี่บรรจุกันดารมากนะไม่มีไฟฟ้าไม่มีอะไรเลย	
หญิง :	บรรจุที่ไหนคะ	
ครูตุ๊ก:	ที่กำแพงเพชรคะ ตอนนั้นก็ซื้ออะไรเล็ก ๆ เช่น ทีวี ตู้เย็นอะไรประมาณนั้น	
หญิง :	ตอนนั้นพักอยู่ที่ไหนคะ	
ครูตุ๊ก:	บ้านพักตำรวจคะ เพราะที่โรงเรียนไม่มีที่พักเป็นโรงเรียนกันดาร แล้วย้ายกลับมาที่นี้ ตอนหลังที่กู้ก้อนใหญ่มาเพราะมาซื้อบ้าน ตอนนั้นลูกเรียนจบแล้ว	
หญิง :	ลูกอาจารย์เรียนจบระดับไหนคะ	
ครูตุ๊ก:	คนหนึ่งจบปริญญาตรี อีกคนจบปริญญาโท ลูกสาวจบตรีวิศวะที่ธรรมศาสตร์แล้วไปต่อ ป.โทที่ ม.เกษตร	
หญิง :	น้องหาเงินเรียนเองหรือว่าอาจารย์ต้องส่งคะ	
ครูตุ๊ก:	ตอนปริญญาตรีส่งคะ ส่วน ป.โท เขาทำงานแล้วก็เรียนเอง แล้วยังมีคนเล็กก็จบราชชมมงคล 6 ตอนนั้นก็ทำงานกันหมดแล้ว ก็ตอนนี้ลูกส่งเงินมาให้กิน ส่วนเงินเดือนตัวเองก็เอาใช้หนี้	
หญิง :	ช่วงที่อาจารย์กู้ยืมอะไรคะ มูลค่าประมาณเท่าไรคะ	
ครูตุ๊ก:	เป็นล้านคะ ตอนนี้มีหนี้ประมาณสามล้าน คือ เริ่มจากกู้หลักหมื่นเล็กๆ น้อยๆ แล้วมาเป็นแสนแล้วกู้ทบไปเรื่อย ๆ จนเป็นหลักล้าน	
หญิง :	อาจารย์กู้เงินจากที่เดียวกันหรือคนละแหล่งคะ	
ครูตุ๊ก:	กู้สหกรณ์แล้วก็ธนาคารออมสินตอนนั้นก็กำลังโดนฟ้องอยู่ แล้วก็มาชพค. คือถ้ากู้ ชพค.ถ้าเราตายประกันจ่ายไม่ได้เดือนร้อน แต่ตอนนี้เพื่อนไม่ส่งเขาก็เลยมาหักกับเรา คือว่าถ้าเกษียณคงใช้หนี้หมด เพราะจะเอาเงินเกษียณมาโปะคิดไว้อย่างนี้	
หญิง:	แล้วตอนนี้ช่วงที่ยังไม่เกษียณต่อเดือนอาจารย์ต้องจ่ายหนี้เท่าไรคะ	
ครูตุ๊ก:	ประมาณสามหมื่นก็ยังพอมีใช้บ้าง แต่พอเกษียณเงินเดือนจะลด ตอนนั้นเงินเดือนประมาณสี่หมื่นแต่มันไม่ตันเพราะว่าเป็น คศ.3 คือก็เริ่มจากการที่เราบริหารเงินไม่เป็นที่จริงเงินเดือนครูเขาก็คิดมาแล้วแหละว่าคงจะใช้พอ คือเราไม่ได้เงินเดือนจากแฟน ลูกก็เรียนพิเศษ	ขณะเป็นหนี้ -บริหารเงินไม่เป็น

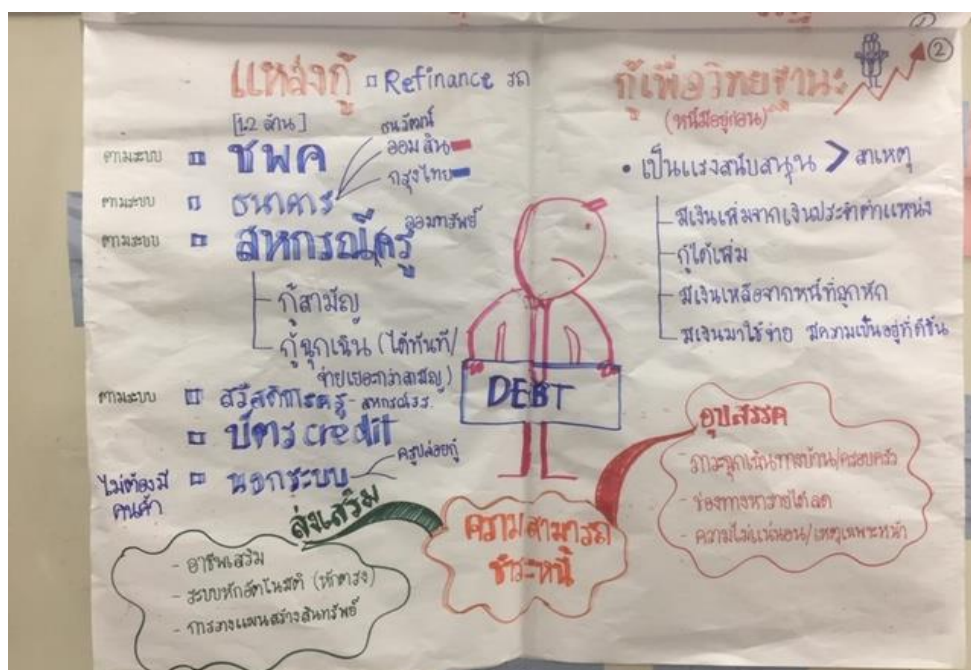
Q&A	บทสัมภาษณ์	การให้รหัส
	เพราะลูกเราเป็นเด็กบ้านนอกกลัวว่าเวลาเรียนที่กรุงเทพจะไม่ทันเพื่อนพี่เลยให้เรียนพิเศษตั้งแต่ป.1 เลยนะ	
หญิง :	แล้วลูกรู้ไหมคะว่าแม่เป็นหนี้	
ครูตุ๊ก :	ตอนเรียนไม่รู้เพราะว่าไม่ได้บอกลูก คือไม่เคยบอกใครว่าแม่เป็นหนี้ นะเพราะกลัวลูกจะเรียนไม่จบ แต่ก็เคยบอกลูกว่าแม่ไม่มีตังค์ส่งนะ แต่ก็ส่งจนลูกจบแล้วพอลูกจบก็บอกลูกว่าแม่มีเงินเดือนเหลือแค่สองร้อย ลูกมันก็ถามว่าทำไมแม่ไม่บอกหนู เราก็กู้มาส่งค่าเทอมจนลูกจบ พอลูกรู้เขาก็ให้เงินเดือนๆ ละหมื่นมาตลอดคะ ก็ถือว่าไม่ได้ลำบากอะไรคะตอนนี้	
หญิง :	ตอนที่เงินเดือนเหลือเพียงสองร้อยบาทตอนนั้นน้องๆ ก็ยังเรียนอยู่ ไข่หรือเปล่าคะ	
ครูตุ๊ก :	คะกำลังเรียนอยู่	
หญิง :	ย้อนไปนิดหนึ่งนะคะคือก่อนแรกที่ถูกมานั้นคือน้องเรียนอยู่ชั้นไหนคะ	
ครูตุ๊ก :	ตอนนั้นก่อนแรกที่ถูกมายังไม่มีลูก ถูกมาซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าแต่งงานก็มาอยู่บ้านพักที่สถานีตำรวจ เช่น โทรศัพท์ ตู้เย็น ต่อด้วยซื้อมอเตอร์ไซด์ และก็รถยนต์ก็เป็นหนี้มาเรื่อย ๆ	
หญิง :	ตามความเห็นของอาจารย์ ๆ คิดว่าหนี้มันคืออะไรคะ	
ครูตุ๊ก :	ไม่รู้จะตอบว่าไงดี แนะนำหน่อยสิว่าควรตอบว่าไง	
หญิง :	ก่อให้เกิดความทุกข์ไหมคะ	
ครูตุ๊ก :	ใช้มันก่อให้เกิดความทุกข์ แต่หนี้มันก็เกิดจากการที่เราไม่มีเงินพอใช้ เราก็เลยต้องไปกู้มาให้เป็นหนี้เนาะ แต่ตอนนี้หยุดทุกอย่างแล้วนะ กะว่าเกษียณแล้วคงหมดเพราะว่ามันจะมีเงินก้อนหนึ่งให้กะว่าจะเอาไปจ่ายหนี้ให้หมด แล้วที่บ้านก็ทำธุรกิจทำพริกแกงขายก็ได้เดือนร้อนอะไร	มุมมองต่อหนี้ -ก่อให้เกิดทุกข์ -เมื่อไม่มีเงินก็ต้องไปกู้มาให้เป็นหนี้

ภาคผนวก ค

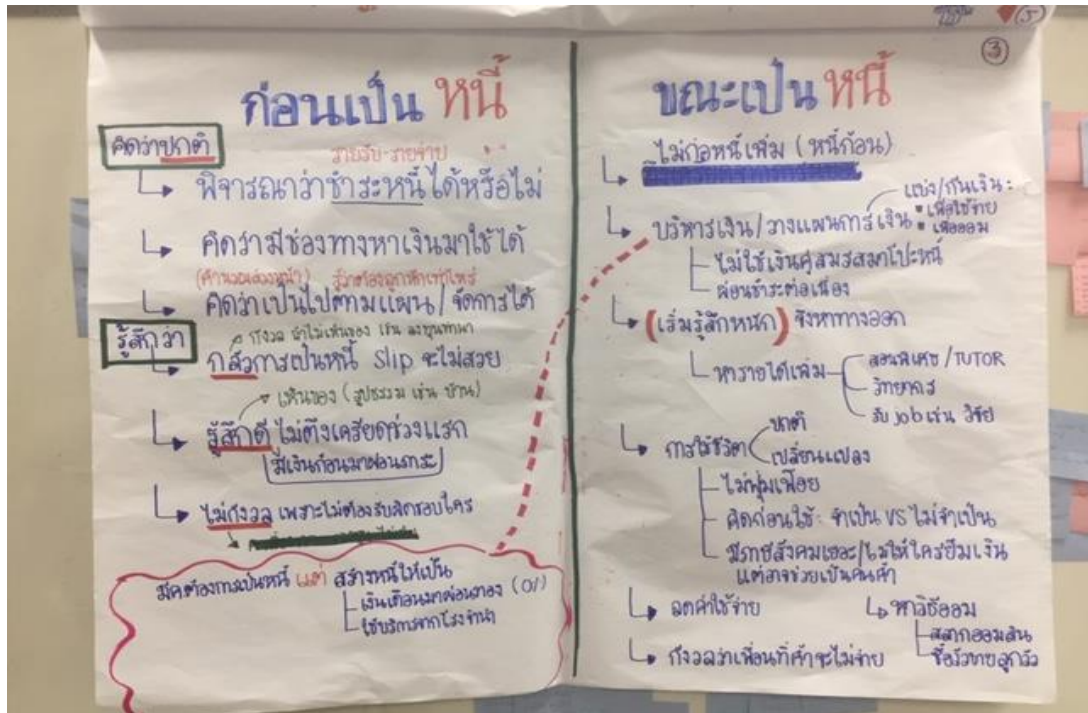
แผนภาพสรุปการสนทนากลุ่มเพื่อค้นหาแนวทางลดพฤติกรรมก่อหนี้

ประเด็นเรื่องมุมมองที่มีต่อหนี้ และสาเหตุของการเป็นหนี้

ประเด็นเรื่องแหล่งเงินกู้

ประเด็นเรื่องกระบวนการการเป็นหนี้

ประเด็นเรื่องแนวทางลดพฤติกรรมก่อหนี้